V. VOICULESCU

ZAHEI ORBUL

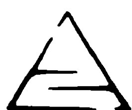
Colecția „Biblioteca pentru toți“ le-a oferit cititorilor români vreme de o sută de ani capodoperele literaturii române și universale, iar în 2009 s-a relansat cu gândul de a reedita titlurile clasice ale literaturii române. Îi vom reciti pe autorii ale căror opere ne-au însoțit viața și le vom lăsa de aici înainte moștenire celor dragi nouă cărțile devenirii noastre și ale devenirii lor. Un recurs cu care *Jurnalul Național* v-a obișnuit în ultimii ani de existență, recursul la România, care de acum va însemna un recurs la patrimoniul cultural național prin „Biblioteca pentru toți“, recurs ce va statua totodată răspândirea și păstrarea acestuia.

Marius Tucă
Jurnalul Național

V. VOICULESCU

ZAHEI ORBUL

EDITURA
ART

V. VOICULESCU

ZAHEI ORBUL

Prefață de Roxana Sorescu

JURNALUL NAȚIONAL
București, 2010

Ediția de față reproduce textul ediției V. Voiculescu, *Opera literară. Proza*, îngrijită de Roxana Sorescu, Editura Cartex 2000, București, 2003.

Tabel cronologic și referințe critice de Roxana Sorescu

JURNALUL NAȚIONAL

Director general Marius Tucă
Director executiv Sorin Stoian
Director marketing Adriana Ioniță

Piața Presei libere nr. 1,
Corp D, etaj VIII, București, Sector 1,
tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35
E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

GRUPUL EDITORIAL ART
Comenzi – Cartea prin poștă
C.P. 78, O.P. 32, cod 014810, sector 1, București
tel.: (021) 224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;
fax: (021) 224.32.87
www.editura-art.ro

Redactor: Raluca Dincă
Tehnoredactor: Cornel Drăghia
Producție: Walter Weidle

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:
www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro
Coordonator proiect: Ana-Maria Vulpescu
Design supracopertă:

GRIFFON & SWANS
creative services
www.griffon.ro

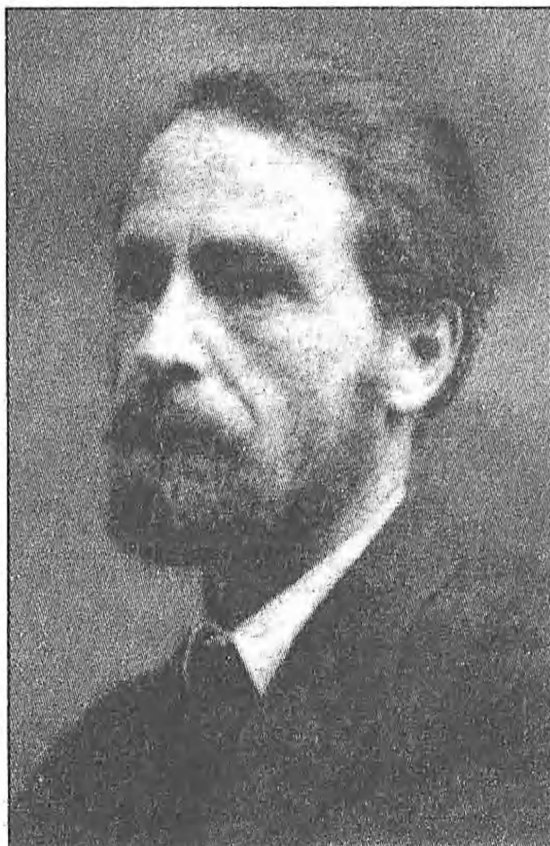
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VOICULESCU, V.
Zahei Orbul / V. Voiculescu ; pref., tab. cronologic și referințe critice: Roxana Sorescu. - București : Art, 2010
ISBN 978-973-124-445-7
I. Sorescu, Roxana (pref. ; tab. cronologic)
821.135.1-31

CRONOLOGIE

1884 – În noaptea de 12/13 octombrie (stil vechi), corespunzând datei de 24/25 octombrie (stil nou), se naşte în comuna Pârscov, judeţul Buzău, Vasile Costache Voicu, viitorul scriitor Vasile Voiculescu. Naşterea va fi înregistrată oficial la 27 noiembrie. Era al şaselea copil al lui Costache Voicu (dintr-o familie de macedoneni care trecuseră prin Transilvania) şi al Sultanei (născută Ion), agricultori înstăriţi.

Numele va fi schimbat oficial în Voiculescu abia în 1950, dar toate actele de stare civilă şi de şcolaritate vor fi înregistrate sub numele Voiculescu. Prenumele cu care va fi numit toată viaţa de către cei apropiaţi este Dile. Scriitorul nu va folosi niciodată prenumele Vasile, scris în întregime, atunci când îşi va iscăli lucrările, înlocuindu-l cu iniţiala V.

1884–1890 – Primele experienţe spirituale: copilul are certitudinea că a zărit un înger pe cer, că este el însuşi un fericit ales al Domnului, că trăieşte evenimente deosebite (o cărticică despre Maica Domnului îi palpită în buzunarul de la piept) şi doreşte din suflet să se facă preot. Ştie pe dinafară toate slujbele şi le foloseşte în chipul cel mai serios în jocurile organizate într-adins.

În acelaşi timp, trăieşte ca pe o realitate lumea fabuloasă a legendelor folclorice.

Învață să citească de pe la cinci ani, amestecând viețile sfinților cu Robinson Crusoe, poeziile populare ale lui Alecsandri cu Vechiul Testament. Setea nepotolită de lectură, din toate sferele spiritului, şi curiozitatea mereu vie pentru lumea bibliotecii vor rămâne neschimbate de-a lungul întregii vieți.

Episodul veterotestamentar care poate fi considerat emblematic pentru întreaga sa existență este lupta lui Iacob cu îngerul, aşa cum a fost tălmăcită de el însuşi: în înfruntarea-îmbrățişare cu Cineva, omul dobândeşte puterea de a lupta şi de a învinge numai pentru că îl poate atinge pe Acela.

1890–1891 – Urmează clasa I primară în comuna Pleşcoi, locuind la o rudă.

1891–1895 – Ca urmare a rezultatelor excepționale la învățătură, părinții îl dau intern la un pension particular din Buzău. Este momentul despărțirii tragice de sat.

1895–1897 – Urmează primele două clase de gimnaziu la liceul „Al. Hasdeu" din Buzău.

1895–1901 – Se mută la Bucureşti, la sora mai mare, Florica Ştefănescu. Va urma cursurile Liceului „Gh. Lazăr". Este coleg de clasă şi prieten cu Demetru Demetrescu-Buzău, viitorul Urmuz, care, meloman împătimit, îl va introduce în viața muzicală a capitalei, şi cu George Constantinescu, viitorul dramaturg Gh. Ciprian. Întemeiază împreună societatea intelectual-absurdă „Capul de rață".

Perioadă de lecturi febrile: psihologie, morală, religie, ştiințele naturii, literatură, teosofie, spiritism, evoluționism, materialism, scriitori romantici şi simbolişti etc. O preocupare filosofică permanentă: Platon şi neoplatonicienii. Fără vreo fixare sau afiliere, numai cu grija de a-şi păstra libertatea spiritului.

1901–1903 – Primele încercări literare, sub influența lui Eminescu şi Coşbuc şi, prin intermediul lor, a lui Schopenhauer. Primele poeme sunt de asemenea inspirate de gândirea indiană.

1902–1903 – Urmează un an la Facultatea de Litere şi Filosofie. La insistențele surorii sale şi ale cumnatului va părăsi Literele pentru Medicină. Va părăsi pentru câțiva ani şi scrisul.

1903–1909 – Student la Facultatea de Medicină. Se orientează mai ales spre tratamentele naturiste.

1907 – vara – Face, împreună cu prietenul său Nicolae Constantinescu (pictorul Cons.), o călătorie la Veneția.

1908 – **6 septembrie** – O cunoaşte pe Maria Mitescu, studentă şi ea la Medicină, cu care se va căsători doi ani mai târziu.

1910 – **21 februarie** – Se căsătoreşte cu Maria Mitescu, numită în familie Lica. Aceasta va renunța la studii şi la profesie, secondându-l toată viața pe soțul ei, a cărui existență cotidiană va fi întru totul organizată şi susținută de ea.

6 mai – Îşi susține teza de licență în medicină: *Rezecția intestinului cu sutură termino-terminală în herniile strangulate.* Doctorul Voiculescu nu se va specializa însă în chirurgie, ci în medicină internă, igienă şi epidemiologie. Va cultiva toată viața rețetele tradiționale, bazate mai ales pe plante.

4 iunie – Este numit medic de plasă la Ocolu, județul Gorj.

1910–1916 – Încep peregrinările doctorului Voiculescu prin multe sate şi comune ale țării: Câmpu – Buzău, Hotarele – Ilfov, Bezdead – Dâmbovița, Budeşti – Ilfov, Cocioc – Ilfov, Buftea – Ilfov.

În perioada în care funcționează şi locuieşte la Buftea (30 mai 1915 – 7 august 1916), o cunoaşte pe Nadèje Ştirbei, soția lui Barbu Alexandru Ştirbey, ale cărei poezii le traduce din limba franceză în limba română. Acum începe să fie solicitat pentru consultații şi de familia regală.

1911 – Se naşte prima lui fiică, Martha-Elisabeta (1911–1994).

V. Voiculescu şi soția Lica în primul an de căsătorie.

1912 – Debutul poetic, în revista *Convorbiri literare*, nr. 3, martie, cu poezia *Dorul*, semnată cu inițialele V.V. (reprodusă în volumul de *Poezii*, 1916, sub titlul *Dor ciudat*).

Se naşte cea de-a doua fiică a sa, Olga-Sultana (1912–1983).

1913 – Participă la campania din Bulgaria; este decorat cu medalia „Avântul Țării".

1914 – Se naşte fiul lui, Radu Ilie Vasile (1914–1996).

1915 – Este mobilizat, cu gradul de locotenent.

1916 – Este numit şeful Spitalului mobil nr. 6, cu ordin de plecare în Moldova.

Îi apare primul volum de *Poezii*, 96 p., Editura Poporul, tiraj 600 de exemplare. Aproape întreg tirajul, depozitat într-o magazie la Buftea, va fi distrus de o bombă.

Se naşte cel de-al doilea fiu al său, Ion (1916–1973).

1917 – Este şeful spitalului de răniți din Bârlad, transformat apoi în spital de contagioşi.

Se îmbolnăveşte de tifos exantematic, de febră tifoidă şi de icter, dar, bolnav fiind, continuă să-i îngrijească pe ceilalți bolnavi. Pentru aceasta este decorat cu „Steaua României" cu spade.

La Bârlad îl cunoaşte pe Al. Vlahuță, primul lui mare prieten, sfătuitor şi model literar. În casa lui Vlahuță cunoaşte şi alți scriitori: pe Nichifor Crainic, G. Tutoveanu, I. Valerian, Donar Munteanu ş.a. Acum îl cunoaşte şi pe Ion Pillat, de care îl va lega o prietenie pe întreaga viață. Pillat va fi cel care îl va îndemna stăruitor să scrie şi cu care se va afla în comunicare zilnică până în ultima zi de viață a acestuia.

1918 – Apare volumul *Din Țara Zimbrului şi alte poezii*, 104 p., Tipografia C.D. Lupaşcu, Bârlad.

1919 – **1 ianuarie** – **15 decembrie** – Apare la Bârlad revista *Florile dalbe*, sub conducerea unui comitet alcătuit din G. Tutoveanu, V. Voiculescu, Tudor Pamfile, M. Lungeanu.

Începe să colaboreze la numeroase publicații ale timpului.

1920 – Este numit medic la Administrația Domeniilor Coroanei.

Primeşte Premiul de poezie al Academiei Române pentru volumul *Din Ţara Zimbrului şi alte poezii.*

Devine membru al Societăţii Scriitorilor Români.

1 noiembrie – Este numit subdirector al Fundaţiei Culturale „Principele Carol".

Cumpără, împreună cu sora lui, Florica Ştefănescu, imobilul din str. Doctor Staicovici, nr. 34, unde va locui până la sfârşitul vieţii.

Se naşte cea de-a treia fiică a sa, Gabriela Michaela (1920–2009).

1921 – Şef al circumscripţiei medicale nr. 12 din Bucureşti.

Profesor de igienă la Institutul Pompilian din Bucureşti.

Începe o lungă colaborare la revista *Lamura* (în 1928 va fi şi membru în comitetul de redacţie).

Apare volumul de poezii *Pârgă*, 160 p., Editura Cartea Românească, Bucureşti.

1919–1944 – Colaborează la numeroase reviste literare sau departamentale, cu poezii, însemnări de călătorie, amintiri, dar mai ales cu

V. Voiculescu împreună cu familia la Pârscov: V. Voiculescu (în centru), fratele Filipache, fiica Sultana, sora Florica, sora Maria, soţia Lica, fiica Martha şi fiica Gabriela (de la stânga la dreapta).

articole de popularizare pe teme medicale: *Însemnări literare*, *Revista copiilor și a tinerimii*, *Luceafărul*, *Neamul românesc*, *Dacia*, *România*, *Duminica poporului*, *Flacăra*, *Lumina*, *Cugetul românesc*, *Năzuința*, *Flamura*, *Albina*, *Ramuri*, *România administrativă* (unde publică, între 1927 și 1936, peste 100 de articole pe teme medicale), *Pleiada*, *Revista Fundațiilor Regale* (din 1931), *Vremea*, *Duminica Universului*, *Săptămâna C.F.R.*, *Azi*, *Herald*, *Muzică și poezie*, *România literară*, *Pagini basarabene*, *Decembrie*, *Revista femeilor române*, *Satul*, *Farul căminului* (1933, peste 40 de articole medicale) ș.a.

1923 – Este numit inspector general la Fundația Culturală „Principele Carol", apoi referent cu grad de director.

1924 – Este numit, în cadrul Direcției Presei, în Comisia controlului cinematografelor, având obligația de a viziona filmele străine și de a aviza rularea lor în România. Numirea va fi reînnoită în 1941, pe o perioadă de patru ani. Ca membru în comisia de cenzură a filmelor, Voiculescu va vedea toate filmele care vor rula în România între 1924 și 1945. După 1945, va refuza constant să se mai ducă vreodată la cinematograf.

1925 – Conduce cabinetul de consultații medicale pentru săteni, înființat de revista *Albina*.

Decorat cu Crucea „Meritul Sanitar", clasa I.

1926 – Decorat cu ordinul „Steaua României" și cu „Răsplata muncii pentru învățământ".

1927 – Începe colaborarea la revista *Gândirea*, colaborare ce va dura până în 1944.

Revista *Pleiada* (redactori T. Păunescu-Ulmu și N.I. Herescu) îi dedică un număr omagial.

Are loc premiera piesei *Măiastra fără inimă*, adaptare după *Prințesa Turandot* de Carlo Gozzi.

Apare volumul *Poeme cu îngeri*, 103 p., Editura Fundației Culturale Principele Carol, București.

1928 – Premiul Societății Scriitorilor Români pentru volumul *Poeme cu îngeri*.

În colaborare cu Gh. D. Mugur publică broșura *Proverbe culese de...*

1929 – septembrie – Este concediat, din lipsă de fonduri, de la Fundaţia Culturală.

noiembrie – Conferenţiază la radio despre *Misterul Shakespeare*.

1930 – Începe colaborarea la radio, în cadrul emisiunii *Ora satului*. Iniţiază emisiunea *Sfatul medicului*.

Este delegat redactor-şef al propagandei sanitare în Direcţia Educaţiei Poporului din Ministerul Muncii şi Prevederilor Sociale.

decembrie – Delegat cu conducerea secţiunii sanitare din Sectorul III Albastru.

Are loc premiera piesei *Fata ursului* la Teatrul Naţional din Bucureşti, apoi textul piesei se va tipări şi în volum.

Publică în colaborare cu Gh. D. Mugur broşurile *Îndreptar cultural – Cartea misionarului*, Craiova; *Chestionar de anchetă socială pentru monografie*, Craiova; *Chestionar folcloristic*, Craiova; *Îndreptar pentru conducătorii culturali la sate*, Căminul Cultural, Bucureşti.

1933 – Este numit referent literar la Societatea de Difuziune Radiotelefonică.

Publică *Cunoaşterea social-medicală a mediului. Educaţia igienică a săteanului şi muncitorului*, Cultura Sănătăţii, Bucureşti.

Apare volumul de versuri *Destin*, 100 p., Editura Cartea Românească, Bucureşti.

Volumul va fi retipărit în 1936 la Editura Librăriei Universala Alcalay, 98 p.

1934 – Publică, în colaborare cu dr. Manoliu, *Călăuza farmaciei căminului cu leacuri de întâiul ajutor, pentru conducătorii căminelor culturale*.

Publică *Igiena satelor*, Editura Fundaţiilor Regale.

Apare unicul număr al revistei *Pleiada*, trimestrial pentru poezie şi artă, îngrijită de N.I. Herescu, Ion Pillat, V. Voiculescu.

Apare piesa într-un act *La pragul minunii*, intitulată iniţial *Sacul cu cartofi*.

1935 – Devine, împreună cu Tudor Vianu, cenzor activ al Societății Scriitorilor Români, sub președinția lui N.M. Condiescu.

Încadrat la Direcția Programe, în funcția de consilier referent literar cu grad de director clasa I, la Societatea de Radiodifuziune. Începe o intensă activitate de organizare a programelor culturale ale radioului. Emisiuni fondate de el, precum *Revista literară radio*, continuă și astăzi.

La Teatrul Național din București are loc premiera piesei *Umbra*.

Apare *Toate leacurile la îndemână*, Editura Fundației Regale, colecția Cultura Poporului. Cartea va mai cunoaște încă patru ediții: în 1935, 1938, 1945, 1947.

Decorat cu Meritul Cultural pentru litere și opere literare, în grad de cavaler, clasa a II-a.

I se decernează marele premiu „C. Hamangiu" al Academiei Române, pentru volumul *Destin*.

1936 – Premiul Teatrului Național pentru piesa *Umbra*.

1937 – Apare volumul *Urcuș. Poeme*, 81 p., Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București.

1938 – Apare volumul *Întrezăriri. Poeme*, 146 p., Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București.

1939 – Este numit medic-șef al Sectorului III Albastru, București.

I se acordă Premiul Editurii Fundațiilor Regale.

1940 – Este numit director al Centrului de sănătate IV Verde, București.

decembrie – I se aprobă ieșirea la pensie din activitatea de medic.

Decorat cu Meritul cultural pentru litere și opere literare, în grad de cavaler, clasa I.

1920–1940 – În vacanțe sau în zilele libere străbate munții cu piciorul, împreună cu familia sau cu prietenii.

1941 – I se acordă Premiul Național pentru Poezie.

1943 – Apare piesa *Demiurgul*, Editura Casa Școalelor, București.

Apare volumul *Duhul pământului. Teatru românesc* (conţine piesele *Umbra* şi *Fata ursului*), Fundaţiile Culturale Regale.

Revista *Gândirea*, an XXII, nr. 7, august–septembrie, îi dedică un număr omagial.

Este decorat cu Meritul Cultural pentru litere şi opere literare în grad de ofiţer.

1944 – Apare volumul *Poezii*, 415 p., Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Colecţia Scriitori Români Contemporani, Ediţii definitive.

1945 – Este pensionat şi din activitatea de la radio. Deşi a susţinut numeroase conferinţe radiofonice, deşi a vorbit aproape săptămânal la rubrica „Sfatul medicului", nicio înregistrare cu vocea lui nu s-a mai păstrat. Toate plăcile au fost distruse la „reorganizarea" arhivei radioului, fiind sparte în curtea instituţiei, în anii '60.

La 17 aprilie, moare, în urma unei congestii cerebrale, prietenul său de o viaţă, Ion Pillat.

1946 – 22 noiembrie – În urma unei hemoragii cerebrale, se sfârşeşte soţia sa, Lica. Era aproape oarbă. Suferea de glaucom, începuse de prin 1930 să-şi piardă vederea progresiv, ireversibil. Soţul ei, medicul Voiculescu, s-a confruntat zilnic cu orbirea celei mai apropiate fiinţe.

După moartea soţiei, modul de viaţă al pensionarului Voiculescu se schimbă radical. Însingurarea şi interiorizarea sunt maxime, comunicarea cu cei din jur e din ce în ce mai restrânsă.

1943(?), 1944–1947 – Frecventează duminica întrunirile publice organizate la Mânăstirea Antim de gruparea „Rugul Aprins", focalizată în jurul călugărului rus refugiat Ivan Kulîghin (Ioan cel Străin) şi organizată de părintele şi monahul Daniel, fostul publicist Sandu Tudor. „Rugul Aprins" se străduia să reînvie mişcarea ortodoxă isihastă, dobândirea împăcării interioare prin rugăciunea de invocare continuă a numelui lui Iisus: „Doamne, Iisuse Hristoase, (Fiul lui Dumnezeu), miluieşte-mă pe mine (păcătosul)". Voiculescu nu face parte din nucleul ezoteric al grupului, dar, prin intermediul lui Ioan cel Străin, au loc în viaţa sa două întâlniri fundamentale: cu Rugăciunea minţii şi a inimii, pe care începe să o practice, şi cu cele şapte naraţiuni din

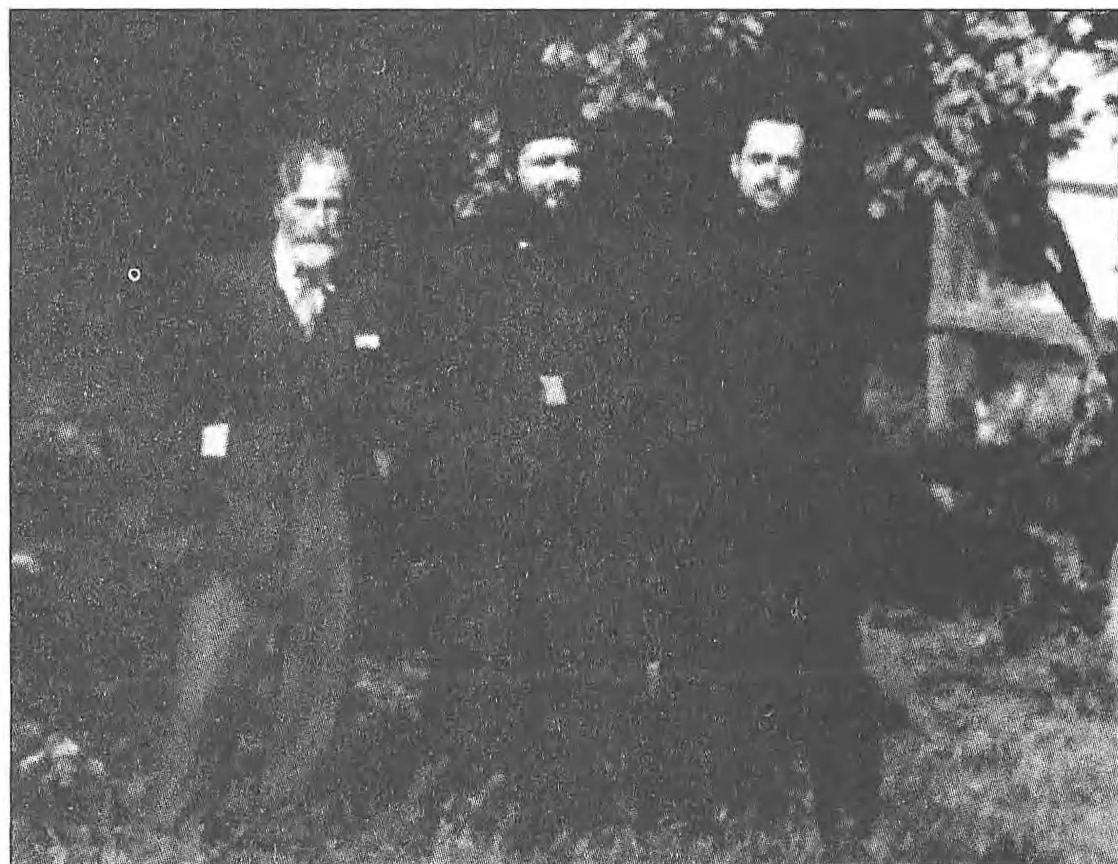
culegerea alegorică şi inițiatică *Pelerinul rus*, care îi vor furniza modelul narativ al povestirilor.

De acum şi până la moarte, Voiculescu va refuza orice colaborare cu autoritățile comuniste, deşi primeşte mai multe propuneri. Trăieşte într-o stare de sărăcie absolută.

1946 – 20–25 decembrie – Scrie cea dintâi povestire, *Capul de zimbru*, cu valoare de testament literar, semn al renunțării la comunicarea cu cei din jur.

1947 – La concursul revistei *Provincia* din Turnu-Severin, juriul, prezidat de scriitorul şi medicul Victor Papilian, acordă premiul III povestirii *Capul de zimbru*, întrebându-se dacă autorul ei e aceeaşi persoană cu poetul cunoscut.

Începe scrierea povestirilor, fără dorința şi fără speranța de a le publica: *Taina gorunului*, *Limanul*, *Iubire magică*, *Behaviorism*, *Şarpele Aliodor*, *Lostrița*, *În mijlocul lupilor*, *Lacul rău*.

V. Voiculescu, Antonie Plămădeală şi Andrei Scrima.

1948–1949 – Scrie povestirile: *Sezon mort, Misiune de încredere, Farsa, Lipitoarea, Alcyon sau Diavolul alb, Sakuntala, Ultimul berivoi, Lobocoagularea prefrontală.*

Scrie povestirea *În satul Cervoiului*, care va deveni ultimul capitol al romanului *Zahei Orbul.*

Scrie „comedia sentimentală în patru acte şi un prolog" *Trandafir agăţător* (publicată în 2004), a cărei eroină este concepută după modelul soţiei sale.

1949 – mai – În revista *Luceafărul*, publicată la Paris de exilaţii români, apare poemul *Adio Libertăţii*, iscălit cu pseudonimul Valeriu Anghel.

1952–1954 – Scrie povestirile: *Chef la mânăstire, Schimnicul, Ciorbă de bolovan, Viscolul, Schitul de ceară, Perna de puf.*

Scrie primele capitole ale romanului *Zahei Orbul.*

Tematica povestirilor din aceşti ani este tot mai frecvent inspirată din viaţa şi obiceiurile călugărilor. Voiculescu, nevoit să vândă cărţi din vasta lui bibliotecă pentru a putea subzista, frecventează Biblioteca Patriarhiei, un posibil cumpărător. Îl reîntâlneşte pe ajutorul de bibliotecar, devenit din 1948 fratele Andrei Scrima, pe care îl cunoscuse superficial în prima perioadă a „Rugului Aprins", când Andrei Scrima, încă asistent şi secretar particular al lui Anton Dumitriu, nu se refugiase încă în mânăstire. Personalitatea lui Andrei Scrima, împletire de strălucire intelectuală şi de ambiguitate morală, se va afla de acum înainte în centrul preocupărilor afective şi spirituale ale lui Voiculescu. El îi va furniza unul dintre prototipurile personajului masculin simbolic din sonete.

Voiculescu, cu organismul tot mai slăbit, suferind de numeroase afecţiuni, este supus unei prime operaţii de prostată, boala aflându-se aproape în fază terminală. Spre surpriza chirurgului, dr. Juvara, bolnavul se reface şi va putea suporta şi al doilea timp al operaţiei, în anul următor.

1954 – decembrie – Începe să scrie sonetele, cunoscute timp de patruzeci de ani sub un titlu provizoriu şi tipărite cu textul şi sub titlul definitiv, *Ultimele sonete ale lui Shakespeare. Traducere imaginară*, abia în 2004.

Până la inaugurarea sonetelor, poeziile scrise de Voiculescu după 1944, în afara câtorva ocazionale, au exclusiv o tematică spiritual-mistică.

1955–1958 – În 1955 suferă o a doua operație de prostată, reuşită.

Tematica scrierilor este din ce în ce mai diversificată: sunt concepute sonetele (încheiate de nevoie, în număr de 90, şi nu de 154, cum ar fi dorit să scrie, la 20–21 iulie 1958); poeziile de inspirație mistică; povestirile *Ispitele părintelui Evtichie*, *Ciobănilă*, *Pescarul Amin*, *Proba*, *Căprioara din vis*, *Amintiri despre pescuit*, *Revolta dobitoacelor*, *Moarte amânată*.

La 28 noiembrie 1956, la 24 de zile de la intrarea trupelor sovietice în Ungaria, într-o perioadă de maximă vigilență comunistă, lui Andrei Scrima i se permite să părăsească România, cu o bursă de studii în India, bursă care până atunci îi fusese refuzată. Duce cu sine poeziile transcrise de Voiculescu pentru el, într-o formă care îi era adresată numai lui. Este unul dintre primele manuscrise scoase clandestin din țară în perioada comunismului. În drumul său spre India, Andrei Scrima se opreşte, pentru câteva luni, la Lausanne, apoi la Paris, apoi la Muntele Atos. Nu a explicat niciodată când şi cum a obținut vizele absolut necesare în 1956 pentru a intra în Elveția, în Franța, în Grecia. Va încredința manuscrisul, pe timpul absenței sale din Franța, editorului Ioan Cuşa, care va extrage din el unele texte pe care le va publica în presa românească din exil.

Formele de comunicare socială şi literară pe care le practică Voiculescu în această perioadă sunt puține: invită uneori câțiva prieteni la el (mai ales tânărul cuplu Dinu şi Nelli Pillat) şi le citeşte povestiri şi sonete (poeziile mistice nu le-a citit niciodată el însuşi în public); participă la întrunirile din casa lui Barbu Slătineanu, unde câțiva intelectuali interzişi de regimul comunist citeau din producția literară proprie sau discutau cărți recent apărute în Occident (aceste întruniri vor constitui una dintre principalele acuze în procesul Noica–Pillat); frecventează audițiile muzicale din casa melomanului Apostol Apostolide, un fost chelner care deținea cea mai rafinată colecție de discuri din Bucureşti; uneori îl vizita pe prietenul său, profesorul universitar de chimie fizică Alexandru Codin Mironescu, în casa căruia era găzduit, atunci când venea în Bucureşti de la schitul Rarău, şi ieroschimonahul

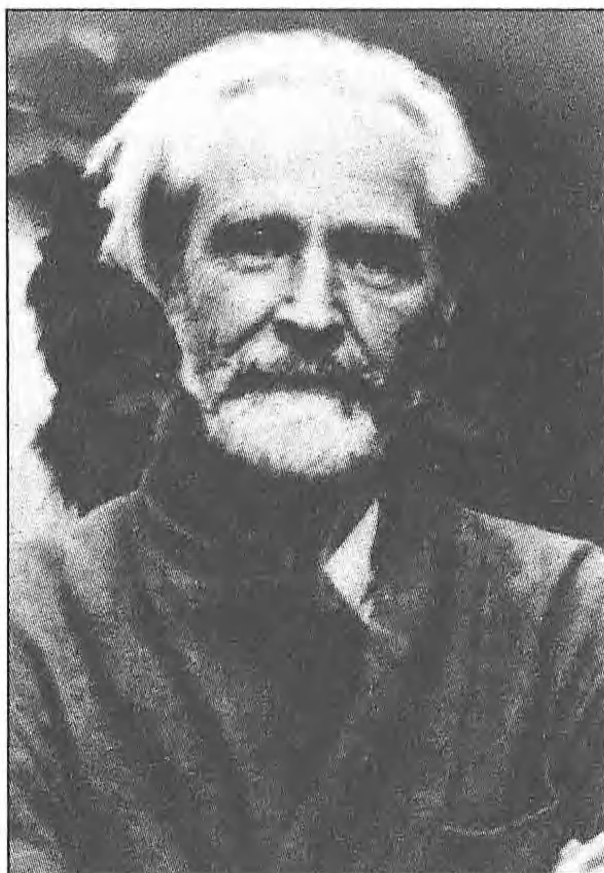
Agaton (fost părintele Daniel, fost ziaristul Sandu Tudor). O copie (parţială) a poeziilor mistice, găsită de autorităţi în casa lui Al. Mironescu, va constitui documentul din care vor fi extrase capetele de acuzare în procesul „Rugului Aprins".

1958 – Din februarie încep arestările de clerici şi laici acuzaţi că, participând la discuţiile din grupul „Rugului Aprins", au subminat autoritatea statului. Ştiind că nu va fi ocolit, Voiculescu încearcă să-şi pună la adăpost opera. Încheie, mai devreme decât ar fi dorit, ciclul sonetelor, iar o copie a acestora, reprezentând o variantă de lucru, o ascunde în casa lui Apostol Apostolide. Aceasta va constitui baza textelor publicate postum. Păstrează pentru sine un manuscris, pe care lucrează până la arestare. Confiscat de autorităţi, acest manuscris, varianta ultimă a textelor poetice, va fi recuperat şi publicat abia în anul 2004.

În noaptea de 4/5 august, cu o zi înainte de sărbătoarea Schimbării la Faţă, prefigurare a Învierii şi motiv focal în opera mistică a lui Voiculescu, acesta este arestat, iar manuscrisele găsite în camera lui sunt confiscate. Motivul real al arestării: „...în perioada celui de-al doilea război mondial a elogiat prin scrieri războiul antisovietic, iar după 23 August 1944 a scris poezii cu caracter mistic".

8 noiembrie 1958 (de Sfinţii Mihail şi Gavril) – Este pronunţată sentinţa în procesul „Rugului Aprins". În temeiul articolului 209 din Codul Penal, Voiculescu Vasile este condamnat la cinci ani temniţă grea şi cinci ani degradare civică. Se dispunea confiscarea totală a averii şi era obligat la 300 de lei cheltuieli de judecată.

Pentru un om de 74 de ani, slăbit şi bolnav, sentinţa echivala cu o condamnare la moarte.

1958 (5 august)–1962 (2 mai) – Voiculescu Vasile execută sentința în penitenciarele Jilava și Aiud. Va face parte din lotul de persoane grațiate prin decretul din 30 aprilie 1962, condamnați foarte bolnavi, pe care închisorile nu-i mai puteau cuprinde.

În timpul detenției se îmbolnăvește de tuberculoză a coloanei vertebrale (morbul lui Pott lombar). Aproape nu se mai poate deplasa. Durerile sunt atroce. La eliberare, este adus acasă pe brațe de fiul său, Radu.

1962 – vara – Este internat la spitalul de tuberculoză al M.A.I., unde i se aplică un tratament forte, cu kanamicină. Pacientul surzește, nu mai poate comunica decât în scris cu cei din jur. Durerile devin tot mai puternice, morfina nu mai are efect.

1963 – Imobilizat în pat, cu dureri atroce. Refuză hrana. De două ori este readus la viață din comă. A treia oară se trezește un minut după o comă profundă de trei zile și îi spune fiului său: „Ionică, eu mor. Mor. M-au omorât. Nu le dau nimic! Tu să nu le dai nimic! Nu știi ce perverși sunt!"

noaptea de 25/26 aprilie – V. Voiculescu se stinge din viață. Va fi înhumat la Cimitirul Bellu.

1964 – Începe destinul postum al operei.

1968 – Este admis recursul în anulare pentru V. Voiculescu, Dumitru Stăniloae și Gheorghe Dabija.

Fiul scriitorului, Ion Voiculescu, începe să facă demersuri pentru restituirea manuscriselor.

1992 – V. Voiculescu este ales post-mortem membru al Academiei Române.

Cele mai importante momente editoriale postume

1964 – *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de V. Voiculescu*, E.S.P.L.A.

1966 – *Povestiri*, 2 vol., ediție îngrijită de Ion Voiculescu și Victor Iova, E.P.L.

1968 – *Poezii*, 2 vol., antologie și prefață de Aurel Rău, E.P.L.

1970 – *Zahei Orbul*, roman, prefață de Mircea Tomuș, Editura Dacia.

1972 – *Povestiri*, ediția a II-a (adăugită), ediție îngrijită şi tabel cronologic de Ion Voiculescu, Editura Minerva.

1982 – *Capul de zimbru, Povestiri I: Iubire magică, Zahei Orbul*; *Povestiri II*, ediție îngrijită de Victor Iova, Editura Cartea Românească.

1983 – *Poezii*, 2 vol., ediție îngrijită de Liviu Grăsoiu, Editura Minerva.

1986 – *Gânduri albe*, ediție îngrijită de Victor Crăciun şi Radu Voiculescu, Editura Cartea Românescă.

1991 – *Toiagul minunilor*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu, Editura Jurnalul Literar.

1994 – *Călătorie spre locul inimii*, ediție îngrijită de Radu Voiculescu, Editura Fundației Culturale Române.

1998 – *Integrala prozei literare*, ediție îngrijită de Roxana Sorescu, Editura Anastasia.

1999 – *Integrala operei poetice*, ediție îngrijită de Roxana Sorescu, Editura Anastasia.

2003–2004 – Apar, la Editura Cartex 2000, format in 4, trei volume care restituie integral opera literară a lui V. Voiculescu, pe temeiul ultimelor manuscrise recuperate postum:

Opera literară. Poezia, ediție îngrijită de Roxana Sorescu, 750 p;

Opera literară. Proza, ediție îngrijită de Roxana Sorescu, 715 p;

Opera literară. Dramaturgia. Documente biografice. Manuscrise sechestrate – Manuscrise regăsite, ediție îngrijită de Roxana Sorescu, 982 p.

O CĂLĂTORIE INIȚIATICĂ EŞUATĂ: DRUMUL ORBULUI ZAHEI SPRE LUMINĂ

Şi trecând Iisus a văzut un om orb din naştere.
Şi ucenicii lui l-au întrebat zicând: Învăţătorule, cine a păcătuit, acesta sau părinţii lui, de s-a născut orb?
Iisus a răspuns: nici el n-a păcătuit, nici părinţii lui, ci ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu.

Mie Mi se cade să fac, până este ziuă, lucrurile Celui Care M-a trimis pe Mine; căci vine noaptea, când nimeni nu poate să lucreze.

Atât cât sunt în lume, Eu sunt Lumina lumii.

(*Evanghelia după Ioan*, 9, 1–5)

După dealul cel mai mare,
Velerim şi Veler Doamne,
Răsărit-a mândrul soare.
Dară soare nu era,
Ci lăcaş de mânăstire,
Cu pereţi de alămâie
Şi cu poarta de tămâie.

(*Colind*)

Întreaga operă literară a lui V. Voiculescu – versuri, proză, teatru – este organizată ca un sistem unitar de răspunsuri la o singură întrebare: Poate omul să se transforme, să-şi schimbe condiţia, să devină întâi un altul, apoi, la un alt nivel de existenţă,

Altceva? La începutul drumului său în lume, lipsit de vederea lucrurilor de dincolo de lume, poate omul ajunge, prin râvna lui, să le vadă? Şi cum, pe ce căi şi prin ce mijloace s-ar putea dobândi râvnita vedere? Şi ce înseamnă *a vedea*?

Punctul din care porneşte scriitorul în configurarea sistemului ideatic ce-i subîntinde opera este omul singur, incapabil să comunice cu ceilalţi, ignorat de ceilalţi şi greşit judecat de ei, omul izolat, neînţelegător şi neînţeles. Textele din această categorie sunt şi ele, prin analogie cu conţinutul lor, înţelese superficial şi considerate simple exerciţii în ansamblul operei literare a lui Voiculescu: *Fata din Java*, *Farsa*, *Proba*, *Taina gorunului*. La un nivel superior, care implică filosofia existenţială ce opune individul mentalităţii comune devenite infernală, se situează *Behaviorism* şi *Capul de zimbru*.

Pe o treaptă şi mai sus se află textele în care universul, fie el fizic, fie rămas la stadiul de animal necuvântător, e considerat a fi animat de un suflu, de o energie de aceeaşi natură cu sufletul omenesc, energie care, activată în anume împrejurări, face posibilă comunicarea între regnuri. Pentru acest animism încă incipient, actul magic devine esenţial în trezirea duhului care străbate lumea, iar omul îşi poate activa suflul şi poate comunica şi cu un lac, şi cu un câine, şi cu o pasăre, şi cu o vacă (*Lacul rău*, *Ciobănilă*, *Şarpele Aliodor*, *Lipitoarea*, *Sezon mort*, *Vaca blestemată*). Deţinătorul puterii magice, şamanul, vrăjitorul, poate comunica cu animalul şi îi poate dirija comportamentul (*În mijlocul lupilor*). Printr-un act magic îndreptat asupra omului însuşi se obţine o modificare sau un transfer de personalitate, ce determină un comportament specific şi o configuraţie spirituală înnoită. Transferul de personalitate, semn al posibilităţii energiei spirituale de a circula în univers, constituie o temă axială în opera lui Voiculescu (*Iubire magică*, *Sakuntala*). În acest caz însă, omul este doar un pacient al magicianului, un suferitor al descântecului.

Pe treapta următoare, omul încearcă să lucreze el însuşi asupra sinelui, pentru a reactiva puterile duhului latente în el şi pentru a pătrunde, cu ajutorul lor, în fluxul spiritual universal. În acest stadiu, încercările sunt numeroase şi de toate tipurile. Se începe cu iluzia că o modificare fizică poate provoca o modificare spiri-

tuală (piesa *Demiurgul*, antiutopia alegorică *Lobocoagularea prefontală*), se continuă cu mimarea comportamentului unui anume tip de personalitate, dorit, pentru a interioriza acest tip (piesa *Gimnastică sentimentală*), până la regăsirea, în prezent, a arhetipului modelat *in illo tempore*, la începuturi (*Căprioara din vis*). Şi mai înaintată în practica comunicării universale e ființa care poate fi în acelaşi timp agent şi pacient al transformării, ființa cu dublă personalitate şi dublă înfățişare (*Schimnicul*). Cum actul magic poate fi moralmente ambiguu, benefic şi malefic concomitent, siguranța situării de partea binelui o dă comunicarea spirituală organizată de o credință religioasă. Cea de-a doua axă a operei lui Voiculescu se constituie din încercarea omului de a comunica cu energia spirituală absolută pe care o numim Dumnezeu. Şi pe această axă nuanțele sunt numeroase. Eficientă se dovedeşte, la nivel individual, rugăciunea puternic interiorizată, în care este angajată întreaga personalitate, prin care se poate atinge starea de transformare, de *metanoia*, regăsirea arhetipului marcând intrarea în fluxul energiei universale (*Pescarul Amin*); iar la nivel colectiv, eficiența provine din asumarea întregului rău din lume şi din sacrificiul personal pentru izbăvirea omenirii de rău prin reactivarea forțelor binelui, transformarea magului în Mântuitor (*Ultimul Berivoi*). Astfel de Schimbări la Față în lumină – semnul vizibil al energiei universale – sunt posibile; ele prefigurează Învierea în lumina dintâi. Semnul lor în lirica lui Voiculescu este poemul iluminării, *Taborul*.

Pe axa căutării metamorfozei spirituale în lumină se situează, pe o treaptă imediat inferioară povestirilor *Pescarul Amin* şi *Ultimul Berivoi*, lunga narațiune *Zahei Orbul*. Este istoria călătoriei în căutarea luminii – semn fizic şi semn simbolic –, călătorie ajunsă până în pragul reuşitei, până *La pragul minunii*, dar nedesăvârşită, cu un final rămas deschis, amânat până la Judecata de Apoi, suspendat între viață şi moarte de taina voinței lui Dumnezeu.

Lumina, simbol cu dublă semnificație, semn al prezenței lui Dumnezeu în lume, epifanie a divinului, dar şi semn al transcendenței divinului, se află în centrul întregii opere a lui Voiculescu. Dobândirea luminii semnifică descoperirea lui Dumnezeu. Calea spre dobândirea luminii e calea omului individual spre trăirea

transcendenței sau, dacă omul individual e considerat metonimic (*pars pro toto*) pentru umanitate, calea pe care înaintează lumea întru spiritualizare. În limba română, *lume* şi *lumină* provin din acelaşi cuvânt, latinescul *lumen*, marcând unitatea materiei cu spiritul. Pentru că lumina are, ştiințific vorbind, o dublă natură, e materie şi energie concomitent. A dobândi coincidența materiei cu energia, a dobândi lumina, reprezintă simbolul fundamental al operei lui Voiculescu, punctul din centrul cercului. Absența luminii, orbenia, înseamnă viețuire fără spiritualitate, mai prejos decât animalele, care se împărtăşesc şi ele din energia universală. Orbul în căutarea luminii nu este doar cel ce doreşte să întrezărească formele fizice ale lumii, ci acela care încearcă să se mântuie pătrunzându-se de voința divină.

Cele mai numeroase miracole săvârşite de Iisus sunt vindecările de orbire. În sens fizic imediat, dar întotdeauna şi în sens spiritual, situat mult mai presus decât sensul fizic. O spunea poetul Voiculescu cu mult timp înainte de a începe scrierea povestirilor, încă din 1933, într-un poem în care Orbul e nemulțumit de minunea înfăptuită de Iisus:

Orbirea ațâțase o lucoare-n mine
Şi dibuiam în genunile lăuntrice, pline
De presimțiri şi vedenii luminoase,
Cum presimți florile după miroase.
De cum mi-ai deschis iar ochii de tină,
Văd lucruri, dar nu zăresc lumină.
Ce folos că mi-ai redat privirea,
Eu n-aşteptam vederea, ci mântuirea.
(*Orbul*)

Dobândirea vederii, ca posibilitate fizică şi ca vedere spirituală, vedere şi recunoaştere a lui Iisus ca Lumină a lumii, este narată în *Evanghelia după Luca*, Evanghelia din care s-a inspirat întotdeauna Voiculescu, în două parabole aflate în imediată succesiune:

„Şi, când s-a apropiat de Ierihon, un orb şedea lângă drum, cerşind.

Şi, auzind el mulțimea trecând, întreba ce este aceasta.
Şi i-au spus că trece Iisus Nazarineanul.
Şi el a strigat, zicând: Iisuse, fiul lui David, miluieşte-mă!
Şi cei care mergeau înainte îl certau ca să tacă, dar el cu mult mai vârtos striga: Fiule al lui David, miluieşte-mă!
Şi oprindu-se Iisus a poruncit să-l aducă la El; şi, apropiindu-se el, l-a întrebat:
Ce voieşti să-ți fac? Iar el a zis: Doamne, să văd iarăşi!
Şi Iisus i-a zis: Vezi! Credința ta te-a mântuit!
Şi îndată a văzut şi mergea după El, slăvind pe Dumnezeu.
Şi tot poporul, văzând aceasta, a dat laudă lui Dumnezeu."
(*Evanghelia după Luca*, 18, 35–43)

În tot timpul cererii sale, orbul îşi mărturiseşte repetat credința, adresându-se lui Iisus, căruia cei din jur îi spun numai Nazarineanul, cu numele care aminteşte originea Lui mitică, „Fiu al lui David", apoi, fără sfială, chiar „Doamne". De aceea îi poate răspunde Iisus: „Credința ta te-a mântuit."

Parabola imediat următoare istoriseşte despre omul care, nefiind orb, ci numai rătăcit, recunoaşte Lumina lumii în persoana lui Iisus şi este chemat de Acesta:

„Şi intrând, trecea prin Ierihon.
Şi, iată, un bărbat cu numele Zaheu, şi acesta era mai marele vameşilor şi era bogat.
Şi căuta să vadă cine este Iisus, dar nu putea de mulțime, pentru că era mic de statură.
Şi alergând înainte s-a suit într-un sicomor, ca să-L vadă, căci pe acolo avea să treacă.
Şi Iisus, când a sosit la locul acela, uitându-Se în sus, a zis către el: Zahee, coboară-te degrabă, căci astăzi în casa ta trebuie să rămân.
Şi, grăbindu-se, s-a coborât şi L-a primit, bucurându-se.
Şi, văzând, toți cârteau, zicând că a intrat să găzduiască la un om păcătos.
Iar Zaheu, stând, a zis către Domnul: Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor, şi, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit.

Iar Iisus a zis către el: Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia, căci şi acesta este fiu al lui Avraam.

Căci Fiul Omului a venit să caute şi să mântuiască pe cel pierdut." (*Evanghelia după Luca*, 19, 1–10)

Zaheu cel din *Evanghelia după Luca* ilustrează altă tipologie umană decât orbul dintâi: pe cel pierdut, om în aparență mai nevrednic decât alții, căci face parte din categoria detestată a „vameşilor", a strângătorilor de biruri, dar care este ales şi dobândeşte lumina prin râvnă. Este parabola care, solidară cu cea precedentă, arată că oricine poate fi mântuit, că oricine poate fi ales, că oricine poate dobândi lumina, fie el credincios orb, fie el păcătos, dar plin de râvnă, de dorința de a se îmbunătăți.

Voiculescu va reuni cele două parabole biblice – a dobândirii luminii fizice prin credință şi a dobândirii luminii spirituale prin râvnă – aflate nu întâmplător una lângă alta, parabola orbului şi a vameşului Zaheu, în persoana lui Zahei Orbul. Portalul de la intrarea în curtea mânăstirii Antim, poarta prin care se pătrunde în spațiul con-sacrat, are zugrăvite în partea interioară scene biblice semnificative pentru căutarea iluminării. În partea din dreapta a celui care intră în mânăstire, exact în dreptul privirii unui om de statură medie, se află zugrăvit Zaheu cățărat în sicomor. Este fresca pe care omul pornit pe drumul mânăstirii o vede de la primii paşi spre spațiul sacru şi care îi aminteşte că oricine poate fi chemat. De câte ori intra pe poarta Antimului, Voiculescu îl avea sub ochi pe Zaheu, biblicul.

Când îşi va concepe personajul, scriitorul va modifica unele date ale prototipului biblic: Zahei nu va mai fi un om scund, ci un atlet, cu o înălțime şi o înfățişare de zeu grec (grecească va fi şi originea lui pământească). Iar numele lui va avea o dublă semnificație în limba greacă: „Aşa numele Zahei (Zaharia), oricât de întâmplător s-ar alătura unor vocabule greceşti aproape omofone, nu e fără «tâlc», cel puțin în cadrul aceluiaşi «joc» onirico-estetic care organizează proza lui Voiculescu. *Zahreies* înseamnă în greceşte «violent», iar *Zahreios* înseamnă «care are mare nevoie de». Adică

---

[1] Ioan Petru Culianu, „Mit şi simbol în proza lui V. Voiculescu. Orbul şi ologul", în *Studii româneşti*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iaşi, 2006, p. 19.

tocmai situația violentului Zahei din roman, orbit din patimă pentru alcool, căutând apoi vederea care-i lipsește și care începe tot mai mult să se confunde cu o redempțiune interioară."[1] Referința celui ce a scris fundamentala lucrare *Eros și magie în Renaștere* și care era imposibil să nu fie atras, din spațiul românesc, de scriitorul care a fost obsedat de actul magic, este valabilă, cu rezerva că etimologia numelui Zahei se aplică în primul rând personajului biblic, de care Ioan Petru Culianu nu amintește, abia apoi personajului literar. Faptul că Voiculescu modifică înfățișarea personajului biblic îi acordă personajului literar o dimensiune simbolică în plus: Zahei, zeu grec dezlănțuit într-o existență dionisiacă, păgână, tinde să devină un sfânt creștin, așa cum magicianul păgân din *Ultimul Berivoi* va putea reactiva binele în lume numai asumându-și sacrificiul cristic.

Narațiunea *Zahei Orbul* a fost scrisă de la sfârșit spre început, de-a-ndaratelea. Cel dintâi a fost conceput capitolul final, „În satul Cervoiului", capitolul întâlnirii dintre Zahei și preotul Fulga. Apoi Voiculescu i-a construit și o biografie simbolică personajului simbolic. (De aceea apar și unele mici inadvertențe în text: când sosește la preot, Zahei este „un om de patruzeci de ani"; după ce dobândește un trecut, el nu mai poate avea această vârstă: deși nu a ținut niciodată socoteala anilor și nu prea știe când s-a născut, după aprecierea sa și a celor din jur, Zahei are cam douăzeci și cinci de ani când intră la ocnă – înainte de Primul Război Mondial –, stă aici cincisprezece ani, iese deci la lumină cam la patruzeci de ani, după primul război. Acțiunea ultimului capitol se petrece în timpul celui de-al Doilea Război Mondial [când are loc prima întâlnire dintre cei doi] și în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial, prin 1948–1949, anii în care începe prigoana împotriva bisericii, când Zahei are cu cel puțin douăzeci de ani mai mult decât atunci când ieșise din ocnă, trebuie deci să fie trecut de șaizeci de ani, mai bătrân decât popa Fulga. Acesta, care avusese cincizeci și unu de ani când participase la rebeliunea legionară, în momentul acțiunii trebuie să aibă cam cincizeci și nouă, șaizeci de ani. Precizia calendaristică nu este însă semnificativă pentru narațiune: personajele, tinzând să devină arhetipuri, tind să iasă din istorie, din cronologia obișnuită, și să intre în atemporalitatea

simbolică.)

Capitolul final adaugă (sau inaugurează, depinde din ce direcție interpretăm scrierea) o altă parabolă celor anterioare: parabola reunirii a doi neputincioşi, orbul şi ologul, care doar împreună pot alcătui ființa fabuloasă ce înaintează prin lume întrezărind lumina. Ioan Petru Culianu a semnalat universalitatea şi caracterul arhetipal al alegoriei: „Orbul care-l poartă pe Olog în spate e un simbol vechi şi adânc al lumii indo-iraniene. Ca toate simbolurile, a pătruns în folclor şi în jocurile copiilor."[2] „Imaginea apare în *Sāṃkhya-kārikā* (atribuite lui Isvarakrsna) şi e dezvoltată în comentariul medieval al lui Gaudapāda (Gaudapādabhāshya), pentru a explica prin sugestie uniunea dintre Spiritul inactiv şi izolat (*purusha*), comparat cu un olog (*pangu*; *pangu* e şi numele planetei Saturn, «ologul» din reprezentările alchimice) şi Natura (*prakṛti*) primordială nemanifestată (*avyakta*), comparată cu un orb (*andhā*). Cei doi formează o unică, întreagă făptură: *pangvandhavān*, un «olog-şi-orb». Nu ştiu dacă imaginea aparținea dinainte folclorului indian ori a pătruns în folclor sub influența acestui text."[3]

În imaginarul voiculescian, făptura duală putea fi o amintire din febrilele lui lecturi indiene din tinerețe (primele versificări ale adolescentului Voiculescu sunt fixate în lumea Indiei), din folclor, din Eminescu (şi acesta o foloseşte), dar mai ales, după opinia mea, din lectura altui autor devorat în tinerețe: Schopenhauer (pe care Ioan Petru Culianu nu-l citează). Schopenhauer, bun cunoscător al spiritualității indiene, foloseşte imaginea orbului întovărăşit cu ologul pentru a ilustra voința oloagă de a exista, în virtutea căreia lumea apare în ființă, voință ce asigură deplasarea unui univers orb, inconştient de scopul mişcării sale. Voiculescu schimbă însă sensul metaforei: ceea ce la Schopenhauer reprezenta cauza absolută a răului din lume devine la el condiția unei posibile mântuiri. Solidară cu parabolele biblice anterioare, ale mântuirii prin credință, aceasta din urmă ar putea dobândi şi ea un sens religios creştin. (Solidaritatea celor aflați în nevoie, ca unică soluție de împlinire a cerințelor vitale imediate, avea să fie descrisă, în

---

[2] Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 9.

[3] Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 20.

planul existenței cotidiene, în povestirea cristică *Ciorbă de bolovan.*) Dar dacă pornim în decriptarea sensurilor de la sfârşit spre început, eşecul reunirii celor doi, ambiguitatea semantică a finalului pun sub semnul întrebării şi sensul primelor două parabole.

În conceperea unui text literar, două sunt modalitățile de gândire şi figurile de stil caracteristice lui Voiculescu: alegoria şi intertextualitatea. Alegoria, ca tip de gândire asupra lumii şi ca figură de stil, leagă între ele două planuri: nivelul aparențelor şi nivelul semnificațiilor. Ea oferă unei suite de evenimente cu referință aparent reală o semnificație care depăşeşte realul, trecând în spiritual. Alegoria este un semn, ea leagă lumea văzutelor de lumea nevăzutelor, lumea care cade sub simțuri de universul spiritului. De aceea alegoria, centru al narațiunii cu tâlc care este parabola, e utilizată cu precădere în toate tipurile de scrieri religioase. În planul cuvântului, ea îndeplineşte aceeaşi funcție ca şi religia < lat. *re-ligare*, a re-uni, a re-lega cele disparate. De aceea Voiculescu, dăruit cu vocație religioasă, foloseşte în toată literatura sa şi în toate etapele creației alegoria ca procedeu fundamental de semantizare a textului.

Un text al lui Voiculescu are aproape întotdeauna două câmpuri de referință: nivelul semnificațiilor alegorice se constituie dintr-un şir de raportări la universul perceptibil căruia i se conferă trăsături simbolice; celălalt este universul cultural al textelor anterioare, fie ele concepute după acelaşi procedeu, fie cărora li se oferă o replică. Gândirea intertextuală este, ca şi gândirea alegorică, procedeu constitutiv al literaturii lui V. Voiculescu. Scriitorul şi-a trăit întreaga viață în două lumi concomitente: a realității cu semnificații simbolice şi a bibliotecii. Analogia care ni se impune este cu scriitorul pedepsit cu orbirea, Borges, de care Voiculescu nu ştia... Cititorul uneori descoperă referințele culturale, alteori nu, după întinderea lecturilor sale. Dar referințele există întotdeauna şi foarte adesea ele sunt antagonice sau polemice față de textul (sau textele) la care se face trimiterea. Diferența în tratarea temei sau a motivului comun constituie mesajul lui Voiculescu, mesajul adresat cititorului capabil să perceapă analogiile. Celuilalt cititor îi sunt suficiente semnificațiile rezultate din raportarea la real. *Zahei Orbul* este conceput în acelaşi fel, având în plus şi o

intertextualitate mai complexă, organizată şi ea pe două planuri: o intertextualitate semantică şi o intertextualitate aparentă. Intertextualitatea semantică este acoperită de parabolele religioase amintite, intertextualitatea aparentă foloseşte două motive literare foarte frecvente: unul este motivul, esențial în toate tipurile de literatură inițiatică, deci şi în literatura religioasă, al călătorului pe drumul perfecționării de sine, al pelerinului pe o (nesfârşită) cale, pe care trebuie să treacă peste obstacole ce constituie întotdeauna probe ale stadiului spiritual în care se află. Basmele sunt expresia popular-formativă a motivului călătorului spiritual. La fel este seria de narațiuni cunoscute sub titlul *Pelerinul rus*, manual de practicare a *Rugăciunii inimii şi a minții*, povestiri aduse în România de călugărul rus refugiat Ivan Kulîghin (Ioan cel Străin) şi cunoscute de Voiculescu prin frecventarea grupării „Rugul Aprins", în prima perioadă de organizare a acesteia (aproximativ 1943–1947). În centrul celor şapte narațiuni inițiatice, organizate pe două niveluri de profunzime intelectuală, se află un cerşetor-pelerin care caută mântuirea, liniştea şi împăcarea sufletească, *isichia*, şi care îi învață şi pe aceia cu care vine în contact s-o dobândească, prin rugăciune. Aceasta va fi şi funcția narativă a lui Zahei: căutarea împăcării interioare, a isichiei. Practica rugăciunii va fi însă pentru el intermitentă şi legată de prezența mentorului spiritual, care este preotul. O greşeală a acestuia produce catastrofa. Este o explicație posibilă a eşecului lui Zahei, a amânării clipei iluminării până la Judecata de Apoi: Zahei nu şi-a dobândit decât parțial şi cu întreruperi independența spirituală mântuitoare, spre deosebire de pescarul Amin şi de ultimul berivoi.

Intertextualitatea cea mai superficială, la nivelul analogiilor dintre unele trăsături de caracter şi unele acțiuni ale personajului, trimite la ucigaşul inocent, care trăieşte zece ani de ocnă din cauza unei femei, ucigaşul care, odată scăpat, nu doreşte decât răzbunarea şi care, în peregrinările sale, e adăpostit la un moment dat de un preot de închisoare, Manlache Pleşa, personajul central al romanului *Velerim şi Veler Doamne* (1933) al lui Victor Ion Popa. Celelalte dimensiuni epice ale narațiunii spectaculos-romantice a lui Victor Ion Popa, descoperirea prin forțe proprii a vinovaților şi moartea curajoasă a personajului, lipsesc la Voiculescu. Pentru acesta

însă este esențială semnificația alegorică a întâmplărilor, foarte puțin accentuată la Victor Ion Popa.

Mult mai subtilă este referința intertextuală la narațiunea simbolică, mult prețuită de Voiculescu, *Craii de Curtea-Veche*. Organizarea similară a epicului, în patru capitole, două ale peregrinărilor într-un spațiu dominat de real, două ale staționării într-un spațiu dominant simbolic, anume analogii între tipologia personajelor, dar mai ales, din când în când, o frază-sinteză a unei atmosfere, trimițând ritmic la o taină de dincolo de descriere, precum în textul lui Mateiŭ Caragiale, toate stau mărturie pentru voința de a construi o rețea de sugestii de toate tipurile, voința de a construi un text cu semnificații mai adânci decât pitorescul aparențelor.

În receptarea unui text de Voiculescu, cititorul se poate opri la nivelul aparențelor sau poate căuta semnificațiile ascunse, de altfel nu foarte greu de observat, pentru că la Voiculescu nivelul simbolic e îngropat mult mai la suprafață decât la Mateiŭ Caragiale, de exemplu. Un cititor hiperspecializat care alege (presupun că alege deliberat, conştient, pentru că o face la nivelul întregii literaturi române) să se oprească la suprafața textului şi să nu caute profunzimi simbolice, să refuze subtextul, dar să considere în mod esențial textul drept un pretext pentru consideraţii critice, adoptând perspectiva cititorului (sub)mediu contemporan, este Nicolae Manolescu: „Defectul aproape general al povestirilor este caracterul senzațional sau exotic. [...] Acesta este şi neajunsul romanului *Zahei Orbul*, publicat în 1970, deşi început cu două decenii mai devreme, în care pagina analitică, morală, spre care ar îndemna fondul psihologic al subiectului este aproape inexistentă. Protagonistul şi destinul lui sunt deopotrivă ieşite din comun. Şi alte personaje se definesc exclusiv pitoresc. Întâmplările prin care trec sunt, la rândul lor, extraordinare, unele de-a binelea eroice prin dimensiuni. Zahei e un personaj scos din mantaua romantismului lui Eugène Sue. Închisoarea e descrisă ca la Al. Pelimon, iar ocna ca în *Velerim şi Veler Doamne* de Victor Ion Popa. Zahei, care-şi pierde vederea după o beție şi o bătaie în cârciuma unui grec brăilean, este transformat de un actor de bâlci în cerşetor, se angajează să învârtească roata fântânii pe o moşie, e acuzat de uciderea stăpânei, stă douăzeci de ani la ocnă [numai cincisprezece – n.n.], iar la

urmă îl poartă în brațele lui vânjoase [criticul voia să spună probabil în spinarea lui vânjoasă – n.n.] pe un sfânt preot, oarecum [!] ca în parabola cu Tobie și îngerul său călăuzitor. Finalul, superb, în care Zahei îl ține în cârcă, legându-i mâinile cu fâșii din cămașa lui, pe preotul mort, așteptând amândoi, orbul și slăbănogul, păcătosul și sfântul [nici orbul nu e chiar păcătos, nici ologul nu e chiar sfânt – n.n.] trâmbița judecății de apoi, nu poate salva totuși un roman care merita o tratare mai puțin senzațională și mai adâncită psihologic și moral."[4]

Ca și cititorul inocent, criticul superspecializat se face a nu ști ce este o „conte philosophique", care sunt cerințele unei narațiuni alegorice, altele decât cele ale unei narațiuni analitice, și cere simbolului psihologie. „De câte ori sfârșea de citit o povestire, V. Voiculescu își lua ochelarii de pe nas cu un gest repezit, încercând apoi să ne prindă gândurile cu ochii săi iscoditori de viezure, încă înainte ca vreunul din noi să apuce a spune un cuvânt. În acele clipe, avea parcă ceva de copil care a făcut o poznă și așteaptă cu neliniștea unei curiozități ușor amuzate să vadă urmările."[5] Bătrânul scriitor, având experiența tipurilor de receptare, știa el ce știa.

Desfășurarea acțiunii romanului împletește aparențele epice cu semnificațiile simbolice. Într-un spital e adus un bărbat deosebit de voinic și de frumos, care a orbit consumând alcool metilic în cârciuma unui grec lacom de câștig. Vom afla pe parcursul istorisirii cine crede omul că este și cum și-a petrecut viața: un orfan, probabil înfiat de părinții pierduți, care și-a câștigat existența numai cu puterea sa fizică, lucrând ca hamal în portul Brăilei și ducând trai de hamal, cu beții și întovărășiri cu prostituate. Un om cu înfățișare de zeu, față de care toate femeile vor fi sensibile, dar fără identitate și fără vârstă certă. Un om care nu știe cine este, nu-și pune întrebări și e mulțumit dacă nevoile imediate ale trupului îi sunt împlinite. Un om fără conștiință, dar nu fără suflet. Vom descoperi pe parcursul

---

[4] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 755.

[5] Dinu Pillat, „V. Voiculescu la epoca genezei Povestirilor", în *Mozaic istorico-literar. Secolul XX*, ediția a II-a, Editura Eminescu, București, 1971, p. 289.

întâmplărilor că personajul păstrează constante sub aparențele animalice câteva calități fundamentale: e muncitor, e cinstit, nu înșală pe nimeni, de aceea crede că toți ceilalți sunt asemeni lui și devine pradă ușoară în mâinile oricărui mincinos, fie el cârciumar, fie staroste de cerșetori, fie arendaș gelos. Experiența îl va învăța pe Zahei să-și drămuiască mult mai atent încrederea în oameni, dar fondul lui de inocență, de curățenie sufletească va rămâne nealterat. Zahei, care nu are decât un mare viciu – beția –, se va dovedi imun la vicii mult mai mari în împrejurări în care viciul e sinonim cu supraviețuirea. În momentul când începe narațiunea, personajul principal e un om funciar bun, care ignoră existența unei realități spirituale și se complace într-o viață animalică. Întâmplările prin care va trece îl vor face să-și descopere și spiritul legat de suflet și, odată cu el, realitatea altui univers decât acela căzut sub simțuri, universul spiritului. Orbirea fizică este condiția esențială pentru evoluția lui Zahei: lumea trebuie să dispară pentru ca el să se poată elibera din ghearele ei. Ceea ce urmează este povestea unei eliberări și a unei evoluții. Fiecare aventură ar putea fi un pas mai departe pe calea perfecționării de sine, dar nu este decât un pas șovăielnic. Voiculescu își pune personajul să ajungă de câteva ori în pragul transformării interioare și de fiecare dată să recadă foarte aproape de starea inițială, pentru că apare un obstacol care nu ține de voința lui, dar peste care nu poate trece.

Omul schimbat care este Zahei când se trezește fără vederea lumii își dorește doar două lucruri: să se răzbune și să-și redobândească vederea. Nici una dintre dorințe nu i se va îndeplini: răzbunarea va deveni inutilă, prin forța destinului, iar redobândirea ochilor va fi marea slăbiciune care îl va face dependent de orice înșelător care îi va întreține iluzia vindecării. Această din urmă voință este un loc în care contrariile coincid: din ea se va nutri și marea forță care îl va face pe Zahei să evolueze: speranța. O speranță pornită dintr-o minciună, dar în care el crede cu toată puterea și care îl va determina să devină altul. Așteptarea miracolului care nu se va produce este sursa tragediei lui Zahei, dar încrederea, credința în posibilitatea miracolului este aproape mântuitoare. Cât timp crede că există posibilitatea de a zări lumina, Zahei poate să se abțină de la beție. Recade ori de câte ori își pierde speranța.

Singurul motor al evoluției spirituale, al îmbunătățirii condiției umane la nivelul lui Zahei, repetă Voiculescu, este nădejdea. Personajul său va presimți, se va afla foarte aproape, dar nu va trăi niciodată iubirea. Este poate încă una dintre cauzele eşecului său. Pentru că „dragostea nu cade niciodată" (Pavel, *Corinteni I*, 13, 8). Observația că Zahei este „imperfect bun şi imperfect rău" (Marian Popa) se justifică pe deplin. Dar viciul său poate fi înfrânat, în vreme ce darul dragostei îi rămâne străin.

Prima parte a narațiunii este cea mai bogată în întâmplări şi cea mai pitorească. Zahei, cel în care se împletesc dorul de răzbunare şi speranța în lumină, devine prada uşoară a omului-fiară, Panteră. Viclenia, minciuna, instinctul de proprietate al aceluia îl transformă în stăpânul unui Zahei subordonat şi pierdut tocmai prin calitățile sale: încrederea, onestitatea, dorința de a trăi prin munca sa şi pe picioarele sale. Primul cuplu în care este antrenat Zahei, cuplul cu fiara, va fi gândit antinomic față de ultimul cuplu, conceput ca o asociere între egali, fără minciună şi fără înşelătorie, cuplul cu omul-lui-Dumnezeu, popa Fulga. Transformat de Panteră într-un cerşetor, Zahei va fi lovit într-una din cele mai prețioase trăsături ale firii sale: demnitatea. Unealtă oarbă, el va sluji o minciună aducătoare de bani. Acum are loc şi prima întâlnire a lui Zahei cu biserica: în calitate de cerşetor, beneficiar al milei publice. Dar şi prima întâlnire cu lumina: lumina întrezărită o secundă, prin violență, datorită unei lovituri în cap. Şi tot acum se întemeiază speranța care îi va da putere să treacă prin toate şi să meargă mai departe: e speranța întemeiată pe o minciună interesată, pe care i-o serveşte țiganca falsă prezicătoare, pusă la cale de Panteră, interesat direct ca Zahei să nu mai bea şi să creadă că poate strânge bani spre a ajunge la schitul Dervent, locul tămăduirii. Este cea de-a doua apariție a bisericii: ca loc mitic, care întreține nădejdea în redempțiune. Chiar binele, la acest nivel, este obținut prin minciună şi înşelăciune, legi absolute ale umanității pe cea mai de jos treaptă a ei. Acestea sunt condițiile supraviețuirii. Cea dintâi calitate pe care şi-o reafirmă Zahei în această lume în care fiecare e preocupat doar să-l înşele şi să-l exploateze pe celălalt este demnitatea de a-şi câştiga singur existența. El face singurul lucru pe care îl poate face: îşi oferă trupul, cu voinicia şi forța lui, drept sursă de existență,

intră în baltă pentru ca de picioarele lui să se prindă prețioasele lipitori. Intră ca înlocuitor al gloabei țigănești folosite în acest scop. De acum înainte destinul lui Zahei e hotărât: în fiecare etapă a vieții sale pe pământ ferm el va fi omul-cal, substitut al unui cal autentic – cal de povară, cal care învârtește călușeii, cal care învârtește roata ce fertilizează grădina (lumii), cal de sacrificiu, uitat în biserică și mort legat de altar, cum va alege să moară și el. Calul este în imaginarul colectiv simbolul trecerii dintr-o lume în alta, vehiculul purtător spre transcendență. În lumea animală, funcția calului este aceeași cu râvna orbului de a pătrunde într-o altă lume. (În opera lui Voiculescu, vor avea funcții diferențiate omul-lup, omul-urs, dar mai ales omul-pește.) În preajma apelor, Zahei va deveni om-pește, născut de maica sa Dunărea, singura mamă pe care o recunoaște, frate încă rudimentar al Pescarului Amin.

Din clipa în care își recâștigă demnitatea muncind (cum poate, dar cât mai mult), Zahei va refuza constant umilința de a fi povară cuiva. El va dărui, așa infirm cum este, întotdeauna mai mult decât va primi, în ordinea strict materială a lucrurilor.

În dorința de a atinge punctul mitic, locul intrării în lumină, Zahei, fugit din bâlciul lumii, pornește pe drumurile țării, om-cal întovărășit nu numai de omul-fiară, ci și de sufletul curat deocamdată al unui copil. Sub aparențele unor peregrinări foarte posibile în lumea cea mai de jos, a fost făcut un pas înainte în lumea perfecționării de sine. Atunci Cineva hotărăște că Zahei poate merge mai departe. Singur, nesubordonat nimănui de astă dată. Și îl desparte, printr-o catastrofă, de Vicleanul și Înșelătorul său. Traversând apele umflate ale Buzăului, Panteră și copilul dispar în valuri. Zahei, omul apelor, supraviețuiește. Scufundarea într-o apă este echivalentă simbolic cu o nouă naștere, ca o (re)plonjare în apele amniotice. Zahei va renaște acum pentru prima dată și va renaște ca ființă profund îmbunătățită. (Atunci când va renaște a doua oară, din Dunăre, va fi o ființă în regres spiritual, pentru că își va pierde speranța.) Ieșit prin propriile puteri din puhoaiele Buzăului și adus în fața arendașului grec Lagradora, Zahei rostește primele vorbe: „Boierule, eu, adevărat, sunt orb. Dar nu sunt cerșetor." Zahei-cerșetorul dispăruse, înecat pentru totdeauna. Zahei cel nou este nu numai muncitor și demn, ci și curat, grija pentru

curățenia trupului fiind semnul grijii pentru curățirea sufletului, și este, mai ales, liber și neplecat nimănui. Zahei cel nou nu mai e o ființă dependentă de oarecine, precum primul Zahei, cel lovit de năpastă, și devine astfel, dintr-o unealtă ușor de manevrat, o ființă periculoasă pentru puterea absolută: „Orbul se ținea grav și dârz, pildă rea în fața slugilor ploconite, ca un om slobod care își cere drepturile. Dincolo de scoarța de zdrențe și noroi care-l acoperea se slomnea schela unei puteri necunoscute, se ghicea o tărie. Acum, la început, ea lua chipul încăpățânării, ceea ce tocmai nu putea suferi Lagradora care își mușca și mai repede fălcile încărcate de mânie." Tiranul viclean Lagradora va simți imediat în Zahei dușmanul și rivalul. Femeia, ca toate celelalte, va simți imediat forța interioară aliată cu frumusețea de zeu. Și își va folosi toată viclenia instinctului ei rafinat pentru a dobândi bărbatul de care se simt atrase toate femeile. Urmează o întrecere în șiretenii și minciuni între femeie și diavolul care îi e amant și stăpân absolut. (Voiculescu a fost maestru în descrierea unei competiții întru viclenie, minciună, șiretenie și înșelătorie, precum în povestirea în care obiectul disputei este chiar un cal, și nu un om-cal, *Alcyon sau Diavolul alb*. Ceea ce demonstrează că doctorul care trăia rupt de lume știa prea bine cum merge lumea.) Câștigă pentru câteva nopți femeia. Zahei, cu imaginația și cu toate instinctele răscolite, începe să simtă ceva mai mult, ceva care nu are timp să devină o iubire adevărată. Uciderea necredincioasei de către amantul fără altă lege decât propria voință îl pune pe Zahei, aflat și el în primejdie de moarte, în situația morală cea mai înaltă de pe traseul evoluției sale: el își asumă perfect conștient o vină pe care nu o are numai pentru că aceea care i se dăruise trebuia apărată și onorată și după moarte. Cititorul superficial vede în condamnarea nevinovatului Zahei doar consecințele mârșăviei atotputernice și ale justiției oarbe, subordonate puterii. Zahei face însă mult mai mult: își asumă o falsă vinovăție spre a salva memoria unei femei care îl dorise, dar nu avusese timp să-l și iubească. Numai mugurul unei iubiri este suficient spre a determina sacrificiul de sine. Omul-cal Zahei nu va mai învârti roata lumii și a timpului spre a aduce belșug într-un paradis posedat de demon, se va sacrifica voit spre a salva onoarea Evei, care l-a împins să piardă paradisul. Și cum Eva are

un nume, Caliopi (suntem într-o lume predominant grecească), popasul în grădina femeii Caliopi aduce cititorului în memorie popasul lui Ulise la nimfa Calipso, aşa cum rătăcirile pe drumurile țării găsesc o analogie în rătăcirile aceluia pe drumurile mării; coborârea lui Zahei în ocnă va corespunde descinderii lui Ulise în infern.

Cea de-a doua parte a narațiunii, „Ocna", are o încărcătură simbolică mai puternic marcată şi mai lesne de observat decât prima. Lumea subpământeană este puternic ambivalentă: aparențele sunt de infern, dar în acest infern vor fi salvate câteva din marile valori ale sufletului omenesc. Ființele cele mai josnice, tâlhari şi ucigaşi, care trăiesc în chipul cel mai firesc în afara legii morale, supuşi numai instinctelor oarbe, evoluează totuşi în mijlocul unui element purificator: sarea. Ca simbol al transmutărilor de toate tipurile, fizice şi spirituale, sarea este o prezență permanentă în infernul imaginat de Voiculescu, o prezență activă, care lucrează încet, dar lucrează. Zahei evoluează spiritual în continuare, până într-un anume punct, când va stagna. Într-o primă etapă reuşise să se înfrâneze de la băutură, într-o etapă superioară îşi recâştigase demnitatea, pe o treaptă mai sus acceptase sacrificiul. În ocnă devine educatorul şi modelul, foarte departe de primul Zahei, dependent şi lesne de manevrat. În mod simbolic, dependența sa de orbire este din ce în ce mai slabă. Zahei învață să se orienteze şi să se descurce singur, la propriu, croindu-şi drum spre adâncuri, la început călăuzit, apoi numai prin forțe proprii. Experiența sa a sporit, ştie să se orienteze după miros, după auz, după pipăit, iar puterea sa în pătrunderea firii omeneşti a crescut. A rămas neclintită încrederea lui în puterea sufletului omenesc de a învinge răul, iar această încredere, în loc să-l transforme într-o victimă, ca la suprafață, îl transformă într-un maestru spiritual. Zahei, devenit dascăl de umanitate în infern, este o ființă foarte aproape de transmutare. Iar ocnaşii, având toți una sau mai multe vieți pe suflet, nu-l batjocoresc şi nu încearcă să-l asuprească. Îl privesc la început numai cu oarecare respect pentru forța lui fizică, apoi cu respect sporit pentru tăria lui morală şi pentru voința de a trăi în cea mai cumplită temniță ca un om liber, adică impunându-şi propriile reguli, şi sfârşesc prin a recunoaşte în el conducătorul spiritual,

modelatorul de conştiinţe, adevăratul preot. În ocnă, instinctul cel mai puternic reprimat este instinctul sexual. De aici, devierile şi aberaţiile. Infernul nu e decât o imitaţie grotescă, dar mult mai lipsită de ipocrizie, a lumii de deasupra. Absenţa femeilor e compensată de bărbaţii ce joacă rol de femei, unii de nevoie, alţii de plăcere. Iar între ocnaşi şi consoartele lor relaţiile sunt, în limita posibilităţilor, similare relaţiilor sexuale de la suprafaţă: unii au familii stabile, alţii – mai puternici – au haremuri, alţii sunt pur şi simplu curve. Această organizare a lumii de jos după modelul lumii de sus e departe de a fi o degradare; ea reprezintă, dimpotrivă, efortul spre normalitate, încercarea de a crea iluzia unei vieţuiri cât de cât fireşti. Este o lume care tânjeşte nu numai după normalitate, ci chiar după respectabilitate, aducând astfel cel mai adânc omagiu virtuţii. În groapa gunoaielor, unde Panteră făcea legea, calităţile umane ale lui Zahei îl transformaseră într-o victimă. În ocnă, calităţile lui, şi în primul rând neaderarea la legea ocnei, îl transformă în călăuză spirituală. Ocnaşii au conştiinţa binelui, chiar dacă ei înşişi trăiesc în afara lui, şi îl respectă. Ceea ce în groapa gunoaielor nu se întâmplă niciodată.

În mijlocul unei lumi în care viciul mimează normalitatea, Zahei rămâne imun la viciu. Nu numai că îl refuză, ştie să se şi apere de el, când ceilalţi încearcă să i-l impună. Tânărul primit în dar de la regele ocnei, Boieru, nu va deveni iubita lui Zahei, ci primul lui discipol în dobândirea demnităţii omeneşti. Zahei nu este criminal deloc; copilandrul acesta, care îşi va redobândi numele omenesc de Alexandru în locul poreclei Mânza, este un criminal inconştient: nu-şi mai poate aminti dacă a ucis sau nu şi doreşte din tot sufletul să n-o fi făcut. Iar Zahei, fundamental cinstit, nu-i poate întreţine iluzia nevinovăţiei printr-o minciună, fie ea şi bine intenţionată. Evită să răspundă la întrebarea încărcată de speranţă a lui Alexandru: „Ce zici, nene Zahei?“ Credinţa fundamentală a lui Zahei în cinstea celuilalt şi credinţa lui neclintită în Dumnezeu provoacă transmutarea spirituală a învăţăcelului. Văzând fervoarea cu care se roagă Zahei în ceea ce credea el că este o biserică şi nu era decât un tractir sculptat în sare, Alexandru face pasul decisiv, spre spovedanie şi recunoaşterea cea mai grea, recunoaşterea minciunii. În centrul infernului are loc adevărata metamorfoză spirituală,

convertirea lui Alexandru la adevăr şi sinceritate, provocată de adevărul şi sinceritatea din rugăciunea lui Zahei:

„Era tractirul, la care cioplisEră, generație după generație, toate şirurile de ocnaşi de-a lungul anilor, fiecare cu râvnele şi poftele ei, de când se deschisese ocna.

Maghereanu sculptase în cinstea lui Boieru pe cea mai mârşavă, o mândră idoliță de-o goliciune atotcuprinzătoare cu patru țâțe trufaşe şi două sexuri invoalte, vampirice, unul în față şi celălalt în dos. Aici, în capiştea neagră, alergau chinuiți de pofte, înfierbântați de dorințe, să mângâie, să îmbrățişeze, să sărute nurii pietroşi de care să-şi sleiască clocotul simțurilor înnebunite de înfrânări silnice şi să-şi molcomească aprinderile în umeda lor răceală. [...]

Acolo Zahei căzu cu gura în pulberea sărată şi se rugă iar. Când lumina felinarului rostogolit din pieptul lui îl descoperi întins ca un leş, tânărul, dezmorțit, dori să-l ridice. Prosternarea orbului din nou la picioarele scârnavelor plăsmuiri îl umplu de spaimă, ca pentru o grozavă vină, şi-i îmboldi curajul să sfâşie toată pânza de minciuni cu care-l îmbrobodise."

Lumea din adâncuri, spre deosebire de cea de la suprafață, nu e cu totul ipocrită, e în mare măsură autentică. Aici solomonarul e vrăjitor cu adevărat, el e omul-şobolan care primeşte informații sigure de la prietenii săi, şobolanii, şi e ghicitorul în urină ale cărui previziuni se vor împlini întocmai; profetul – un posedat, probabil epileptic – nu minte şi toată ocna îi ia profețiile în serios. O singură figură e iremediabil mincinoasă şi ipocrită: popa. În groapa gunoaielor, popa Gioarsă făcea avere revânzând „gioarsele" furate de țigani, umbla să exploateze numai el cerşetorii, la concurență cu Panteră, şi schimba des țigăncuşele care fugeau de la el cu tot ce puteau căra. Un popă pe măsura lumii în care trăia, în care e şi preoția o meserie, ca şi hoția. Popa Țurcă, cel din ocnă, e mai viclean decât tâlharii, el inventează toate şmecheriile în concurența dintre grupurile de tâlhari şi duce toate tratativele mincinoase. Dar, mai presus de orice, el este cel care îl împinge pe Zahei înapoi spre viciu, prin folosirea mincinoasă a tainelor ce-i sunt încredințate. După Panteră, el batjocoreşte cel mai aprig sufletul curat al lui Zahei, „dezlegându-l" de jurământul de a nu mai pune gura pe băutură. Şi e singurul în care Zahei are încredere:

„– Părinte, își descleștă el buzele, m-am jurat să nu pun băutură în gură până nu capăt vederile. Trebuie să mă țin de legământ, și oftă adânc.

– Înaintea cui te-ai legat?

– Înaintea preotului...

– Ai dreptate, fiule, o întoarse popa... Ai dreptate să te păstrezi cât nu ești desfăcut. Dar nouă, preoților, ni s-a dat de sus putere mare să dezlegăm toate câte sunt legate pe pământ. Pune-te în genunchi și pleacă-ți capul.

Și cu blândețe încovoie grumazul uriașului ascultător ca un copil și-i prociti în creștet petice din toate moliftele de care-și aducea aminte.

– Scoală acum, ia paharul tău și bea... n-o să-ți afli tu vederile aici în ocnă! [...]

Toate șovăielile orbului se topiră într-un senin de dincolo de ocnă și porni să bea cu nevinovăție."

Adevăratul demon al ocnei este popa. Profetul demonizat, dimpotrivă, este cel ce recunoaște și certifică sfințenia lui Zahei. Cuprins de zbucium, el identifică în Zahei ființa des-demonizată: „Fugi, omul lui Dumnezeu, zbieră el. Nu mă atinge! Ce ai cu mine? Nu știi? Numele meu este legiune. Din tine am ieșit demult."

Aceasta va fi și maxima recunoaștere obținută în această lume de Zahei: să fie numit, precum Alexie, „omul lui Dumnezeu".

În lumea întunecată și fără speranță a ocnei se produce adevăratul miracol: apare și înflorește iubirea. O iubire nefirească, între doi bărbați, amândoi ucigași, vicioși până în miezul ființei, dar iubire adevărată, care știe ce înseamnă devotamentul, sacrificiul și dăruirea de sine.

În opera în proză a lui Voiculescu reunirea sexelor opuse, a bărbatului cu femeia, este fie o atracție instinctuală, consecința unui pansexualism care transgresează granițele dintre specii (*Sezon mort*), fie consecința unui transfer de personalitate, a unei vrăji sau a unui descântec (*Sakuntala*, *Iubire magică*). Ceea ce numim noi în mod obișnuit iubire, un angajament al întregii ființe, suflet și trup, care tânjește să se împlinească prin reunirea cu altă ființă, nu apare decât o singură dată: este iubirea lui Boieru pentru Giugiuc. Îndrăgostit cu adevărat, Boieru face tot ce trebuie să

facă un bărbat îndrăgostit pentru a-și câștiga iubita, începând cu darurile și sfârșind cu negocierea iubitei de la cei ce o dețin în custodie. (Cumpărarea lui Giugiuc cu măselele lui Aurică nu are egal în proza ironică românească.) Că se află în fața unei iubiri adevărate simt toți ocnașii și profită: vor ca iubirea adevărată să se desfășoare ca în lumea adevărată, cu nuntă și întemeiere de familie. Nunta lui Boieru cu Giugiuc ar fi putut fi grotescă, dar nu este. Tăria și sinceritatea sentimentului o salvează. Iar paginile în care nunta dintre doi bărbați (la vremea aceea un scandal, de conceput numai în infern), hoți și criminali amândoi, este descrisă cu decența și ușoara ironie potrivite unei nunți adevărate nu au egal în literatura română. Nicio promiscuitate, nicio batjocură, un dozaj perfect între seriozitate și detașare.

Ca orice iubire adevărată, este și aceasta transformatoare: Giugiuc impune ocnașilor comportament civilizat și maniere de salon. Dacă mai scuipă vreunul pe jos, se grăbește să șteargă cu bocancul. Această voință de normalitate prin iubire nu e ridicolă, e foarte aproape de sublimul sordid. Și, ca orice mare iubire, se sfârșește tragic: Giugiuc e scos din ocnă de puternicii lui amanți, Boieru suferă despărțirea bântuit de gânduri de moarte. Zahei găsește singura consolare pentru o iubire autentică: gândul că celuilalt îi e mai bine așa, gând altruist, mai puternic decât propria suferință. Și tot Zahei îl angajează pe Boieru într-o acțiune concretă, de pregătire a unei evadări care să-l ducă lângă cel iubit. Zahei, orbul, neajutoratul, a ajuns terapeutul ocnei, vindecătorul sufletelor celor mai întunecate. Ar mai fi atât de puțin până la propria sa vindecare... Atunci destinul își spune cuvântul: Boieru moare și Zahei își pierde puterea. Puterea interioară, aceea de a nădăjdui și de a-i învăța pe alții să nădăjduiască. Fără nicio motivație, fără nicio altă cauză decât eșecul unei iubiri care ar fi putut fi eliberatoare. Cele câteva propoziții ale eșecului nu au probabil echivalent decât în finalul *Educației sentimentale* a lui Flaubert: „Orbul, rămas singur, se ținea cu îndărătnicie tot mai tăcut și mai răznit. Ajunsese din nou un netrebnic, zvârlit și pustiu... Stăruia numai atât, să i se dea porția de rachiu și, ajutat de beție, se năruia fără niciun fel de așteptare în ștergerea de sine.

Vremea pentru el nu mai curse, zile, luni, ani, ci se slei și-l împotmoli, mocirlă, locului. Căzuse iar la fund ca un înecat cu o piatră de gât."

Este primul mare eșec al drumului inițiatic al lui Zahei: îmbunătățirea sinelui, prin voință proprie și prin speranță, s-a dovedit zadarnică.

Celelalte două capitole reiau experiența lui Zahei, atât în planul real, cât și în cel simbolic, dintr-o altă perspectivă. Acum dobândirea luminii nu mai ține de strădania și râvna lui Zahei, ci de voința Cuiva, mai presus de orice determinare. Acum nu mai rămâne decât miracolul, iar miracolul, întrezărit prin puterile altuia, este ratat.

La ieșirea din ocnă, la lumina zilei, după ce pierduse lumina interioară, Zahei este din nou dependent de altcineva. I-au rămas cinstea și munca, dar a dispărut dorința de a se înfrâna de la viciu, puterea de a se construi pe sine. De fapt, viața i-a devenit aproape indiferentă. Prea îndelunga așteptare a minunii refuzate l-a sleit. În virtutea inerției, va dori să facă pelerinajul spre locul miraculos, schitul Dervent. Călăuza va fi o femeie, căci femeile, interesate de un astfel de bărbat, încă falnic și muncitor, fie el și pe panta descendentă a vieții, sunt întotdeauna miloase cu el și gata să-l ajute. Dar lumea în care se mișcă Zahei imediat după Primul Război Mondial este alta decât lumea care nu-și ieșise încă din țâțâni, dinainte de război. În această bravă lume nouă semnele lui Dumnezeu sunt în ruină. Schitul Dervent e năruit, crucea făcătoare de minuni nu mai crește din pământ, ci, dimpotrivă, s-a scufundat cu totul în țărână. Speranța lui Zahei că miracolul este posibil se năruie și ea. Din momentul când Derventul mitic nu mai există în imaginația lui Zahei, începe adevărata lui decădere. O altă viață, echivalentă cu o moarte. Intrarea în lumea nouă, banală, nespiritualizată, cere o naștere nouă. Și ea eșuată. Zahei trece pe lângă adevărata lui mamă fără nicio tresărire, deși ea îl recunoaște, și pierde prilejul de a dobândi o identitate precisă. Și în lumea reală va fi la un pas de reușită, dar va rata definitiv. Cea de-a doua naștere e simbolică: va fi născut încă o dată de mama lui Dunărea, care ar fi putut să-l ucidă, dar nu o face. Ființa ieșită din această nouă naștere nu mai are nimic deosebit: e un orb vagabond, care își câștigă traiul zilnic îndeplinind munci pentru care trebuie forță: agent de pază la bordelul unde fosta iubită a devenit matroană, cărător de butoaie

pentru cârciumari. Nimic, nicio tresărire de voință ori de spiritualitate nu mai amintește de vechiul Zahei. Nici măcar dorința de răzbunare nu-l mai poate ține treaz, de vreme ce și aceia care l-au înșelat au pierit sub vremuri. Acest nou Zahei este o ființă cu sufletul mort, fără dorințe și mai ales fără speranță. Ironic, desigur, acest capitol al liniștii echivalente cu pieirea este intitulat „Limanul".

Apoi, dintr-odată, după un nou război, speranța reapare. Zahei află despre un preot făcător de minuni. Speranța prin ea însăși e aproape să producă miracolul: „Din clipa aceea, n-a mai pus rachiu, nici tutun în gură. Și nu s-a mai putut face nimic cu el. Insul cumințit dinlăuntrul lui, care așteptase într-un ungher al beznei împuțite de băutură, ieși, dete brânci nebunului ce pusese stăpânire pe cârmă și-l zvârli afară. Într-o clipă, Zahei se-ntoarse la sufletul cu care intrase în ocnă."

Locul speranței este și el simbolic: satul Cervoiului. Printre vocabulele arhaice și regionale montate cu dichis, rafinat și sugestiv, în frazele moderne ale lui Voiculescu se află și *cervoiul.* Niciun dicționar nu înregistrează cuvântul. Există însă un cuvânt vechi, cu pronunție locală, *ceroi*, semnificând *gorun*. Satul Cervoiului ar fi Satul Gorunului, specie de stejar cu viață milenară și denumire uitată, de nimeni înțeleasă astăzi. Copacul nu mai închide în el taina unei morți cumplite, precum în *Taina Gorunului*. Devenit *axis mundi*, centru al lumii, ascunde moartea unei civilizații străvechi, iar istoria satului din jurul gorunului mitic se confundă cu istoria satului românesc. La început, oamenii și-au întemeiat așezarea în mijlocul codrului secular, iar în centrul ei și-au clădit biserica, locul întâlnirii cu Dumnezeu. Pe măsură ce civilizația a înaintat, izolarea nu a mai fost posibilă. Satul s-a mutat acolo unde comunicarea e mai ușoară, la drum neted, a părăsit vechea vatră și, odată cu ea, a părăsit și lăcașul Domnului, din centru. Un sat modernizat și o biserică părăsită, în ruină, replică în lumea de la suprafața pământului a bisericii celeilalte, din infern, biserica-tractir, loc spurcat de închinare la idolii trupului.

Istoria bisericii din satul cel nou rezumă istoria spiritualității românești. Preotul nou-sosit în satul strămutat e om cu carte, cu inițiativă, și le vorbește sătenilor în pilde. Mai întâi îi îndeamnă

să clădească biserică nouă, uşor accesibilă, „şi cu asta se rupse şi cel din urmă fir care lega pe cervoieni de matcă". Al doilea preot nu se îngrijeşte numai de trupul şi sufletul credincioşilor, ci şi de mintea lor, şi la îndemnul lui oamenii îşi ridică şcoală, unde popa e şi primul învățător. Al treilea e popa Fulga. Când se adresează sătenilor, nu le mai spune „nici fiilor, nici fraților". Strânge satul şi le strigă:

„– Mă, băieți, ascultați-mă şi luați-vă după mine. Că eu vă duc de-a dreptul la spor şi la trai bun. Cine-i deştept şi se ține de mine n-are să se căiască.

Şi popa Fulga gospodări comuna cu mână tare, timp de treizeci de ani, şi o târî prin toate vârtejurile politicii. Rând pe rând, liberal, țărănist, legionar fâlfâise barba-i galbenă, steag în furtunile tuturor alegerilor. Înființase bancă, durase obşte, alcătuise cooperativă. Om de flăcări şi oțel, falnic şi frumos tare, toate ispitele țintiseră în el. Îl bântuiseră mai ales trei mari patimi: setea de avere, femeile şi dragostea de cai."

Speranța ia chipul acestui preot, ajuns făcător de minuni după ce trecuse prin aprigile suferințe din închisoarea în care îl dusese politica. Popa Fulga, cu nume uşor ca aerul, gata să se ridice în zbor spre alte tărâmuri, îl va readuce la viață pe vechiul Zahei. El reprezintă răscumpărarea preoților nevrednici, a popii Gioarsă şi a popii Țurcă. În lumea în care cultivarea duhului este organizată şi legiferată, popa Fulga este omologul lui Zahei din lumea în care spiritul nu există. Bântuit de toate patimile se des-pătimeşte prin suferință. Paralizat de la brâu în jos, se întoarce din închisoare alt om. Spre deosebire de Zahei, care revine din ocnă mort sufleteşte, popa Fulga abia acum îl descoperă pe Dumnezeu şi primeşte de la El harul de a-i vindeca pe alții. Se desprinde de lume, nu-i pare rău după niciuna din avuțiile pierdute, se îndreaptă cu totul spre Domnul. Când preoteasa îngrozită de ziua de mâine îl întreabă „Ce ne mai rămâne?", răspunsul nu poate fi decât unul: „Ne rămâne Dumnezeu." Popa Fulga este cel al cărui destin seamănă cu al lui Zaheu cel din Biblie: lepădându-se de bunurile lumii acesteia, devine cel chemat, beneficiarul unui duh care suflă unde vrea el, pe care îl primeşte chiar dacă nu-l înțelege: „Puterile lui, prihănite până atunci, începură să se adune din mădularele păcătoase.

Le simțea cum se ridică din picioarele alergătoare spre râu, din coapsele îndrăgite de cai, din pântecul pângărit de băutură și muieri, cum se subțiază, se limpezesc și se strămută într-un loc din gândurile lui smerite, n-ar ști să spuie unde, în frunte, la răscrucea ochilor, în inimă? Puterile lui sau ale altuia? Oricum, nu era el stăpân pe ele." Cu acest *alter ego* al lui Zahei se petrece miracolul așteptat o viață de Zahei: preotul poate dărui lumină.

Cei doi, vrednici numai împreună, vor săvârși gestul răscumpărător de păcate: vor redescoperi biserica în ruină, ascunsă de pădurea invadatoare și o vor readuce la viață. Biserica în care vehiculul trecerii dincolo, calul, a murit de foame și de sete, legat de altar, așteptând și el Judecata de Apoi. Resfințirea locului sacru uitat, revenirea la spiritualitatea începuturilor, reluarea istoriei în afara istoriei – aceasta e soluția lui Voiculescu la pustiirea vremurilor de afară. În mod cu totul independent, fără să-l cunoască pe Voiculescu și fără a fi cunoscut de el, un alt scriitor și filosof ce medita continuu la destinul românesc avea să găsească aceeași cale de mântuire: întoarcerea la originile uitate, refacerea începutului. I.D. Sîrbu, în romanul de asemenea alegoric *Lupul și catedrala*, va gândi asemenea lui Voiculescu. I.D. Sîrbu va reuni simbolul dacic, lupul, cu simbolul creștin, catedrala. Voiculescu va reuni un simbol din Vechiul Testament, șarpele, cu simbolul creștin, biserica. În lăcașul în care ochii Pantocratorului – ai Celui ce ține lumea în ființă – sunt spălați de ploaie ca de lacrimi, Vechiul și Noul Legământ se reunesc. În toată opera lui Voiculescu, șarpele, chiar abhorat de oameni, nu e niciodată un simbol malefic. Este întotdeauna prietenos, ocrotitor al casei, victimă inocentă a prejudecăților (*Șarpele Aliodor*). În lăcașul lui Dumnezeu, șarpele casei apare în două ipostaze: ca ființă reală și ca ființă simbolică. Șarpele real și-a făcut culcușul sub altar, e prietenos cu oamenii și ocrotit de ei. Simbol al reînnoirii, el e emblema renașterii cultului. Greșeala oamenilor va duce la moartea șarpelui: el nu va mai apuca, slab și neputincios, să-și schimbe pielea, strivit de talpa unui Zahei reintrat pentru totdeauna în orbire. Celălalt șarpe, cel simbolic, susține vasul în care se petrece reînnoirea simbolică, botezul. Nu e numai șarpele miracolului, șarpele în care se preface toiagul lui Moise spre a le dovedi oamenilor atotputernicia lui Dumnezeu, e și simbol al lui

Christos, al renaşterii într-o lume şi o viață fără de păcat, prin botez, aşa cum era într-adevăr în primele secole ale creştinismului, în vremea aurorală spre care ar trebui lumea să se întoarcă.

Şi, din nou, miracolul, ultimul miracol posibil, nu se produce. Dintr-o greşeală a preotului. În lumea în care preotul cel tânăr nu mai are niciun fel de credință şi îi îndepărtează pe oameni, cu brutalitate, de biserică, preotul cel dăruit cu har păcătuieşte: săvârşeşte taina botezului, taina renaşterii spirituale, din orgoliu, fără smerenie. Copilul, speranța falsului preot, va muri nebotezat, pentru că adevăratul preot a vrut să-şi umilească potrivnicul săvârşind ceea ce acela nu era capabil să săvârşească, dar şi comițând el însuşi cel dintâi dintre marile păcate: păcatul trufiei. În această lume s-a înstăpânit moartea şi numai la Judecata de Apoi se vor putea stabili vinovățiile şi răsplata. *Zahei Orbul* este narațiunea simbolică cea mai lipsită de speranță din literatura română. Termenul de comparație opus nu poate fi decât narațiunea cea mai optimistă din literatura română, povestea femeii care reinstituie ordinea în lume făcându-şi singură dreptate. Vitoria Lipan, esență şi ea a unei civilizații arhaic simbolice, reprezintă tipul antinomic față de Zahei. Ea biruie în imanență, Zahei eşuează în transcendență.

Roxana SORESCU

ZAHEI ORBUI

PARTEA I

I Panteră

Spitalul se trezea în zori zguduit de vestea că peste noapte sosise „un caz“ grozav. Unul care orbise, aşa, din senin, la un chef, din pricina băuturii otrăvite.

Infirmiere ciufulite părăseau mai devreme cabinele clădite din cearşafuri la capetele saloanelor şi purtau zvonuri târşâindu-şi târlicii somnoroşi pe mozaicul obosit dintre paturi. Bolnavii înfofoliţi în pături se întorceau pe o rână unul spre altul: dacă e aşa, la ce să mai trăieşti? Nici măcar să bei nu mai poţi. Cârciumarii te otrăvesc pe banii tăi buni...

Şi scuipând cu ciudă aşteptau toţi amănunte.

Totuşi, întâmplarea avea şi o întorsătură mulţumitoare. Panteră, cazul cel mai interesant de până atunci, regele bolnavilor şi fala spitalului întreg, care monopoliza de ani toate îngrijirile şi tot răsfăţul, protejatul doctorilor şi al surorilor, Panteră era dintr-odată, peste noapte, detronat. Altul îi lua locul, cu o boală nouă şi mult mai rară, orbenia din rachiu. Asta îi răcorea şi îi răzbuna pe toţi.

Panteră ajunsese nesuferit. Îngâmfat şi trufit, el îşi făcea o glorie din boala lui şi dispreţuia pe toţi ceilalţi camarazi, ca pe nişte inferiori cu care nu sta de vorbă. „Cazul“ lui era o culme şi el se socotea celebru...

Şi pe bună dreptate: cu pielea trupului pestriţată peste tot de pete mari şi mici, cafenii-negricioase ori galbene, el era o minune.

Începând de la frunte şi obraji, apoi pe piept, gât şi spate, trecând pe pântece, şale şi buci, peste pulpe până jos la glezne, omul era numai o bălţătură sălbatecă, ceea ce, când rămânea gol, îi da înfăţişarea fiarei de la care luase şi purta cu mândrie numele.

De hatârul boalei acesteia el avea oricând intrare slobodă în clinici şi porţile spitalului i se deschideau largi de cum se ivea.

Sosea slab şi uscat ca o mortăciune, un fel de mumie tărcată abia târându-şi pielea bălţată întinsă pe oase ca pe nişte beţe, şi intra numaidecât în tratament. Sta până ce se împiciorogea. Apoi pleca, urmărit de interesul medicilor care-l pofteau să se întoarcă. Nu-i făceau mare lucru. Îi altoiau în carne nişte ghinduri scoase de la vite. Dar sâmburii ăştia tainici, ajutaţi şi de alte leacuri, adaose cu mâncare bună, îl înviorau pentru câteva luni. Adică îl împuterniceau să colinde vara bâlciurile, unde, în pielea goală, legat la gât cu lanţ la intrarea comediilor, făcea pe omul-panteră rânjind dinţii la ţăranii holbaţi şi la femeile spăimântate care îşi scuipau în sân.

Iarna se întorcea iarăşi fleşcăit la baza lui, spitalul: se istovise puterea altoiului. Doctorii îi dădeau din nou damf şi îl ţineau toată iarna să se fălească cu el. Îl cărau cu automobilul pe la şedinţele lor medicale, îl arătau doctorilor streini, îi publicau povestea cu poza lui prin gazete, din care unele treceau hotarul.

El, hrănit, dezmierdat, huzurea singur într-o rezervă, ca un paşă, se-ntrema şi se-ngrăşa şi din nou nu-i mai ajungea nimeni cu prăjina la nas. Nu mai sfârşea cu mofturile. Tot timpul o ţinea în bâzdâcuri şi toane. Nazuri la mâncare, reclamaţii că nu e bine îngrijit de infirmiere, obrăznicii şi scandaluri cu ceilalţi bolnavi, sclifoseli şi gudureli ca să capete bacşişuri... Şi nimeni n-avea ce-i face. Era poruncă să nu se atingă cineva de el. Care-şi punea mintea cu faimosul Panteră era pierdut. Zbura numaidecât afară, oricine ar fi fost. Panteră era tabú.

Dar acum i se înfundase. Se sfârşea cu el. Infirmiera de noapte destăinuise că medicul de gardă şi pe urmă toţi doctorii, uimiţi, spuseseră că orbul este „cel mai interesant caz“ întâlnit până atunci. Mult mai interesant ca Panteră, care se răsuflase, orbul trebuia oprit cu orice chip, studiat îndelung şi pe toate feţele, prilej de observaţii, memorii prin reviste şi grozav subiect de teză pentru doctorat.

Presupunerile se împliniră aidoma. Zilele şi săptămânile următoare, lumea nu s-a ocupat decât de noul sosit, instalat singur în rezerva lui Panteră, mutat în salon cu ceilalţi bolnavi la un loc, părăsit şi uitat ca un ciuruc. Doctori, profesori, interni, externi,

surori, autorități, prefect de poliție, procuror, judecători, gazetari, fotografi se perindau din ceas în ceas numai la patul orbului. Toți îl cercetau, îl întrebau, luau note, scriau. Infirmiera care îngrijise de Panteră trecea acum pe lângă omul-fiară fără să se sinchisească. Ba încă îl lovea dinadins cu cotul.

După ce s-a stins vâlva şi s-a astâmpărat curiozitatea ştiinţifică, s-au pornit bolnavii din celelalte săli şi pavilioane în pelerinaj la colegul lor orb. Opriți până atunci să nu-l tulbure, se strecurau, pe rând, când nu era supraveghere, şi-l priveau doar din uşă. Un voinic năstruşnic, lungit cu fața în sus, dormea sau se prefăcea. Nu-l încăpuse nici patul, nici rufăria spitalului. Nu intra în măsura oficială. Izmenele îi veneau doar până la genunchi. De acolo în jos picioarele îi zbucneau goale printre vergelele patului povârnit, cu tălpile amenințând spre tavan. Peste pieptul atletic cămaşa plesnită se umfla zadarnic să i-l acopere. Iar brațele căzute în lături îşi atârnau buturii cărnoşi ieşiți din mânecile scurte până la coate şi se rezemau cu palmele în pardoseala rece.

Chipul îi era învelit cu o basma, coborâtă peste ochii bandajați. Dar dedesubt se desluşea masivul gogonat al capului, pe grumazul puternic, numai coarde şi muşchi.

Fusese până atunci într-o necurmată frământare. Dărâmase sub el trei paturi obişnuite. Nu-l potoliseră decât cu doctorii amorțitoare. Când se trezea, îşi smulgea legăturile de pe pleoape, cerea rachiu, se smucea să plece, răcnea să vie Stavarache cârciumarul. Apoi, spăimântat de întunericul nebiruit, bâjbâia neştiind încotro să apuce, se împiedeca şi cădea jos spumegând. Îl lăsau acolo până adormea. Atunci patru infirmieri îl urcau la loc în pat. Bolnavii îl priveau cu frică. Femeile de serviciu, dimpotrivă, nu mai puteau după el. Îşi făceau necontenit prilej să intre, ba cu treabă, ba de milă, şi întârziau privindu-l. Îl găseau frumos, cu chipul bărbătesc tăiat prelung, cu nasul drept, puternic şi bărbia cărnoasă, uşor adusă. Sub sprincenele bogate, ochii nu erau astupați, căutau mari şi tragici lumina.

Nu se ştia ce fel de om fusese mai înainte, dar acum era o sălbăticiune. Nu suferea pe nimeni lângă el. Refuza orice alinare şi ajutor. Medicii, surorile se căzneau zadarnic să-l îmblânzească. Se spăimânta numai de bezna în care intrase. Se liniştea puțin când

îi făgăduiau să-i dea înapoi vederile. Atunci căsca ochii, îi strângea, îi freca nebuneşte cu pumnii şi se zgâia apoi cât putea, doar o zări. Şi aştepta. Aşa se mai puteau apropia de el. Dar repede, deznădăjduit, iar îl apucau năvârliile, izbea medicamentele, alunga medicii, pleca orbiş, se pocnea de pereţi şi se prăvălea, furios pe întunericul cu care nu se putea deprinde.

Panteră asculta tot mai bosumflat despre isprăvile rivalului şi nu spunea nimic. Dar toată tăcerea şi supărarea lui erau un protest împotriva noului bolnav şi a celor ce-i uneltiseră răsturnarea. Aştepta să-i iasă dreptatea, ca untdelemnul, deasupra. Înjura numai printre dinţi şi nu catadicsea să meargă cu ceilalţi să caşte gura la orb şi să-i audă sudalmele.

Dar curiozitatea l-a biruit şi până la urmă s-a înduplecat. Însă singur şi pe furiş. Era după-amiază, când spitalul se odihneşte... A intrat... Orbul l-a simţit de la uşă şi şi-a încordat auzul, ridicând uşor capul. Lui Panteră i s-a tăiat răsuflarea. Văzuse destui orbi, trăia doar printre cerşetori. Dar adâncimea durerii, arzimea nedumeririi, spăimântătorul tragic din chipul încordat, toată înfăţişarea lui, voinicia-i atât de nedrept ciuntită l-au cutremurat. Şi îndată un alt gând, ca un fulger, a luat locul uimirii: ăsta va fi cel mai grozav milog din câţi străbat bâlciurile şi împodobesc cu durerile lor pridvoarele bisericilor. Se pricepea el! O mină de aur. Trebuie pus numaidecât mâna pe el; gândul, repede închegat în plan, îl înviora mai mult decât orice altoi de ghinduri. De nu i-ar lua alţii înainte. Dar avea să vegheze.

Făcu un pas. Orbul, proptit acum într-un cot, răcni atât de aspru:

– Ce vrei? şi se încruntă atât de cumplit că Panteră încremeni.

Cu zănatecul ăsta se cerea plan subţire. Şi se trase nesimţit înapoi.

A doua zi, se furişă iar, nevăzut de nimeni. Orbul îl întâmpină tot mânios.

– Ce vrei?

– Să te ajut, răspunse mieros tărcatul, numai zâmbet, ca şi când nebunul l-ar fi putut vedea.

– Dar cine eşti tu?

– Un prieten, se miorlăi şi mai dulce slăbănogul.

– Eu n-am prieteni, i-o întoarse orbul. Fugi de-aici.

Şi ridică ameninţător braţul. Dar Panteră nu se clinti.

– Ţi-am adus leacul, strigă el cu semeţie.

– Ce leac? se răsti bolnavul.

– Leacul tuturor boalelor, vesti Panteră şi păşi sigur.

Orbul se înmuiase.

– Leac? Ca să văz?

– Nu mai întreba. Întinde mâna, miroase şi gustă, îl îndemnă Panteră, dar tot de departe.

Orbul se ridicase şi sta neliniştit.

– Dă-l încoa. Şi întinse palma.

Panteră îi puse acolo un clondir, pe care degetele bolnavului se încleştară instinctiv.

– Ce-i aici?

– Vezi şi tu, râse Panteră cu viclenie. Adică miroase, se îndreptă tot el, că nu mai vezi.

Dar pătimaşul nu mai ocoli sticla pe la nas. O duse drept la gură şi trase fără să se oprească, dintr-odată, pe nerăsuflate, mai bine de un sfert.

– Ho, stai, strigă Panteră.

Şi îndrăzni să-l apuce de braţ. Dar uriaşul, sculat în capul oaselor, se smuci şi cu o mişcare de nimic îl zvârli pe slăbănog cât colo.

– Dacă-i pe aşa, nu mai viu şi nu-ţi mai aduc nimic, ameninţă el furios.

Orbul, ascultător, se opri, desprinse sticla din gâtlej:

– Ba să-mi mai aduci – şi răsuflă adânc. Mă, urmă el, ăsta-i basamac, nu glumă. De unde dracu' îl ai?

– L-am făcut eu anume pentru tine, cu spirt curat de aici din spital.

– Acuma mă simt şi eu om, făcu uşurat orbul.

– Aşa e că arde? se lăudă slăbănogul. Are pe puţin patruzeci de grade. Îl vrei mai dulce?

– Nu, mai tare.

O seninătate, o linişte neaşteptată se întinse pe chipul până atunci crispat al orbului. Destinderea îi cuprinse repede tot trupul, ca să treacă apoi în suflet. Sta acum molcomit, îmbunat, gata de vorbă şi prieteşug.

– Lasă-mă să mai beau, se rugă el.

– Nu se poate, îl certă Panteră. Te îmbeţi şi mă prinde supraveghetoarea. Ce te faci dacă mă dă afară?

– Păi, a mai rămas în sticlă, şi orbul clătina cu jind clondirul.

– Bei la noapte.

– Bine, se-nvoi. Dar îmi mai aduci?

– În fiecare zi. Sunt doar prietenul tău.

– De unde mă cunoşti?

– De la Brăila. Suntem amândoi din acelaşi judeţ. Am lucrat împreună. Şi Panteră scorni câteva minciuni.

– Bine, frate. Şi bolnavul se bucură ca un copil. Da' tutun îmi aduci?

– Ţi-aduc şi tutun. Numa' să nu fumezi decât tot noaptea, când bei rachiu. Până dimineaţa mirosul se risipeşte.

– Vii şi tu să-mi ţii de urât? se rugă orbul.

– Viu, făgădui fiara. Mi-aduc pătura şi mă-ntinz jos lângă tine.

– Rău e-n spital, începu bolnavul să se jeluiască. Nu-mi fac nimic. Mă ţin degeaba. Numa' îmi zgâiesc ochii şi se uită în ei. Aş fugi, să pot.

– Lasă că te scot eu. Şi lui Panteră îi sări inima de bucurie.

– Da' unde să mă aciuiez, întrebă deznădăjduit uriaşul, că n-am pe nimeni?

– N-avea nicio grijă. Te iau eu la mine, spuse cu ifos tărcatul.

– Păi, ai tu unde şi cu ce să mă ţii?

– Berechet. Numa' să mă asculţi.

– Te ascult. Da' să mă duci la Dervent!

– Te duc. Ce-i ăla Dervent?

– Un schit. Lasă că-ţi spui pe urmă, când om fugi...

Şi orbul, înduplecat, supus ca un miel, se dete întreg în mâinile ispititorului, care ca dintr-un caier încâlcit toarse toată povestea omului.

Orbul îşi mărturisi numele, Zahei, ceea ce nu vrusese să spuie la nimeni. Panteră, grijuliu, îl cercetă mai întâi dacă are rude, care să-l scoată din spital şi să-l ţie la ele. Se linişti. Zahei n-avea neamuri, n-avea amantă, n-avea pe nimeni. Şi câteva nopţi în şir orbul se spovedi cu o limbuţie care îl uimea pe noul prieten.

Fecior de pescar, rămăsese de mic fără părinţi şi crescuse muncind prin cherhanalele bălţilor Dunării.

– Mă, peştele te hrăneşte şi te creşte mare mai abitir decât orice alte bucate, lăuda el cu jind viaţa-i de odinioară, trecută între ape şi ostroave. Mă vezi? Eu nu mâncam decât somn şi morun. Nu de ăia micii, prinşi în năvoade. Mi-i alegeam eu singur şi mă luptam cu ei în cârlige. Îi loveam la mir cu drugul şi-i trăgeam la mal cu cangea. Tii! Ce dor mi-e de-o ciorbă de peşte cu ardei. Da' ăştia n-au p-aici.

– Lasă că mănânci la mine, se lăuda Panteră.

– Cu mămăligă pripită?

– Să-ţi lingi deştele, îl aţâţa prietenul.

– Mă, da' să nu fie scuipici, se-ngrijora Zahei.

– Da' de unde. Bucăţi ca pe picior. Şi Panteră îşi mângâie oasele lui sfrijite.

– Ştii tu, urmă orbul prins de nostalgie, că uneori, când spintecam câte un somn căzut din proaspăt, găseam o mână, un picior?...

– De om? se mira slăbănogul.

– De om, da' de ce altceva? Odată, la ghecet, am dat, în burta unuia mare cât un viţel, peste un copil întreg.

– Viu? se minuna Panteră.

– Aş, viu! Începuse să putrezească acolo în bărdanul lighioanei. Îl răpise de la scăldat. Că ăştia înghit tot, încheia cu mândrie orbul.

Panteră căsca gura la el şi-l îndemna necontenit să povestească în fumul ardeiat de tutun şi mirosul îmbătător de basamac.

– Şi de ce ai părăsit bălţile şi te-ai făcut salahor? îl iscodi Panteră.

Zahei istorisi îndelung cum, după ce smintise în bătaie la o refenea un sat întreg, trebuise să fugă la Brăila. Se ţineau haită

toți după el, zi-noapte, pândindu-l să-l împuşte. Altfel nu-l puteau birui.

– De câți ani eşti? îl întrebă prietenul, privindu-i cu pizmă statura uriaşă.

– Nu ştiu, nu i-am numărat, răspunse senin Zahei.

– Când ai făcut armata? Că-ți aflu eu socoteala.

– Păi, eu n-am tras sorții. Am fugit de recrutări şi m-am tot ascuns prin ostroave. Mă cercetau uneori jandarmii. Le făceam cinste şi mă lăsau în pace. Da' tu de câți ani crezi că sunt? întrebă el copilăreşte pe tovarăş.

Ăsta îl prubului din ochi.

– N-ai mai mult ca douăzeci şi cinci. Poate şi mai puțin.

– Ştiu eu? încuviință orbul pe gânduri. Eu nu mi-am ținut nicio socoteală de viața mea.

Când a ajuns cu povestea la orbire, zănatecul a avut din nou o izbucnire de furie cu zguduiri şi încleştări ca de ducă-se pe pustii şi-l înhăță pe Panteră care crezu că i-a sosit sfârşitul.

– Mă, să mă duci întâi şi-ntâi la Stavarache, auzi tu, răcni el zgâlțâind pe Panteră. Vreau să-i sucesc gâtul, pe urmă să dărâm cu mâinile astea cârciuma peste el şi să-i dau foc.

– Te duc, cum să nu te duc, Zahei, gâfâia din toată plăpânzenia lui slăbănogul. Da' ce ai cu mine?

– Mă, să ştii că nu glumesc. Te juri? Şi orbul bolovăni ochii lui bezmetici.

– Mă jur. Ce-aş avea să nu te duc? Dar dă-mi drumul, se ruga sugrumat Panteră.

– Că, să ştii, dacă mă minți, te omor pe tine...

– Dar ziceai că-ntâi să te duc la Dervent, cerca să-l abată de la gândul omorului prietenul, care-şi găsise beleaua. Şi-l iscodi iar: Ce e ăla?

Derventul e un schit pe malul bulgăresc al Dunării, cam în dreptul Călăraşilor.

– Trecem Dunărea la Silistra, făcea orbul planul, o luăm la stânga pe mal, ştiu eu potecile, ne strecurăm printre maja şi lozii şi ajungem tocmai bine pe-nserat. Dormim acolo lângă cruce, ne citesc popii şi capăt vederile.

Zahei fusese acolo în copilărie cu un pescar bolnav şi văzuse minunea: omul gata să moară, osândit de doctori, părăsit de babe, alungat din spitale, zvârlit de neamuri, se tămăduise veghind o noapte în rugăciuni la piciorul unei cruci de piatră.

– Şi ce are în ea crucea? întrebă interesat Panteră. Cum e? Este mare?

– E mai măruntă ca un stat de om, povestea orbul. La început, demult, a fost numa' un sâmbure de piatră în pământ. După ce au descoperit-o oamenii, a început să crească. Pe fiecare an se înalţă şi se îngroaşă...

– Păi, ar fi ajuns până la cer, mârâi Panteră.

– Nu fi prost! Că nu creşte decât o picătură. Mai puţin ca grosimea unui fir de păr într-un an.

– Şi de ce creşte? făcea cu neîncredere tărcatul.

– De lacrămile bolnavilor, spunea cu toată încredinţarea orbul. Am văzut şi eu atunci puterile ei. Pâlpâia toată de lumânări aprinse lipite în toate părţile pe ea. Acolo te faci şi tu sănătos, încheie Zahei. De aia să mă duci.

Acum interesul îl lega mai mult decât frăţeşte de Panteră, pe care-l ceru de la medici tovarăş de cameră. Rămăsese tot rebel şi sălbatec pentru ceilalţi. Dar pe slăbănog îl asculta cu sfinţenie. Orbul îşi găsise îl el sprijin şi alinare, spre marea uimire a tuturor. Nimeni nu cunoştea meşteşugul cu care îl îmblânzise Panteră, care acum îşi da iar ifose; spunea că se găsise rudă cu orbul, care nu dezminţea scornitura. Acum doctorii şi surorile se rugau de Panteră ca să-l domolească pe Zahei să se supuie cercetărilor şi să se lase îngrijit. Şi omul-fiară începu iar să tragă foloase de pe urma acestui amestec în treburile spitalului.

*

Trecură încet sărbătorile mari ale iernii. Panteră se gândea mereu cu părere de rău la câştigul pierdut. Orbul ar fi agonisit bani, nu jucărie, aşezat cu meşteşug în tinda unei biserici boiereşti. Dar nu era chip să-l scoată din ghearele doctorilor care învăţau pe el ceea ce nu ştiuseră până atunci. Şi apoi era prea devreme pentru altoaiele lui care se mai cereau primenite, şi boala asta cu bălţătura

nu suferea frigul. Panteră trebuia s-o cocoloşească la căldura spitalului.

Dar, într-o zi, îi sări inima de spaimă. Se încrucişase pe sălile spitalului cu Jachetă, vechi staroste de cerşetori şi mare exploatator al milogilor. Erau vreo trei-patru de-ăştia, care se aţineau la porţile spitalelor, să culeagă infirmi, ciungi, ologi, orbi, schilozi fără căpătâi, pe care să-i înroleze în sotniile lor de cerşetori. Ei îşi făceau o concurenţă straşnică. Unii mergeau până acolo să împartă pe jumătate cu milogul câştigul adus.

Jachetă, fără nicio bănuială, destăinui lui Panteră, pe care-l ştia de altă meserie, planul său. Aflase din gazete vâlva făcută de orbirea lui Zahei, dăduse târcoale clinicii şi se interesase la medici dându-se rudă cu orbul. Se părea că nu se mai poate face nimic pentru tămăduirea lui şi urma, la o mică stăruinţă, să i se dea drumul din spital.

– Vrei să-l iei chiar acum? şi Panteră se prefăcu nepăsător.

– Nu.

Jachetă pipăia numai terenul. Cerca să cumpere infirmierele care să vegheze să nu intre alţi concurenţi pe fir şi mai ales să înduplece pe orb să meargă cu el. Dacă se poate chiar să-l angajeze mai dinainte.

Petele de pe obrajii lui Panteră se înnegriră şi mai rău, dar îşi ţinu firea. „Uite, domnule, cum se găsesc să-ţi fure afacerea de sub nas", gândi el. Se prefăcu însă că nu ştie nimic despre orb. Dar bine că i-a spus lui. De acum are să se intereseze. Să lase pe el, are să i-l dea în palmă. Ar fi cuminte să nu stăruie acum şi mai ales să nu amestece personalul spitalului în treburile lui, că are să-l vânză.

– Mi-e frică să nu-mi ia înainte alde Vlădica, ori Epitropu, se mărturisi Jachetă înşirându-şi concurenţa.

– N-ai nicio grijă, îl asigură bălţatul. Vorbeşte cu portarul să nu-i primească. Pentru asta dă-i un bacşiş bun, că e de-al nostru.

Şi îl ţinu pe geambaş de vorbă până trecu ceasul de primire la bolnavi. Apoi îl petrecu cu făgăduiala că joia viitoare găseşte pe orb gata să-l urmeze. Şi nu mai avu răbdare, alergă la Zahei şi începu să-l răzvrătească.

– Nu te las să mai stai aici, începu el aprins. Doftorii ăştia sunt nişte câini.

Orbul asculta încruntat.

– Chiar în noaptea asta trebuie să fugi, urmă Panteră furios.

– Să fugim, că fără tine nu plec, încuviinţă orbul. Mi s-a urât şi mie.

– Nu de asta, ţipă indignat tovarăşul.

– Dar de ce?

– Vor să-ţi scoată ochii, zvârli vorba grea Panteră.

– Să-mi scoată ochii? Da' ce, eu mai am ochi?

– Ai, şi încă buni, îl linguşi prietenul. Ai să-i deschizi curând mari, când om ajunge la Dervent.

Orbul rămăsese pe gânduri, stârnit.

– Şi de ce să mi-i scoată? întrebă el liniştit.

– Cică să facă o încercare de-a lor pe tine, încercă să-l tulbure Panteră.

– Să facă, numai să iasă bine.

– Cum o să iasă, se indignă slăbănogul, dacă vor să ţi-i schimbe pe ai tăi cu nişte ochi de bou?

Orbul se încruntă. Nu pricepea.

– Îţi scot ochii tăi buni-sănătoşi şi-ţi lipesc alţii de vită. Înţelegi? Cum au să se prinză? Au să se scurgă, să se topească la fel ca altoaiele mele. După ce eşti orb, mai umbli o bucată de vreme şi de râsul lumii, cu perechea de ochi cât pumnul. Te pomeneşti că-ţi cresc şi coarne. Să nu te laşi, mă Zahei.

– Nu mă las, se-nvoi ascultător acesta.

– Mai ales că vor să înceapă numai cu unul.

– Cum cu unul?

– Să-ţi puie la încercare numai un ochi strein. Ai fi ceacâr, c-un ochi de-un fel şi cu celălalt de alt fel. Mai mare batjocura... Păcat de tine. Tu singur tragi nădejde cu timpul, cu slujbe şi rugăciuni, să-ţi capeţi la loc vederea. Până la Dervent mai încercăm.

Zahei asculta.

– Eu te sfătuiesc să fugi chiar în noaptea asta.

– Fug dacă mergi şi tu cu mine.

– N-am ce face, se jertfi Panteră. Cu toate că nu sunt vindecat bine şi aş mai avea de stat, nu pot să te las. M-am legat, merg cu tine.

– Dar haine, bani? întrebă orbul.

– Eu am grijă de toate.

Dimineaţa infirmiera găsi paturile orbului şi al lui Panteră neatinse şi ei nicăieri.

II Groapa gunoaielor

La extrema periferie a Bucureştilor, într-o groapă de mal fără stăpân a lacului Floreasca, unde se cară necurăţeniile oraşului, printre troiene de gunoaie şi nămeţi de murdării, s-a iscat un cârd de cocioabe, maghernițe, chichineţe, colice, bojdeuci şi tot soiul de alte coşare şi coşmelii, în tot felul de poziţii şi înfăţişări neaşteptate, de la tragic la caricatură: pleoştite, pe brânci, într-o rână, căzute pe spate, povârnite în lături ca ameţite, cu căciula acoperişului într-o parte, schiloade, sprijinite-n pârghii, oarbe de ochii ferestrelor, fără gurile uşilor.

Unele sunt de pământ şi balegă bătută cu paie, altele de scânduri putrede, câteva de cărămizi grămădite una peste alta, fără niciun mortar între ele, multe din petece de tablă mâncate de lepra ruginii şi cartoane gudronate adunate din gunoaie.

Înghesuite în neorânduială, vârâte una în coasta alteia, ori bot în bot, sau întorcându-şi spatele, cine-a mai stat să aleagă şi să rânduiască? Care cum au vrut, lucrători, zilieri săraci, mai ales ţigani sătui de pribegie, atraşi ca gângăniile de lumină, s-au aşezat aici şi în câteva zile şi-au durat sălaşul şubred.

Parc-ar avea nevoie de palate? Din primăvară până în gura iernii, stau toţi numai pe afară sau sunt plecaţi. Când dă gerul, se strâng la adăpost şi se grămădesc ai casei într-un singur pat sub mormane de zdrenţe împuţite.

Cei mai mulți sunt lăutari. Peste tot răsună scârțâitul de viori, ori schelălăieli de țambale. Mari și mici cântă ori se învață să mânuiască arcușul și chinuiesc diblele, care țipă în mâinile lor.

Așa s-a alcătuit un cătunaș unde viețuiește și se perindă un amestec de lume lepădată la marginea cea mai dinafară a vieții sociale. Inși rămași fără îndeletniciri, oameni scăpătați din rosturile lor, borfași prigoniți de poliție, cerșetori și haimanale, câte un dezertor ori scăpat din temniță, mulți derbedei și leneși, femei fără căpătâi, fete urgisite, proxenete în căutare de marfă nouă, prostituate certate cu țațele, slugi fără stăpân... Cer găzduire pentru o noapte, două, apoi pleacă mai departe. Alții rămân cu săptămânile ori se statornicesc încropindu-și alături bârlogul ca păsările din cioburi și fărâmături. Și pecinginea se întinde.

Aici, în limanul vagabonzilor, a picat într-un miez de noapte, din preajma Bunei Vestiri, Panteră cu orbul, la vechea lui gazdă, barosanul Paraipan, bătrân hoțoman, pocăit de vârstă și mai cu seamă de bătăi. Ăsta, buimac de somn, la început s-a speriat. Ca, după ce a aprins gazornița, numaidecât să se bucure. Însă tot nu pricepea. Ținuse, zicea el, odaia slobodă, dar nu-și aștepta chiriașul așa devreme. Panteră venea totdeauna după Paști, când da căldura. Ce se întâmplase?

– Te-au gonit din spital?

Panteră îi făcu semn cu degetul la gură să tacă. În odaie mai dormeau pe jos câțiva streini în treacăt. Și s-au culcat unii peste alții fără lămuriri. În bojdeucile astea răpănoase încape o claie de oameni. Cu cât mai mulți, cu atât își țin unul altuia de cald.

A doua zi, bătrânul a făcut musafirilor primire oficială. Mărunt de statură, gras, rotofei și zâmbitor, cu ochii ușor bobosați și obrajii rumeni acoperiți cu favoriți în care intrau să se ascunză, albe, cozile unor mustăți groase ca vrăbiile, el aducea cu Franz Iosef bătrân. Și Paraipan făcea tot ce-i sta în putință să sporească asemănarea. La zile mari îmbrăca o jachetă înverzită de vreme și peste jiletca ce-i rotunjea pântecul imperial trecea, prin cheutoarea găurii nasturului de la mijloc, un lanț lung și gros de *doublé*, ca un cordon de cine știe ce decorație. În zilele de rând, umbla într-o cămașă de noapte lungă țărănească și în papuci.

Rămăsese numai el şi nevasta. Copiilor, fete măritate şi băieţi însuraţi, le înjghebase câte o ghimirlie prin apropiere. Când ieşea dimineaţa şi îşi striga nepoţeii, ţâşneau toţi droaie, de-a valma, ca purceii şi găinile din coteţe care cunoşteau chemarea şi alergau amestecaţi, puşi pe-ncăierate, la mâinile lui pline de floricele ori boabe de porumb fiert.

Numaidecât Panteră s-a pus pe lucru. Treaba zorea. Orbul se cerea înţolit cum se cuvine pentru meseria asta grea, în care lumii trebuie să-i scoţi cu sila banul din buzunar. Zahei deci trebuia să se înfăţişeze cât mai potrivit, să stârnească mila, amestecată cu uimire şi respect. Pomana avea să fie cu atât mai grasă cu cât impresia făcută de cerşetor era să fie mai mare. Asta era teoria lui Panteră. Săracii, oamenii de rând, sunt sortiţi de la Dumnezeu să sufere mizeria. Nenorocirea lor nu mişcă pe nimeni. E un fel de drept şi o datorie a lor să nu aibă ce mânca şi să rabde. Pe când pentru bogaţi, pentru cei de neam, năpasta este o nedreptate strigătoare, care trebuie numaidecât alinată, o neorânduială care repede trebuie îndreptată. Cu cât căderea e mai din înălţime, cu atât deşteaptă o mai adâncă compătimire, şi deci răsplata, compensaţia ei în milostenie este mai mare. Cu cât dezastrul izbeşte mai sus, cu atât devine mai impunător inimii şi pungii milostivilor.

Era, de altfel, şi mândria, şi interesul lui de impresar nou şi deştept să iasă din cărările bătute de ceilalţi patroni de cerşetori care îşi îmbracă milogii numai în zdrenţe. La înfăţişarea izbitoare a orbului, la statura-i impunătoare, la frumuseţea chipului întipărit cu o nobilă durere, Panteră simţea că se cuvine o altă ramă, un alt cadru de prezentare. Ca un regizor priceput, el căuta masca potrivită, costumul cuvenit, oarecum boieresc.

Zahei fugise din spital cu hainele lui de salahor şi bocancii sălbateci care puteau fi dreşi şi lustruiţi. Nu asta era greutatea. La urma urmei, chiar un palton obişnuit putea acoperi rupturile cu care era îmbrăcat orbul. Dar de unde palton? Şi mai ales unul pe măsura de uriaş a viitorului milog? Panteră visa pentru omul lui o mantie neagră, dacă s-ar putea cu o pelerină ambiţioasă lungă până-n pământ, aşa cum văzuse el într-o poză romantică. Aşa ceva ar fi căzut orbului de minune. Mai ales că începuse să-i crească la

loc pletele negre şi cârlionţate tunse la piele în spital. Ce grozav ar fi fost să-l poată înfăţişa cu capul gol! Dar era încă prea frig. Era nemerită o căciulă de astrahan, şi asta se putea fura uşor de undeva. I-a propus lui Zahei să-şi lase barbă. I-ar fi adăugat şi o cuvioşie în plus, nadă preţioasă pentru milostivnici. Orbul a refuzat scurt. Deprinsese de mult să se radă, pe întuneric chiar. La nevoie, cu un briceag, cu o lamă de coasă bine ascuţită. Şi Panteră se zbătea până peste cap înglodat în piedici şi greutăţi.

Chemaţi de Paraipan, cei câţiva telali colindători prin oraş după haine vechi, la vederea orbului deteră din umeri. Unde se pomenea în terfeloagele târgului lor de vechituri haine sau palton să încapă cogeamite năzdrăvan? Făgăduiră totuşi într-o doară să ponteze la vreo namilă de boier o dulamă sau o şubă îmblănită pe care să nu o mai găsească stăpânul dimineaţa în cuier. Pe urmă lesne te învoieşti s-o scoţi tu de la slugi.

Până atunci Panteră se mulţumi să poruncească la un cârpaci un fel de caftan ca de birjar, croit otova din două pături milităreşti, cu poale până-n pământ şi mâneci largi în chip de manşoane, în care orbul să intre pe de-a-ntregul şi să-şi ascunză mizeria.

Zvonul despre pripăşirea lui Zahei se lăţise. Panteră veghease din răsputeri asupra lui ca asupra unei comori. Dacă ar fi fost chip, l-ar fi ţinut pitit. Dar trebuia să-l arate la croitor, la cizmar. Uneori să-l părăsească, alergând după nevoile cerute de pregătiri. Până la o vreme numai bătrâna Paraipancă îl avea în grijă. Dar repede se îndesară fetele şi nurorile lui Paraipan, apoi alte rubedenii, pe urmă vecine. Năvăliră copiii, toţi nepoţii şi tot poşidicul uliţei, plini de curiozitate, lacomi de noutăţi care umplură lumea de vorbe. Femeile mai îndrăzneţe îl mâncau pe orb din ochi. Adăpostul şi îngrijirile din spital îi albiseră obrajii, îi limpeziseră chipul îmblânzit de mâhnire. Şi de când împuţinase băutura se făcuse mai frumos. Încât toate se dădeau jindoase la el. Unele cercau să-l mângâie. Altele, ca şi când le-ar fi văzut, îi făceau semne şi îndemnuri neruşinate. Le înnebunea o putere, o momeală bărbătească fără împotrivire, parcă ar fi fost trase de el ca bucăţile de fier de un magnet.

Dar orbul furios le alunga cu înjurături și îmbrânceli. Ca toți bărbații frumoși și voinici, el disprețuia cu silă muierile. Mai ales pe cele destrăbălate. Și mai cu osebire acum. La sudălmile lui, sărea Paraipan ori nevastă-sa și golea odaia. Numai Ruța, nora lor cea tânără, mai învierșunată, nu se da bătută. Dichisită, primenită, dată cu rumenele, cu panglici în lațe, își făcea necontenit calea-valea la soacră. Cum prindea prilej, da buzna peste Zahei. Baba auzea și sărea:

– Ieși, jagardea... Și o înhăța de coade. Încăiereala era gata și nu se sfârșea decât afară în drum. De răul ăstora ajunseseră ca, atunci când plecau toți de-acasă, să-l încuie pe orb cu lacăt pe dinafară.

III Lupta cu bezna

În tot acest timp, orbul sta posomorât, ghemuit în el. Îi trecuseră furiile dintâi, copilărești și dovedite neputincioase. Răzvrătirea cu care primise orbirea, zbuciumul nesupunerii sălbatece, mânia nebună cu care întâmpinase îngrijirile și pe cei care i le aduceau, toate se potoliseră.

Căzuse acum într-o spaimă, un fel de cutremur pentru tot ceea ce nu vedea și nu cunoștea. Fără Panteră nu îndrăznea să se miște, să întinză mâna, să clintească un picior. S-ar fi părut piroteală, amorțire. Nu. Era un fel de rușine, o umilire pentru neputința lui, el, fălosul de odinioară al tuturor puterilor trupului. Acum nu mai era stăpân slobod pe niciuna din forțele zăcașe în el robite beznelor. Trebuia să-l cârmuiască altul. Era în stare să-i puie piedică și să-l trântească un copil. Și neputința asta îl sfărâmase.

Panteră nu-și da seama anume. Dar simțea că se petrece o năruire în tovarășul lui și îi fu teamă să nu-l piardă. De unde poți ști? Își face seamă singur. Cât e de nebun, te pomenești cu el spânzurat. Mai ales lipsa de băutură îl poate împinge la toate deznădejdile. S-a gândit deci să-i vie în ajutor și să-i dea curaj.

A chemat pe ascuns o țigancă cu buh de vrăjitoare și a pus-o să dea orbului în ghioc și în cărți, după ce o dăscălise el mai înainte

ce să-i spuie şi cum să-l povăţuiască. Mai cu seamă să-l oprească de la băut şi de la fumat, care costau prea scump.

Baba, venită ca din întâmplare, l-a uimit pe orb ghicindu-i tot trecutul, aşa cum îl povestise el lui Panteră. Pe urmă i-a descoperit tainic că are să-şi găsească vederile într-o biserică. Nu se desluşeşte dacă aproape ori departe (Panteră se ferea de Dervent), dar are să colinde mult. Tămăduirea îi vine de la o fiară. Asta îl impresionă adânc. Bine, biserica ar putea fi Derventul. Dar ce fiară să-l ajute? A, da, Panteră... Şi orbul se bucură. Destăinuirea îl lega cu încă o mie de noduri tainice de tovarăşul lui. Vrăjitoarea sfârşi cum o învăţase bălţatul, oprindu-l cu desăvârşire de la orice fel de băutură şi de la tutun. Şi îndeosebi îl jura să amâie orice răzbunare, orice şi-ar fi pus în gând să facă rău, până după căpătarea vederilor. Să nu verse picătură de sânge, să nu omoare nici măcar un pui de găină. Pe urmă, putea să facă ce vrea. Până atunci însă, soarta îl cerea legat.

– Uite, ai aici, şi hoaţa bătea cărţile cu arătătorul încârligat, o daravelă cu unul de ghindă. Se arată slab şi înalt, cu ochi mari şi nasul încovoiat. Se ridică hain, cu duşmănie asupra ta...

– Ăsta e Stavarache, crâşmarul, îşi zicea Zahei.

– Să nu te întâlneşti cu el până ce nu ţi se dezleagă ochii şi nu vezi, că e rău de tot. Cărţile arată că fără ochii tăi buni nu-l birui. Te răpune el.

Orbul primi şi se plecă înseninat. Acum sfiala lui, amestecată cu ruşine de lumea cealaltă, se prefăcea într-o aşteptare sălbatecă, neclintită, din care nu îngăduia pe nimeni să-l tulbure. Nu suferea de la nimeni nici o vorbă, nici sprijin. Doar pe Panteră îl primea. Se lăsa în mâinile lui ca un copil. De la el cerea mâncarea şi cu el deprindea să facă drumul până afară, la lac, unde mai răsufla. Îl asculta în toate şi se supunea orbeşte.

*

Dar şuvoiul de viaţă din el, zăgăzuit de orbenie, îl silea fără voie şi fără ştirea lui să pornească pe alte căi ca să găsească înlocuitori ochilor pierduţi.

Adâncit în el ca într-o găoace, nu se mişca zi-noapte. Nu întreba, nu cerea, nu se interesa de nimic. Foame, sete, alunecau pe lângă el neputincioase. Nemişcat, aţintit, bâjbâia tot timpul acolo, în întunericul lăuntric, şi, din când în când, cu răsuflarea oprită, pândea. Un pas prin odaie răsuna acum întâi în adâncul lui şi apoi afară, unde începea să ia o formă, să se întrupeze în anume fel, spre deosebire de alţi paşi. Un foşnet de fustă se desluşea, nu în ureche, ci în altă parte, într-o băgare de seamă a inimii, se desluşea hotărâtor de alte foşnete. Uşa scârţâia în anume chip când intra Panteră, altfel când o deschidea Paraipan şi cu totul deosebit când se strecura un copil. Glasurile căpătau chipuri şi puteau să întregească şi să înlocuiască ele singure pe vorbitori.

El, care altădată nu se privise în oglindă nici măcar când se bărbierea, îşi pipăia acum îndelung părul şi apoi îşi întreba repede degetele ce culoare au simţit. Îşi trecea mâinile pe piele, pe haine şi numaidecât le apăsa pe frunte, cerându-le acolo ştiri, care soseau şovăitoare. Dar nu se mulţumea. Le trimitea înapoi să se deprindă, să înveţe, ca la şcoală. Mirosul lui, odinioară stângaci, ajunsese acum un crainic isteţ, ca un copoi. Îl deprindea să cunoască izul de femeie, altul decât cel de bărbat ori de copil, izul de ţigan osebit de cel de român, cum ar fi desluşit mirosuri de flori deosebite.

Astfel, el, care nu se sinchisise de sine, trăind într-o necunoştinţă de vită, lua acum în taină, pic cu pic, ştiinţă despre el şi despre tot ceea ce, în afara ochilor pierduţi, avusese, alături de ei, zestre bună şi putere firească a zidirii lui. Se inventaria pe sine, nu din curiozitate ori din urât, ci dintr-o stăruitor de dureroasă nevoie pentru o nouă alcătuire, pentru o întregire din care să poată lipsi vederea.

Deznădejdea îl împingea la o lărgire şi la o ascuţire de sine care-l umpleau de o frică pâlpâitoare. Începea o cazna fără de răgaz: să strămute bucăţică cu bucăţică lumea neagră din afară înlăuntrul lui, ca s-o plăsmuiască acolo iar ca mai înainte, când o vedea aievea. Migală uriaşă pentru o viaţă întreagă.

IV Popa Gioarsă

Mai era puțin până la Buna Vestire. Panteră zorea la mantia orbului. Un guler mare de samur, destul de chelbos, șterpelit de cine știe unde, avea să-i dea măreția compromisă de stofa și croiala proastă. O cingătoare de catifea stacojie cu o cataramă în paftale de aramă adăoga ceva de vlădică.

În dârdora pregătirilor, pică popa Gioarsă de la biserica mahalalei apropiate. Vremea se înmoinase, ciuruia la streșini și cocioabele parcă pluteau în noroiul cleios al gropii. Ici-colo, câte un bolovan șoldiu însemna cărarea pe unde puteai răzbi. Altfel, îți lăsai acolo în mocirlă încălțămintea sau, dacă aveai cizme, intrai până la carâmbi.

Bătrâiorul, obișnuit cu stările localnice, sărea sprinten din piatră în piatră și nu se lăsa până nu pătrundea peste tot. Afară de zi întâi când purcedea cu botezul, el făcea și în cursul lunii un fel de inspecții inopinate cătunului. Asta din mai multe pricini.

Întâi fiindcă se prăpădea după țigăncile tinere. Au ceva arzui în ele și sunt și mai ieftine. Popa era văduv și își agonisea, în chip de slujnică, câte o țiitoare scoasă din groapa gunoaielor. Când, sătulă de zgârcenia și de alte cusururi ascunse ale popii, fetișcana fugea cu bocceaua încărcată de rufe, așternuturi și alte mărunțișuri, păgubașul alerga la cătun. N-avea obicei să se plângă poliției. Știa că pe fugară nu o mai găsește, dar își căuta singur din casă în casă câte unul din lucrurile dosite.

Al doilea, cu prilejul cercetărilor, ochea o nouă țigăncușă și punea pe Paraipanca ori pe altă codoașă să i-o aducă. Pentru asta, nu se da înapoi de la nicio cheltuială. Aleasa lui lua locul de gospodină. Și, după pilda înaintașelor, o ștergea și ea curând, ca să dea rând și câștig altor urmașe.

Se vede că popa pe lângă pagube avea și bucurii, că nu se da bătut. Se făcea că nu pricepe șmecheria și se arăta mulțumitor să fie păcălit iar de o nouă slujnicuță.

Al treilea, cotrobăind prin casele țiganilor, da uneori peste lucruri de preț: mătăsuri, broderii, blănuri scumpe. Descoperea argintării, giuvaericale, odoare de aur și nestemate, pe care le cumpăra pe nimic de la borfașii grăbiți să scape cât mai repede de ele.

– Ce să-ți dau pe gioarsele astea? zicea popa cântărind ceasornicul, ori broșa sau inelele, cu ochii în altă parte, ca să nu i se citească în ei prețul adevărat care îi sticlea în priviri.

Și nasul i se ascuțea ca un clonț de pradă. De aici porecla de popa Gioarsă. Cu „gioarsele" adunate, popa se pricepea să facă un mic negoț, pe picior. Avea enoriașele lui pricepute să desfacă marfa în alte mahalale, pe ascuns și fără primejdie.

Popa intra astfel cu mâna goală în cătun, jăluindu-se că a fost jăfuit, și se întorcea cu buzunarele borțoase de marfă bună și căutată. Până seara, pica și țigăncușa la așternut.

*

De data asta, popa a tras ca din întâmplare la cocioaba lui Paraipan. A deschis fără să ciocănească și să mai întrebe. Blagoslovi și se prefăcu că nu știe nimic de orbul care sta înțelenit pe lavița de lângă perete. Panteră sări în fața lui să-l acopere. Dar namila din dosul lui i se revărsa pe toate laturile.

– Ce-i cu voinicul ăsta? Nu l-am mai zărit până acum la voi, Paraipane.

Paraipan, încurcat, tăcea.

– E luptător la circ? Că am văzut în oraș niște afișe cu vreo zece uriași ca el. Ăsta, când s-o ridica drept în picioare, îți sparge tavanul, glumi popa ca să mai încălzească gheața cu care era primit.

– E un prieten al meu, păși cu scumpătate la vorbă Panteră.

– Păi tu trebuia să fii la vremea asta în spital, i-o întoarse popa. De ce ai ieșit?

– Pentru niște treburi.

– Ale tale ori ale ăstuia? și arătă pe orb. Că meșteșugul tău n-are căutare acuma. La vară, când s-or deschide comediile. Și cum te cheamă, voinice?

Nu răspunse nimeni.

– Încotro mergi, omule?

Panteră fierbea.

– Are necazuri mari, părinte, nu-i arde de vorbă.

– Eşti tutorele lui? De ce răspunzi pentru el? Ia dă-te la o parte să vorbesc eu cu el.

– Da' ce eşti dumneata, pricoror? Ce ai cu tainele lui? se oţărî Panteră.

– N-am nimic. Dar poate o fi având ceva de spus. De ce să-l împiedici tu? Sunt duhovnic, se îndreptă popa spre Zahei. Dacă te apasă ceva pe suflet, mărturiseşte fără teamă.

Orbul sta înainte, ţeapăn.

– Lasă-l, părinte, în pace, se amestecă şi Paraipan.

– Îi fac ceva dacă mă uit la el? Voinic om şi frumos, adause popa. S-ar face treabă bună cu el. De ce-l ascundeţi? se hotărî, în sfârşit, preotul s-o curme cu vicleniile. Şi o tăie drept.

– Parcă eu nu ştiu că e orbul cu care a fugit slăbănogul din spital.

Sufletul lui Panteră îngheţă.

– Mi s-a spovedit noru-ta, Ruţa, şi mi-a spus tot, Paraipane. Şi pe tine te credeam om cu minte şi cu cap, mă Panteră. Ce-o să faci tu singur cu orbul în spinare? Am venit să te-ajut. Adu pe orbul ăsta la mine. Cum te cheamă, omule?

Şi se întoarse spre Zahei.

Orbul nu deschise gura.

– Îmi place, continuă popa, şi-şi plescăi limba. Îi stă bine. Ăsta înmoaie inima oricât de împietrită. Aduceţi-l între milogii mei: îi dau locul din frunte. Îi ticluiesc o poveste cu nişte peripeţii şi nişte minuni de pomină. Şi-i facem şi lui un rost pe lume.

Toţi tăceau cu nasul în pământ şi-l ascultau.

– Ţiu câteva predici anume pentru el, să curgă gârlă milosteniile. Vă fac şi vouă parte dreaptă.

Şi-i privi zâmbăreţ, pe rând.

– Dar, cum văgăuna asta a voastră e peste mână şi n-are cine orbecăi cu el du-te-vino, dimineaţa şi seara prin zăpezi şi noroaie, îl mutăm la mine. Îi închiriez chilerul de lângă pivniţă... Pe nimica toată.

Cei doi cumetri rămăseseră stâlpiţi, cu fălcile încleştate.

– Nu fiţi capsomani şi gândiţi-vă bine.

Orbul, cu capul în piept, începea să se ridice greoi. Popa, bucuros, blagoslovi de plecare, stăruind viclenos:

– Uite, orbul a şi priceput. Vă aştept mâine-poimâine, că vin Paştii... Şi nu vă mai îngrijoraţi... Îl ferchezuiesc eu să nu-l mai cunoaşteţi... Ca pe un vlădică...

Dar n-apucă să sfârşească, că, deodată, orbul se urni de pe laviţă cu răcnetul:

– Stai că-ţi dau eu ţie vlădică.

Şi cu o înjurătură grozavă se-ntinse, lungind mâinile dincotro venea vorba, să apuce.

Paraipan şi Panteră se făcură muşuroaie prin colţuri. Popa Gioarsă pieri ca o stafie pe uşă.

Slăbănogul lăsă pe Zahei să bâjbâie puţin, apoi ieşi cu fereală, îl linişti şi-l sărută pe amândoi obrajii.

V Cerşetorii

Propunerea popii, foarte priceput în alegerea şi mânuirea calicilor, înflăcără şi mai mult pe Panteră. Orbul avea mare viitor în cerşetorie. Ştia el pe unul care nu ajungea nici la glezna lui Zahei, şi-şi durase două perechi de case numai din ce-i căzuse în palma întinsă. Era puţină greutate să-l înduplece pe Zahei să primească starea de cerşetor. Până atunci, orbul nici nu vrusese s-audă când se aducea vorba de aşa ceva.

E drept că nici Panteră nu-şi pusese în joc toată trecerea şi iscusinţa.

Într-o zi, tărăboi mare în casa lui Paraipan, ţipete, urlete şi Panteră dându-se de ceasul morţii că i s-au furat banii. Cinci sute de lei strânşi din spital şi puşi anume deoparte ca să-l ducă pe orb la Dervent şi apoi la Brăila, cum se jurase. Că i-a luat unul, că i-a furat altul, n-avea însemnătate. Ce se face el acum? Cum adună bani la loc? Nu rămânea decât să îngroaşe obrazul şi să se întoarcă la spital, unde să stea până strânge puţin cheag.

Orbul asculta prăpădit, fără un cuvânt.

– Decât înapoi la spital, mai bine apucă-te de cerşit, îl sfătuia cu tâlc viclean Paraipan. Vine Paştile şi în câteva săptămâni faci mia de lei.

– Cum o să stau afară la uşile bisericilor, că eu nu pot răbda frigul, se văieta slăbănogul. Mă prăpădesc mai înainte să pot strânge un franc, să-l las lui Zahei, săracul.

– Stă şi Zahei lângă tine, alunecă vorba Paraipan.

– Dar ce, el poate să-mi ţie de cald? Ba, pe deasupra, să răcească şi el degeaba pentru mine.

Ăsta era un brânci pentru orb care, clătinat, căzu.

– Lasă că ies eu. Duceţi-mă chiar de mâine unde vreţi, că eu nu îngheţ nicăieri, se predă orbul şi nu mai scoase nicio vorbă.

De Buna Vestire Zahei fu gata. Paraipan alesese o biserică aristocrată, în centru, cu clientelă bogată. Dar, ca să iasă din groapă până în uliţa oraşului, cum nu putea să sară din piatră în piatră, orbul s-ar fi umplut de noroi până în gât. Toată strălucirea regiei lui Panteră s-ar fi dus pe gârlă. În cârcă nu-l putea scoate om. Poate un bivol. Atunci Paraipan a înhămat gloaba lui bătrână la cotiga de fiare vechi care a scrâşnit sub povara cerşetorului şi cu multe opinteli s-a putut descleia... Ş-au pornit...

La biserică, bocluc. Aici cerşetoria era ţinută cu mare rânduială. Milogii îşi aveau locurile hotărâte cu autorizarea epitropiei dată staroştilor care îi aduceau, îi aşezau şi-i supravegheau fără să se bage de seamă. Nu putea intra cerşetor strein. Patronul mai privilegiat îi înşira pe ai lui pe partea dreaptă, cum ieşi, a pridvorului. Ai potrivnicului în stânga. E un schepsis şi aici. Credincioşii miluiesc mai ales la ieşirea din biserică. Atunci mai lesne vine milostivului să scoată banul cu dreapta şi să-l zvârle, coborând treptele, în mâinile întinse tot din dreapta. Ca să dai celor din stânga, trebuie să te opreşti la fiecare cu o mişcare stingheritoare, la jumătate întoarcere spre stânga, şi să mergi aşa sucit din om în om pe trepte în jos.

Pe Zahei, sosit cam târziu, prietenii au vrut să-l aşeze la loc de cinste, chiar în uşa bisericii. Şi Panteră se îndesa să-l împingă în

titularul locului, un milog cu mâna dreaptă zgârcită, care, cu acest prilej-minune, o întinse şi se agăţă zdravăn de pervaz.

Zarvă mare între tovarăşi. Clanul întreg se mişcă şi tăbărî să azvârle pe tulburătorii ordinei. Panteră şi Paraipan zburară cât colo, orbul rămase însă neclintit ca o stâncă bătută de valuri. Asta impuse respect. Sosi numaidecât un epitrop adus urgent de patronul cu drepturile încălcate, care, după ce ascultă pe pârâţi, se milostivi să aşeze pe Zahei, spre marea ciudă a celorlalţi cerşetori, jos pe ultima lespede. Până la el se istovea cea mai mare parte a dărniciei. Ajungea drojdia, scursura milei.

Dar şi aşa poate că ar fi strâns mai mult. Însă Zahei nu s-a învoit cu niciun chip să ţie mâna întinsă, nici să se milogească, cum făceau ceilalţi. Sta tăcut, grav, cu capul în piept şi pleoapele închise, el însuşi închis celor din afară ca la o rugăciune. Cerşea pentru el, milogindu-se, un nepot al lui Paraipan, un copilaş chincit jos la picioarele uriaşului stană de piatră.

Mulţi nici nu-şi închipuiau că Zahei este milog văzându-l atât de demn, aşa de deosebit şi cu grijă îmbrăcat. Treceau pe lângă el ca pe lângă un credincios oprit acolo în cine ştie ce reculegere. Câţiva îl priviră lung, miraţi de înfăţişarea şi voinicia lui.

La socoteală au ieşit abia câţiva lei cu care nu puteau acoperi nici chiria cotigei.

Pe urmă toată săptămâna biserica boierească rămase pustie. Nu se slujea decât dumineca şi la sărbătorile mari. Şi atunci lume puţină: câteva cocoane bătrâne, doi-trei pensionari. Botezurile se săvârşeau în casă, ca şi cununiile. Morţii, de cum răposau, erau duşi de-a dreptul la capela cimitirului, iar pomenile se făceau la anume aşezăminte unde calicii căpătau numai mâncare, cât să-şi umple o dată, acolo, burţile.

Slujbele şi praznicele se păstraseră la bisericile mici din mahala, unde lumea săracă, necăjită şi darnică are zilnic nevoie de mângâiere. Aici este adevăratul vad al milogilor. Preoţii nu mai prididesc cu pomeni, parastase, nunţi şi botezuri, afară de alte slujbe, dezlegări, acatiste, molitve de curăţenie, spovedanii, masluri şi împărtăşanii. Bisericile stau toată ziua deschise. Când se întâmplă câte o moarte – şi în sărăcime se moare des –, e o adevărată pleaşcă nu numai

pentru popi. Se bucură cârciumarii, de-a valma cu negustorii de lucruri cerute de datoriile înmormântării. Se face dever mare la băuturi, lumânări, blide și basmale. Colivele sunt mari cât roțile de car. Praznicele țin ca la nuntă și se sfârșesc la fel, cu chefuri. Iar în fruntea celor ce se îmbuibă sunt săracii și cerșetorii, răsfățații pomenilor. Mortului îi cântă tarafuri de lăutari. Ca să se mângâie, rudele mortului, în drum spre groapă, azvârle pumni de bani în sus, ploaie pe capul milogilor.

Asta n-o știuse Panteră. A aflat-o târziu, după ce a bâjbâit și și-a pierdut vremea pe la toate locașurile sfinte din centru înghesuite între case înalte și magazine, într-o lume streină de grijile celor de dincolo.

Dar cine putea să-l care pe Zahei prin mahalale? El iar se slăbănogise. Nepoții lui Paraipan, ca și bătrânul, furau banii și se țineau numai de joacă, în loc să poarte pe orb acolo unde simțeau că e rost de pomeni. La rândul său, orbul se arăta din ce în ce mai îndărătnic. Nu-i plăcea deloc meseria. Dar, își spunea Panteră, trebuie răbdare, până la urmă Zahei n-are ce face și are să se dea pe brazdă.

S-a gândit într-o vreme să-l închirieze lui popa Gioarsă. Ambiția l-a oprit. Totuși, trebuia făcut ceva grabnic. Se apropiau Paștii, singura ocazie de agonisit câștig. După asta, se întindea pentru cerșetorie un sezon mort până la Moși. Pe urmă vara toată milogii intrau în șomaj negru.

Între timp treapădul în oraș se oprise din pricina calului bolnav. Altă cocie ar fi costat și mai scump. Cu piciorul și tramvaiul se pierdea o jumătate de zi și nu scoteau nici pingelele tocite.

Se mai adăogase ceva din senin. O primejdie grea care-l silea pe Panteră să ocolească centrul și să stea cu ochii în patru. Cocoanele începuseră să se uite întâi cu milă, apoi cu alți ochi la orb. Le impresiona tinerețea, chipul, ținuta și mândria lui. De Florii s-au strâns câteva împrejurul lui Zahei și cercau să-l descoase despre viața pe care o duce, ce a fost, unde stă, ce rude are, cine-l îngrijește, mai rău ca niște mahalagioaice. I-au cerut adresa să-l cerceteze acasă, să-l ajute și să vadă ce se poate face pentru el.

Orbul a stat tot timpul mut și-ncruntat. Dar ele nu s-au dat bătute. Panteră le-a auzit sfătuindu-se să intervie la asistența orbilor.

E păcat, un munte de om să stea degeaba. Trebuie scos din gheara exploatatorilor, băgat într-o şcoală de orbi, învăţat o meserie, să ajungă un om folositor societăţii... şi câte altele care l-au mâniat pe orb, gata să le înjure şi să le ia la rapanghelii chiar acolo, în tinda bisericii.

Panteră ştia bine că pe Zahei nu l-ar fi smuls din loc întreaga poteră a poliţiei. Dar s-ar fi stârnit scandal cu bătaie şi ancheta ar fi ajuns până-n groapa gunoaielor şi în casa lui Paraipan, unde nu era bine să se scormonească. E cuminte cu poliţia să nu ai de-a face.

Încolţit din toate părţile, Panteră începu tratative cu Jachetă, care avea învoielile lui cu autorităţile şi nu-i păsa de comitete muiereşti, societăţi de protecţie şi alte farafastâcuri.

Până atunci în cariera lui Zahei popas.

VI Popas

Vremea se îndulcise. Soarele pripea. Sub sălciile înverzite, mâţişorii scuturaţi ca nişte omizi trosneau sub tălpi şi împrăştiau un uşor miros amărui.

Orbul învăţase câteva drumuri. Ieşea singur dis-de-dimineaţă la malul lacului, unde sta nemâncat până noaptea târziu, când trebuia să-l aducă acasă cu sila. Veghea c-o undiţă în mână.

Boarea lină a lacului, plescăitul apelor, izul de baltă, tremurul sforii cu nada în capătul cufundat, îl umpleau de dor şi nefericire. Amintiri pline de viaţă dunăreană îl potopeau. Zbor cu lotca, îmbrăţişări cu valurile, izbânzi la pescuit, lumina şi libertatea care dau drumul nestânjenit puterii din el, să mişte, slobodă, braţele tari, şi-i mânase picioarele neostenite... Unde erau? Ştia el: lumina se plimba afară, juca în solzii valurilor stârnite de vânt, da ocol malurilor, când pe cel unde sta el, când pe cel dimpotrivă, se anina în păienjenişul crengilor înmugurite. O căuta, o simţea lângă el, o urmărea cu arzime, gata s-o pipăie, fără s-o poată prinde.

Atunci o ciudă amarnică îl frământa. Ce? Numai ochii sunt pe lume? Şi iar se căznea, aşa orb, s-o afle. Dar nu se putea decât să şi-o închipuie. Nu uitase cerul. Ridica şi rotea ochii lui alburii într-acolo, nu izbutea decât să dibuie o plăpândă, slabă atingere, ca o mângâiere. Mai dulce, mai subţire, alta decât tremurul gâdilitor care-i furnica pielea. Şi pricepea cu uimire că deosebeşte astfel lumina de căldură, până atunci pentru el amestecate, una şi aceeaşi.

Pornea pe firul ăsta de pricepere, care-l ducea în adâncul lui. Se pomenea ajuns pe un alt tărâm, în lumea cu lumina lăuntrică, unde nu era nevoie de ochi. Călca întâia oară, uluit, meleagurile lui proprii, unde nu mai străbătuse nimeni...

– Ce faci, nene orbule, striga copilul de lângă el, că fuge peştele cu nada!

Dar orbul nu se sinchisea. Mâna care ţinea trestia îl însoţea în călătoria depărtată din sinea lui, unde nu se prinde peşte. Degetele nu simţiseră smucitura şi undiţa se afunda târâtă de vânatul scăpat.

*

Paştele sosea cu bogăţiile lui de jale şi bucurii. Până la Dumineca Luminată, femeile îşi boceau prin toate cimitirele morţii. Pretutindeni numai lumânări aprinse, colivi, artose şi colaci. Dar de la Înviere înainte se veseleau mai ales bărbaţii, cu chefuri şi chiolhane prin cârciumi şi pe la completuri. Din amândouă, şi din plâns, şi din petreceri, ieşeau câştiguri bune pentru milogi. Până şi cei mai nevoiaşi şi mai nemernici se întorceau cu traistele doldora şi bani în buzunare.

Zahei se împotrivea să mai cerşească. Mai ales că i se spusese că trebuie să intre sub ascultarea lui Jachetă. Pentru asta, era nevoie să se despartă de Panteră şi să părăsească groapa gunoaielor. N-avea cine să se fâţâie cu el de colo până colo, dimineaţă-seară în oraş şi înapoi. Patronul îl oprea la el şi îl culca undeva lângă biserica hotărâtă, să fie tot timpul acolo la îndemână, cum cerea interesul meseriei, din zori şi până noaptea târziu, când lumea iese de la denii.

Orbul nu s-a lăsat înduplecat decât cu greu.

– N-am strâns destui bani să pornim unde ceri tu, îl dăscălea Panteră. Ca să trecem la Dervent şi pe urmă să colindăm Brăila, trebuie pe puţin mia de lei. Dunărea nu se trece pe degeaba...

– O trec înot, noaptea, se-nflăcăra orbul.

– Tu. Dar eu?

– Te iau pe umerii mei.

– Asta nu. Trebuie să momim grănicerii noştri şi pe ai bulgarilor, să ne treacă cu barca. De unde parale, dacă nu cerşim acum? Altfel, ne cer paşaport scump ca ochii din cap.

– Bine, punea orbul capul în pământ. Da' după Paşti pornim.

– Pornim, dacă avem cu ce. Atârnă de câţi bani adunăm, se da repede înapoi Panteră, cu alte planuri în minte.

*

Paştele, ca şi celelalte praznice petrecute cu zarvă, certuri şi bătăi între cerşetori, n-a adus mare pricopseală.

Zahei a stat mut şi surd. Ursuz tot timpul, n-a întins mâna s-o bage în ochii trecătorului, altfel nepăsător. Nu s-a mierloit pentru sănătatea miluitorilor. Ochii, gura, urechile lui le ţinea zăvorâte. Şi el, întreg, de piatră.

Jachetă, ca să risipească impresia rea şi să-i îndreptăţească purtările, îi atârnase de pieptii mantiei o tăbliţă pe care scria: „Orb, mut şi surd din naştere." Inscripţia lămurea lumea care, înduioşată, îi lăsa un ban în strachina de la picioare. Lui Zahei îi spusese că tăbliţa este o icoană făcătoare de minuni.

După sărbători, noul patron n-a ştiut cum să scape mai repede de un cerşetor aşa de păgubos şi l-a trimis înapoi lui Panteră cu câţiva zeci de lei înnodaţi în batistă. Pe deasupra cu certificat verbal de incapacitate şi purtare rea. Adică aflaseră toţi stăpânii de cerşetori că nu e bun de nimic şi nu-l mai primeau în tagmă.

Pentru Panteră era falimentul.

Orbul şi-a luat din nou în stăpânire locul de pe marginea bălţii, cu undiţa în mână şi gândurile aiurea, pe tărâmurile cu lumină lăuntrică.

VII Vânătorii de lipitori

Groapa gunoaielor se golea. Oamenii se risipeau în toate părțile. Unii în oraș să strige haine vechi, ori să cânte că repară ghete sau pun cozi la topoare. Ăștia țineau locul cucilor care vesteau primăvara prin dumbrăvile satelor și crânguri. Țigăncile cu coșuri de flori și răsaduri în cap ca niște pupeze moțate umpleau ulițele. Copiii ieșeau să vânză semințe și floricele. Dar cei mai mulți hoinăreau la întâmplare, umblând după ce le pica înainte, munci sau ciordeli, ori și una, și alta. Unii nu se mai întorceau seara. Nestatornici, mâneau veseli pe unde-i apuca noaptea, pe cheiuri, sub poduri, în ganguri, prin grădini și ruine. Purtau sub zdrențe nu numai foamea de pâine. Duceau cu ei o altă flămânzeală, de libertate, aventură și depărtări. Miragii ce-i mânau la voia întâmplării prin țară, unde rătăceau până ce iarna le trăgea în față obloanele de ger. Atunci se întorceau la groapa lor.

Sorocul plecării lui Panteră nu sosise. El era legat de alți tovarăși pe care-i aștepta mai târziu.

În casa lui Paraipan se punea acum la cale, ca în toți anii, vânătoarea de lipitori. Copiii erau strânși de pe maidane, se renunța la negustoria de fiare vechi și pregătirile se sfârșeau repede cu raderea părului de pe picioarele gloabei, ca să se prinză lipitorile de ele. La copii nu era nevoie. Dihăniile trăgeau la carnea lor fragedă fără să li se mai facă înlesniri și pofteli. Anul acela, lipitorile se căutau grozav și aveau preț urcat pe piață. Un toptangiu neamț cumpăra cât de multe, cu grămezile, pentru nevoile unei case de medicamente din Germania, care scotea din ele anume doctorii. În timp ce frecau cu săpun pulpele mârțoagei, Zahei tocmai ieșea din casă.

– Mergi cu noi, nene orbule? țipă un băiețel...

Atât i-a fost de-ajuns lui Panteră, care se plesni cu palma peste frunte că nu se gândise.

– Cum nu, îl luăm şi pe el. Vii şi tu Zahei cu noi, îi spuse aproape poruncitor, privindu-i picioarele vânjoase cu muşchii umflaţi, gata să plesnească pielea.

Caravana porni din zori să colinde bălţile din jurul Bucureştilor. Intrau în marginea mlaştinei întâi copiii cu calul de căpăstru. Apa senină la faţă se tulbura numaidecât, cercuri-cercuri, de nomolul scormonit din fund. După el, cu băţul în mână, încet şi dibuind cu tălpile mâlul moale, se lăsa Zahei. Sub labele lui, nomolul făcea clef-clef, grohăind înfundat.

– Pe-aici, nea orbule, îl îndemnau puradeii fericiţi...

Panteră şi Paraipan rămâneau pe mal supraveghind operaţia.

– Mai la dreapta...

– Mai la stânga... strigau ei de sus, călăuzind pâlcul.

– Staţi pe loc, poruncea bătrânul.

– Zahei, intră mai la adânc, îndemna Panteră.

– Acum opriţi-vă.

Vânătorii trebuiau să rămână nemişcaţi o bucată de vreme, ca să se limpezească apele. Noroiul stârnit cădea iar la fund şi da pas lipitorilor să iasă la pradă. Dar copiii puşi pe joacă, pe jumătate voioşi, pe jumătate speriaţi, bălăceau necontenit picioarele, le trăgeau afară, săreau... Cei mai fricoşi, cum simţeau o gâdilătură, o zbugheau sau se apucau de coama gloabei şi i se săltau în spinare, câte doi-trei, ciorchine, deodată.

– Lăsaţi, mă, calul, că-l deşălaţi, îi mustra stăpânul.

Neastâmpărul îi cuprindea însă şi pe ceilalţi, mai mărişori, care făcuseră pe vitejii. Acum simţeau şi ei numai furnicături şi înţepături pe picioare. O tuleau atunci şi ei, ţipând, afară. Unii cu câteva dihănii negre-verzui înfipte în piele, alţii cu nimic. Fetiţele mai îndrăzneţe rămâneau chicotind în apă, până ce Paraipan le scotea cu înjurături, ca să culeagă vânatul. El smucea cu dibăcie, câte două-trei deodată, lipitorile abia aninate, care i se zvârcoleau în palmă, şi repede le arunca într-un borcan. Apoi îi îmbrâncea pe copii iar în apă.

Uneori le arăta el însuşi cum să facă. Intra binişor în balta limpede, păşea lin abia mişcând tălpile ca să nu deştepte nomolul aţipit la fund, şi numai aştepta. Prin cleştarul rece începeau

numaidecât zvâcnituri, scurte fulgerări negre; lipitorile care simțiseră carne. Le înhăța aproape mai înainte ca să se agațe, vânturându-și mâinile după ele. Dar lecția nu prindea.

Numai calul și orbul stăteau liniștiți, fără să le pese. Amândurora le făcea plăcere scalda și răcoarea în care se simțeau slobozi. Carnea trudită a mârțoagei se odihnea și se înviora ca într-o baie. Pulpele orbului tremurau desfătate de mângâierile apei. Ar fi rămas acolo bucuros toată ziua. Îl scoteau cu de-a sila. Zahei ieșea cu picioarele negre de viermii lacomi, înfipți în ele cu tot dinadinsul.

– Vezi, dacă n-asculți să ieși la timp? îl dojeneau prietenii. Uneori erau nevoiți să-l presare cu sare, ca să dezbere vânatul de pe el. Numai așa lipitorile își dădeau drumul din carnea lui.

Încurajați de nepăsarea orbului și supunerea calului, copiii intrau iar, se risipeau prin băltoace și începeau să-și culeagă singuri ori unul altuia lipitorile de pe picioarele lor sfrijite.

Așa îi apuca seara. Multe seri de-a rândul. Ajungeau cu prefirarea bălților până departe spre apus în heleșteiele Ciorogârlei, la răsărit, dincolo de apele Scroviștei și lacurile Țigăneștilor. Acolo le mijea mânăstirea ca o arătare din basme, răsfrângându-și zidirile-i albe cu turle roșii în apele rumenite de apusuri.

Copiii nu se mai sfiau acum nici de șerpi. Îi culegeau ca pe niște curelușe negre cu care se încingeau, îi atârnau colan pe după gât, sau îi răsuceau brățări, încolăciți pe brațe și mâini.

Se întorceau noaptea, împleticindu-se, sleiți de sânge, rupți de foame, dar voioși, cu sânul cămășilor doldora de melci și scoici. Calul abia târând picioarele se clătina sub dăsagii cu borcane și damigene pline cu marfă, lipitori veșnic neastâmpărate, necontenit gata să se strecoare afară și să fugă.

În curte, gloaba cădea dihăinată, cu botul într-un maldăr de fân verde, și închidea ochii. Nu-i mai ardea de mâncare. Oamenii tăbărau pe mămăligă și pe strachina cu ciorbă de pește amestecată cu buruieni. Copiii adormeau cu lingurile în mâini și se culcau toți afară sub stelele strălucite care le sorociseră soarta.

Curând n-au mai luat calul. Îi economiseau sângele și puterile. Picioarele lui Zahei erau de-ajuns pentru toate lipitorile bălților.

VIII Nerăbdare

Primăvara înaintase. Copiii isprăviseră cu florile de zarzăr. Acum jăfuiau de prin grădini crenguțe de liliac pe care le vârau sub nasul orbului să le miroasă.

Zahei începu să-şi piarză răbdarea.

– Când pornim? lua el din scurt pe Panteră.

– Acuşica, mâine-poimâine, îl linişțea prietenul. Să mai strângem nițele parale.

Dar el îşi avea socotelile lui. Aştepta nişte tovarăşi cu care, vara toată până toamna târziu, colinda bâlciurile țării. Cel dintâi târg mare se deschidea de Sfântul Gheorghe. Şi până atunci mai erau aproape două săptămâni.

În sfârşit, Stoian şi Stanciu, doi vlăjgani buhoşi, puțind a rachiu, sosiră. Erau proprietarii unei comedii cu bărci şi căişori şi ai unei panorame, unde „tot ce e zugrăvit afară înăuntru este viu şi natural": un vițel cu două capete şi cinci picioare, o femeie cu coadă de peşte, un ciung care coase cu piciorul şi alte minunății făgăduite pe muşamalele de la intrare.

Pe lângă talentele lui Panteră, Stoian şi Stanciu închiriau regulat şi calul lui Paraipan, ca să le învârtă comedia.

Plecau de obicei din Bucureşti încărcați claie peste grămadă, în căruțe cu chirie, la un loc pânze, lemne, stâlpi, căluşei şi oameni peste ele. Ajunşi la întâiul bâlci, dau drumul căruțelor, nu le mai trebuia. Le-ar fi ținut să le plătească degeaba câteva luni. Pe când aşa rămâneau pe loc cât pofteau. Apoi de aici se mişcau la alte târguri apropiate tocmind chervane ieftine din sat. Uneori se statorniceau cu săptămânile în marginea vreunui oraş sau târguşor. Aşa că opreau numai pe Panteră pentru panoramă şi calul pentru comedie. La înapoiere, veneau tot aşa, cu popasuri, strămutându-şi tarhatul din bâlci în bâlci, cu căruțe de ocazie, până la Bucureşti. Aici înghesuiau calabalâcul în magazii, iar ei înfundau toată iarna cârciumile, la table şi barbut.

De data asta, Panteră îi vesti că se desparte o vreme de ei şi pleacă singur. El cu orbul aveau să pornească mai înainte în cărucioara lui Paraipan, după nişte treburi prin părţile Brăilei. Dar patronii să nu ducă nicio grijă: la sorocul bâlciului au să se găsească negreşit acolo. Şi le smulse câteva carboave arvună pentru el şi calul lui Paraipan.

– Gata. Mâine pornim, glăsui el bucuros către Zahei. În zori luăm drumul Brăilei.

Orbul se mulţumi să suspine adânc.

– Nu ne mai încârduim cu beţivii ăia, îl lămuri Panteră, pe drept îngrijorat să nu-l stârnească iar pe orb la băutură. Noi mergem înainte singuri. Trecem prin sate bogate, ne oprim la curţi boiereşti şi mai câştigăm ceva.

Orbul ciuli urechile. Tovarăşul urmă să laude milostenia ţăranilor.

– Nu mai cerşesc, îi tăie el scurt vorba.

– Nici nu e nevoie, întări Panteră. Oamenii pe acolo dau fără să le ceri. Te găzduiesc chiar o noapte, două şi a doua zi pleci încărcat.

Orbul posomorât nu zicea nimic. Panteră căută să-l liniştească.

– Se cheamă că nu dau pomană. Dăruiesc oaspeţilor un fel de plocoane.

Zahei mârâia.

– Ţăranii sunt primitori, îl lămurea Panteră. Şi au de toate, nu ca noi, orăşenii.

Şi începu să-i înşire foloasele raitei ce pusese la cale prin ţară, până să ajungă la bâlci.

– Ajungem mai repede cu trenul, întâmpină nemulţumit Zahei, dornic de răzbunare. Îl gâtui pe Stavarache, dau foc hanului, ne ascundem în baltă şi fugim în Bulgaria. Acolo, dacă vrei, mă fac cerşetor. Îţi cânt şi-ţi joc pe la toate curţile.

– Ai uitat că ne trebuie bani, îl răsuci Panteră în loc. Trenul e scump foc. Aşa, prin sate, mai căpătăm o para, două. Îţi trebuie şi ţie de-o haină, de nişte cipici.

– Nu-mi trebuie, c-a venit vara.

– N-o să umbli acum gol, îl prociti slăbănogul. Şi pe urmă nu uita ce ţi-a proorocit ghicitoarea... Întâi să-ţi găseşti vederile şi apoi să te răzbuni. Vindecarea îţi este într-o biserică. N-a spus care şi unde. Până la Schitul Derventului le încercăm pe toate, cădem la toate icoanele. Poate îţi afli vederea în drum. Pe urmă te răzbuni. A ştiut vrăjitoarea ce spune: aşa orb, vrei să strângi pe altul de gât în loc de Stavarache?

– Dă-l dracului, că-l cunosc acu şi după miros, făcu Zahei cu scârbă. Pute cât de colo a grec.

Panteră nu pricepea.

– Păi, numai el este grec pe lume?

Dar orbul nu vru să-l lămurească despre noile chipuri în care el a deprins să cunoască lumea şi oamenii.

IX Pe drumurile ţării

– Mă, nu porniţi marţea la drum, îi dăscălea Paraipan, dichisind căruţa de plecare.

– Lasă, neică, mie-mi merge bine marţea. Eu mă am rău cu lunea, că e cap de săptămână şi început de muncă, glumea Panteră.

„Dă-i drumul", porunci el vizitiului, un băieţel, nepot de-al bătrânului, luat în chiria căruţei. Copilul învârti plin de ifose frişca şi scutură frânghiile ce ţineau loc de hăţuri.

– Hii, poştalionul, strigă el.

Şi calul se urni încet, cu părere de rău.

Până să iasă în calea mare a Sloboziei, trepădară satele mărunte din preajma oraşului, cu orbul pe stinghia din faţă lângă copil şi Panteră trântit pe un maldăr, în dricul scârţâitor al hodoroagei. Gloaba îşi târşâia la pas copitele prin praful gros al uliţelor şi le poticnea de toate pietrele.

– Faceţi-vă milă şi pomană pentru un orb fără vedere, se tânguia Panteră din spate.

Orbul nu spunea nimic.

Săreau câinii, se stârneau copiii, alergau orătăniile bucuroase de bălegar proaspăt căzut în drum.

– Faceţi-vă milă, se mierloia slăbănogul şi mai cu foc.

Şi de ici ieşea o gospodină c-un ştiuc de mămăligă, de colo o fată cu o bucăţică de pită, de dincolo o bătrână c-o poală de mălai. Bogdaprostele curgeau. Când n-auzea nimeni şi glasul sleit al lui Panteră rămânea neascultat, se-ndemna la cerşit băieţelul. Ăsta cânta subţire, cu viers înalt şi argintiu, care străbătea curţile şi scula lumea.

Din loc în loc, ori de sete ori de prefăcătorie, cerşeau apă de băut. E păcat mare să nu dai însetaţilor să bea. Ieşeau care mai de care cu bardace, donicioare, oale. Pe deasupra, îi dăruiau şi cu merinde. Ţigănuşul nu văzuse de când e el atâta mâncare. Înfuleca ziua întreagă şi tot nu se mai sătura. Se-ngrăşase binişor de la o zi la alta.

Uneori poposeau prin curţile oamenilor, găzduiţi şi ospătaţi cu milă. Dormeau în căruţă ori la căpiţa cu paie. Calul îşi căpăta şi el merticul de milostenie, nutreţ, o mână de ovăz. Cum era blând şi înţelept, îl îndrăgeau copiii şi-l ghiftuiau cu tărâţe furate din ladă, turtiţe de floarea-soarelui, grăunţe, mohor verde smuls din grădini. El bălăngănea a mulţumire capul lui mare şi scofâlcit şi rodea vârtos.

Nu plecau dintr-un sat până nu ajungeau la popă. Îl scormoneau oriunde ar fi fost, la munci, la cârciumă. Lui nu-i cereau pomană. Dimpotrivă, îl plăteau, îl luau să le deschidă biserica şi să citească rugăciuni pentru orb. Zahei intra călăuzit de Panteră şi cădea cu fruntea de icoane. Aici, în sfârşit, cerşea şi el: îşi cerşea vederile.

Câte un preot înduioşat îi citea molitve lungi de însănătoşire, scuturându-i în cap patrafirul, cu colţurile căruia orbul îşi freca ochii. Alţi preoţi prinşi de treburi îi da pe mâna ţârcovnicului care le deschidea sfântul locaş. În satele unde nu găseau pe slujitorii altarelor acasă, intrau în biserică duşi de vecinii înduioşaţi. Uneori pătrundeau singuri. Învăţaseră unde stă de obicei cheia. Sau pe glaful de deasupra uşii, ori sub streaşină. Era de-ajuns să întindă mâna şi să bâjbâie ca să dea de ea.

Orbul, purtat de mână, îngenunchea botocănos, pocnindu-se de toate icoanele. Nu ştia să se roage. Nu înşira vorbe, nu se bătea în piept. Urca numai în el o fierbinţeală venită din adânc, care-l ardea până-n ochi şi-i stârnea lacrimi. Însoţitorii, lumea adunată, îl priveau cu cutremur. Zbucnea atunci din orb ceva aprig, strein, fioros, de care îşi spuneau toţi că şi Dumnezeu ar trebui să ţie seamă. Când isprăvea, se întorcea la loc, în liniştea lui posomorâtă.

Dar priveliştea asta împătrea milostenia satului spre marea mulţumire a lui Panteră.

*

Pe măsură ce se depărtau şi pătrundeau în inima Bărăganului, satele se făceau tot mai rare. Mergeau ziua întreagă fără să întâlnească o casă. Drumul se întindea tainic, pustiu de căruţe şi călători. Rareori o fântână cu roată ori un puţ cu cumpănă, la care alergau ca la o vietate ocrotitoare.

Când îi apuca seara în câmp, trăgeau cocia în şanţ şi deshămau. Scoteau merinde şi îmbucau ceva. Nu ştiau de ce, dar parcă cu sfială. Vita se apuca să pască troscot de pe marginea şoselei, până îngenunchea de culcare. Orbul punea o piatră căpătâi şi nu se mai clintea. Ceilalţi doi rămâneau în mijlocul pustietăţii cu toată imensa roată a pământului întinsă în jurul lor până dincolo de cer.

Domol, aburii serii intrau în marile boiangerii ale apusului, de unde ieşeau norii, închipuind năprasnice fiare vinete ori balauri de aramă aprinsă.

– Mâine o să avem vreme frumoasă, zicea Panteră ca să-şi dea curaj.

Noaptea plana ca o uriaşă pajeră fumurie, posomorând cu aripile ei câmpul. Bălăriile începeau să şoşotească, holdele să vălureze tainice.

Calul ridica deodată capul întrebător spre stăpâni. Se scula şi se apropia de copil care se vâra sub animal. Dihănii abia zărite porneau să se foiască din toate părţile. Se mişcau toate măruntaiele vii ale câmpiei. Popândăi ieşeau tiptil din găuri şi stau

sculați în două labe. Șoareci și cârtițe treceau încoace și încolo drumul alb de praf. Iepuri țușteau, gângănii necunoscute veneau până la ei. Cărăbuși greoi, coropișnițe cu fălcile înarmate, greieri săritori.

Focuri tainice se aprindeau și se stingeau în fundul zărilor.

– Ce-i acolo, nea Panteră? întreba copilul înfricoșat.

– Joacă comorile, nu mai te uita, că orbești.

Băiatul ascultător privea în sus. Dar acolo ochii stelelor prea erau mari și prea se zgâiau țintă la el, spionându-l. Trebuia să și-i închiză pe ai lui.

Un cârd de păsări trecea cu țipete de spaimă pe sus. Țigănușul tresărea.

– Gâște sălbatece, îi spunea Panteră. Trec la munte.

Zahei, neadormit, cu capul pe bolovan, îi asculta fără să se clintească. Veghea nemișcat până aburea ziua, pe care o aștepta, deși știa că n-are s-o vadă.

Câte un urlet jalnic se prelingea de departe.

– Lupul, nea Panteră. Și copilul sărea de sub cal și se ghemuia în el. Hai să ne urcăm în căruță.

– Nu e lup. E un câine rătăcit, îl domolea ăsta.

– Cum rătăcit? Ce caută?

– A rămas de la vreo căruță, lămurea Panteră.

Copilul sta gata să plângă.

– Aprinde focul, se ruga el.

– Aici în Bărăgan? Cu ce? Doar să facem țăndări și să ardem căruța. Când ne-om întoarce la toamnă, găsim paie. Atunci, dacă vrei, aprindem toate miriștile.

Și se cuibăreau amândoi în căruța șoldită în șanț.

Deodată, o duduitură grozavă deștepta pustiul și trecea cu văpăi în priviri cutremurând tărâmurile. Băiatul încremeni.

– Scoală pe nea orbul să vie lângă noi, se ruga el copleșit.

– Lasă-l că-i trudit. E trenul de noapte, nu te speria. Duce călători la Dunăre.

Și tăcerea înaltă cădea iar peste ei, ca o vietate neagră, strivitoare, alături de singurătate, cealaltă spăimântătoare dimensiune a nemărginirii.

X Bâlciul

În proorul Sfântului Gheorghe, Panteră şi orbul tăbărau în marginea satului, pe-o pajişte largă, unde îşi găsiră tovarăşii. A doua zi, bâlciul se înfiripa.

De o parte şi de alta a unei hudiţi croite prin iarba crudă, câteva zeci de umbrare, din pânze întinse pe prăjini, desfăşurau pe tarabe teancuri de stămburi înflorate, trâmbe de pânzeturi albe, americă şi madipolon, barchetărie amestecată, chembrică vânătă pentru căptuşeli şi oxforduri trainice, ici-colo percaluri şi mătăsuri lucitoare.

În alte părţi, spânzurau haine bărbăteşti, straie de copii, iţari, ilice şi zeghi găitănate. Pe tejghele, stive de pălării pentru flăcăi, grămezi de cipici, pantofi, papuci, cizme şi iminei, porcoaie de opinci, curele, şerpare lângă brâie verzi şi roşii, chingi şi căciuli ţuguiate. Alături se-nălţau vălătuci de abale albe şi dimii cafenii. Din tavane atârnau ca nişte steaguri, de sub care chemau negustorii, fel şi chip de basmale, testemele şi barize, limonii, verzi, untdelemnii, nărămzate, albastre şi roşii, împreună cu tot soiul de alte modişicuri fistichii, între care se legănau perechile de ciorapi bătute de vânt. Pungi albe de piele, cu gurile strânse, se bălăbăneau goale, aninate în băierile lor lungi.

Coropcari neosteniţi îşi deschideau tolbele purtate în spate de-a lungul ţării, din care se revărsa marchidănia lor măruntă, mărgele de sticlă, cercei, inele cu pietre ce-ţi luau ochii, nasturi, testele de ace şi bolduri, fluturi aurii de prins pe fote şi pe ii, cilicuri pentru împodobit năframe şi gevrele, pacheţele de copci şi igliţe, cârlige de croşetat horbote, undrele, mosorele cu aţă şi ciulele de ibrişin, sculuri de arnici, pacuri de lânică, în feţele a o sută de curcubeie, bricege, cuţitaşe, cocoşei vopsiţi în verde pentru prins la pălărioarele băieţilor, fluiere, muzicuţe şi drâmbe cu zumzet de gâză, cărţulii cu visul Maicii Domnului, vămile văzduhului sau minunile Sfântului Sisoe care bate pe diavol cu toaca în cap.

Alte barăci încărcate cu braşovenie aţineau calea gospodarilor cu sape, cazmale, ferăstraie, coase şi topoare, lanţuri şi lănţuguri, fiare de plug, lacăte şi cârlige, lângă lăzi de zestre zugrăvite cu păsări şi lalele roşii pe câmp verde.

Nu lipseau tablagiul cu turtă dulce, alviţarul totodată şi bragagiu, nici limonagiul, precum nici gogoşarul cu cazanul sfârâitor, răcnind ca şi cum el ar fi fiert acolo în clocotul uleiului. Meşteri ţigani întindeau în ochii oamenilor tendechi, balamale, făraşe, vătraie, sule şi frigări bătute de ei din ciocan. Ursari cu namile de fiare ţinute în lanţ de belciugele petrecute prin nas, tarafe de lăutari cântând la cârciuma scoasă din sat, sub umbrar de crăngi verzi, orbi, şchiopi, ologi, ciungi, paralitici plimbându-şi shilodeniile ca nişte trofee.

Astea şi multe altele strânse la un loc în cuprinsul unei uliţi de cincizeci de stânjeni şi revărsate puţin în lături, unde se suceau, se răsuceau şi se învârteau şivoaie de lume amestecată, în ţipete, chiote, strigăte, suduieli, înghionteli şi îmbulzeli fără astâmpăr şi fără sfârşit.

Numai în câteva ceasuri iarba reavănă a poienii se prefăcuse sub miile de picioare într-o prăfărie ce îmbâcsea văzduhul.

De-o parte, la margine, se înălţa comedia, o ciupercă uriaşă sub căciula de pânză a căreia se hâţânau căişorii şi bărcile, aşteptând să se umple de copii. Apoi gloaba lui Paraipan, muştruluită de ţigănuş, se urnea, gâfâind, s-o mişte ca pe-o morişcă.

Aici huietul şi zarva sporeau mai ales în faţa panoramei, o baracă de pânze peticite, cu nişte zugrăveli de o parte şi de alta a intrării. Pe podeţul de scânduri înălţat la uşă, un papugiu de Bucureşti, mânjit cu roşu şi negru pe obraz, se omora ţipând şi urlând tot soiul de pofteli, „intraţi, domnilor“, amestecate cu fel de fel de palavre, glume, strâmbături, câteodată şi măscări aruncate lumii, căscată la scălâmbăielile lui.

Lângă el, tolănit pe pântece, gol, ca să i se vadă pielea de fiară pestriţă, Panteră îşi zornăia lanţurile. Noroc că era o zi caldă. Sub nas purta, lipite cu clei, nişte fire lungi şi ţepoase smulse dintr-o bidinea, mustăţile.

Mâinile şi picioarele le ţinea vârâte în labe de urs. Din şezutul, aşijderi îmbrăcat într-un fund de pantaloni de blană pătată, pornea o coadă cu pămătuf în vârf. Când Panteră făcea pe mâniosul, mârâia şi îşi arăta colţii înfăşuraţi în foiţă subţire de şic galben cules de pe bomboane, îşi flutura şi coada înfuriată cu ajutorul unei vergeluşe ascunsă sub burtă. Între labele de dinainte ţinea un hartan de miel din care se prefăcea că muşcă cu învierşunare.

Uneori se opintea să sară asupra mulţimii s-o sfâşie, dar îl ţinea lanţul grozav cu care era ferecat de gât.

După ce arăta cu băţul din mână toate minunile zugrăvite afară şi după ce înghiţea o tigaie de câlţi aprinşi, demonstratorul tăbăra pe Panteră, pe care-l descria amănunţit din cap până-n coadă, gâdilându-l de-al dracului cu beţişorul mai ales pe sub burtă, ca să-l facă să râză. Fiara, mişcând musteţile zburlite, îl înjura cumplit printre dinţi.

Lumea se oprea crucită. Femeile borţoase nu ştiau cum să întoarcă mai grabnic capul, copilaşii urlau de spaimă. Dar băieţandrii, flăcăii şi bărbaţii făceau pe vitejii şi intrau, târând nevestele şi fetele după ei. Îi ispitea mai cu seamă o femeie ţâţoasă, care ieşea din când în când afară pe podişcă, numai într-un tricou de culoarea cărnii, din care zbucneau goale, braţe, coapse şi pulpe atletice. În sunetele asurzitoare de trâmbiţe, ea îşi încolăcea pe după mijloc un şarpe verde bălţat cu galben, al cărui cap cu limbi jucăuşe şi-l vâra în gură.

La spatele şandramalei, în căruţa văduvă de cal, tânjea Zahei orbul. Se încredinţase şi Panteră că nu mai era loc şi pentru el între atâţia milogi care umpleau târgul.

*

Ziua întâi merse strună. Stanciu şi Stoian, turlaci de basamac, au scos pe Panteră din verigi, au deznodat calul din chingi şi i-au dat drumul să pască unde o apuca şi el. Ţigănuşul s-a culcat lângă orb.

Gloaba a umblat în dreapta şi în stânga până a dat de o livadă cu lucernă, raiul vitelor. S-a pus de-a mâncat până n-a mai putut. A doua zi, l-au găsit umflat cimpoi, abia trăgându-şi sufletul.

– Moare roibul, nea Panteră, se văita băiețelul.

Din lumea adunată cineva strigă:

– Chemați pe moș Trifu. L-am văzut adineauri în cârciumă.

După puțină zarvă, se înfățișă un unchiaș mărunțel, care cunoscu numaidecât din ce pricină se zvârcolește calul.

– Fierbe lucerna în burta lui ca borhotul în tocitoare, spuse el. Acuș îi plesnește rânza, dacă nu-i dau cep.

Se învoiră pe-o firfirică. Meșterul strânse repede câteva paie și găteje uscate, bătu amnarul și aprinse puțină flacără, scoase din teșilă o sulă groasă vârâtă într-o țeavă de tablă ca într-o teacă, o trecu prin văpaia focului până se roși, apoi cu ea în mână se apropie de cal. Animalul ridică o clipă capul cu ochii împăienjeniți, gemu, și-l trânti la loc. Omul se plecă peste vită, prubului cu palma câteva șchioape în stânga, pipăi coastele, le numără și înfipse cu putere, între ele, sula abia răcită, cu teaca ei cu tot. Și, iute, trase numai sula afară. Copilul țipă înspăimântat și se repezi la cal. Lumea se cutremură.

Dar din deșertul umflat al vitei, pe țeava rămasă între coaste, țâșniră, vâjâind ca aburii dintr-un cazan de mașină, toate gazele strânse sub presiune în bărdăhanul calului, care-l sugrumau și-i striveau inima. Foalele i se dezumflară în câteva clipe ca un balon înțepat. Răsuflarea i se rări, se adânci, gemetele se potoliră și calul ușurat adormi.

– A scăpat ușor, se lăuda izbăvitorul. Sunteți buni de cinste. Numai să-l lăsați să se hodinească vreo câteva zile. Și să plătiți ispașă pentru stricăciunea făcută în nutrețul rumânului.

În timpul ăsta, bâlciul începuse și, până să se găsească alt cal, comedia sta înțepenită. Niciun gospodar nu vrea să închirieze cal bun, pentru învârteala asta în loc, care amețește și betejește vita. La asemenea muncă trebuie o gloabă proastă, de dârvală.

Stoian și Stanciu se scărpinau în cap. Panteră, luminat, sări.

– Ce mai trebuie cal, mă? Avem orbul. Ăsta învârtește zece comedii deodată.

Așa a și fost. Zahei intră supus între hulube, propti mâinile în pârghiile roții și căișorii porniră a zbura.

Încălzit, robotul s-a dezgolit până la brâu, a suflecat izmenele peste genunchi şi până seara târziu n-a avut nevoie de odihnă.

Lumea, mirată, da năvală ca la urs.

– Nu ţi-e greu, Zahei? l-a întrebat aşa, ca de bună cuviinţă, Panteră.

– Aş, de unde, o jucărie, răspunse el.

– Ia uite, mă, huiduma, se minunau bărbaţii.

Femeile însă tăceau, amănunţindu-l din ochi. Cu capul înălţat şi părul creţ fâlfâindu-i pe grumazul voinic, cu chipul tragic adâncit în durerea lui necunoscută, cu pieptul împlătoşat de muşchii vii împietriţi sub opintire, cu şalele puternice şi mijlocul arcuit de încordare, orbul era mareţ. Nu ca un făt-frumos, ci ca un aprig armăsar de viţă strălucită, rătăcit printre gloabe.

Şi muierile, fără să se priceapă mult, simţeau asta. Care din ele n-ar fi jinduit să facă un copil aidoma?

*

Târgul a ţinut o săptămână. La spartul lui a fost un chef de pomină între negustorii plini de bani şi voie bună.

La panoramă se dau ultimele „reprezentaţii". Orbul mai avea de trudit un sfert de conac, când Stoian şi Stanciu se întoarseră de la cârciumă candrii şi cu arţag. Suduiră lumea încă înghesuită, dibăciră pe unul care nu plătise şi-i zălogiră pălăria. Pe urmă le căşună pe Zahei.

Prinseseră de mult pică pe orb că nu bea cu ei, că se ţinea fudul, că-şi dă ifose şi se grozăveşte că e tare.

– Şi tu ce te mişti aşa moale, mă puturosule? De-aia te plătesc eu? se răsti Stoian în gura mare la orb.

Orbul nu băgă în seamă vorbele beţivului şi învârti înainte.

– Opreşte, răcni ăsta.

Dar orbul abia începuse. Porni să dea vânt căişorilor.

– N-asculţi. Stai că te-nvăţ eu minte.

Turbat, se vârî printre spiţele comediei în mişcare. Prins în învârtitură, se suci cu ele deodată până ajunse la orb şi vru să-l înhaţe de ceafă.

Zahei nu se sinchisi. Scutură numai umărul şi-şi repezi un cot înapoi.

– A, dai în stăpân-tu? zbieră ca un nebun beţivul şi tăbărî cu pumnii în spinarea plecată a orbului. Sări şi Stanciu, mai voinic, şi i se încleştă de un braţ. Comedia se învârtea acum şi cu muşterii călări, şi cu ciorchinele ăsta de oameni între barele ei.

În sfârşit, Zahei se propti îndărăt şi opri scurt hardughia, care, scuturată, se clătină, scârţâind. Lumea sări jos din ea şi o goli. Beţivii, acum nestingheriţi, îl cuprinseră pe orb din faţă şi din spate, izbindu-l mânioşi.

– Ce vreţi voi, mă? Bătaie?

Şi Zahei, bâjbâind, apucă zdravăn pe fiecare cu câte o mână de ceafă, îi depărtă binişor de el şi-i încovoie la pământ, unde-i propti cu nasurile strivite de ţărână, până nu mai suflară. Lumea ţipa:

– Lasă-i, că-i omori.

– Săriţi, că-i răpune.

Dar nimeni nu îndrăznea să intre ca să-i scape. Hărmălaia creştea. Cei doi zăceau ca două stârvuri, cu mâinile lui Zahei în ei. Ţigănuşul înspăimântat fugi la Panteră.

– Aleargă, nene, că-i face praf.

– Cine, mă?

– Nea Orbul. Omoară pe alde Stoian.

Panteră îşi scoase zgarda, zvârli coada şi labele şi, aşa gol, sări de pe podişcă. Se strecură prin mulţime, trecu pe sub lanţul de căişori, dar stete deoparte, uitându-se la picioarele lui Zahei gata să plesnească pe oricine s-ar fi apropiat.

– Mă, să nu dai, că sunt eu.

– Care? şi orbul se făcu că nu-i cunoaşte glasul.

– Eu, Panteră.

– Ce vrei?

– Lasă-i, că-i omori.

– A dat în mine.

– Intri în puşcărie pentru nişte beţivi.

– Las' să intru.

– Păi, acolo ai să-ţi găseşti tu vederile şi pe Stavarache?

Orbul se înduplecă.

– Zici tu să-i las? Bine. Dar trebuie să ţie minte.

Părăsindu-şi jos vrăjmaşii, se apropie de roata lăuntrică, inima comediei, unde stă înfiptă în fofeaza de fier osia verticală din mijloc, pârghia în care se sprijină, se alcătuie şi se învârteşte toată schelăria clădirii.

– La o parte toţi, răcni el.

Şi se opinti, de două, de trei ori, cu pieptul şi mâinile pe catargul uriaş. Cu o trosnitură scurtă, fusul trunchiului se frânse din rădăcină, de la roată. Stâlpul se plecă. Şi ciuperca comediei, cu toate lemnele şi fiarele zuruind în ea, se pleoşti lăsându-se pe-o rână.

Lumea fugea spăimântată, lăsând pe cei doi sub ruină, unde orbul bâjbâia pe brânci. Panteră îl ajută să iasă.

– Ce făcuşi, mă?

– Nimic, spuse calm orbul.

– I-ai ucis.

– Da' de unde. Le-am frecat numai muştiucurile de pământ.

– Trăiesc? răsuflă uşurat slăbănogul.

– Du-te de-i vezi. Vrei să-i trag afară?

– Lasă-i dracului acolo, se lepădă speriat tovarăşul, să zacă până mâine. Noi trebuie să fugim.

– Păi, de ce?

– Cum de ce? Te reclamă că i-ai snopit.

– Aş, snopit. Le-am făcut niţică boiangerie la nas, să li se uşureze creierii de trăscău.

– Şi pe urmă ne apucă să le plătim comedia stricată.

– Şandramaua asta viermănoasă? şi Zahei zvârli o înjurătură cu trei caturi... Şi la urmă ce-o să-mi ia?

– Nu-i de glumit. Pe tine te bagă la răcoare, mie îmi popreşte calul şi căruţa. Mai bine s-o ştergem până nu-şi vin în fire. Tot nu mai avem nimic de făcut aici. Bâlciul s-a închis, comedia e boşorogită. Până s-or dezmetici să ne caute, ne pierdem urma. Hai la căruţă.

– Bine, hai, dacă vrei tu. Şi orbul intră iar la supunere.

– Vreau, nu vreau, altceva n-am de ales. Şi, să ştii, că de acum nu ne rămâne decât cerşetoria. Tu singur ţi-ai făcut-o... Ce avuşi cu comedia?

Şi Panteră scuipă cu năduf.

– Cum să plecăm acum seara? crâcni ţigănuşul...

– Taci şi-nhamă. Nu e treaba ta.

Şi, până să se urnească primarul cu vătăjeii, teleguţa cu calul înzdrăvenit îi scotea pe drumuri lăturalnice spre alte sate milostive ale ţării, unde se mistuiră.

XI În vârtejurile puhoaielor

Umblau aproape de o săptămână, nici ei nu ştiau bine pe unde. Căutau, spunea Panteră, să iasă în drumul mare al Brăilei. Dar minţea. Cârmea mereu în sus spre munte. Ce-i trebuia lui alt balamuc? Cu crâşmari ucişi, ascunziş în păpurişul bălţilor, fugă în ţară streină?

Avea de gând să-l plimbe pe orb prin lume, până-n iarnă, amânând să-l treacă Dunărea pe gheaţă. Până atunci au să se legene între câmp şi deal. Vinde sus la munte bucatele pe care le capătă cu cerşetoria aici la şes. Pe urmă se întoarce cu căruţa încărcată cu poame luate de la munteni şi le desface cojanilor. Nici nu se poate negustorie mai uşoară şi mai cu câştig.

Satele, toate la fel de albe şi de liniştite, îi primeau cu voie bună şi-i îndestulau cu de-ale gurii şi cu gologani. Când se milogea Panteră, când trâmbiţa cu glasul lui argintiu băieţaşul. Dricul căruţei se umplea de merinde, ca şi burţile oamenilor şi bârdanul calului.

Începură a se ivi coline dulci, pe urmă dealuri uşoare. Câte un urcuş potolit punea gloaba la grea încercare.

Orbul mocnea în el, părând că nu bagă de seamă schimbările. Întreba numai pe unde sunt şi dacă mai e mult până-n şleaul Brăilei. Că de acolo înainte îi duce el. De la o vreme ogrăzile oamenilor îi întâmpinau cu sumedenie de pomi roditori, cireşi, caişi, zarzări şi pruni, încărcaţi de poame verzi. Ţigănuşul pofti să ciordească şi opri într-un cot dosnic. Panteră gândi că pentru vreo nevoie. Copilul sări gardul şi îşi umplu sânul cu rogodele. Se-ntoarse ronţăind şi puse câteva în mâna orbului.

– Mănâncă şi dumneata, nene orbule, să vezi ce bune sunt...

Orbul pipăi şi se încruntă.

– De unde le-ai luat?

– De ici din grădină, e pomii plini, făcu nevinovat copilul. De-aia am oprit.

Zahei se-ntoarse mânios:

– Unde mă duci tu, Panteră? La munte?

Ăsta o sfecli.

– P-aici m-au îndreptat oamenii. Se vede c-am rătăcit. Dar nu-i nimic. Poate e mai bine. Pe-aici n-a ajuns buhul isprăvii tale, şi n-avem a ne teme, i-o întoarse el cu amărăciune.

– Mă, cu mine să nu te joci...

Atât îi spuse Zahei şi-şi încleştă fălcile. Dar la cel dintâi popas, cum auzi glasuri streine, orbul întrebă unde sunt şi încotro se află drumul Brăilei.

– Hei, apăi ce căutaţi la noi? îl dumeriră oamenii. Se cheamă că aţi urcat în părţile Buzăului. Dacă mai mergeţi înainte, intraţi sub munte.

– Atunci ce să facem?

Sătenii îl lămuriră cum s-o ia, încotro să cârmuiască, pe unde să întoarcă, ca să dea în şoseaua naţională care duce din Buzău drept la Brăila.

– Numai vedeţi că trebuie să treceţi apele Buzăului prin vad, că podul e rupt, îi înveghează oamenii. A plouat potop la munte şi apele au dărâmat zăgazurile şi au luat podul, lămureau ei pe călători. Dar s-a făcut vad bun mai din vale. Puteţi cerca să treceţi.

Din om în om, cu întrebări, ocoluri şi încurcăreli, scornite de Panteră, ajunseră la malul râului. Podul, într-adevăr, rupt şi târât departe. Dincolo, o mândreţe de sat resfirat în lunca mănoasă. S-auzeau cotcodăceli, măcăiau raţe, gâgâiau gâşte, zbierau oi, răgeau vaci.

– Chiaburime, nu glumă, gândi tare Panteră.

Şi asta îl îndemnă să treacă. Odată dincolo, vede el cum o suceşte din nou ca să amâie Derventul şi Brăila. Se dete jos să se odihnească vita şi să cerceteze vadul. Se vedeau urme proaspete de roţi şi copite. Trecuse deci cineva mai înainte. Se uită în dreapta. Cerul negru de nori care coborau iute spre ei. Ploua iar la munte.

Era pe la amiazi. Pe malul celălalt, zoreau câțiva gospodari cosind o livadă drept în fața lor.

– Ce zici, Zahei, încercăm?

– Intră, îl îndemnă orbul. La nevoie, vă scot eu în spate.

– Trebuie să trecem, hotărî Panteră. Ne apucă ploaia.

Se sui el lângă copil, pe scândura din față, apucă hățurile și mână calul... Acum se auzea un huiet mare venind către ei... Vita supusă intră în apă, scăpătă dintr-odată până la burtă într-o bulboană și se opri. Sub șfichiurile biciuștii, picioarele calului bălăcăreau zadarnic în loc.

– S-a potmolit. Sări jos, Zahei, că ești prea greu, și împinge.

Orbul coborî, plescăind apele, puse umărul și urni căruța.

– Mână, mă, strigă el, că o duc eu din spate.

– E mare al dracului, înjură mânios Panteră... Și mână. Calul se opinti și ieși la un râniș, unde apa îi venea numai până la genunchi. Apoi porni înainte, încet, spre mijlocul râului.

– Am scăpat, se bucură slăbănogul.

Dar huietul creștea mânios, răsfrânt de malurile râpoase. Panteră privi uluit în toate părțile. Întrebă ceva pe Zahei, strigă la copil. De-atâta larmă, nu-și mai auzeau glasurile.

Muncitorii de dincolo îi văzuseră. Alergau încoace și încolo pe mal, le făceau semne cu mâinile arătând în dreapta, strigau... Dar de atâta huiet nu se-auzeau nici ei.

Venea mare Buzăul.

Umflată ca o creastă uriașă, neagră-vânătă, unda se rostogolea furioasă înaintea puhoiului, sosită aci, la douăzeci de pași. După ea, apele năboiau sodom. Într-un iureș nebun, unda îi izbi, se roti în jurul căruței cuprinzând-o într-un ochi, unde ea stete câteva clipe neclintită în inima vârtejului. Apoi unda trecu vijelioasă înainte, lăsând căruța pe seama urdiilor de ape ce veneau dezmățate după ea. Orbul simți că i-o smulge cineva mai puternic din mâini.

Întâi, săltată ca pe niște umeri de apele înalte, apoi umplută cu clocot de valuri, lemne și spume la un loc, dată de câteva ori peste cap și repezită în nămestiile năprasnice la vale, căruța pieri cu oameni cu tot.

În urmă, albia se împlini din mal în mal, noian. Ai fi zis un iezer liniştit, dacă n-ai fi ameţit privind iuţeala sălbatecă cu care apele alergau urlând. Departe, se mai văzură două roate rostogolite, ieşind afară parcă să ceară ajutor. Hăul puhoaielor le înghiţi iar... Apoi nimic...

Oamenii de pe malul dimpotrivă priveau încremeniţi.

Deodată, din mijlocul vârtejurilor, se desfăcu o undă mai mică, o spinare subţire de apă, o şuviţă de şuvoi aparte, pusă de-a curmezişul balaurilor de puhoaie şi bătând către mal... Un braţ ieşi... Apoi se scufundă.

„Un înecat pe care-l mai saltă valurile“, crezu lumea.

Din nou, ceva viu se zbătu sub apă, să iasă.

– Calul, strigară privitorii. Calul, săracul...

– Aş, un peşte mare ameţit de izbitură... Un somn, ţipau alţii, aţinându-se.

– Ba un trunchi de copac.

Şi lumea lărmuia aţâţată.

Braţul se arătă curând din nou, apoi celălalt... Amândouă vânzoleau acum nahlapii...

Un cap se ivi, se afundă... iar ieşi mai la vale şi tot mai spre mal...

– Un om... un om...

Câţiva alergară cu prăjini şi căngi.

Se desluşea, prin tulbureala spumegătoare, un trup luptând crâncen cu năboiul.

– Aici... Încoace... urlau toţi, îndemnând. Satul întreg alerga să vază ceea ce nu se mai pomenise.

– De nu l-ar izbi vreun trunchi, vreun bolovan, îl căina lumea.

Orbul se războia avan cu urgia. Se dete iar la fund şi ieşi din inima furiilor mai aproape de mal. Cercă să prinză fundul cu picioarele, dar vijelia apelor i le fură pe dedesubt şi-l târî iar.

Din nou se cufundă, ca să răsară la câţiva paşi mai lângă ţărm.

Oamenii aprinşi nu mai tăceau...

– Grozav înotător...

– Straşnic voinic... Şi-l strigau necontenit la ei.

În sfârşit, picioarele pipăiră un fund mai temeinic şi se înţepeniră ca nişte proptele de zăgaz în calea zăporului.

– Na, ţine, apucă... îl îndemnau toţi, aruncându-i funii, întinzându-i prăjini...

Orbul, cufundat până la gură, sta acum neclintit, cu apele mâloase şiruindu-i din păr, de pe frunte, din sprincene, din tot capul năclăit.

– Nu vede, se văita lumea. L-a orbit nomolul. L-a ameţit izbitura...

El auzi, în sfârşit, vorbă... Se îndreptă prin apa până la gât cu luare-aminte spre glasurile ce-l hăiau. Nu ridica o labă până ce n-o înfigea pe cealaltă în nisip. Atunci abia o mişca încet, târând-o grăpiş de fund, fără să părăsească pământul. Dacă ar fi ridicat piciorul, apa de deasupra mai repede i l-ar fi luat pe dedesubt, i l-ar fi furat şi iar l-ar fi răsturnat. Pe când aşa, sta cu amândouă ca pe o temelie alunecătoare. Apele de la fund, mai potolite de frecuşul cu pământul şi mai domoale ca cele ce-i băteau grumajii, îl îngăduiau să înainteze prin ele.

Acum ieşise cu pieptul întreg. Mâinile lui întinse bâjbâiau să apuce ceva şi nu nemereau. În sfârşit, se săltă singur şi izbuti să se caţere pe mal. Se scutură şi aşteptă în picioare.

Oamenii, bărbaţi, femei, copii, îl impresurară, întâmpinându-l cu chiote de izbândă. El nu vedea lumea strânsă să-l privească şi nu se ruşina de goliciunea lui. Leoarcă de apă, cămaşa şi izmenele şi le sfâşiase ca să nu-l încurce la înot, nu tremura, nu gâfâia. Ceru numai apă să bea şi să se spele...

– Mă, se mirau de el, se vede că n-a înghiţit deloc de vreme ce îi e sete...

Toţi îi admirau puterea şi-i lăudau bărbăţia.

– Brava! Aşa ceva n-a văzut Buzăul de când curge el pe valea asta; şi-a găsit stăpânul.

– Ba l-a mai biruit o dată taurul boierului, aminti cineva.

– Aş, apele nu erau mari ca acu.

– Du-te, Ileană, acasă, nu te mai zgâi la el, că-l deochi, porunci un bărbat muierii. Şi trimite pe cineva cu o cămaşă, că ăsta văz că nu ştie să-şi acopere ruşinea, măcar cu mâna...

Oamenii tot nu băgau de seamă că izbăvitul e orb.

– Unde sunt tovarăşii mei? întrebă Zahei.

– Păi, cu repezeala cu care-i duc apele, mâine sunt la Galați. Afară numa' dacă nu i-o zvârli umflați la cotul Siretului...

– Înecați? şi glasul lui Zahei tremură... Şi copilul?

– Şi copilul... Toți... Cu cal cu tot...

Nu-i mai trebuia nimic... Nici apă, nici îmbrăcăminte.

Orbul se trânti cu fața-n jos şi porni să plângă.

XII La curtea lui Lagradora

Zvonul despre omul care înfruntase mâniile Buzăului şi răzbise prin ele teafăr ajunse numaidecât la conac. Boierul pofti să se ostenească până la mal să-l vadă.

Moşia o ținea un arendaş bătrâior, domnul Lagradora, sau Logodeală, cum îi spunea satul, venit nu se ştie de unde şi aşezat demult acolo. După moartea soției de-a doua, întâmplată cu vreun an înainte (despre a dintâi nu se ştia nimic), se însurase numaidecât a treia oară cu fata unui mic proprietar vecin, încărcat de opt copii, fete toate, Leanța. El zicea că o ia din dragoste. Ea însă sigur de urât. De urâtul celor de-acasă şi de al lui. Negru, uscat ca un drac, dar vânos şi încă verde, cu nas de cioroi, musteți încârligate melc şi un smoc de țăcălie țepoasă, fălcile îi erau mereu în neastâmpăr, ca la iepuri. Asta ar fi mers. Dar era nu numai rău, era crud şi neîndurat, începând cu nevasta. Slugi, zileri, săteni, niciunul nu-i intra în voie. Prigonea, înjura şi bătea. Împuşca orice animal strein. Închidea în oboare vitele găsite pe moşie şi le ținea, oricât s-ar fi rugat omul cu căciula în mâini, până se sleiau de foame şi sete. Hapsân, călca învoielile, încărca socotelile, sporea dijmele după plac. Se ținea numai de râcă, cârcote şi judecăți. Bine cu stăpânirea, nu-i păsa de nimeni şi nu-l îndupleca nimic.

Zadarnic încercase coana Leanța, cu treizeci şi doi de ani mai tânără, să-l îmbuneze. Nici zâmbete, nici lacrimi nu-l înmuiau. Gelos şi bănuitor până la nebunie pentru cea mai firească mişcare a

femeii, n-o slăbea din pază, o pază ruşinoasă, plină de ofense şi insulte. Presupunerile şi învinuirile nu mai conteneau. Se uitase la logofăt, zâmbise unui flăcău, privise mai lung la vizitiu, vorbise cu un argat. Nu-i cruţa niciun chin şi nicio umilinţă.

– Dumneata trebuie să fii neam de turc? îi spusese soacră-sa şi nu mai călcase pe la el.

Bietul Clăiţă, socru-su, mai îndrăznea să se arate.

– N-o laşi pe Leanţa azi la noi? O duc şi ţi-o aduc tot eu înapoi. O doresc surorile.

– Cine o doreşte să poftească aici, şi-i întorcea spatele, lăsându-l caraghios.

Până la urmă s-a lipsit şi ăsta de atâta înjosire.

Femeia, cu tinereţile terfelite, părăsită de toţi, sătulă de atât surghiun şi spaime, s-a spânzurat.

Gura lumii vorbea că, dacă s-ar fi cercetat bine, s-ar fi dovedit că Lagradora îi înnodase ştreangul de gât, după o ceartă grozavă, când ea îi vestise că a rămas însărcinată. El s-ar fi simţit singur că nu e rodnic. Ştia, adică, de la doctori, că nu poate să aibă copii... Dar parcă toate sunt ale doctorilor?

În scurtă vreme, s-a găsit şi logofătul cel tânăr împuşcat. Bănuielile au căzut pe logofătul cel vechi, căruia ucisul îi luase locul: se aflau în duşmănie. Dar boierul i-a luat apărarea... Cum nu s-a putut dovedi mare lucru împotriva bănuitului, repede a fost slobozit. Şi Lagradora l-a primit îndărăt în slujbă.

*

N-a trecut nici o lună, şi Lagradora şi-a luat altă femeie. De data asta însă, nu de nevastă. Şi-a adus de la Brăila, prin cunoştinţele lui, o ţiitoare, pe coana Caliopi, o grecoaică de vreo douăzeci şi opt de ani, albă, zveltă, cu liniile trupului dulci şi unduioase, arzuie şi frumoasă coz. Dar leneşă ca o cadână.

Asta nu ştia nici să se certe, nici să se supere ori să plângă. Nu suferea mânia: îi strica pofta de mâncare. Mlădioasă ca o şerpoaică, a priceput cu cine are de-a face şi începu dintr-odată un joc mare. La ţipete, zâmbea cu toate gropiţele din obrajii bălani, la certuri îl îmbrăţişa strâns şi-l săruta astupându-i gura, cu buzele ei lipite

ca un bandaj peste mustățile lui în melc. Şi cine în toată Brăila se pricepea să sărute mai dulce şi mai lung ca ea?

Femeie de iatac, hârşâită în meşteşugul mângâierilor, pusă numai pe hârjoană şi dragoste, cu farmecele cărnii ei gustoase, ajutată de mijloace tainice, izbutise să întinerească pe Lagradora şi să-i dea mulțumiri bărbăteşti. Ceea ce îi schimbă firea şi-l înmuie. Scurt, îl dete pe brazdă şi puse papucul pe el. Cel puțin, aşa părea pe dinafară.

Casa şi gospodăria o învârtea nevasta logofătului. Caliopi, deşi cu toate cheile cămărilor la brâu, sucea mințile şi gospodărea patimile otrăvite ale boierului.

Dar, în afara iatacului şi cu lumea cealaltă, el se păstrase acelaşi. Cu Caliopi însă se purta ca un îndrăgostit. O dăruia cu bani, o încărca cu giuvaeruri, o îmbrăca în scumpeturi, îi îngăduia plimbări prin grădină şi împrejurimi. Deprinsese din gura ei şi repeta şi el vorbe care până atunci nu-i trecuseră pragul buzelor: sufleţele, inimioară, dragosteo... Le spunea, ce-i drept, cu oarecare stânjeneală copilărească, ceea ce făcea pe Caliopi, drept răsplată şi încurajare, să-l ia în brațe, să-l răsfețe şi să-l sărute, prăpădindu-se de râs.

*

Când Lagradora sosi pe mal, lumea se dumirise. Scăpatul din valuri era un orb fără căpătâi, zvârlit de o întâmplare aici. Cineva îl văzuse învârtind comedia în bâlci. Şi interesul scăzuse. Ce-i trebuia satului un cerşetor pe cap? Îl ții o zi, două. Pe urmă cum scapi? Că nu are pe nimeni. Şi se îmbiau care să-l ia, dar se codeau toți.

– Primeşte-l tu, Simeoane, că n-ai guri multe.

Ăsta se scutură.

– Ce să fac cu el? Să-l ia în primire primarul şi să-l trimeață la urma lui.

– Ba să-l ia Logodeală, că pe moşia lui a scăpat, dete cu părerea altul.

Boierul tocmai sosise lângă ei şi, auzind, se înfurie.

– Care-i neruşinatul de vorbeşte aşa?

Şi întorcându-se spre logofăt:

– Vezi, Iordache, ăsta să nu mai fie învoit pe moşie. Să-i scoţi şi vitele din suhat.

Apoi către ceilalţi, arătându-l pe Zahei:

– Şi ce, e vită de pripas să-l iau şi să-l închiz în oboarele mele? îi repezi el cu ifos. Aţi vrea să vă trimet şi pe voi cu ciomagul îndărăt la curte să plătiţi gloaba? Că şi voi îmi călcaţi acum moşia. Uite cum mi-aţi culcat porumbul.

În adevăr, lumea, alergând învălmăşită, stricase câteva rânduri de cuiburi în margine.

Oamenii puseră nasurile în jos şi se pregăteau s-o şteargă.

– Unde-i primarul? întrebă stăpânul.

Ieşi din gloată un ins îmbrăcat în haine de târgoveţ.

– L-ai întrebat cine e, de unde vine şi ce caută aici?

– Nu vrea să vorbească. Spune numa' că e orb şi-şi plânge tovarăşii înecaţi.

Lagradora se apropie de Zahei. Orbul, de durere, se ghemuise jos, cu capul în piept şi mâinile între genunchi. Gol, năclăit de nomolul care încă nu se zvântase pe el, semăna cu un bolovan năprasnic răsturnat din matcă ori cu o buturugă uriaşă zvârlită de ape.

Boierul îl privi numai. Nu catadicsi să-i vorbească.

– Şi ce ai de gând să faci cu el, primarule?

– Nu ştiu. Am să întreb subprefectura.

– Şi până vine răspuns?

– Am să-l ţiu la primărie, să vază vătăşelul de el. Altceva nu pot.

– Îl iau eu la mine, dacă n-are cine, se oferi un bătrânel. Tot am rămas singur cu sărăcia mea.

Lagradora simţi ca un şfichi.

– Ba să-l trimeţi la conac, se măreţi el către primar şi se uită cu ură şi dispreţ peste lume. Voi toţi, oricât de chiaburi, tot nişte golani lacomi şi chirnogi aţi rămas, adăogă el. Ştiţi numai să luaţi de la alţii şi să mă furaţi.

Şi vorbe scumpe de-ale Caliopii îi veniră pe buze:

– N-aveţi suflet, nici inimă în voi.

Şi plecă mulţumit de sine şi de muştruluiala trasă satului.

– Pune pe un nemernic din ăştia să dreagă răstavurile de porumb stricate, porunci el logofătului, depărtându-se.

Acasă, Lagradora povesti întâmplarea cu înflorituri, aşa ca să dea ghes Caliopii să-l dezmierde pentru fapta lui şi să-l lipească de sânii ei albi, calzi şi durdulii.

Aşa ajunse orbul, istovit de foame şi biruit de ruşinea goliciunii, la curtea lui Lagradora.

*

Zdrenţăros, nespălat, cu barba mare care-l necăjea, Zahei zăcea nemernic în dosul caselor boiereşti, părăsit pe-o prispă de cuhnie de unde i se zvârlea câte o bucată de mămăligă şi într-o strachină zeamă cu ciolane rămasă de la slugi.

Dar el nu ceruse pomana şi nu mai putea îndura umilirea.

– Să mă duci la stăpân' tu, spunea el băieţandrului care-i adusese mâncarea.

– Da' ce crezi tu, că boierul stă de vorbă cu unul ca tine? îl înfruntă slugoiul.

– Atunci la logofăt, scăzu treptele orbul.

– Logofătul nu-şi vede capul de treburi, că a-nceput praşila.

– Dacă nici asta nu se poate, du-mă la popă...

– De popă stau eu acu?...

Zahei vru să mai stăruie. Dar băieţandrul i-o tăie:

– Nu mă mai ţine şi tu, că am altele mai bune de făcut decât să-mi pierz vremea cu milogii...

Zahei înfuriat începu să-l înjure. Celălalt zvârli de departe c-un băţ în el şi c-o ploaie de sudalme. Alte slugi ieşiră să privească şi să râză ca la o petrecere. Tărăboiul crescu, umplu ograda şi larma trecu pragul la boier.

– Repezi, Rahiro, şi vezi ce-i acolo, porunci el.

Femeia se întoarse într-un suflet.

– Îl bat pe orb.

– Cine? şi boierul sări.

Îşi aduse aminte că pe orb îl luase la curte sub ocrotirea lui.

– Care-l bate?

– Alde Ilie...

– Cheamă-l pe logofăt.

Ăsta se înfăţişă smirnă.

– Auzi, îl bate pe orb. Ce e neobrăzarea asta la curtea mea? se zborşi el. Cercetează numaidecât şi să-i dai afară pe toţi.

Caliopi îl îndemna din ochii ei focoşi, îmbrâncindu-l la fapte bune şi la generozitate. Era un ajutor pentru cazna ei de îmblânzire a fiarei.

Iordache nu zăbovi. Se înfăţişă târând după el ca o coadă pe orb şi vreo zece slugi.

– Iată-i, boierule, grăi el fricos. Dar nu-i de vină decât Ilie de la boi. Aşa e, orbule?

Zahei tăcu.

– Spune, vorbeşte, urmă binevoitor logofătul. Uite, te afli în faţa stăpânului care te ascultă aşa cum doreai, îl poftea el mieros.

– E boierul aci de faţă? Şi orbul îşi îndreptă trupul.

– Te ascult, spuse poruncitor Lagradora.

– Boierule, eu, adevărat, sunt orb. Dar nu sunt cerşetor.

– Atunci ce eşti? întrebă Lagradora, nemulţumit de această neaşteptată declaraţie.

– Acum nimic, răspunse Zahei.

– Văd. Mai înainte ce-ai fost?

– Am fost pescar; pe urmă salahor.

– Unde?

– La Brăila.

Mărturisirea despre Brăila deschise o portiţă spre simpatia Caliopii, care sta rezemată de umărul lui Lagradora. Spre Brăila alergau toate amintirile ei aprinse. Câtă dragoste părăsită acolo!

– Şi cum ai orbit? se aspri boierul, ca şi cum l-ar fi cercetat pentru o vină.

Orbul tăcu. Asta iar nu plăcu stăpânului, care se încruntă.

– Şi ce vrei acum? De ce te baţi cu oamenii curţii?

– Am cerut să mă aducă la dumneata.

– Şi?

– Şi-n loc să mă ia de mână, au dat în mine.

Stăpânul fulgeră pe sub sprâncene spre slugi.

– Bine. Ce vreai să-mi spui?

– Să mă trimeți la Brăila.

Orbul nu se ruga. Parcă mai mult poruncea. Lagradora înghiți în sec.

– Mai ai pe cineva acolo, rude, prieteni?

– Nu mai am pe nimeni.

– Atunci?

– Mă cunosc bălțile, mă știu locurile, au să-și aducă aminte de mine și au să mă primească.

Lagradora gândi că e nebun.

– Apoi, trebuie să te duci între oameni, îl cercă el.

– Cu oamenii am alte răfuieli.

– Răfuieli? De bani?

Orbul începea să-și piarză răbdarea.

– Boierule, nu degeaba. Pune-mă să-ți muncesc. Când simbria o împlini banii de drum, dă-mi numa' un om să mă ducă până la tren.

Orbul se ținea grav și dârz, pildă rea în fața slugilor ploconite, ca un om slobod care își cere drepturile. Dincolo de scoarța de zdrențe și noroi care-l acoperea, se slomnea schela unei puteri necunoscute, se ghicea o tărie. Acum, la început, ea lua chipul încăpățânării, ceea ce tocmai nu putea suferi Lagradora care își mușca și mai repede fălcile încărcate de mânie.

Privind făptura nedeslușită din fața ei, oricum nouă și deosebită de a tuturor celorlalți, Caliopi intui, pătrunse prea multe și prea obscure lucruri deodată ca să-și dea seama ce anume o mână spre împăciuire. Dar cu tactul ei de galeșă și cuminte viclenie îndrăzni să se amestece.

– *Psihimu*, ciripi ea.

Lagradora întoarse spre ea ochii întrebători, ca să primească în ei toată vraja femeii intrată în jocul ispititor al biruinței.

– *Psihimu*, iartă-l. E un bădăran. Nu știe să te roage.

Și tăcu, prefăcându-se sfioasă.

Lagradora o așteptă să urmeze, ursuz, cu același semn de uimire sub sprâncene. Femeia tăcea.

– Și vrei să-l înveți tu? o repezi el.

– Nu. Dar lasă-l să plece.

– N-are decât. Cine-l opreşte?

Şi se posomorî, iar către Zahei, cu gând făţiş să-şi bată joc şi de Caliopi.

– Pleacă... Scoateţi-l din curte, porunci logofătului.

Caliopi îşi lăsă drăgăstoasă capul pe umărul lui, gâdilându-i, cu părul buclat şi dulce mirositor, obrazul.

– Eşti mulţumită? se-ntoarse rânjitor bărbatul. Ţi-am făcut hatârul.

– Da şi nu, se alintă brăileanca şi se strânse în el.

– Nu?

Şi, deodată, pânditor, se gândi s-o puie la încercare.

– Ce să mai adaug?

– *Psihimu*, tu eşti de o mie de ori mai înţelept şi mai bun ca mine. Cum aş îndrăzni eu să te învăţ?

Şi toate razele zâmbetelor îi răsăriră pe chip ca să-l orbească pe Lagradora.

– Dă-i bani de tren, porunci el logofătului. Şi trimite-l cu brişca la Buzău. Scoate-i bilet şi urcă-l în vagon... Lasă-i şi ceva de cheltuială...

– Acum eşti mulţumită?

Dar până să-şi capete răsplata mărinimiei din braţul femeii care-i încolăcise mijlocul:

– Nu primesc, răsună glasul întunecat al orbului.

Lumea îngheţă.

– Nu-mi trebuie pomană. Cer să muncesc. Mă rog să muncesc, se-ndreptă el singur.

Braţul Caliopii se strânse şi mai grăitor în jurul lui Lagradora, care astfel răbdă înfruntarea ghiorlanului.

– Bine. Opriţi-l şi daţi-i de lucru. La ce te pricepi?

Orbul, zăpăcit, tăcu. Nu se aşteptase la întrebarea asta. Ei trebuiau să-i găsească ce să muncească.

– Zici că nu eşti cerşetor, îl ajută Lagradora.

– Nu sunt.

– Atunci ce ai făcut după ce ai orbit?

Zahei se chibzui. Ar fi fost o prostie să spuie că a cules pe picioarele lui lipitori din bălţi. Ce era să facă boierul cu ele?

– Am învârtit o comedie în bâlci, răsuflă el greu.

– Singur?

– Singur. N-am avut nevoie de ajutoare.

– Duceți-l la grădină, hotărî boierul. Dați-i roata mare în primire.

Brațul femeii îl alintă ușor pe sub haină. Cum mângâi fiarele pe sub burtă.

– Boierule, sună iar glasul adânc al orbului.

– Ce mai vrei? tresări înciudat Lagradora care întorsese spatele.

– Poruncește să-mi dea un brici și săpun. Și niște premeneli curate. Asta tot în socoteala simbriei, se grăbi el să încheie nesăbuit, ca să se scuture de orice milostenie.

– Îți place să te porți curat? mârâi stăpânul.

– Are dreptate, scăpă cuvânt prea fățiș Caliopi.

Simțind însă că a greșit după țâșnetul din privirile bărbatului, repede o întoarse.

– Și-a dat seama și el, cât e de prost, că nu se cuvine într-o curte mare și bogată ca asta necurățenia. Ar fi o îndrăzneală de neiertat ca sluga să se înfățișeze murdară în fața stăpânului. Și de acum el ți-e slugă.

– Îi iei partea fiindcă e brăilean de-al vostru, grăi acru Lagradora.

Apoi, deodată, pe neașteptate:

– Ți-l dau în seamă, să te îngrijești tu de hrana și îmbrăcămintea lui, deși nu te știam milostivă.

Și o privi în adâncul ochilor din ascunzișul celor mai ascuțite bănuieli.

– Nu, nu primesc, se scutură stingherită femeia, temătoare că i-a zgândărit pizma bolnavă și ferindu-se ca de o lovitură piezișă ori o cursă.

– Ți l-am dăruit, nu-mi iau cuvântul înapoi, stărui hotărât boierul.

Femeia simți că nu trebuie să întindă coarda. Împotrivirea devenea primejdioasă. De-atâta frecat al fălcilor, lui Lagradora începuse să i se ivească clăbuci mici de spume la colțurile gurii.

– Atunci are să se intereseze de el Suzana, se lepădă ea moale. Suzana era fata din casă.

– Eu nu pot purta grijă decât unuia singur, îl alintă ea, gudurându-se drăgăstoasă în coasta lui. Îmi pare rău că te-am supărat, îi turnă ea şoaptă fierbinte în ureche.

Şi, încolăcindu-i gâtul cu jugul dulce al braţului, îl târî nerăbdătoare, ca pe o jertfă, spre altarul tuturor împăcărilor, iatacul.

XIII Grădina

Grădina care îndestula cu zarzavaturi curtea şi oraşul începea chiar de lângă conac şi se întindea pe zeci de hectare, în luncă, de-a lungul unui crac de apă abătut din matca Buzăului. Orbul luă în primire roata bătrână cu hulubele lustruite şi porni munca de vită care se învârteşte până la căpială în loc.

Udatul se făcea dimineaţa în zori şi seara pe înnoptat. Dar miile de straturi cereau ca reţeaua de şanţuri şi şănţuleţe dintre brazde să gâlgâie necontenit pline de apă.

Muncă grea şi chinuitoare grădinăritul. Ceapa cere anume soroc, ridichile timpurii altul, spanacul îşi are vremea lui. Cu sparanghelul şi trufandalele subţiri trebuie să te porţi ca şi cu nişte coconaşi de neam. Fir cu fir, răsadurile de vinete şi roşii se cer gunoite, mutate şi strămutate, săpate şi plivite numai într-o singură lună de câteva ori, după vârste, soiuri şi schimbările timpului. Pe toate trebuie să le creşti, să le ajuţi, să le împaci...

Mereu între ele, stai când îndoit de şale, când pe vine ori în genunchi, oprit ca într-o metanie la fiecare buruiană în parte, parcă te-ai ruga de ea să crească şi să dea rod. Când le vine rândul la adăpat, cu o lovitură de sapă ridici lostopanul de pământ ce astupă gura şănţuleţului din dreptul brazdei însetate. Apa din şanţul mare gungureşte voioasă pe spărtură şi se risipeşte la rădăcinile lacome. Când socoteşti că s-au îndestulat, cu aceeaşi mişcare pui lutul la loc şi astupi, ca să dai drumul apei mai departe, în dreptul altor brazde care aşteaptă.

În zarzavagerie lucrau vreo zece femei sub ascultarea unui bulgar, Costea, grădinar priceput. Ăsta trecea în fiecare primăvară Dunărea şi se înfăţişa boierului care-i da grădina în seamă.

Toamna, târziu, se întorcea acasă în Bulgaria cu punga plină. Anul următor venea iar. Gospodarii nu se îndemnau să-i fure meşteşugul. Ce le trebuia lor să se ploconească la fiecare rădăcină de ceapă şi la piciorul fiecărei verze? Asta-i dârvală de sărăntoci şi de muieri proaste. Ei îşi văd de alte treburi şi, când le trebuie, cumpără de la boier de-a gata.

*

Bulgarul, când a auzit de înlocuirea calului cu un orb, s-a împotrivit. Cum o să poată ăsta îndestula zi-noapte nevoile lui de apă? Baremi să-i lase calul de la amiază în sus. Dar numaidecât se potoli. Zahei bătea cu mult vita. Îi trimetea fără bici şi înjurături belşug de udătură. Iar boierul economisea şi calul, şi omul care trebuia să stea lângă el să-l mâie.

Orbul se scula în zori, se bărbierea cu faţa întors spre răsărit, ca şi cum şi-ar fi făcut o rugăciune, se lăsa apoi, dibuind, pe o potecuţă şi intra în bulboana de sub roată. Acolo înota, se spăla şi dichisit se înhăma la hulube.

Roata veche scârţâia morocănoasă, se clătina cu părere de rău, pornea să-şi coboare în apă cupele goale şi să le ridice pline ca să le deşerte una câte una în ulucul de scânduri înverzite care ducea în grădină. La prânzul mic, când suna porunca lui Costea, se oprea. Atunci sosea de la curte Suzana cu mâncare pentru el. Ceilalţi muncitori mâncau de-a valma. Bulgarul îşi pregătea bucate aparte în bordeiul lui. Orbului i se trimitea, într-un coşuleţ acoperit cu ştergar alb, din bunătăţile mesei boiereşti, după porunca lui Lagradora. Caliopi cercase zadarnic să scape, prefăcându-se că uită, că Suzana are alte treburi. Boierul, ca s-o sâcâie ori s-o pedepsească ori cine ştie ce socoteli ale lui, nu uita şi nu ierta. Supraveghea cu străşnicie împlinirea îndatoririi. Ca să-i facă gustul lui Lagradora, ale cărui ascunzişuri nu le cunoştea, ea nu se îndărătnici. Lăsă întâmplarea să curgă liniştită.

Fata din casă desfăcea şerveţelul şi întindea pe el bucatele dinaintea orbului, slujindu-l până ce isprăvea. La început, ea primise cu silă şi mai ales cu ruşine înjosirea asta, să slugărească un orb, şi vru să plece. Cocoana o sperie cu Lagradora. „Se supără boierul!"... Cum toţi ai ei erau învoiţi pe moşie, Suzana n-avu încotro şi, amărâtă, se supuse.

Curând se deprinse cu corvoada. La urmă venea cu drag. Orbul, grav şi cuviincios tot timpul, o linişti. Apoi o interesă. Îi plăcea, nu ştia nici ea cum şi de ce? De milă? De drag? Îi părea rău că prea e trist şi tăcut. Afară de câteva vorbe de mulţumire, n-a scos nimic de la el. N-a întrebat-o măcar cum o cheamă. Nu cerea nimic, nu se supăra. Mânca încet ceea ce i se da, cu sfială, fără lăcomie... Sticluţa cu ţuică se întorcea neatinsă. Asta miră şi pe boier.

„E om ciudat şi deosebit de toţi ceilalţi. Tânăr şi atât de cuminte! Mai ales că pe deasupra e chiar frumos. La urma urmei, ar putea să se împace şi el cu acest cusur, orbenia, şi să se facă şi el om ca toţi oamenii..."

Încheierea asta o trăgea zilnic Suzana cât sta înaintea orbului...

*

La amiază, când grădina se odihnea scăpată de mâinile omului şi lăsată numai în grija soarelui şi a văzduhului, Costea se trăgea la umbra sălciilor de lângă roată şi intra în vorbă cu Zahei. Ca băştinaşi dunăreni, se înţelegeau amândoi nu numai în graiuri, când româneşte, când bulgăreşte, dar se potriveau în dragostea comună pentru oameni şi locuri cunoscute numai de ei din întâmplările bălţilor şi ale pescuitului.

Astfel, încet-încet, Costea a aflat povestea orbului şi l-a căinat cu părere de rău şi din inimă. Om cinstit şi el, îi plăcea munca lui Zahei, voinicia şi liniştea lui, sufletul lui drept, resemnarea şi nădejdea cu care aştepta tămăduirea.

Orbul îl întrebă de crucea făcătoare-de-minuni de la Dervent. Râvnea s-ajungă cu orice chip acolo.

– Lasă că te trec eu Dunărea la toamnă, îi făgădui bulgarul.

– Ei, făcea orbul, poţi tu?

– Pot. Te bag în paşaportul meu. Tu om de treabă, bre.

– N-ar fi mai bine s-o trecem înot? se-ntorcea Zahei la dorul lui de voinicie... Ştiu eu un loc unde nu calcă picior de grănicer...

– Lasă, bre... Nu-i nevoie... Trecem în regulă.

– Mă duci la Dervent?

– Te duc. Eu sau fata mea Mita.

– Ai o fată?

– Am multe. Mita e cea mare.

Orbul tăcea. Bulgarul se gândea şi-şi freca bărbia. Târziu, după-amiază, când arşiţa scădea, roata se pornea din nou şi se oprea numai când se aşeza bine noaptea. Atunci femeile din sat plecau acasă. Bulgarul se trăgea la bordeiul lui din mijlocul grădinii. Cei doi pândari se sculau somnoroşi şi se aşezau de caraulă în latura depărtată a zarzavageriei, cea de către sat, ca s-o păzească de stricăciuni.

Orbul se cobora iar în iaz, se scălda, se răcorea şi se culcuşa singur, deoparte, pe malul reavăn al apei, lângă roată. Se odihnea pe un pătul alcătuit din braţe mari de pelin înalt, şovârf, izmă creaţă şi alte buruieni mirositoare. Costea pusese o femeie să le culeagă şi să le clădească în chip de pat.

Se întindea cu faţa-n sus şi mâinile sub cap. Asculta glasul apei de vorbă cu ţipirigul aspru şi sălciile tremurate. Adormea anevoie şi visa mereu vise urâte despre orbenia lui.

În zori, o lua de la capăt. Îşi scotea cămaşa şi rămânea gol până la brâu, cu izmenele suflecate până din sus de pulpe. În chipul ăsta, afară de auz, îşi întregea şi cu pielea cunoaşterea lumii şi mai ales a vremii. Carnea lui învăţa astfel să dibuiască ceasurile după cum îl mângâia lumina sau îl băteau razele soarelui rotit pe cer împrejurul lui.

Dimineaţa, odată cu ciripitul vrăbiilor sculate la crăpatul de ziuă, îl ajungea o boare suflată ca de o gură rece, depărtată. Era mai dulce, mai statornică decât atingerea vântului: ştia atunci că e murgul zorilor şi întorcea faţa într-acolo. Numaidecât apoi parcă îi ungea pielea cu undă plină, densă, şi i-o dezmierda, umplându-i-o de plăcere: era luminarea. Pe urmă, îi gâdilau carnea mai adânc mii de degete voioase, pătrunzându-i-o, frământându-i-o uşor, ca într-o scaldă: răsărea soarele şi-l îmbăia în raze.

Sorocul prânzului i-l vestea povara sulițelor căldurii tăbărâte în spatele lui. Acum trebuia să sosească mâncarea. Se îmbrăca și ducea în cârcă zăduful până când pleca fata. Pe urmă se dezbrăca iar.

Norii i se desluşeau altfel. Ceva asemănător ca atunci când se atingeau de el în apă lipitorile. Simțea cum i se lasă de sus o pată peste pielea din care-i suge lumina, cum i se întunecă uşor carnea şi i se bucură muşchii înfierbântați: umbra. Lăsa ploaia să-l bată oricât de furioasă cu bicele ei răcoroase. Lumina serii o primea în obrazul pe care-l înălța ca să i se aşeze peste el ca o năframă blândă ce l-ar şterge de sudoare. Noaptea îi spăla goliciunea obosită în scalda ei neagră şi-l îmbrăca întreg ca într-un schimb de primeneli anume pentru somn.

Ridica atunci ochii şi aştepta de fiecare dată doar o vedea stelele. La urmă s-ar fi mulțumit şi numai să le audă, cât de departe... Şi asculta ațintit.

Femeile din grădină îl pândeau şi-l spionau ori de câte ori furau prilej, mai ales când se scălda.

– Iar a intrat malacul în iaz, zicea una.

– Taci, fa, că, dacă ăsta e malac, bărbatu-tău a ce naiba mai seamănă?

Şi tot timpul nu vorbeau decât de orb. Unele în glumă, altele jinduindu-l de-a dreptul.

– Fa, eu una l-aş lua. Muncesc eu pentru el şi-l țiu.

Bulgarul le auzea, le înjura şi le trimitea la lucru. Dar, oricât de dezmățate la gură, niciuna nu îndrăznea să se apropie de el.

XIV Ispita

Într-o zi, Costea veni devreme să stea mai îndelung de vorbă.

– Mă, Zahei, tu eşti bărbat în toată firea...

Orbul tăcea, neştiind unde vrea s-ajungă prietenul.

Costea şovăi puțin, apoi îndrăzni:

– Mă, de ce nu te însori?...

Şi bulgarul privea în altă parte, stânjenit, ca şi când orbul i-ar fi putut citi gândurile cu ochii.

După un răstimp de tăcere, prietenul vorbi iar:

– Găseşti o nevastă vrednică, duci casă, faci copii voinici...

– Cine ar lua o vită ca mine...

– Multe muieri, bre, s-ar bate pe tine. Numa' să fii mai blând. Prea eşti sălbatec. Nu vorbeşti, nu râzi...

– Până nu capăt vederile, nu mă socotesc om, oftă Zahei...

– Mă, ascultă-mă pe mine, îl lua iar bulgarul. Păcat de tine şi de voinicia ta. Însoară-te, nu mai umbla după vedere. O nevastă bună are să fie ochii şi lumina ta. Numai să nimereşti bine. Să nu te însori aici, urmă el cu grijă. La voi, toate femeile sunt stricate şi leneşe... Ştiu eu...

Orbul asculta nepăsător.

– Mă, făcu Costea deodată, luându-şi curajul, vino cu mine, îţi dau fata mea de nevastă.

Orbul nu se clinti.

– Pe Mita, urmă Costea frământându-se. Îţi fac casă. Îţi închegbez gospodărie, îţi dăruiesc vite... Zestre mare, bre.

Se opri şi aşteptă. Orbul sta înainte nemişcat.

– Cu fiecare copil îţi cresc alte două mâini, suna glasul aproape tânguitor al lui Costea...

– Îmi cresc şi ochi? îl opri batjocoritor Zahei...

– Ochi? Minte să ai, să cârmuieşti. Ce-ţi trebuie ochi? Un gospodar îşi cunoaşte din casă treburile şi le face cu ochii închişi...

Orbul sta de piatră.

– Ştie sorocul aratului şi al semănatului, se căznea să-l clintească bulgarul, şi trimite oamenii să i le împlinească.

– Eu nu cunosc treburile câmpului, i-o tăie Zahei. De când sunt, n-am pus mâna pe sapă, nici pe plug.

– Te învăţ eu. Şi femeia ta priveghează. Tu ţii numa' hăţurile şi cârmuieşti pe drumul drept tras înaintea ta.

– Hei, făcu orbul, cât ar fi drumurile de bătute şi de drepte, te-ai da pe seama unui vizitiu orb?

– Stă Mita lângă tine. Şi eu cât trăiesc, până se ridică mărişori copiii.

Orbul plecase capul. Îl biruise?

Bulgarul prinse curaj şi se-ndemnă să-i zugrăvească fata, înaltă şi voinică, harnică şi frumoasă. Are părul negru împletit în două coade. Mâinile, ca două suveici, nu-i stau toată ziua. Şi blajină, şi ascultătoare ca o mieluşea. Nu iese niciodată din cuvântul părinţilor.

– Are să fie o nevastă cinstită, comoară la casa bărbatului, hotărî Costea.

– Mă, eu am socotelile mele... Şi orbul răsuflă adânc ca după o muncă grea. Trebuie să bat întâi toate bisericile şi schiturile, pentru tămăduire. Pe urmă mă întorc la crâşmarul meu să-i plătesc otrava. Cine ştie când isprăvesc şi dacă isprăvesc toate astea?

– Treci la noi, frate, îi întâmpină bulgarul răspunsul. La noi, popii sunt mai credincioşi, bisericile mai sfinte, multe icoane făcătoare-de-minuni. Mita cu tine de mână te colindă peste tot. Eu am pus gând să mă duc la Ierusalim. Te iau cu mine la Sfântul Mormânt.

Şi nu-l mai slăbi. Nu trecea zi ca prietenul să nu se oprească şi să nu-i bată capul.

Câteodată orbul se înmuia. Îl întreba cum e fata.

– Ţi-am spus. Albă la piele, cu ochii mari codaţi şi negri, boiul mlădios... Şi destoinică la toate...

– Păcat de ea, spunea la urmă Zahei. S-o dai mai bine unui flăcău vrednic de-al vostru.

– Mă, tu mai voinic ca mine. Altfel, te-aş bate, glumea cu ciudă Costea. Desfă ici. Şi întindea pumnul încleştat.

Orbul i-l prindea cu dreapta şi numai cu stânga îi desfăcea într-o clipă toate degetele dintr-o singură smucitură, nu pe rând. Cum ar fi dezghiocat o nucă.

– Bre, mare voinic, spunea bulgarul frecându-şi mâna amorţită. Tu omori zece turci deodată. Eu am tăiat la Prilep numai doi. De-aia am fugit la Dunărea...

*

Luna trecuse de mult şi orbul nu mai avea gând să plece. Îl oprise Costea până la toamnă. Nu mai avea nevoie de simbria boierului, îi da el bani câţi îi trebuia.

Altfel, toate mergeau după şartul obişnuit. Roata cu căuşele ei scârţâia înainte, Suzana venea nelipsită cu coşul de mâncare, bulgarul îi împuia mereu capul cu Mita, fata lui cea mare.

Orbul scos din minţi începu fără voie să se gândească la femeie. O moleşeală neobişnuită îl cuprindea ori de câte ori îşi închipuia pe Mita cu coadele groase împletite cunună şi sânii zvâcnind sub cămaşa de borangic.

O visa noaptea în tot felul de înfăţişări, dar mai ales mireasă, cum o prindea de mijloc, cum o săruta. Şi prin somn pipăia alături maldărul de pelin, s-o găsească aievea... Se trezea supărat pe el şi pe bulgar. Pe urmă îi trecea şi se gândea necontenit la Mita.

Acum aştepta cu interes şi pe Suzana. O întreba cum o cheamă, de câţi ani e, cum îi sunt ochii. Cu auzul lui isteţ îi cântări după călcătura paşilor greutatea şi voinicia. Îi măsura înălţimea îngăduind-o să stea alături de el: era scundă. O lăsa să se atingă cu părul de obrazul lui când strângea blidele. După firele pipăite cu pieliţa lui ascuţită, era bălaie. Mâinile li se întâlneau, când îi întindea mâncarea. Erau destul de aspre, de femeie muncită. Ale Mitei erau netede şi moi, ca la fetele care mulg vacile şi lucrează în război, la ţesut, cum îi spusese Costea.

XV Dragoste de orb

La conac, Suzana nu mai tăcea cu laudele orbului. Caliopi o asculta din ce în ce mai interesată de ciudăţenia omului: tânăr, frumos, nu bea, nu fumează, nu se leagă de femei.

– E frumos, zău e frumos, coniţă, se jura ea stăpânei, care se prefăcea că n-o crede.

– Eşti o proastă. Cum o să fie frumos? Ai uitat ce matahală neţăsălată s-a înfăţişat atunci boierului? Ţi-a căzut ţie cu tronc.

– Ei, săracul! Atunci era un prins de pe gârlă. Acum să-l vedeţi... Are un păr!...

Caliopi strâmba din nas, Suzana aţâţată de împotrivire se străduia să i-l zugrăvească.

– E negru... Şi răsucit numai inele... Uite aşa îi flutură pe grumaz, ca la haiduci...

– E încâlcit, nebuno, că nu s-o mai fi pieptănat de ani. Am să spui boierului să puie să-l tunză.

– Fugi de-acolo, coniță, ai face cel mai mare păcat, se sperie fata. De l-ați vedea, n-ați mai vorbi aşa. Se laie în fiecare dimineață şi seară. Are pieptene. Şi e, întreg, curat ca floarea. Numa' eu ştiu cât săpun i-am cărat.

– Săpunul meu din cămară. Am să ți-l trec în socoteală, o amenință în glumă Caliopi. Du-i şi o bucată de săpun de ras de-al boierului, să-i mai înmoaie barba țepoasă.

– Da' de unde! îl apăra sluga. Să vedeți ce obraz neted, ce pieliță moale şi rumenă are. Îți vine să-l tot săruți.

Şi Suzana rămase cu ochii în gol.

– Li-i fi şi sărutat, neruşinato.

– Aş, cine-ar îndrăzni. Ți-e mai mult frică de el. Stă numai trist şi-ntunecat.

Astfel, boieroaica i-a tras zi de zi, fir cu fir, mărturisirile nevinovate, îndemnând-o, ajutând-o să i-l zugrăvească, să i-l treacă aşa cum i se întipărise fierbinte şi proaspăt în inimă. Suzana îl privise de atâtea ori şi pe îndelete, că îl ştia acum pe dinafară. Capul bărbătesc, cu fruntea lată şi înaltă aproape de-o şchioapă...

– Era botocănos ca un dovleac... De unde îl scoți tu acum cap bărbătesc? Ai uitat ce nas gros şi umflat avea?

– Nasul? spunea fata cu ochii închişi şi gândul departe. Nasul răsare drept şi semeț chiar dintre sprâncene fără nicio adâncitură sub frunte. Gura cu buze arcuite, umbrită de mustața mică, neagră...

– Nu e ştirb?

– Vai, coniță. Are nişte dinți albi şi întregi, mai frumoşi ca ăi pe care-i scoate boierul din gură şi-i ține noaptea în pahar.

Caliopi râdea.

– De-ar şti stăpân'tu, te-ar zvârli afară...

– Păi, ce să-i fac eu coniță dacă e aşa?

Şi Caliopi n-o lăsa. O ispitea cu de-amănuntul, bucățică cu bucățică, despre omul întreg.

Află că are obrazul brun, cu ovalul prelung (fata spunea altfel, dar Caliopi tâlcuia în limba adevărată) sprijinit pe lături în fălci puternice, care se încovoiau jos, unindu-se în potcoava cărnoasă a bărbiei...

Caliopi se ferea s-o întrebe despre ochi. Îi era teamă să nu-i strice icoana ce-şi făcea. O întorcea iar la părul orbului.

– Să-i duci un pieptene des, o lua ea peste picior.

Suzana, atinsă, îi lăuda atunci mai cu foc curăţenia.

– Păi, să vezi, coniţă. Cum isprăveşte de mâncat, se clăteşte în gură ca dumneavoastră.

– I-o fi duhnind rău săracul.

– Da' de unde. Miroase la fel ca dumneavoastră, fără să se frece cu păsturi din borcane.

Pe urmă a trecut la pieptul lui voinic, de care jinduia să se razeme, la braţele vânjoase.

– Părea cam burtos, o întărâta Caliopi. Şi cred că are nişte labe...

Suzana tăgădui. Pentru statul lui arătos, peste măsura obişnuită, mijlocul îl are şui şi pântecele tânăr, iar mâinile şi picioarele mici cum nu mai văzuse la nimeni.

– Că ai şi văzut tu multă lume, o necăjea cucoana.

– Am văzut şi eu măcar toţi flăcăii satului. Nu sufere asemănare cu niciunul. Ba nici cu vreun orăşean din musafirii conacului.

Şi nu numai Suzana. Curtea lui Lagradora, toată, lăuda acum minunea poposită în grădina de zarzavaturi.

*

Caliopi începu să ceară anume trufandale. Nu-i plăcură. Bulgarul se înfăţişă personal şi o pofti să-şi aleagă singură din grădină. După multe ploconeli din partea lui şi mofturi din a ei, de faţă cu Lagradora, consimţi să coboare în condurii ei cu tocuri înalte şi, însoţită de logofăt şi slugi, intră în zarzavagerie.

O interesă mult, ascultă lămuriri despre soiurile rare şi delicate. Ceru să se prăsească altele care lipseau şi se întoarse mulţumită, cu panerele pline. La masă, înfăţişând salatele învoalte, lăudă pe

Lagradora care înfiinţase cel dintâi pe acele locuri grădinăritul şi se ocupa de el.

– Poţi să cobori mai des, o îndemnă el. Îi sileşti să aibă mai multă grijă de bunătăţi pentru casa noastră, nu numai marfă de târg...

– Mi-ar place, mărturisi ea, dar prea mă obosesc.

– Ai nevoie de mişcare, dragosteo... Şederea în casă te îngraşă, o sfătui el, dându-i dezlegare.

Câteva zile în şir, Caliopi se plimbă prin grădină, la ceasuri neaşteptate. O dată a privit de departe la masa orbului: controla pe Suzana. Altă dată a scuturat cu rochia ei lungă roua de pe ierburile cărărilor. Într-o seară a admirat apusul răsfrânt de apele iazului. Cerceta, adică, fără veste, ca o stăpână, pe grădinar şi oamenii lui. La masă, da seamă lui Lagradora de cele văzute şi-i împărtăşea observaţiile ei. O însoţea când fetiţa bucătăresei, când cămărăşiţa.

Ca să ajungă fără ocol, trebuia să meargă de-a lungul malului şi să treacă pe lângă roată. Acolo încetinea plimbarea. Se scâlciase tocul unui condur. Îi schimbă. După sfatul boierului, încălţă pantofi largi. Dar acum intrau pietricele în ei. Trebuia să se oprească, să-i scoată sluga şi să-i scuture.

Orbul, neştiutor de ceea ce se petrecea în preajma lui, învârtea, gol, roata, ori, şi mai gol, se scălda. Caliopi privea. Printre gene, din lături, chiar întoarsă cu spatele, ochii ei pricepuţi prinseră tot ce-i trebuia ca să se încredinţeze... Omul răspundea tuturor laudelor şi în toate privinţele: un cap splendid, pe un trup desăvârşit. Un atlet, pe carnea de bronz a căruia lumina, chemată sau alungată de mişcările lui, juca mutându-şi necontenit sărutările ca o gură aeriană.

Jinduind să-l desluşească de aproape, ea puse la cale o cercetare oficială, orânduită chiar de Lagradora, la anumite instigaţii nevinovate ale ei. Găsise pe rochie o insectă spurcată şi n-o putuse lua decât din grădină. Mai mare ruşinea... Oamenii, precum şi toate ţoalele în care dorm, trebuiau curăţate, deparazitate. Boierul nu se putea ocupa. Logofătul nu se pricepea. O însărcină pe ea: femeile au mai ascuţit simţul curăţeniei şi se pricep mai bine s-o facă.

O însoţeau logofătul şi Costea. După ce ocoli pe la pătulele caraulelor şi la bordeiul bulgarului, veni rândul orbului şi se apropiară de roată. Costea se opri.

– E gol, măria ta. Mă duc să-l îmbrac, zise el speriat.

– Nu face nimic, spuse măreaţă Caliopi, ca şi cum asemenea gânganie n-ar fi fost în stare în niciun chip să-i supere vederea.

Şi ţinu pe bulgar în loc.

Orbul habar n-avea. Uşor proptit pe pârghia în mişcare, încordarea lui n-avea nimic urât, penibil. Dimpotrivă, o săvârşea cu o armonie şi o uşurinţă de mare sport.

Caliopi se opri încruntată. Lemnul în care împingea orbul trebuia îmbrăcat într-o blană sau măcar o piele moale, cum se îmbracă hamul de la pieptul calului.

– Pentru orb, lucrul e prea uşor, da lămuriri grădinarul. Nu are nevoie să opintească pieptul, îi sunt de-ajuns palmele.

– Totuşi, stărui stăpâna, chiar şi numai palmele. E bine să le sprijine în ceva care să i le apere. Nu vreau să se spuie că boierul îşi bate joc de lucrătorii lui, mai ales de un orb.

Poruncind, avu timp să-l privească, întâi din spate, apoi, când mişcarea învârtirii îl întoarse, şi din faţă. I-a admirat pe rând şalele, şănţuite şi turnate în muşchi de aramă şlefuită, spinarea lată cu oasele spetei uşor scoase în relief şi întinse ca nişte aripi ascunse în carnea încordată. În profil, a uimit-o triunghiul trunchiului, larg sus de toată lărgimea umărului, iar jos subţiat, sugrumat de îngustimea mijlocului, până în şoldul strâns lângă trup.

Apoi, când roata i-l aduse în faţă, crezu că păşeşte spre ea, cu pieptul aprins, una din statuile de mari zei sub care se oprise şi visase îndelung în muzee.

Însoţitorii tăceau. Orbul nesinchisit se rotea înainte. Caliopi se smulse şi plecă trufaşă, poruncind pentru orb un adăpost şi aşternuturi curate.

Câteva zile nu s-a mai arătat prin grădină. Suzana nu-i aduse niciun zvon şi nicio clevetealã. Lumea găsise firească purtarea stăpânei. Doar că orbul nu vrea bordei, nu primeşte aşternuturile şi a smuls blăniţa cu care i se căptuşise lemnul pârghiei. Spunea că moliciunea îl împiedică la lucru.

– Spune-i boierului, făcu ea plictisită. Eu nu mă mai amestec printre sălbatici.

Însă Lagradora îi dete tot ei sarcina să aducă pe orb la ascultare.

– E ocrotitul tău, glumi el.

– Ba al matale, răspunse ea. Cine l-a oploşit la curte? Vezi-ţi de el.

Primi totuşi să se coboare pentru ultima oară în grădină numai ca să-i facă voia. Altfel îi e silă, o oboseşte şi n-o mai interesează grădina. Şi a lăsat să treacă vremea.

*

La următoarea întâlnire, Caliopi găsi pe orb îmbrăcat. Stăpâna îşi vestise vizita. La toate întrebările el a răspuns cu vorbă scurtă. A mulţumit pentru ce are şi a refuzat din nou adaosele, bordei, aşternuturi... N-avea nevoie.

De o semeţie cuviincioasă şi o tărie liniştită, cum se cuvine să fii cu boierii, el a întrecut aşteptările femeii. Ascultându-l, ea l-a cercetat în tot felul. I-a văzut dinţii albi, strălucitori, i-a simţit răsuflarea curată, s-a încredinţat despre coama de păr cu inele mângâioase. Dar mai ales i-a cântărit inima cu adevărat cinstită, sufletul simplu şi nevinovat, aşteptarea lui statornică şi credinţa neclintită în tămăduire. Minunate calităţi adaose la cele trupeşti. Asemenea oameni pot fi încordaţi, dacă te pricepi, pentru toate marile izbânzi ale patimii. Şi îşi aminti de romanele citite.

A plecat mulţumită şi nemulţumită totodată. Cu oarecari spaime în ea. Vechii demoni adormiţi de îngheţul iatacului lui Lagradora iar se dădeau acum tumba în carnea ei.

*

Ţara păşea pragul lui Cuptor. Din munte până la şes pământul gâfâia sub greutatea diafană a zădufului. Buzăul abia curgea răsfirat pe prunduri. Apele lui nu mai ajungeau să sature gurile roţilor şi să ostoiască setea ţarinilor.

Orbul trebuia să muncească îndoit. Căuşele se umpleau pe jumătate cu nisip rânit de pe fundul iazului. Lumea toropită dormea

afară goală. Boierii, sus, în cerdacul deschis. Dar, cum Lagradora pleca pentru câteva zile la Brăila, pofti pe Caliopi cu el. Femeia lenevoasă îl refuză.

– N-o să-ți fie urât?

– Mă încui în iatac, răspunse ea...

Era singură. Suzana se ceruse acasă. Seara, sub ochii cămărășiței care-i ură somn bun, se închise din nou pradă insomniilor în iatacul înăbușitor.

Noaptea târziu, cineva se strecură nesimțit lângă orbul care adormise cu fața-n sus... Îl privi, se lăsă în genunchi... Apoi se întinse alături și se lipi de el.

Zahei, pe jumătate trezit, se întoarse ca să-și înnoade la loc somnul. Dar îl împiedică ceva care-l strângea ușor. Pipăi... Un trup de femeie, două brațe care-l cuprinseră... Visa. Tot Mita, își spunea el. Și o mângâie cum făcea în vis.

De data asta, i se arăta aproape goală, numai într-o cămașă de borangic subțire. Și se miră. O știa din spusele lui Costea plină de rușine. Dar e numai vis. Și o mângâie iar. Femeia se ghemui în el, se zvârcoli, vru apoi să se dezlipească, să fugă. Repede însă se încordă și-l încolăci. Frigea toată și-i zvâcnea pieptul cu sânii țepeni de ațâțare. Pântecele îi pâlpâia aprins.

Orbul vru să vorbească. Gura dogorită a femeii se lipi strâns de a lui și îl împiedică să și-o deschidă. Și Mita se topi toată în el...

După ce furia dintâi fu potolită și fu domolită a doua și apoi a treia, ca într-o încăierare mânioasă, orbul vru iar să vorbească. Nu putu. O mână mică îi astupa, cu palma cărnoasă și mirositoare, gura.

„Să știi că fata e mută. De-aia mi-o dă mie bulgarul“, se gândi orbul.

Se mulțumi atunci s-o întrebe în alt chip și să capete răspunsuri pe căi ocolite. Îi prinse capul în mâini. Era încununat de două coade groase pe care le desfăcu și le dete drumul peste grumaji. După pipăit și miros, părul e negru și mătăsos. Nu e Suzana! O visa uneori și pe asta... Este tot Mita, așa cum i-o zugrăvea Costea, cu șerpii părului negru înnodați cunună. Trecu la obrazul cu pielea moale și dulce, un obraz prelung, plin, cu nasul subțire, nările pâlpâitoare. Genele mari, învoalte și încovoiate în sus băteau gâdilitoare

palma lui oprită asupra ochilor. Apoi alunecă la sâni unde poposi mai mult, coborî la pântecele rotund, se prelinse pe coapsele alungite până la gleznele subţiri, la picioarele mici strânse în nişte conduri necunoscuţi lui.

„Încălţăminte bulgărească", gândi Zahei.

Apoi palmele lui mângâiară şalele arcuite, care îi chemară braţele să le încolăcească.

Mita se arăta cu o pricepere în ale dragostei neobişnuită femeilor de rând, ceea ce iarăşi îl nelinişti. La mângâieri zbârnâia ca o coardă întinsă.

– Nu e Mita, îşi spuse el. Mita e abia o fetişcană...

Trecuse un ceas. Lipitoarea se îndură să se smulgă, culese haina căzută alături, se îmbrăcă şi fugi. Orbul rămase buimăcit, ca un neom, până-n zori. La ziuă, mereu ca într-un vis, se pomeni învârtind roata de care era înlănţuit.

Când veni Costea, îl găsi schimbat, aiurit, întărâtat. Crezu că de zăpuşeală.

– Mă Costeo, sări orbul la el, ai adus tu pe Mita aici?

Bulgarul holbă ochii.

– Eu? Pe Mita aici? Ce ţi se năzare?

– Mă, să spui drept. Cu mine să nu glumeşti, grăi grav orbul.

– Ai căpiat pesemne de zăduf. Bagă-ţi capul în apă şi ţi-l răcoreşte, îl sfătui prietenul. Ori ai început iar să bei?

Orbul se gândea.

– Mita e mută? întrebă el şi repede întoarse urechea spre bulgar cum s-ar fi întors cu ochii, ca auzului să nu-i scape nici cea mai mică şovăială a răspunsului, dacă minţea. Costea râse.

– Ai să-i guşti tu muţenia când îi intra în gura ei.

– Unde este Mita acum?

– Acolo, acasă. Îngrijeşte de ogradă şi ţese. Mergem noi la ea, când vine toamna. La ce s-o mai aduc aici? Dar ce-i cu ea?

– Am visat-o, spuse orbul. Şi nu mai scoase cuvânt.

*

Trei nopţi în şir, la acelaşi ceas, l-a bântuit tot mai nesăţioasă femeia, lăsându-i o tulbureală ca un afund dulce şi amar, din care nu se mai putea descleia. N-o mai întreba nimic. Ce nevoie să ştie

cine o fi? De unde vine? Orbenia îl împiedica să o poată afla vreodată de vreme ce ea își tăinuiește glasul, singurul lui mijloc s-o descopere. Simțea că el e numai jocul unei taine. Se supunea unei porunci de dincolo de el.

Clădise acum un cuibar de sulfină și levănțică unde să o primească. Dar în nopțile următoare nimeni nu se mai arătă.

*

Orbul se zănătecise și nimeni nu știa ce are. Costea îl cerceta îngrijorat. Zahei nu mai vorbea, nu-i mai răspundea, ca și când nu l-ar mai fi cunoscut. Suzana se întorcea cu mâncarea neatinsă. O împăienjeneală ciudată se lăsase peste toată firea lui, atât de limpede până atunci.

Curând stelele miezului nopții i-o aduseră iar. Același trup lung, dulce la pipăt, același semn – o zmeură sub țâța stângă îndelung sărutată –, aceleași coapse mlădii cu puternică încolăcitură. Și aceeași muțenie.

În răgazul de după întâia furtunoasă ciocnire, orbul înălță capul. Auzul lui subțiat deslușea departe un pas ușor. Femeia se ridică îngrijorată ațintind urechile și prinse haina.

Se auzi un lătrat apropiat. Deodată, se ivi un câine care o descoperi, bucurându-se la ea cu un ușor chefnit. Ea puse repede mâna pe gura orbului șoptindu-i în ureche.

– Stai aici, orice s-ar întâmpla. Fă-te că dormi.

Apoi țâșni cu spaimă. Orbul o urmări cu auzul: fugea prin bălăriile înalte de pe mal. Alți pași, alergați, se apropiară și se afundară în urma ei. Zahei cunoștea pașii tuturor celor ce umblau în grădină și îi deosebea. Ai lui Costea – greoi cu bocanci. Ai caraulelor – cu opinci. Ai Suzanei și ai femeilor – mai ușori și mai săltați. Aștia nu semănau cu niciunii.

N-a mai răbdat. S-a sculat în picioare și a ascultat o vreme. Pe urmă s-a urnit cât putea el de-a lungul malului, bâjbâind, ascultând, cercetând. Ar fi strigat-o. Se temea să nu-i facă mai rău. Și aștepta nehotărât. Murmura apa, șopteau frunzele, țârâiau greierii... El a frământat multă vreme malul în sus și-n jos, a călcat în picioare câteva brazde, a strivit un strat de legume. S-a împiedicat de ceva și s-a plecat. A dibuit o haină. Era haina în care venise înfășurată ea.

A luat-o şi a dus-o la culcuş unde a ascuns-o sub straturile de buruieni. Zorii l-au găsit la roată. Ajunsese acolo cum trage vita la jugul obişnuit. Şi porni să învârtească.

Prânzul trecu fără Suzana. În locul ei, glasuri schimbate, ameninţătoare, se apropiau dinspre conac. Oameni mulţi îl înconjurară.

– Opreşte roata! porunci un glas.

– Cine eşti tu? întrebă întărâtat orbul.

– Opreşte, Zahei, îl îndemnă Costea. E domnul şef.

Roata se opri cu sughiţuri şi scârţâieli.

Orbul rămase liniştit. În adâncul său ştia că vine dezlegarea.

– Legaţi-l, sună acelaşi glas poruncitor.

– Să nu vă apropiaţi, că vă sfărâm, ameninţă Zahei.

Şi pârghia roţii trosni în mâinile lui, prefăcută în groaznic ciomag.

– Lăsaţi-l, că e om ascultător. Mă pun eu chezaş pentru el. Nu-l cred vinovat, se amestecă bulgarul.

– Să meargă cu noi pentru cercetare şi recunoaştere.

– Haide, Zahei, vino, îl îndemnă blând prietenul.

– Merg, dacă mă lasă slobod.

– Nu se poate, se răsti şeful.

– Atunci să poftească cine-o putea să puie mâna pe mine.

Şi orbul învârti ciomagul.

– Îl duc eu de mână, se rugă Costea. Şi răspund de el. Nu poate să fugă. Nu vedeţi, e orb.

Şeful se învoi. Orbul păşea încet, cârmuit de prieten, şi nu întreba ce este, ce vor cu el.

Coborâră sub mal într-un cot dosnic. Aici orbul auzi alte glasuri noi care-l întâmpinară şi mai mânioase. Între ele deosebi glasul lui Lagradora.

– De ce nu l-aţi pus în fiare? strigă boierul.

Deodată, mâna lui Costea începu să tremure. Zvâcniturile ei trecură în orb şi-l înfiorară.

– Ce e, Costea? întrebă.

– Grozăvenie, Zahei. Tu nu vezi?

– Cum o să văz?

– Aşa e. M-am năucit de tot, se văita bulgarul. Mai bine că nu vezi.

Jos, întins pe nisip, zăcea leşul unei femei scos din apa scăzută şi acoperit cu câteva crengi. Îl împinseră pe orb până lângă moartă.

– Daţi frunzele la o parte, porunci şeful, ca şi când orbul ar fi putut privi.

Pentru ceilalţi se ivi Caliopi, în cămaşa terfelită, lipită de trup, cu obrazul scofâlcit, cozile ude, dezmăţate, numai cu un pantof într-un picior. La capul ei plângea Suzana şi alunga din când în când cu o ramură muştele care o bâzâiau. Pe laturile gâtului moartei se întindeau nişte pete mari, strivituri roşii-vinete pe alocuri negre.

– O cunoşti? se răsti şeful.

Orbul nu se dumirea.

– Hei, nu răspunzi?

– Răspunde, îl rugă Costea.

– Ce?

– O cunoşti? repetă şeful.

– Pe cine?

– Ha, faci pe prostul? Pe moartă.

– Care moartă? Şi orbul se dete un pas îndărăt.

– A, ţi-e frică acum şi dai înapoi?

– Nu vede, încercă bulgarul să-l lămurească.

– Tu să taci. Îi fi fost şi tu părtaş la crimă? Cum ai ucis-o? se-ntoarse el la orb.

– Eu n-am ucis pe nimeni.

– Dar astă-noapte ce-ai făcut?

– Am dormit.

– Ce atâta vorbă, ţipă Lagradora. Aţi găsit doar urmele lui pe mal, cum a târât-o şi a zvârlit-o.

– N-am târât pe nimeni. M-am târât eu singur.

– De ce?

Orbul tăcea.

– Dar haina moartei ce căuta ascunsă în pătulul tău? Recunoşti că ţi-ai strâns de gât stăpâna?

Zahei se cutremură tot. Înţelegerea îi spintecă, fulger, mintea.

– Ai prins-o seara când se plimba singură în grădină şi ai gâtuit-o... Urmele deştelor ţi-au rămas în grumazul ei, martore. Degeaba tăgăduieşti. Mărturiseşte mai bine.

– Mărturisesc dacă mă lăsați s-o pipăi, se hotărî deodată Zahei. Eu nu văz. N-am alt chip s-o cunosc. Dacă e ea, vă spui tot...

Şeful schimbă câteva priviri cu Lagradora, care primi.

– Ai voie, apropie-te, grăi jandarmul.

– Du-mă lângă ea, Costeo.

Bulgarul îl împinse binişor până ce orbul atinse cu vârful picioarelor goale trupul rece. Îngenunchie, pipăi capul cu păr negru şi coade lungi, mângâie obrazul prelung cu gene mari înmuiate ca de plâns. Şi repede alunecă palma sub sânul stâng, unde căută zmeura îndelung sărutată. Era acolo. Nu-i mai trebuia altceva.

– Eu am ucis-o, spuse tare, şi se ridică.

– Cum ai săvârşit omorul?

– Aşa cum ați găsit voi cu cale că am făcut.

– Ai strâns-o de gât?

– Da.

– Pentru ce?

Orbul şi-a încleştat fălcile şi a tăcut.

– A ştiut că are giuvaericale asupra ei, auzi el glasul lui Lagradora.

Orbul fu gata să protesteze, dar îşi luă seama. La ce folos? Femeia trebuia ascunsă, apărată până la capăt.

– Caliopi umbla totdeauna cu broşe, brățări şi inele, declară boierul.

– Unde sunt acum? întrebă şeful, luând note.

– Ieri, când am plecat, am lăsat-o gătită cu toate.

Şi Lagradora povesti cum a dormit noaptea în oraş, cum dimineața, când s-a întors, n-a găsit pe cocoana nici în casă, nici prin curte. Slugile nu ştiau nimic. A căutat-o în grădină unde avea obicei să se plimbe şi să aleagă trufandale pentru masă. Grădinarul n-o văzuse.

Atunci s-a gândit la ceva rău, la o întâmplare nenorocită şi a chemat câinele, un copoi deştept, care îşi iubea stăpâna. L-a pus pe urmele ei. Câinele l-a adus aici pe prund, unde a găsit-o strânsă de gât şi jăfuită.

Boierul povestea înecat în lacrimi.

Ancheta urmă nemiloasă în fața orbului înlemnit locului.

Costea, întrebat, răspunse că n-a văzut nici seara, nici dimineața pe stăpână. A auzit lătrat de câine, dar după miezul nopții. A stat liniştit, căci a cunoscut că e câinele boierului.

Orbul începu să gâfâie. Lagradora fusese.

– Şi cine era cu câinele? întrebă şeful.

– Nu ştiu. Am crezut că boierul, spuse Costea.

– Avea obicei să inspecteze grădina noaptea?

– Nu.

– Păi, atunci?

– Nu şi-a dat seama că a auzit lătratul, se amestecă Lagradora. Era buimac de somn. Câinele însoțise seara pe stăpână. L-a alungat apoi ucigaşul.

– Eu nu dorm seara. Nici noaptea, crâcni bulgarul.

Dar Lagradora îl trăsni c-o privire care-l împietri.

Fură chemați pândarii de noapte: nu văzuseră, n-auziseră nimic.

– Nu mai este nevoie de nici o cercetare, domnule şef, o tăie scurt boierul. Vinovatul şi-a mărturisit nesilit crima. De-acum rămâne să-l dați pe mâna justiției. Vă rog să poftiți la conac, vă aşteaptă masa.

– N-a răspuns la întrebarea din urmă, se rățoi şeful şi se întoarse spre orb.

– Hai, pentru ce ai omorât-o, mă? Mărturiseşte aici în fața oamenilor!

Şi sta gata cu condeiul în vânt, să scrie.

Orbul chibzui... Un val amar îl înecă.

– Hai, spune...

– Ca să mă răzbun pe boier. Şi se ridică dârz şi întreg.

– Ce ți-a făcut?

– Nu pot să spui altora.

– Spune-mi mie.

– Numa' lui bărbat-su vreau să-i şoptesc ceva la ureche. Unde este? Duceți-mă la el. Şi se încordă. Sau măcar să vie el puțin lângă mine.

– Nu-ți îngădui, răcni Lagradora, dându-se de-a-ndăratelea.

– Costeo, arată-mi încotro să-l aflu.

Şi glasul orbului avu un scrâşnet.

– Stai liniştit, îl certă bulgarul. Îți faci mai rău aşa.

– Puneți-l în cătușe, zbieră Lagradora, în cătușe...

Şi glasul lui se depărta.

– A, fugi, lişcotă... Dar tot te găsesc să te sugrum şi pe tine...

Şi orbul se năpusti în gloata de oameni, care se risipi spăimântată. Dar se împiedecă de moartă şi căzu peste ea. Cadavrul îl primi cu un geamăt. Sub greutatea lui, aerul din pieptul umflat zbucni zguduind trupul țeapăn, care îşi mişca brațele înălțându-le uşor, parcă să-l primească.

– Săriți! Legați-l, urlară într-un glas boierul şi şeful de jandarmi.

O clipă. Şi orbul fu iar în picioare. Învârtejindu-şi în toate părțile brațele, gata să lovească, să apuce, să facă fărâme orice ar înhăța, Zahei înjura, spumega, se aținea cu palmele gata deschise.

Îl găsiseră năbădăile lui cele mari. Oamenii făceau în jurul lui un cerc larg, gata să-l rupă la cea dintâi înaintare a turbatului.

Lagradora îşi pipăi buzunarul din spate al pantalonilor. N-avea revolverul la el. Orbul făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut iar să se repează.

– Trage, domnule, strigă boierul către şef, suntem în legitimă apărare.

Ăsta îşi săltă arma de pe umăr.

– Stați, nu e nevoie, îl opri un jandarm. Am eu leac pentru el. Am domolit armăsari de şapte ori mai îndrăciți.

Orbul auzi şi se opri, înțepenit straşnic pe picioarele uşor lăbărțate. Şi aşteptă gata de apărare.

Jandarmul se depărtă puțin şi alese o frânghie lungă din cele aduse de oameni. O încercă: era trainică. Şi îi făcu un ochi la capăt. Alese apoi un om mai îndrăzneț, îl dăscăli încet să n-auză orbul şi-i puse un drug în mâini. Zahei simțea că i se pregăteşte ceva şi se aținea încordat din toate laturile, cu gura căscată ca să auză şi mai bine orice mişcare din jur.

Deodată, jandarmul învârti arcanul şi-l repezi drept deasupra orbului. Lațul, bine țintit, alunecă pe cap, se opri pe umeri şi, dintr-o smucitură, se strânse pe grumaz. Alți trei-patru săriră şi traseră.

Zahei se clătină cu ochii lui orbi ieşiți din cap. Cu cât se înțepenea încordându-se înapoi, cu atât nodul se strângea mai tare.

Totuşi, izbuti să apuce frânghia întinsă şi, cu o sforţare uriaşă, începu să târască spre el ciorchinul de oameni agăţat de celălalt capăt.

În acea clipă, omul cu drugul se apropie pe la spate şi-l plesni cu toată puterea peste încheieturile genunchilor care tremurară şi se îndoiră.

Sub o nouă lovitură, orbul se prăbuşi tot, ca un trunchi doborât, sugrumat de odgonul de care se aninaseră şi trăgeau acum toţi.

Şi căzu lângă leşul în preajma căruia se bătuse.

Tăbărâţi ca furnicile pe-un cărăbuş răsturnat de vânt, îl apucară de mâini, de picioare, de pulpe, de grumazul sugrumat şi-l legară cu zece frânghii, butuc.

Orbul se înăbuşea. Capul i se învineţise şi se umflase, limba îi atârna neagră din gura plină de spume roşii.

Abia atunci s-au gândit să-i scoată laţul de pe gât.

*

La juraţi învinuirea a fost strălucită. Procurorul a reconstituit bestiala crimă cu pasiunea cu care ar fi scris un roman de senzaţie, în cele mai mici amănunte. Ascultându-l, ţi se părea că eşti acolo şi vezi aievea pe orb sugrumându-şi victima.

Sala fremăta. Zahei, urmărind glasul sonor al magistratului, auzea lătratul câinelui, paşii alergaţi ai boierului, şoapta spăimântată a femeii – şi apoi toată desfăşurarea dramei petrecută dincolo de auzul lui.

Dar de aici înainte nu mai auzea. I se deschideau ochii... Vedea... Urmărea cu privirile lui, juruite beznei, tot ce se întâmplase acolo, pe prund, în inima neagră a nopţii. Procurorul spunea adevărul... Vedea şi el oricât de orb: un om îşi încleştase mâinile în beregata unei femei, care, horcăind, se lăsa tot mai moale şi se scufunda în apă cu un plescăit uşor.

Şi el, Zahei, privea neputincios...

Preşedintele ceru să-şi spuie şi orbul, cel din urmă, cuvântul... Juraţii aşteptau. Dar el tăcu.

Judecata, îngăduitoare pentru orbenia lui, îl osândi la cincisprezece ani de ocnă.

PARTEA A II-A

Ocna

Cu cătuşe de mâini şi picioare, Zahei fu strămutat de la puşcăria oraşului la ocnă, unde să-şi ispăşească pedeapsa. Aici l-au luat în primire şi, în loc de nume, i-au dat un număr săpat cu fierul roşu în carnea umărului. Osânditul n-a scos o vorbă, nu s-a apărat, n-a tresărit măcar. Apoi, ca orice ucigaş, a fost închis întâi singur, într-o celulă, sub supraveghere, până ce aveau să se dumirească asupra firii şi apucăturilor lui.

Dar chiar de la început s-au ivit greutăţi neaşteptate. Trebuia un paznic anume care să stea de el, să-l ajute la mâncare, să-l dădăcească. Altfel, orbul nu s-ar fi mişcat pentru nicio nevoie a lui. Ceilalţi, când erau uitaţi ori se întârzia cu hrana, urlau, înjurau, băteau în uşă. El sta nepăsător ca un buştean, nu spunea, n-aştepta nimic. Dacă ar fi fost de capul lui, s-ar fi lăsat să moară de foame.

– Hai, omule, mănâncă... îl îndemna paznicul, înmuiat de blânda lui împietrire. Şi îi punea lingura într-o mână, cu blidul în cealaltă. Lanţul dintre ele nu-l împiedica deloc. El ducea de câteva ori la gură, se oprea şi le da înapoi, fără un cuvânt.

– Mai ia, mă, ce dracu!... Vrei să-ţi slobod cătuşele?

– Nu! răspundea molcom. Şi iar se făcea stană.

Gardianul nu înţelegea. Îşi închipuia că pe osândit îl chinuie o grozavă mustrare de cuget.

Şi în fiecare zi aceeaşi bătaie de cap cu el. Numai o dată întrebase dacă la ocnă se află biserică şi popă care să slujească. Şi primise cu mare părere de rău răspunsul că nu sunt.

Gardianul dase deci de ştire mai departe despre purtarea noului sosit. Directorul cercetă, se încredinţă de neobişnuita lui păşnicie şi nepăsare, se minună cum de s-a făcut greşeala să se trimită un orb la ocnă, când sunt alte aşezăminte pentru asemenea criminali, şi porunci să i se dezlege mâinile.

– Pentru asta, nu era nevoie de d-ta, spuse Zahei, când temnicerul şef veni cu cheia să-i descuie cătuşele. Îşi răsuci singur pumnii în loc, scrâşni şi cu o smucitură lanţul se rupse. Ferecatul îşi desfăcu braţele în lături.

Omul se trase înspăimântat să nu-l zdrobească şi pe el.

– Dar mie mi-e totuna, zise orbul, alcătuindu-şi mâinile la loc. Şi împietri iar.

Întâmplarea făcu vâlvă şi stârni uimire între condamnaţi. Mulţi, mai ales din cei voinici, plini de trufie, nu-i dau crezare.

– Lasă, o să vedem noi, mârâiau între ei.

Peste puţin l-au trecut la muncă. Într-o luni dimineaţa fu scos de mână din celulă şi rânduit în şiragul ocnaşilor ce coborau printr-o hrubă în văgăuna muntelui de sare. Soţii n-avură însă timp să-l privească, căci şi aici numaidecât altă încurcătură. Orbul nu vedea şi deci nu putea fi lăsat singur, cu tot felinarul înfipt în piept. Trebuia dus de mână, călăuzit şi apărat să nu se prăvălească de pe pridvoarele înalte, spânzurate deasupra hăurilor, drumuri tăiate parte din stânca de sare, parte întocmite din scânduri, şerpuind în jos de-a lungul pereţilor ocnei, din galerie în galerie, în imensă spirală, până în fundul negru, unde bubuiau izbiturile târnăcoapelor.

Slujbaşii răspunzători nu cutezară să-l dea în seama cârdului: ar fi fost îndeajuns un ghiont, o piedică. Ocnaşii sunt răi şi cruzi aşa degeaba, din senin.

Se hotărâră să-l ia cu hârzobul, o cutie mare, mânuită cu vârtej, pe odgoane de sârmă, care se cufundă ca o găleată în puţul ce duce drept în inima adâncului, de unde iese înapoi încărcată cu sloiuri de sare. De ea se foloseau numai funcţionarii şi oaspeţii de seamă. Aşa că pe Zahei l-au despărţit de turma ce s-a prelins cu zăngănit de fiare, între caraule, pe gârliciul ducând sub pământ şi l-au luat în lădoiul plimbător.

După golul simţit în capul pieptului şi lungul scârţâit al scripetelui, orbul şi-a dat seama la ce prăpăstioasă adâncime se lasă. Încolo, bezna cu scânteieri de diamante, zidurile ca ale palatelor din basme, bolţile ameţitoare sub care se clătinau, ca un candelabru coborâtor, gurile cu răsuflet tot mai rece şi mai negru ale găurilor

de galerii părăsite din pereții găunoşi pe lângă care alunecau, sâmburii de lumină mişcători ca nişte licurici în fundul ce părea că urcă ca să le iasă în întâmpinare. Toată spăimântătoarea măreție de negre catedrale scobite unele în altele şi unele peste altele cu năprasnice văzduhuri oarbe, închise în miezul muntelui, i-au rămas necunoscute.

Hârzobul s-a oprit cu zguduituri şi l-a lepădat într-o vastă încăpere rotundă, ca o peşteră, un fel de adâncă răspântie luminată de felinare, din care plecau galeriile cele de mai jos, unde ocnaşii ajunseseră cu lucrul. Acolo, împărțiți pe echipe, se înfundau după ce li se da târnăcoape, topoare, lopeți, să scormonească măruntaiele pământului. Bufnituri înfundate, huruituri de bolovani năruiți, icnete şi opinteli, gemete de cărucioare cu osiile neunse se amestecau cu îndemnuri şi porunci într-o atmosferă apăsătoare cu gust sărat şi iz de păcură, duhnită din rărunchii răscoliți ai muntelui.

La început, Zahei n-avea nici aici rost. Nu vedea, ca să poată mânui o unealtă primejdioasă ca târnăcopul ori toporul, la ce depărtare să se ție de perete, cum să izbească jur-împrejur steiul, cât să-l poată desprinde fără să se năruie peste el. Dând orbiş ar fi lovit în tovarăşi, i-ar fi stâlcit sub darabii clătinați, fără să le ştie striga la timp „varda"! – „păzea". Până la urmă i-au găsit totuşi o îndeletnicire: să împingă cărucioarele cu sarea din galerie până la lada hârzobului, unde, bâjbâind, a ajuns repede să o şi încarce. Pipăia întâi ca pentru o măsurătoare, apoi cuprindea şi umfla dintr-odată în brațe gogeamite bolovanul, pe care nu l-ar fi urnit trei-patru oameni decât cu pârghiile. Prubuluia cât trebuie să se ridice şi să se salte, ca să-l azvârle drept unde trebuia, fie în cărucior, fie în hârzob, când ajungea cu încărcătura la el. Cumpăna sta într-un anume simț al tuturor muşchilor lui înțelegători. Tovarăşii, paznicii, supraveghetorii îl priveau uimiți. Orbul se dovedea neprețuit: voinic peste măsură, supus, harnic şi neobosit. Ocnaşii n-aveau niciun interes să muncească. Pregetau, se lăsau pe tânjeală, se prefăceau betegi, obosiți şi se puneau jos la cea mai mică trudă. Ca să-i porneşti şi să-i duci, trebuia gura, uneori biciul. La fiecare cărucior se înhămau şase. Doi în față, trăgeau şi suflau greu. Doi din spate împingeau, gata parcă să le iasă sufletul. Doi pe laturi ajutau şi

sprijineau încărcătura, cu ifose de muscă la arat. Cu Zahei n-a mai fost nevoie decât de unul singur, care să vadă drumul şi să cârmească. Sarcina toată o ducea el din urmă, împingând. Şi roţile duruiau...

Ocnaşii se strigau unii pe alţii, lăsau treaba şi alergau să caşte gura, ca la panoramă.

– Halal om! ziceau unii... Brava lui.

– Parcă-i locomotivă, îl lăudau câţiva.

– Ba e un prost, că se boşorogeşte degeaba. Şi ce dovedeşte cu asta? Parcă noi n-am putea? Dar nu vrem, bodogăneau fruntaşii, privindu-l pe sub sprincene, şi se întorceau la scorburile lor scuipând cu năduf.

Asta însemna că Zahei nu ajunsese cetăţean al ocnei. Ceilalţi nu-l primiseră soţ bun şi tovarăş. El nu ştia. Dar slujbaşii cunoşteau legile ce-şi făurise obştea osândiţilor. Orice nou-sosit era întâmpinat cu ură şi răutate, batjocorit şi chinuit fără milă, trecut prin probe şi încercări, pus la corvezi scârnave, siluit şi pângărit, la cheremul şi pentru plăcerile bestiale ale tuturor. Un fel de ucenicie până ce insul se roade, se aşază, îşi toceşte colţurile, îşi găseşte rostul între ceilalţi care se obişnuiesc cu el şi-i dau încredere. Numai apoi e ridicat la rangul de ocnaş adevărat.

Dacă Zahei ar fi fost ca toţi oamenii, slujbaşii nu s-ar fi sinchisit de ce avea să i se întâmple: şi-ar fi câştigat singur locul, cu pumnii sus, cu spinarea încovoiată, după fire şi puteri. Stăpânirii nu-i păsa de micile neînţelegeri şi bătăi nelipsite la început. Treceau. Şi până la urmă ocnaşii trebuiau să se potolească şi să se înţeleagă. Dar acum, în cazul neobişnuit al orbului, cârmuirea se simţea oarecum îndatorată să-i acorde protecţia ei.

Seara, după îndeplinirea canonului de muncă, condamnaţii, aduşi în curtea închisorii, aveau îngăduinţa să se mişte, un ceas, slobozi în aer şi lumină. Apoi număraţi, trecuţi ca oile la strungă, erau despărţiţi în trei pâlcuri şi vârâţi la culcare în trei clădiri deosebite, nişte magazii lungi cu pereţi groşi de piatră, găuriţi tocmai sus, sub acoperiş, de rare ferestruici împletite cu zăbrele de fier încrucişate. Odată închişi acolo, rămâneau toată noaptea de capul lor. Până dimineaţa nimeni nu s-ar fi amestecat peste ei, orice s-ar

fi întâmplat. Paznicii, după ce îi încuiau, se retrăgeau în camera lor, din altă clădire. Soldații de santinelă vegheau, unii în curte, alții afară, în gheretele cocoțate pe zidurile înalte ce înconjurau, ca pe o cetate, închisoarea.

Fiecare ceată era dată în seama unui fruntaş ales dintre ocnaşi, care să-i ție de scurt şi să păstreze disciplina. El îşi lua răspunderea pentru tot ce se petrece în căprăria lui. Aceşti vătafi se impuneau aproape de la sine, dintre cei mai voinici, mai tari de fire şi mai ambițioşi osândiți. De obicei, cruzi, trufaşi, ahtiați de putere, ei îşi țineau strânşi în chingi supuşii, ca să placă stăpânilor de la care căpătau în schimb unele înlesniri şi mici răsplăți, îndeosebi cinci parale pe zi, peste cele zece cât primea pentru munca lui condamnatul de rând. Nu era lucru uşor să stăpâneşti o gloată de oameni care gustaseră sânge vărsat de mâinile lor. Dar împrejurările îi sileau chiar pe cei mai dârzi să se plece. Cei slabi se încovoiau, linguşitorii se gudurau făcând căpeteniei toate gusturile. Pe cei primejdioşi, prin forță sau alte însuşiri, starostele şi-i câştiga luându-i sfetnici şi ajutoare. Ceilalți, înțelegători, trebuiau să consimtă. Şi îşi înnodau toți la un loc interesele, strânşi în jurul unuia dintre ei – cel mai reprezentativ –, măguliți, ca de un soi de hatâr, de această amăgitoare autocârmuire, amintitoare de vremea când umblau slobozi în bande.

Astfel, fiecare grup se închega, cel puțin fățiş, într-o paşnică obşte ascultătoare, ceea ce pentru administrație era de-ajuns. Asupra micilor răzvrătiri, pizme şi uri lăuntrice, se închideau ochii, lăsându-le să le dezlege pe înfundate pumnii „monitorului". De altfel, condamnații se fereau să facă scandaluri şi neorânduieli prea mari. Astea aduceau după ele pedepse grele, suta de lovituri cu frânghia udă la spate, carceră cu obezi de mâini şi picioare, nemâncare timp de trei zile, urmate de scăderea tainului de hrană la jumătate şi chiar la sfert.

Când neînțelegerile din sânul grupului ajungeau prea departe, fără putință de potolire, cei neînduplecați erau strămutați în altă ceată, sub alt vătaf. Uneori, după bătăi mari, o clică potrivnică izbutea să răstoarne voievodul şi să înalțe altul, pe care, de obicei,

stăpânirea – ca să nu-şi facă singură greutăţi – se învoia să-l recunoască.

În seara aceea, ocnaşii, doi câte doi, îşi zornăiau lanţurile prin curtea pătrată, închisă de toate părţile cu clădiri. Pe trei laturi dormitoarele condamnaţilor, pe a patra administraţia şi cazarma soldaţilor, printr-o sală a căreia convoiul deţinuţilor trebuia să se prefire zilnic, când pleca şi când venea de la ocnă. Era singurul loc, păzit de două uşi ferecate şi de santinele, pe unde se putea pătrunde în cutia fioroasă – curtea – întemniţată de ziduri. Numai deasupra, sus, ca şi cum s-ar fi ridicat un chepeng, se deschidea peste el cerul magic, de un albastru adânc ca al mării, spre care se înălţau toţi ochii, chiar ai paznicilor şi santinelelor de pe margini.

Atunci fu adus Zahei, însoţit de supraveghetorul principal. I se scoseseră fiarele de la picioare. Călca încet, cu pază, aţintit, ca şi cum şi-ar fi trimis, iscoadă, simţurile înainte şi le aştepta răspunsul. Hainele vărgate, prea strâmte, ţipau pe el şi-l arătau în lumina serii mai înalt, scoţându-i la iveală, pe mădularele-i ciclopeene, muşchiulatura năzdrăvană. La vederea uniformei cu galoane, ocnaşii se opriră, făcură drepţi şi rămaseră cu gurile căscate.

– Unde-i Boieru? strigă slujbaşul.

Numaidecât se desfăcu, dintre ai săi, căpetenia uneia din echipe. Un ins voinic, tăuros, gros, cu faţa mare şi lătăreaţă, plină aproape toată cu o perie deasă de fire galbene şi ţepoase – barba –, peste care îşi trecea tot timpul dosul mâinilor, semn că-l mânca. La fiecare frecare curgea o mătreaţă, pulbere albă de sare încuibată acolo. Şi omul se simţea stânjenit: îl rădeau o dată pe săptămână – duminica – şi ar fi trebuit cel puţin o dată pe zi, aşa de repede îi creşteau barba şi mustăţile. Tichia, alunecată într-o parte de pe căpăţâna turtită, acoperea ştrengăreşte fruntea scundă, până la sprâncenele blonde, la fel de sărate, sub care ochii, aciuiaţi într-un fel de colaci de grăsime îngrămădită acolo, însemnau abia două neastâmpărate găurele negre de ciur. Spătos, înalt, cu coşul pieptului larg şi puţină burtă, el se înţepeni milităreşte în faţa şefului, uitând să-şi desfacă pumnii ce-i atârnau de o parte şi de alta a coapselor ca două căpăţâni de miel.

– Boierule, îi grăi slujbaşul cu o oarecare condescendenţă, uite, îţi dau pe noul venit în pază. E orb. Ai grijă şi caută-i un tovarăş bun, să-l ajute. Pare om liniştit şi de înţeles.

Şi încercă să-l împingă pe Zahei spre ocnaş, dar nu-l putu clinti.

Puşcăriaşii, deşi pricepeau că toată solemnitatea asta se desfăşoară numai fiindcă se ivise o împrejurare neaşteptată şi că noul sosit, deşi ocnaş, are ca oricare orb musai nevoie de cârmuitor, priveau totuşi înciudaţi. Fiecare îşi amintea cum fusese zvârlit, la intrare, fără multă vorbă, cu picioare în dos, în mijlocul haitei.

– Bine. Lăsaţi pe mine, s-a făcut, îmi iau asupra-mi toate.

– Stai, urmă galonatul. În fiecare dimineaţă, călăuza îl va duce cu hârzobul şi seara la fel, orbul nu poate urca şi coborî ca voi.

– Ba pot! sună grav glasul lui Zahei. Nu mai intru în cutie. Merg cu ei, numai să-mi arate cum. Unde-i Boieru?

Şi, spre uimirea tuturor, făcu un pas către osândiţi, cu mâna întinsă.

Împotrivirea faţă de rânduiala autorităţilor şi mai ales lepădarea unei mari înlesniri, ca să împartă soarta celorlalţi, stârni admiraţie, câştigându-i dintr-odată bunăvoinţa tovarăşilor, care-l împresurară şi-l luară cu ei.

Boieru, nu doar că ar fi fost mai omenos ca ceilalţi – dimpotrivă –, dar mai viclean, mai diplomat, se căznea, pentru anume joc de interese ale lui, să-şi ascundă cruzimea şi violenţele sub o înfăţişare de om deosebit, oarecum ales. Îşi luase pe cât putea o ţinută nobilă, afecta purtări distinse, cu ifose de mărinimie şi dezinteres cu care făcea praf pe tovarăşi, oameni de rând: de unde porecla de Boieru. Fanfaron, dar şi chibzuit, îşi scornise legenda cum că, băiat de familie, învăţase carte şi avusese un rost în lumea bună, de unde căzuse lovit de o ursită nedreaptă. Toate minciuni.

Aproape nici el nu mai ţinea minte din ce noroi de mahala răsărise. Trică Ciozvârtă de odinioară, ciomăgaş şi cuţitar precoce, cu o haită de maidanagii după el, de pe atunci şef, spaima completurilor şi a cârciumarilor. Până să-l ia în armată, înjunghiase vreo trei rivali. Dezertor, se ascunsese cu nume schimbat în oraşele mari, înjghebase bande în fruntea cărora da lovituri îndrăzneţe, călcări şi jafuri, îmbinate cu crime grozave. Până ce, vândut de o ibovnică părăsită, se alese cu munca silnică pe viaţă.

Cârmuirea ocnei ținea însă seama de pretinsa lui boierie, care îl îndatora să-și stăpânească, oarecum, brutalitatea și năbădăile ca să-și merite numele pe temeiul căruia se impunea mai bine decât zbirii celorlalte două echipe cu înjurăturile și bătăile lor...

Pentru asta, cântărind puterea orbului și primejdia unei ciocniri cu ocnașii, Zahei fusese dat în tutela lui Boieru, mai iscusit și mai bun chivernisitor decât ceilalți doi confrați, vestitul Sperie-Pește și hainul Gagiu. Măgulit, el se umfla în pene.

– Mânzo, porunci unui tânăr ocnaș, îndată ce ușile dormitorului se încuiară peste ei, tu ai să vezi de acum încolo de... cum te cheamă, nene?

– Îmi zice Zahei.

– Tu ai să vezi de fratele Zahei, așa ca și cum ai îngriji de mine... Auzi?

– Eu? făcu speriat țângăul.

– Tu. Nu mai dormi cu mine. Te culci lângă el.

– Eu? întrebă încă o dată uluit acesta.

– Împingi pe Gâlcă cu Roaiba mai spre ușă, dictă scurt șeful, și vă faceți culcuș amândoi în locul lor... Cum ziseși că te cheamă? C-am uitat... și zgudui mâna orbului pe care-l povățuise chiar el până-acolo.

– Zahei, răspunse oaspetele.

– Numai atât?

– Numa'.

– N-ai alt nume? Alte porecle?

– Nu...

– Bine! Eu am până acum vreo douăzeci, și râse ciudat.

– Nu ești tu Boieru? întrebă îngrijorat orbul.

Râse iar.

– Sunt și Boieru.

– Eu cum să-ți zic?

– Spune-mi și tu cum îi auzi pe ceilalți. N-are nicio importanță, se șterse el cu modestie, lăsând în sarcina șleahtei să sperie pe neștiutor cu titlurile și puterile lui.

– Mânzo, se-ntoarse el din nou, ține... și puse, ca pentru o logodnă, mâna orbului în mâna tânărului tovarăș.

– Zahei îți este de aici înainte soț. Să nu-l părăsești nicio clipă și să-l slujești cu credință.

Încovoiat, Zahei nu pricepea ceremonia asta.

Ceilalți, risipiți prin întunericul sălii, se strângeau uluiți și comentau.

– Boieru s-a săturat...

– Se desface de el și-l dăruiește veneticului...

– Și dumneata? se uimi tânguios favoritul.

– O să vezi. De altfel, n-o să fim mereu împreună? Frate Zahei, rosti el generos, îngroșând glasul, ți-l dau pe Maghereanu meu drag, să-ți fie lumină ziua și bucurie noaptea.

Și, urându-le odihnă bună, plecă măreț spre culcuș, în celălalt capăt al odăii.

– Mânzo, mai porunci el din drum, vino și ia de la mine tot ce vă trebuie pentru așternut.

Lunga și întunecata sală unde dormeau deținuții era cu desăvârșire goală. Nici masă, nici scaun. Pentru siguranța închisorii, nu se îngăduia măcar o gazorniță noaptea. De sobă, nici vorbă. Focul din vatră ori din lampă putea ajunge primejdios lăsat pe mâinile criminalilor.

Doar într-un colț un butoi cu apă de care spânzura o tinichea ruginită și în celălalt un hârdău pentru toate nevoile. De-a lungul a trei pereți igrasioși, se întindea, alcătuită din scânduri puse lungiș și sprijinite pe capre, un fel de laviță groasă peste care zăceau azvârlite rogojini rupte: patul comun. Pe el se trânteau pentru somn ocnașii, fără să se mai dezbrace, de-a valma, unul în altul înghemuiți, să-și ție cald.

Cu timpul strânseseră tot soiul de cârpe și zdrențe, haine ferfenițite, rufe aruncate la gunoi, hartane de pături și mantale mucede dăruite de soldați, amestecate cu foi de hârtie și jurnale vechi, toate la un loc plămădind un strat duhnitor, dar care mai înmuia asprimea lemnului.

Se făcuse tăcere ciudată, ca pentru o așteptare. Zahei, nedumerit, rămăsese cu capul în pământ. Se obișnuise cu multe în cele câteva luni cât așteptase în închisoarea orașului judecata. Schimbarea

de temniță n-avea de ce să-l sperie. Îl neliniștеau oamenii noi din ea. Și la întunecimea lui de până atunci se adaose alta.

Cu grijă să nu se atingă de vecini, Zahei a dormit rău tot timpul cu răsuflatul lor când în ceafă, când în obraz. Auzul lui, fără voie necontenit la pândă, a prins o vreme șoapte, chemări, gemete și alte zgomote ciudate, pe care nu le știa încă desluși. Oamenii se răsuceau greoi, scândurile scârțâiau; deșteptate, o clipă, lanțurile picioarelor sunau... Pe urmă toate s-au amestecat într-un vis zăpăcit, cu Boieru zicând că-i dă vederea și-i punea câte o lipitoare neagră pe fiecare ochi.

S-a trezit cu brațul soțului peste gât și n-a știut cum să-l dezlipească mai repede. Lumea dormea dusă, cu horcăieli. Apoi a cântat cocoșește o goarnă, zorile. Afară un clopot zgâlțâit cu furie a ordonat deșteptarea... S-au pornit căscături prelungi, cu caturi, trosnete de încheieturi întinse, zornăituri, sudalme. Oamenii au prins să se foiască în așternuturi, să se perinde cu pași târșiți – orbul îi urmărea cu urechea și și-i închipuia – care la hârdău, care la butoi. Acolo umpleau bucile obrajilor cu apă și o ciuruiau apoi în pumni, ca să se spele pe mâini și pe față.

El se prefăcea că doarme înainte, dar spiona tot. Însoțitorul se sculase, își făcuse rândul la cele două colțuri și se întorsese. Îl simțea alături, aplecat ușor peste el, nehotărât. Să-l trezească? Să-l mai lase? Cineva se apropia:

– Nu s-a sculat?

După glas, Boieru.

– Doarme. A fost, se vede, trudit, șopti tânărul.

– Aș! L-ai supt tu prea rău az-noapte!...

Și în ton zbârnâiau batjocură și parcă ciudă.

– Deloc, nu s-a întors măcar o dată. A căzut ca de mal, raportă cu răceală Maghereanu.

– Și tu?

– Eu? Am dormit cum am pus capul jos.

– S-o spui la alții! Și acu stai de-l păzești? Ai prins milă de el?

– Nu. L-am lăsat până m-am gătit întâi eu.

– Bine. I-ajunge. Hai, Zahei, și-l scutură de umăr.

Orbul sări speriat, făcând pe buimacul. Auzise chiar atunci lucruri cărora nu le da încă de rost şi socotea de folos, până cunoaşte oamenii, să-i lase să creadă că are somnul greu.

– Ai întârziat, catadicsi şeful să liniştească pe Zahei, care, opintindu-se să se dea jos, cutremură toată schelăria patului. Dichiseşte-te iute, că se trag zăvoarele.

În curte garda se schimba. Plantoane proaspete luau apa, focul şi onoarea în primire. Paznicii descuiau uşile, pe care, odată cu închişii, năvălea afară, îngreţoşat de propria-i putoare, aerul putred al dormitoarelor.

*

Coborârea lui Zahei în ocnă a fost pentru toţi o învăţătură despre câtă agerime se descoperă în om dincolo de ochi şi de orice alte simţuri socotite de neînlocuit, care la urma urmei pot lipsi, fără să-l ciuntească de înaltele lui putinţe. Când Boieru a vrut să-l vâre de-a dreptul în convoi împerecheat cu Maghereanu şi încadrat de alţi ocnaşi cuminţi, care să-l poarte ca pe o apă, orbul n-a primit. A cerut să i se descrie ocna, forma, lărgimea, adâncimea ei, precum şi calea pe care se umblă în ea.

– Mă, da' ce, tu ai venit aici să faci studii? îl înfruntă căpetenia. Eşti inginer?

– Nu. Dar ce să vă pierdeţi voi în fiecare zi vremea cu mine târâş? Vreau să cobor curând singur.

– Şi ce nevoie ai tu să vii singur?

– Aşa, pentru mine, a răspuns el scurt.

Toţi pufniră în râs. Pe urmă au încercat să-l sperie: că e cu neputinţă, că se face praf până jos.

– O să vedem, zicea el.

– Păi, ce să vezi, că eşti orb.

– N-are nimic. Am eu şi alţi ochi.

N-a fost chip să-l urnească.

Boieru, cu lărgimea lui, a rugat pe supraveghetori să-i facă gustul, încredinţat că, de la întâiul pas, încăpăţânatul are să dea înapoi.

L-au lăsat deci la intrare cu Maghereanu şi un paznic.

– Mânzo, tot spui tu că ai fost nu ştiu ce de-ald-eştia care se pricep, lămureşte-l tu. Şi alaiul se cufundă fără ei.

Zahei nu s-a mulţumit cu zugrăvirea grăbită şi pe scurt ce i-a făcut însoţitorul despre gaura ameţitoare din pereţii căreia ca dintr-un trunchi se desfac în lături unele sub altele galeriile, aşijderi unor ramuri. L-a pus să-i tălmăcească pas cu pas drumul care duce în inima uriaşei văgăuni de puţ, cu năprasnice ghizduri de seninări negre-verzi. Şi a priceput că, atunci când se sleia o „pătură" de sare, ocnaşii săpau şi se lăsau tot mai adânc în miezul muntelui, nu numai pe lături, după o nouă vână, ci şi în jos. Şi, afundându-se, înseilau în pereţi o cărare, o brână de coborât cu piciorul, lungită din strat în strat şi dând ocol înclinat ocnei pe dinăuntru, ca un vrej uriaş înfăşurat în jurul golului, până în fundul unde se ajunsese acum.

– E tăiată în trepte? se interesă el cu luare-aminte.

– Ici-colo, mai ales la cotituri. Încolo o potecuţă, mai mult oablă, alteori repezită, după loc, se căznea soţul să-i îndestuleze nevoia de cunoaştere.

Unde poteca se îngusta o lărgeau printr-un soi de podeţe de scânduri rezemate pe curmezişuri şi scoabe bătute în stei, ca nişte streşini spânzurate deasupra hăului!

Pe măsură ce i se desfăşura planul după care se exploatase mina, cu ageritul lui văz lăuntric, o cuprindea în toată alcătuirea ei. Închipuirea îl purta odată cu roboţii care trudiseră acolo prin toate meandrele scobite în stanele prăpăstioase. Mintea lui, deprinsă să pipăie toate câte i se înfăţişau, a plăsmuit ocna ca pe o clădire cu zeci de caturi ale căror tavane s-ar fi surpat rând pe rând de sus în jos, lăsând în locul lor o prăpastie în fundul căreia trebuia să ajungă. Pentru asta îi vor sluji cărările crestate cat cu cat de-a lungul pereţilor goi. La fel cum altădată suia şi cobora cu cărămizi în spate, îngustul şi şubredul brâu de schele al binalelor. Numai că de data asta pe dinăuntru.

Zahei, tot mai aţâţat, strângea din ce în ce nodul întrebărilor.

– Câte ocoluri face pârtia asta de drum, de la gură până jos?

N-au ştiut nici paznicul, nici însoţitorul. Cine stase să le numere? Şi apoi nu se întindea numai ocoliş. Erau benţi de cale aproape drepte, alte şuviţe piezişe, crucişe...

– Sunt semne ori alte îndreptări din loc în loc?

– Făcute anume, nu. S-ar putea ţine socoteală de unele praguri, colţuri de stânci. Uneori proptele sau funii puse ici-colo, la prăvălişuri, să te agăţi.

– Încăpeţi câte o pereche deodată? Sau umblaţi numai câte unul?

I s-au dat lămuriri. Şleaul are lărgime să meargă şi doi alături. Dar, cum deţinuţii poartă lanţuri de picioare, convoiul se deşiră într-un fir subţire, om după om, la o mică depărtare unul de altul, ca să nu se stingherească şi să se împiedice între ei.

– Bine! Să pornim. Pe mine mă treceţi la părete. Să-l pipăi cu dreapta. Tu mă ţii de stânga. Vesteşte-mă unde vin trepte, sau vreo piedică. Stai, cum vrei să-ţi spui? Nu-mi place nici Maghereanu... – şovăi –, nici Mânza. N-ai nume mic?

Şi Zahei îi întinse mâna.

Tânărul simţi o gâdilătură în sfârcul inimii. Cineva îi grăia omeneşte.

– Zi-mi Alexandru, ca acasă.

Perechea cu gardianul în urmă s-a strecurat întâi pe gârliciul larg la nivelul pământului, pe unde altădată, la începutul ocnei, se căraseră darabii de sare.

Orbul păşea rar şi măsurat, cu ochii deschişi în palme şi tălpi.

– Aici n-ai nevoie să te fereşti de nimic, mergi fără teamă, îţi dau eu de ştire unde trebuie, îl îndemna soţul.

– Simt şi eu asta. Dar am alte socoteli. Şi număra în gând.

Curând înclinarea a crescut repede. O undă răcoroasă, ca un vânt venit cu vuiete surde, suflă din stânga. Zahei se opri.

– Ce-i aici? că s-a schimbat văzduhul.

– Am sosit la buza ocnei. Acum începe coborâşul adevărat. Nu te sfii: trecem, ocolit, pe latura din dreapta.

– Sunt trepte de scară?

– Nu, se aţine numai un cot de mal... Pipăie-l.

Zahei mângâie lung, de jos în sus, un coltuc rotunjit de sare, în dosul căruia braţul îi scăpă slobod. Piciorul i-l urmă de aproape, târşiindu-se, lipit de-a lungul zidului, şi îndatoră trupul să facă o învârtire în loc spre dreapta. Şi el porni iar să-şi însemne, în gând, numărul paşilor, cucuiele, găurile, zgârieturile întâlnite, purtându-şi palma pe obrazul peretelui cioplit. Aşa, îndelung, cu popasuri, cercetări şi întrebări, orbecăind din cerc în cerc şi din ce în ce mai adânc, încrestându-şi în minte răsuceli, praguri, unghiuri, colţuri şi cline cu toate amănuntele lor, Zahei a sosit teafăr în fund, cu întârziere numai de două ceasuri, spre marea uimire a tuturor. Nu se aşteptau să izbutească. Şi se apucă de hamalâc.

Pentru întoarcere, Zahei şi însoţitorul au plecat cu două ceasuri înaintea celorlalţi. Orbul făcu acelaşi drum înapoi, acum bâjbâind cu stânga, aţintit asupra celor mai mărunte semne întâmpinate în calea palmei şi tălpilor. Alte socoteli, alte numărători, când tare, când în gând. Uluit, însoţitorul amuţise.

– Alexandre, mâine iei o toporişcă.

– Pentru ce, nene Zahei?

– Crestăm răboj în păreţi. Batem nişte pociumbi.

Tovarăşul îşi zbuciumă tulburat mâinile.

– De unde să iau? Noi nu avem voie să ţinem nici măcar un cui, darmite topor.

– Atunci să ia paznicul. El e omul lor de încredere, urmă cu nevinovăţie orbul.

Paznicul din spate se mărgini să dea din umeri.

Aproape de ieşire i-au ajuns din urmă cârdurile ocnaşilor cu care s-au amestecat. Boieru, ca mare democrat, a dat la o parte pe Maghereanu şi, luând el mâna orbului, să-l povăţuiască, l-a hiritisit în auzul tuturor...

– Mă, eşti şi tare, şi iscusit al naibii! Când îţi pui ceva în cap, nu te laşi până nu izbuteşti. Tu, să ai ochi, ai ajunge departe. Dar şi aşa, nu eşti de lepădat. O să chibzuim.

Şi gândurile îi fugeau afară departe, la tâlhării. Zahei, senin, tăcea.

Alexandru se folosi de toanele bune ale Şefului să-i vorbească de toporişca pentru însemnat calea orbului. Boieru se aprinse cu

însufleţire, foarte interesat de dibacea născocire, în dosul căreia i se năzărea un plan. Ajunşi în curte, ieşi din rânduri, se înfăţişă supraveghetorului principal cu rugămintea lui Zahei în proţap. Slujbaşul, binevoitor, se legă să intervie pe lângă director şi aproape făgădui izbândă. Ocnaşii se bucurară. Era o grozavă noutate şi nu mai tăceau.

În dormitor, Boieru, înconjurat de dregătorii lui, vizită iar pe Zahei, care se culcase.

– Văd că eşti un somnoros! Dar tot nu te las până nu-mi povesteşti într-o noapte toate ispràvile tale.

– Mânzo – porunci –, iscodeşte-l tu întâi şi dezleagă-i limba. E scurt la vorbă parcă ar fi şi mut, nu numai orb, şi îmbufnat se întoarse la locul lui.

Prietenii încercară să înnoade o talǎ lungă cu Alexandru, despre coborâre şi alte întâmplări la care luase parte lângă orb. Dar căscăturile şi morocăneala acestuia îi alungară şi dormitorul se astâmpără.

Zahei însă asculta. Prin întuneric el auzi aceleaşi şoapte şi chemări misterioase, nume ciudate, chicoteli şi certuri în surdină, care-l încurcau şi-l neliniştau. Unele erau apropiate. Foiala se întinsese şi între vecinii lui. Singur Alexandru, de alături, nu se mişca. Altfel l-ar fi întrebat ce înseamnă asta... Îi pândi răsuflarea: nu se prefăcea, dormea. Curând freamătul tainic se curmă şi sala se potoli desăvârşit. Îl prinse şi pe el somnul în isonul puternic al sforăiturilor.

Dimineaţa înadins a lâncezit iar în aşternut, cu auzul ciulit. Paşii cunoscuţi ai lui Boieru se abătură în treacăt şi el ispiti din nou pe tânărul tovarăş.

– Ce e nou, Mânzo?

– Nimic, a răspuns acesta. Doarme noaptea toată buştean.

– Şi tu îl rabzi? Nu se poate. Te faci de râs. Ori vrei poate să mă prosteşti? Şi încruntând glasul: Acum scoală-l, nu-l mai răsfăţa... şi porni înainte la hârdău.

Lui Zahei nu-i plăcu nici de astă dată atâta interes din partea căpeteniei. Mai ales că nu se dumirea ce vrea. Bănuia lucruri urâte.

Afară, în curte, acelaşi apel cu rânduire în grupe, pentru mărşăluirea la ocnă. În privinţa cererii orbului, directorul nu permitea

niciun soi de unealtă pentru scobit pereții. Orbul avea la îndemână hârzobul.

– Știam, oftă aspru Alexandru.

Cei trei șefi, Boieru, Sperie-Pește și Gagiul, se priviră fulgeratic și schimbară zâmbete.

Alaiul, cu orbul și soțul în coadă, șerpui domol până la ocnă, unde îl lăsară în urmă, cu pândarul după ei. În gangul intrării, zornăitul lanțurilor răsună tot mai scăzut. Zahei se opri și-și trase mâna din a tovarășului.

– Alexandre, așază-te nițel jos.

– Nu sunt ostenit, nene Zahei.

– Nu de asta, băiete.

– Dar de ce?

– Să-ți desfac o cătușă de la picior.

Tânărul îl privi cu gura căscată.

– Să-mi scot cătușele? Nu mă roade niciuna... Și apoi, ai pilă?

– Ce nevoie, cât am deștele...

– Nu se poate, nene, se apără speriat acesta. Intrăm în bucluc mare. Ne pun în butuc.

– Lasă, mă, că aproape de sosire ți-o închei la loc, să nu se cunoască.

– Și pentru ce-ți trebuie?

– Scobesc cu ea pereții, ca să-mi înlesnesc drumul. Hai, nu te mai codi...

Alexandru gustă ispita cu bucuria copilărească de a vedea aievea o ispravă din basmul cu Sfarmă-Fiare. Și, clătinat, șovăia, gata să se învoiască. Dar gardianul se împotrivi cu tărie, îi amenință, duse țignalul la gură și izbuti să-i întoarcă la ascultare. Orbul s-a înduplecat numai la făgăduiala că au să-i facă rost cât de curând de o sculă potrivită.

– Mă, da' să nu mă mințiți...

Și abia așa se urni.

În ocnă zvonul despre noul gest al orbului se răspândi cu iuțeală și stârni în deținuți un îndemn de bărbăție. Lăsau lucrul, se strângeau aprinși, se strecurau prin cotloane să-și cerceteze comorile pitite sub bolovani: câteva piroane strânse cu anevoie,

cuie, un bont de pilă, o gioarsă de cuţitaş, în care viau ascunse făgăduinţele libertăţii, gata toţi să le dăruiască lui Zahei, descătuşătorul.

Paznicii, interesaţi să păstreze mai degrabă liniştea cu bună înţelegere decât să folosească asprimea pedepselor, alergară numaidecât şi se şopotiră cu cei trei mari ocnaşi, care intrară printre tovarăşii aţâţaţi, şi cu vorbe, cu ghionţi şi înjurături îi treziră din căpială. Oamenii îşi veneau în fire, ca dintr-o scurtă beţie, şi supuşi se întorceau la muncă.

Orbul habar n-avea, îşi căuta înainte de treabă. Boieru veni la el.

– Măi, Zahei, nu te mai lăuda că rupi fierul. Ai să-ţi capeţi beleaua.

– Mă, eu nu mă laud. Am nevoie de o sculă. Nu ca să fug. Să-mi crestez drumul. Şi, dacă nu mi-o dă paznicul cum s-a legat, eu tot mi-o făuresc singur, măcar dintr-o cătuşă, fie şi a ta.

Şi mânios că vorbise prea mult îşi încleştă fălcile. Zadarnic a cercat Boieru să mai scoată ceva de la el, cu o glumă, cu cuvinte bune, n-a fost cu putinţă. Ba a trebuit să se dea repede la o parte să nu-l calce căruţul plin cu bolovani pe care orbul îl înşfăcase pe neaşteptate de codirlă şi-l năpustea furios, fără să-i pese de câţi îi stau înainte.

Dar şeful trebuia să-şi păstreze prestigiul cu orice preţ. Către seară el se apropie de orb şi-i strecură în mână o daltă.

– Na, fă-ţi treaba cu ea. Când isprăveşti, mi-o dai îndărăt. Să n-o porţi decât tu. Paznicul şi Maghereanu au să se facă niznai... Ai înţeles? Pe ei nu-i amesteci, orice s-ar întâmpla. Mânzo, vezi, nu scoateţi dalta afară din ocnă. Găseşte-i o ascunzătoare undeva la îndemână. Hai, e vremea să porniţi. Când ni-ţi auzi din urmă, încetaţi râcâitul.

– Acu, deodată, unde s-o vâr? întrebă Zahei cu pumnul încleştat pe fier. Haina asta n-are buzunare.

– Sub tichie. Acolo e buzunarul ocnaşului, îl învăţă căpetenia.

Astfel orbul începu răbojul râvnit, scrijelit cu buchii născocite de el, şanţuri, rotiţe, cercuri, cruci, pieptini, furci, stele înşirate sau

stele adunate cuiburi, la care migăli zi cu zi, două săptămâni, pe corlățile genunii.

– Mă, ăsta o să fie felinarul în mâinile şi sub picioarele mele, spunea el soțului uimit.

– Parc-ai fi învățat ingineria, se minuna acesta de planurile şi măsurătorile întinse cu palma şi pasul, de-a lungul prăpăstiilor. Ai ucenicit undeva?

– Hei, am făcut şcoală mare, grăi orbul.

Alexandru zgâi ochii.

– Ce şcoală, nene Zahei?

– Orbenia, mă, şcoala lui Dumnezeu.

Şi migălea mai departe.

*

Seara, sfat la culcuşul lui Boieru cu toți ortacii de seamă. Paznicii le vânduse pe datorie tutun şi țigările supte cu sete luceau pretutindeni. Fumul îi înviora pe toți ca o băutură. Zahei îl adulmeca bucuros. Fu chemat şi Maghereanu. Sâmburele punerilor la cale era orbul. Trebuia cu orice chip dat pe brazdă, domesticit, altfel decât cu bătaia, care cu el n-ar fi mers. Ce are de nu vine în mijlocul lor şi nu se amestecă între ei? De ce nu se dă după viața şi năravurile obişnuite ocnaşilor? La toate astea trebuia să răspundă Mânza, în spinarea căruia fusese dat.

Dar Mânza nu ştia... Orbul nu vorbea... Încercase să-l tragă de limbă şi se izbise ca şi Boieru de o muțenie vrăjmaşă. Când stăruia prea mult, îl mânia. Încolo om bun, îşi dă mâncarea din gură. Îndatoritor, face şi munca altora, nu-i gâlcevitor, nu iscodeşte şi nu ascultă vorbe, sta de piatră la toate.

Îşi deteră fel de fel de păreri. Că are vreo meteahnă, că e mândru, că-i e dor de vreo ibovnică... şi câte altele.

– Eu cred că numai orbenia îl face aşa de iabraş şi sălbatec, spuse Alexandru. Încolo n-are nimic.

– Da' de unde! Orbii sunt oameni veseli şi deschişi, se amestecă altul. Eu aveam un moş orb care ne cânta din cimpoi, bea şi juca de brâu cu noi.

Şi numaidecât se alăturară alţii cu povestiri despre orbi guralivi şi poznaşi; numai surzii sunt ciufuţi şi găgioşi, spuneau ei.

Se întoarseră iar la Maghereanu.

– Mânzo, când îi dai ghes şi te îndeşi în el, ce face? Cât ar fi de ostenit, tot trebuie să mişte.

Tânărul puse nasul în jos.

– Nu se clinteşte, răspunse după o uşoară codire. Parcă n-ar pricepe. Şi adoarme numaidecât.

– O fi muiere, mă!... Şi noi l-am socotit greşit, îmbiindu-l cu Mânza, sări un sfetnic.

– Aş, nu cred, încheie Boieru. E bărbat chipeş şi în toată firea.

– Ăştia prea voinici sunt cam neputincioşi, stărui mai departe tovarăşul.

– Nu, nu... Mânza e de vină. Mânzo, hotărî căpetenia, câteva zile nu lucraţi: mă înţeleg eu cu supraveghetorul. Tu iei pe orb şi-l plimbi prin ocnă, voi doi, singuri. Îl abaţi prin cotloane, stai cu el de taclale, îl drăgăleşti şi-l alinţi. O fi omul sfios, nu îndrăzneşte cu noi toţi în aceeaşi odaie. Azi avem joi, urmă el, socotind în gând. Până sâmbătă să mi-l dai gata, scos din minţi. Să te înfăţişezi cu el înmuiat, aici la căpătâiul meu. Na, du-i de la mine tutun şi foiţă, să aveţi mâine, când veţi fi numai înde voi. Am eu grijă să nu vă tulbure nimeni.

Şi sfatul se sparse.

Când Alexandru se întoarse la culcuş, tovarăşul dormea. Tânărul oftă uşurat.

*

A doua zi în ocnă căruciorul lui Zahei zăcea stricat. Omul era slobod să facă ce-o vrea. El ceru să se întoarcă la răbojul lui de pe pereţi. Dar gardianul nu putea părăsi postul din mină şi fără pază nimeni n-avea voie să urce spre ieşire.

– Ia-l şi arată-i... ocna, le dete îndemn Boieru, tot staţi degeaba. Mânzo, du-l şi arată-i peştera lui Zdrelea, trece-l pe la biserică, arată-i cioplitürile tale.

Orbul tresări, auzise de biserică şi se învoi. Luă mâna povăţuitoare şi se depărtară petrecuţi de rânjete. Felinarele din piepturi

le aruncau înainte, rotocol, doar un pas de lumină... Se aflau încă în miezul ocnei cu imensa ei răspântie unde huruiau cărucioare şi scârţâiau odgoanele hârzobului. Alexandru îi zugrăvi pereţii drepţi de cleştar negru-verde, oglinzi lucii împănate cu toate diamantele lumii şi repezite sute de metri înălţime şi nemăsurate prăpăstii, adevărat gâtlej al iadului. Iar acolo sus, în cupola spartă de vrana hârzobului, strâns încercuit de gura hăului, cerul de un albastru atât de posomorât încât ocnaşii cu ochii buni zăresc pe el, ziua în amiaza mare, stelele.

Apoi rătăciră prin galerii joase de unde scăpară sub o boltă largă şi înaltă, poreclită biserică, toată scobită numai în nămestii de sare. Tovarăşul fu silit să i-o descrie în amănunţime: ocolinţa cu pereţii şlefuiţi de jur-împrejur până la tavanul tăiat în arcuri de uriaşă bazilică, sprijinite pe stâlpi groşi de gemă vânătă. Sus zbucneau golurile a patru turle răsuflând în alte galerii din catul de deasupra. În fund tâmpla, o năprasnică faţă ameţitoare ca de gheaţă, pusă în picioare şi despărţind altarul. Pe ea chipuri şi alte cioplituri.

Orbul sta smirnă şi asculta.

– Acu, du-mă la icoane.

– Nu sunt icoane, bâlbâi Alexandru luat pe neaşteptate.

– De ce?

– Aici nu se slujeşte.

– Atunci pentru ce-aţi lucrat-o?

Nu primi niciun răspuns...

– Ai spus că sunt chipuri... şi orbul stărui să-l poarte până la altar, gata să se târască singur. Sosit la zidul din fund, tăiat în arcadă ca un alcov, el se apucă să pipăie steiul şi ajunse cu mâinile pe nişte mădulare ciudate.

– Ce-i aici?

– Statui.

– Ce-s alea?

– Sfinţi cioplţi în sare, izbuti Alexandru să-ngaime...

– Arată-mi-i.

Trebui să-l plimbe de-a lungul uriaşului iconostas împodobit cu şiruri de stane dăltuite, toate închipuind femei. Femei goale,

unele lucrate cu migală, altele strunjite grosolan, cu stăruință numai asupra unor părți și organe. Toate mai mari decât mărimea firească, în goliciuni desfrânate, pulpeșe, pântecoase, cu țâțe năpraznice boldite către privitori, unele cu coapse rășchirate să li se vadă sexurile căscate, altele cu șale încordate de spasme, câteva încremenite pe brânci cu șezuturi bucălate întoarse la îndemâna închinătorilor, multe răsturnate cu genunchii dați în lături, parcă ahtiate să-și primească amanții sau trântite de-a dreptul pe pământ, lungite și cu picioarele în sus. Nu se vedeau bine în beznă! Făcute numai pentru noapte, ele slujeau doar pipăitului, îmbrățișărilor pe întuneric. Dar acum scăpărau din toate tainele lor nerușinate picurate cu diamante strălucitoare.

Era tractirul, la care cioplisera, generație după generație, toate șirurile de ocnași de-a lungul anilor, fiecare cu râvnele și poftele ei, de când se deschisese ocna.

Maghereanu sculptase în cinstea lui Boieru pe cea mai mârșavă, o mândră idoliță de-o goliciune atotcuprinzătoare cu patru țâțe trufașe și două sexuri invoalte, vampirice, unul în față și celălalt în dos. Aici în capiștea neagră alergau chinuiți de pofte, înfierbântați de dorințe, să mângâie, să îmbrățișeze, să sărute nurii pietroși de care să-și sleiască clocotul simțurilor înnebunite de înfrânări năsilnice și să-și molcomească aprinderile în umeda lor răceală.

– Unde e Maica Domnului?

– Aci, șopti tânărul sugrumat.

Zahei se desfăcu, pipăi cu sfială, dete de pulpe goale și nu-și urcă mâinile mai sus. Căzu în genunchi și se rugă mutește, îndelung, cu fruntea în țărâna sărată prinsă de sprâncene.

– Să mă ajuți să-mi însemnez drumul până aici, spuse el ridicându-se. Vreau să viu în fiecare dimineață și seară.

Alexandru – cu mințile răvășite – încremenise. Firea dreaptă și limpede a orbului i se impusese de la început altfel decât puterea răufăcătoare a lui Boieru... Dar în împrejurarea de acum îl strivea.

După ce se reculese, orbul ceru să stea jos, înseninat. Luă pe tânărul soț lângă el și se hotărî să-și răsufle păsurile.

– Mă, Alexandre, vrei tu să fim prieteni?

Pe acesta îl trecură lăcrămile.

– Mă, uite, te jur, aici în biserică, să-mi spui adevărat... mă asculţi?

– Da.

– Ce se petrece aici la voi? Şi Zahei apăsă pe fiecare cuvânt.

– De ce zici la voi? cercă Alexandru să-l abată. Nu te afli şi dumneata aici între noi? Ocnaş ca noi toţi!

– Da, dar voi parcă nu mai sunteţi ca toţi oamenii.

– Cum am mai fi. Azvârliţi în iadul ăsta, ne-am pierdut orice ruşine şi omenie, mărturisi soţul. Mă mir că dumneata le mai păstrezi.

– Eu le-am agonisit de curând şi cu greu, scăpă orbul spovedania.

Dar numaidecât se răsuci:

– Mă, se încruntă el, aci e şi închisoare de femei?

– Numai de bărbaţi, îi răspunse tovarăşul.

– Dar se află cumva muieri îngăduite printre voi?

– Nu, Doamne fereşte!

– Cum nu? Eu aud seara că le strigă ibovnicii pe nume şi le cheamă la pat.

Alexandru tăcu.

– Chiar ieri unul o înjura pe Mărioara, altul se ruga de Lina. Într-un colţ, bărbat-su o bătea pe Luxandra şi pe urmă o pupa. Ce e asta, mă?

Obrajii tânărului ardeau, plesniţi parcă de palme.

Se hotărî...

– Nene Zahei, dumneata tot n-ai priceput?

– Ce, neiculiţă?

– Că noi, ocnaşii, trăim între noi, împerecheaţi?

– Cum împerecheaţi? şi orbului îi tremura glasul.

– Adică bărbat cu bărbat, cum trăiesc afară, în lume, bărbatul cu femeia lui.

– E cu putinţă? se spăimântă Zahei... Asta aud eu noaptea?

Alexandru tăcea.

– Şi cine v-a învăţat?

– Cine? Firea îndobitocită din noi, slăbiciunile, frica.

Acum tăcea Zahei şi se gândea... Apoi, deodată, cu grijă:

– Toţi?

– Nu... Dar aproape. Cei mai mulţi.

– A, vasăzică, mai sunteţi şi unii care vă ţineţi deoparte, se bucură orbul.

Dar tovarăşul nu-i îngădui nici înşelăciunea asta...

– N-ai priceput. Ăştia puţini se cheamă că nu sunt împerecheaţi *în chip legiuit*. Trăiesc o noapte cu unul, altă noapte cu altul. Adică nu vor să se lege, rămân burlaci.

– Se află şi de-ilalţi? întrebă Zahei.

– De care?

– Muiercioi slobozi. Ori cum le zice?

– Au rămas vreo trei-patru, destăinui Alexandru. Cei mai destrăbălaţi. I-ai auzit pomeniţi în sudalmele celor ce-i cheamă... Iapă-Moale, Poale-n Brâu, Ocheşica, Moţata.

– Şi tu de care eşti?... Şi orbul în aşteptare dete capul pe spate, ca şi cum s-ar feri de-o lovitură.

– Eu? Şi tânărul înghiţi cu greu un nod.

– Tu!

– Eu, până a nu mă da să-ţi fiu pereche, eu am fost ţiitoarea lui Boieru... Întâia ţiitoare, se biciui el singur, că are trei...

– De-aia te-a culcat lângă mine?

Şi, fără să mai aştepte răspuns, orbul se sculă pe neaşteptate şi porni singur bâjbâind până se izbi cu capul de ţurloaiele unei muieri de sare. Alexandru deodată nu se putu mişca. Înţepenise. Acolo Zahei căzu cu gura în pulberea sărată şi se rugă iar. Când lumina felinarului rostogolit din pieptul lui îl descoperi, întins ca un leş, tânărul, dezmorţit, sări să-l ridice. Prosternarea orbului din nou la picioarele scârnavelor plăsmuiri îl umplu de spaimă, ca pentru o grozavă vină, şi-i îmboldi curajul să sfâşie toată pânza de minciuni cu care-l îmbrobodise. Gânduri şi amintiri îl năpădiră. Şi se răzvrăti împotriva scârnăviilor scornite de nebunia unor disperaţi, care-şi îmbucau unii în alţii până la îndrăcire viţiile, ca dinţii unor grozave roţi ce-l prinseseră şi pe el în maşina lor. Dar acum râvnea să scape.

– Nene Zahei, răcni el gâfâind. Scoală, nu-ţi mai pângări rugăciunea. Te-am minţit. Omoară-mă. Aici nu e biserică.

– Dar ce? Şi se sperie.

– Tractirul!

– Tractirul?

Orbul zvâcni în picioare.

Alexandru îl apucă de mână şi-l târî deoparte.

– Hai afară, gemu el... Nu mai pot nici eu... mă înăbuşă spurcăciunile.

Pe Zahei îl străbătu tot tremurul de întoarcere şi, cunoscând în carnea lui întreg zbuciumul de căinţă al soţului, se supuse. Rătăciră tăcuţi pe sub alte ganguri, sub alte bolţi, până ce tânărul nu mai putu duce povara mustrărilor şi se opri. Trebuia să le lepede şi să se mărturisească.

Spovedania ţâşni din el ca puroiul dintr-un buboi copt peste care te-ai lovit din întâmplare.

Singura odraslă a unui negustor crescuse lăsat de capul lui în huzur şi răsfăţ, ca să iasă un copil rău, gingaş la trup, şovăitor la fire, aci încăpăţânat, aci lesne de ademenit, nu era în stare de nicio sârguinţă şi nicio statornicie. Fugise din toate şcolile, nici el nu ştia de ce: dintr-un ghes lăuntric. După ce-l aflau, cine ştie unde, şi-l aduceau înapoi, uita totul. Se schimba o vreme, parcă n-ar mai fi fost el. Dar curând pierea iar, apucat ca de-o boală ce l-ar fi lovit la zăstimpuri. Aşa, ajunsese băiat mare.

În cele din urmă, tatăl, deznădăjduit, îl puse într-un atelier de sculptură pentru care părea că are o oarecare aplecare. Adică cioplea uneori, în lemn, păpuşi ciudate, chipuri şi măşti bizare de oameni şi animale, scălâmbăiate, sluţite, ca ieşite dintr-un vis.

La început primi fără plăcere noua aşezare.

Blândeţea meşterului, bunătatea şi frumuseţea soţiei îl câştigară şi-l înduplecară să rămâie în căminul lor ocrotitor. Ucenicul, la rândul lui, deştept, cu ager ochi şi subţire simţ pentru linii şi forme îi interesă până a-i hotărî să-l ia la ei, cu gând să-l îndrepteze, socotindu-i cusururile doar lipsuri în creşterea de acasă.

Se împliniseră trei ani de când Alexandru găsise adăpost în cuibul acesta de artă şi dragoste. Câteva fugi, lesne iertate, şi alte abateri în care intra ca în nişte crize trecătoare de rătăcire şi întunecări nu dăunau legăturilor dintre ei.

Numai că, odată cu vârsta, sentimentele tinerelului pentru femeia patronului crescuseră de la recunoştinţă la admiraţie şi apoi la adorare. Nu îndrăznea să le dea pe faţă, ceea ce-l apăsa şi-l tulbura uneori până la aiurare.

Începu să urască pe sculptor cu o vrăjmăşie ascunsă, răsuflată când şi când în neascultări şi grosolănii din senin. Încetă să mai urce la masă, nu mai călca prin casă. Se închidea în atelier şi sfărâma mai mult decât lucra piatra.

Într-o noapte se luă după meşter care întârziase şi pătrunse pe urmele lui până în odaia de dormit. Femeia tocmai se dezbrăcase. O văzu goală, în braţele bărbatului. Atât. De atunci încolo nu mai ţine minte nimic. Oricâte sforţări a făcut şi ar face, în amintirea lui rămâne o gaură neagră care astupă întâmplarea. A doua zi l-au prins, de astă dată poliţia, şi l-au târât să-l confrunte cu victimele. Sculptorul şi soţia lui zăceau pe podele cu ţestele sfărâmate. Alături, dalta grea cu care cioplise în ajun, însângerată. Vestmintele lui, degetele curate. Nici urmă de sânge sub unghii. La vederea cadavrelor, a leşinat. Trezit, n-a putut spune decât că el nu ştie nimic. A recunoscut deschis că în noaptea crimei plecase din atelier cu unealta ucigaşă în mână.

Nici chinuri şi bătăi, nici curse şi alte viclenii poliţieneşti nu-l clintiră din tăgadă. La stăruinţele apărării, care pretindea că ar fi avut o criză de nebunie, fu internat într-o casă de sănătate sub supraveghere medicală. Nicicând n-a avut o minte mai limpede şi o purtare mai firească decât acolo.

Ţinând seamă că inculpatul se apropia de majorat, juraţii l-au osândit la doisprezece ani de muncă silnică.

Orbul primea destăinuirea, doborât, cu capul înţepenit în piept.

– Ce zici, nene Zahei, eu i-am omorât?

Neaşteptata întrebare îl zgudui. Ridică mâna şi, pentru întâia oară, pipăi capul soţului trecând palma peste părul lung şi moale, pe care-l ghici bălai, până-n ceafa adânc scobită de gaura minciunilor. Apoi o întoarse coborând-o încet, cu popasuri, pe fruntea ieşită în afară, cu două cocoaşe pe laturi, apăsă ochii boboşaţi cu pleoape tremurătoare ca de o neîntreruptă teamă, prinse nasul

mic, țuguiat, ușor sumes de vârf, cercetă cu băgare de seamă gura strânsă, tivită cu buze subțiri și turtite ca două cordeluțe de mătase, bărbia lunguiață, femeiască, crestată în mijloc de o găurică, cuprinse gâtul gingaș, alunecă peste pieptul strâmt cu coșul băgat înăuntru; îi apucă, acum altfel, mâinile mari, pătrate, grele, cu degete neastâmpărate ca niște viermi, scurte, boante și unghii roase până-n carne.

Era așa cum și-l închipuise: un copilandru, un țângău, încă nedeslușit, care nu va fi niciodată și în niciun fel om întreg. Se întoarse din nou și-i pipăi capul.

– Pe tine nu te tunde?

– Nu. Mă scutește Boieru. Îi place să se joace cu părul meu... Ce zici, nene Zahei? Și tovarășul aștepta liniștit.

Orbul nu se grăbea cu răspunsul.

– Ce zici?

– Ce să zic... Poate.

– Poate ce?

– Poate cum spui tu, își tărăgăna glasul, îndoielnic.

– Că nu i-am ucis eu?

– De! Știu și eu! Și oftă... Și de când ești în ocnă? schimbă el vorba.

Era de mai bine de un an. La început suferise cumplit batjocurile și silniciile ocnașilor cărora le căzuse pradă ușoară. Povesti urletele și zbătăile lui, fără nicio ajutorare, sub pângăririle lor. Până la urmă avu noroc cu Boieru, care-l scăpă de gloată, alegându-l și păstrându-l numai pentru el. Îi plăcuse fiindcă era fraged, alb și copilăros, cu știință de carte: un fel de secretar intim.

– Și acum de ce te-a părăsit? L-ai supărat cu ceva?

– Nu știu, mărturisi cu oarecare ciudă tânărul. I-a venit lui așa! Are toane și hachițe care-l apucă din te miri ce.

– Și-ți pare rău? Aveai loc bun lângă el.

Alexandru, venit în fire, simți șfichiul. Strânse cu putere amândouă mâinile orbului și se lipi de el.

– Nene Zahei, să nu mă lași. Apără-mă!

– Vasăzică, tu ești un fel de muiere a mea, vorbi apăsat. Mă, bine că n-ai încercat, că te striveam acolo pe loc.

Tânărul plângea...

– Mă, urmă Zahei mişcat. Eu n-am nevoie. Dar, dacă asta te scapă de spurcăciunea lui Boieru şi a celorlalţi, lasă-i să creadă ce-or vrea. Zicem ca ei... Numai tu să te faci om cumsecade. Să ştii că doar aşa îţi sunt prieten şi te ajut.

Alexandru urma să plângă în palmele orbului.

Târziu, se întoarseră între ocnaşi, primiţi cu chiote de nuntă. Dar orbul şi soţul cu caraula după ei ieşeau şi se apucau iar să cresteze cu cruci şi stele de zodiac negrul drum al ocnei.

Sâmbătă seara, orbul veni singur la culcuşul lui Boieru. Ăsta vru să se supere că nu-l călăuzeşte Mânza, cum îi e sarcina.

– N-am nevoie, spuse răspicat musafirul. Ştiu odaia voastră ca-n palmă.

– Cum? se uimiră toţi.

– Am călcat-o cu urechea în lung şi lat cu fiecare pas al vostru.

– Şi nevastă-ta? rânji gazda.

Orbul se stăpâni.

– Alexandru, şi apăsă pe numele tovarăşului, vine numaidecât. A rămas să scuture ţoalele şi să aştearnă de culcare.

La capătul săptămânii, în dormitoare se înfiripau, pe tăcute, sindrofii în jurul căpeteniilor, care pofteau oaspeţi. Boieru, înconjurat de fruntaşi, primi cu satisfacţie pe Zahei, îi făcu loc de cinste, pe pat, şi-l înfăţişă tovarăşilor în mijlocul cărora trona.

– Ei, aşa te vreau, prieten bun, nu dugos şi sanchiu cum păreai!... Uite, să faci cunoştinţă cu tovarăşii.

Orbul strânse rând pe rând, ţinute lung în pipăitul lui ascuţit, ca să le recunoască oricând, mâinile a vreo treizeci de vlăjgani, între ei Mănăilă, ciobanul noduros care-şi ucisese nevasta prinsă cu baciul, povestind bucuros cum l-au găsit tocmai când cerca s-o jupoaie de piele ca pe oi, umplând-o cu aer suflat printr-o ţeavă. Apoi Vânzoală, argat care dase foc conacului încuiat cu străşnicie pe dinafară, de arseseră boierii ca şoarecii. Popa Ţurcă, zis şi Burtă-Pustie, ucigaşul preotesei pe care o crestase mărunt şi o presărase cu sare. Irmilie, adventist furios în necurmată vrăjmăşie cu popa. Ăsta căsăpise pe preotul din sat. Când la juraţi i s-a spus că adventiştii adevăraţi nu ucid, el hohotise în plină sală, că popii nu sunt oameni, ci fiare şi trebuie stârpiţi. Boşotă, Lişcotă şi Bencheş,

ucigaşi de rând ale căror mâini se furişaseră grăbite din palma orbului. Veni la rând Hadâmbu, o haramină, balcâz şi buzat, cu dinți albi, obrazul văcsuit cu lustru şi mâinile păroase ca nişte brânci îmblănite de urs. Şerbotă, falnic ca un brad până la brâu, cu fața deschisă şi bălană de caş, cu ochii viorii şi bărbia cărnoasă, frumos rotunjită, iar de la mijloc în jos o stârpitură pe două picioare schiloade din naştere, sucite cu tălpile înăuntru. Ăsta trimisese pe lumea cealaltă, cu şoricioaică, vreo şapte-opt bărbați de care nevestele nerăbdătoare vruseseră să scape, ca să ia alții. La proces el arătase că, după ce isprăvise câinii casei şi pe ai vecinilor, îşi încercă leacurile ucigaşe pe neamuri, veri şi nepoți. La urmă, Ghingirliu, sămânță de păgân, un omuleț uscat, crunt şi iute, care tăiase la o ceartă doi greci şi rănise grav alți patru oameni săriți să-i scape. Ăsta nu se ştie cum îşi păstrase pe el brâiele late cu care umbla încins pe sub haina de ocnaş. Acolo purta înfipte patru cuțite şi două pistoale paragorisite din sare gemă.

Când se mânia, îşi scăpăra ochii de tătar şi ducea numaidecât dreapta la seleaful cu arme.

Toți zece condamnați pe viață. Fiecare îşi avea lângă el perechea, ținută cu dragoste pe după gât, ori strânsă de mijloc. Tot pe atâția tovarăşi şedeau pe jos, cinchiți sau greceşte, ocnaşi mărunți, plevuşca fără cuvânt în sfat. Între ei se marghioleau, cu chiote şi fandoseli, muierile, neîmperecheații, Iapa-Moale, Ocheşica, putorile, cum le spuneau cu dispreț legitimele. Împinşi de colo până colo, ei se ciupeau cu unii, se ghionteau cu alții, se ocărau, aşijderi unor desfrânate.

*

Odată închişi în dormitor, ocnaşii se aflau mai slobozi ca în orice alt loc şi răsuflau. Paznicii, după ce le vindeau pe ascuns rachiu şi tutun, aveau tot interesul să nu mai pătrundă nimeni până la ei. Puteau face ce voiau, numai în linişte. Cu zece parale pe zi plată, fiecare căpăta la sfârşitul săptămânii atât cât să contribuie la băutură şi să-şi cumpere tutun. Banii îi aduna starostele vistiernic, singurul care avea încrederea slujbaşilor şi prin mijlocirea căruia se făcea traficul. Mulțumită trecerii şi bunei chiverniseli,

sectorul lui Boieru era cel mai îmbelşugat în latura pilelii. Venea până la jumătate de oca de om. Dar, cum fruntaşii îşi luau partea leilor, pleava se mulţumea cu câteva ceşcuţe. Ca să nu risipească nicio picătură, pe întuneric, se plecau trei inşi deodată deasupra ceştii cu ţigările aprinse din care sugeau adânc ca să lumineze un pumn de văzduh, aşa ca Boieru să poată cumpăni câteva clipe sticla şi să toarne drept. Pe urmă nu mai era nevoie de nicio zare, mâinile cunoşteau drumul gâtului...

Nu aprindeau felinarul şterpelit, să nu vadă sentinela mijire de lumină la ferestre şi să dea alarma. Nici nu scăpărau, ca să facă economie de fitil şi amnar, destul de arse şi tocite cu ţigările.

– Noroc şi bine ai venit, frate, îi ură Boieru, întinzând cu galantonie orbului un clondir plin. Tu nu eşti om de ţoi, ci de butoi.

Şi hohoti spre lingăii dimprejur. Ăştia se gudurară ţinându-i isonul. Orbul simţi cu putere damful spirtos, dar nu se mişcă. Aducându-şi aminte că oaspetele nu vede, gazda trase cu sete din ţigară să-şi lumineze înainte, îi căută mâna şi vru să-i pună sticla în palme.

– Na, ia...

– Nu beau! spuse scurt acesta şi-şi feri braţul...

– Păi, este partea ta dreaptă, nu bei de la alţii, cinste, îl lămuri şeful, crezând că din mândrie face goange. Ţi-am oprit banii pentru rachiu. Uite şi tutunul care ţi se cuvine.

– Nu fumez.

Fu o clipă de prosteală obştească. Un îngheţ de grozavă uimire amestecată cu indignare! Stare tălmăcită în chip desăvârşit de Boieru dezmeticit.

– Mă, Zahei, tu nu eşti ca toţi oamenii! Şi după o tăcere... Nici nu te-nsori, nici nu te măriţi... Şi acum, pe deasupra, poftim, nu bei şi nu fumezi! Aferim... Ce-o să ne facem cu tine?!...

Zahei sta ca un vinovat înaintea judecăţii...

– Poate nu-i place basamacul nostru. O fi deprins cu altele mai bune, se amestecă popa.

– Să aştepte mult şi bine. Asta am, asta-i dau, încheie el cu parapon şi trecu ceaşca mai departe altora.

– Mă, ţi-o fi ruşine de tovarăşi, se întoarse iar la orb. Îţi las sticla, ia-o cu tine. Poate te răzgândeşti şi-o dai singur de duşcă.

Şi îşi văzu de treabă.

Gheaţa prilejuită de refuzul orbului se topi repede în căldura cinstirii şi a vorbăriei.

Boieru se prefăcea că a uitat de mosafirul anapoda, ascultând o snoavă, dar îşi puse în gând să-l sâcâie, măcar pieziş.

Chemă pe Alexandru lângă el, aparte.

– Na, Mânzo, bea tu în locul sfântului ăsta.

Şi-l sili să înghită repede, una după alta, mai multe ţuici, hotărât să-l îmbete. Iar roata de tainică împărtăşire a soborului nu întârzie să-i tragă şi să-i amestece şi pe ei între ceilalţi.

Orbul asculta şi se căznea din cisluirea pestriţă să scoată fiecare glas deosebit, să-l îmbrace în carne, ca astfel să întruchipeze unul câte unul pe adevăraţii oameni ale căror fapte, nume şi vorbe le auzise. Dar nu putea. Adunarea alunecase către şezătoare. Spre marea lui mirare, ocnaşii nu povesteau despre jafuri şi omoruri, nu-şi istoriseau ispràvile fioroase. Ei se desfătau acum cu basme copilăreşti, mai vrăjite ca băutura pe sfârşite. Treceau pe urmele zânelor şi cailor aripaţi în lumea de dincolo de zidurile vieţii, ahtiaţi de frumuseţe, dragoste şi izbânzi. Chinuitorii lor se prefăceau în zmei, mai lesne de biruit decât directorii de puşcării şi supraveghetorii de ocne.

Zahei se aştepta la alţi oameni. Pe aceştia, aşa cum se înfăţişau, nu-i mai putea recunoaşte...

Lepădaseră de pe ei sodomia, zvârliseră desfrâul, înjosirile, ca pe nişte vestminte mincinoase de împrumut. Se spălaseră de sângele vărsat... Erau, toţi, oameni deschişi, nestricaţi, întregi. De unde inimile astea noi, senine, aproape curate? Joc al uitării? Al amăgirii? O paşnică armonie îi înfăşura şi-i afunda departe ca într-un fum luminos în cel dintâi, fericit, trecut, când încă din zodiile rele nu li se alesese soarta.

Ţigările li se ofileau între buzele arse de dor. Unul câte unul, plecau molcomiţi la culcuşuri. Alţii rămâneau să doarmă acolo, pe loc, de teamă parcă să nu scuture pulberea visului adiată peste ei.

Zahei, mâhnit, se alese cu o nedumerire căzută greu pe sufletul lui orb, otrăvit de obidă şi îndoieli.

Ajuns la pat, nu-l găsi pe Alexandru. Ştiu, adaos la amărăciune, că l-a oprit stăpânul. La urmă se gândi că, în nenorocirea lor, năravul ăsta le ţine ocnaşilor loc de mângâiere. Şi se alină.

Boieru află de la tânăr ceea ce bănuia: nu izbutise să-l scoată din minţi pe Zahei. Era nevoie de un marţafoi mai arzui, mai drăgăstos, priceput la stârnuri şi giugiuleli, cu lipici şi farmece muiereşti făr' de împotrivire.

Seara următoare veni deci curtenitor la patul îndărătnicului.

– Mă, ştii, mi s-a făcut dor de Mânza mea... Şi mi-o iau îndărăt. Te superi?

Orbul se ridică din culcuş.

– Nu de tot. Numai noaptea, se grăbi să-l liniştească. Ziua ţi-l las. Văd că taci... Îţi dau în loc un băiat mai grijuliu să te înveselească în somn, să te slujească dimineaţa. Gambetă, porunci el unui calindroi din spate, un fârtăngău frumuşel, cu mers mlădiat de pisică în călduri, odalisc din haremul propriu, de astă seară te culci tu lângă prietenul nostru. (Şi cu înţeles:) „Ai grijă!"

Ăsta se prefăcea că se desparte cu greu de marele paşă, ca o mieluşea trimisă la tăiere; dar, ascultător, rămase.

Dimineaţă, Gambetă gemea cu mâna dreaptă scrântită, palma umflată şi braţul vânăt până dincolo de cot. O vârâse şerpeşte, aşa, ca din întâmplare, sub şalele orbului, care, sucindu-se în somn, i-o apucase acolo, se lăsase fără să ştie cu toată greutatea şi i-o prinsese ca într-o menghină. Băiatul n-a putut s-o scoată cu toate smuciturile şi opintelile, până ce nu s-a îndurat tovarăşul, care doarme greu, să se deştepte.

Întâmplarea, cusută cu aţă albă, învăţă minte pe marghioli. Niciunul n-a mai primit sarcina să-l seducă.

Boieru, pus la ambiţie, nu se lăsă. Chibzuind cu sfetnicii, au ajuns la socoteală că Zahei ori este famen din naştere, sau legat cu vrajă de vreo femeie care îi înnodase aţa şi-l ţinea neputincios.

Afară dacă nu cumva, cine ştie?, n-o fi scopit. Trebuia deci luat nu cum se face cu un bărbat, cu migliseli şi alintări, ci ca pe muieri: cu de-a sila şi cu forţa. Care se prinde pentru asta?

Nu unu, zece au sărit deodată, momiți ca de o mare pleașcă, de virginitatea victimei. S-au ales deocamdată cinci zăplani, care s-au mutat în locul vecinilor de pat și s-au pornit pe sforăieli. Zahei a cunoscut după răsuflarea streină că nu sunt megieșii obișnuiți: învegheat, s-a culcat pe spate. Deodată, s-a simțit înhățat pe patru părți: trântiți peste el, doi în dreapta și în stânga îl țineau de umeri și alți doi îl încleștară de picioare căutând să-l țintuiască întreg. El i-a lăsat câteva clipe pe cei de la căpătâi să se plece peste trupul lui, cât să-i vie bine, și-a întins apoi repede brațele peste ei, i-a prins de gâturi și i-a încolăcit. În același timp, cum n-avea lanțuri la picioare, le-a ridicat sus de tot cu ceilalți doi care atârnau de ele, împiedecați în cătușe, le trânti cu putere jos și apucă sub buturii de oțel pe vrăjmași, cu câte un crac de al său peste fiecare. Pentru al cincilea tăbărât din față, îi căută răsufletul și, cum îl simți, se ridică în șezut, îi repezi maiul capului într-acolo și îl plesni în piept, năpustindu-l în mijlocul odăii.

Totul se petrecu în liniște și taină, pe întuneric, mutește, doar cu câteva icnete și opinteli. Patul, îngrozit, a tremurat din toate chiotorile, dar nu s-a dărâmat. Dormitorul tăcea chitic. Nu se știa bine ce se întâmplă. Bănuieli numai... Dar nimeni nu îndrăzni să se amestece, s-ar fi încins hărmălaie mare. Poate omor.

Zahei se întinse la loc cu căpățânele unora ieșind din subțiorile lui și cu șalele zvârcolite ale altora sub pulpe. Din când în când, slăbea strânsoarea, să nu-i sugrume de tot. Până ce i-a zvârlit ca pe niște cârpe, câte unul, unul, începând de la margine, cărora le făcu vânt cu călcâiele. Iscoadele i-au cărat târâș... Gustul pentru feciorla orbului s-a curmat. Și ciudat: înfrângerea, în loc să-i întărâte, i-a umplut de admirație și le-a sporit cinstirea pentru biruitor.

– Mă, spunea a doua zi Boieru în șoaptă, pe ăsta, dacă nu-l lăsăm în pace, ori ne aduce în stare să-l omorâm, ori ne schilodește el pe toți. Cum dracu' să-l înduplecăm? Are un mecherez care trebuie găsit. Ce ziceți voi?

– Lasă că-i ghicesc eu viitorul și vă spui ce-o să se aleagă de el, făgădui Șerbotă, vraciul.

Dimineața șeful se opri să schimbe vorbă cu prietenul.

– Cum ai dormit? îl ispiti el.

– Ca de obicei. Dar mi-ai dat tovarăşi nişte zurbagii.

– Cum aşa? Te-au necăjit cu ceva?

– Nu. Cât numai se zbuciumă rău în somn. Parcă ar fi apucaţi. M-am trezit cu ei peste mine şi abia m-am putut scutura. Ba n-au mai avut loc în aşternut şi-au ajuns pe sub pat.

– Bine că mi-ai spus, făcu Boieru.

Şi în gând se mira de cu ce iscusinţă o aducea din gură orbul. Şi împăciuitor:

– Las' că-ţi trimit înapoi pe Mânza...

Pe Mânza însă îl plesnise sorocul pandaliilor. Nu mai da pe la culcuş, fugea din rând, rătăcea prin ocnă, se ascundea... Îl prindeau prin dormitoarele streine, de unde îl aduceau cu mare cazn㠍înapoi... Când şi-a venit în fire, orbul nu mai avea nevoie de el. Umbla singur nestingherit pe drumul ocnei, în coada trâmbei. Şi era mulţumit ca de un fel de libertate.

Ocnaşii primiră pe Zahei aşa cum era: tovarăş paşnic şi de credinţă... dar neatârnat, neclintit din ale lui. Se deprinseră cu el răznit, tras deoparte din amestecul tulbure al obştii. Tăcut şi mâhnit, deloc primejdios, nu râvnea nimic, nu făcea umbră nimănui... L-au lăsat în pace. Boieru numai nu pierduse nădejdea că odată şi odată o să-l dea pe brazdă şi să-l aducă pe calea cea bună. Ar fi păcat de el, spuse şeful, să rămână orfan de singurele bucurii ale întunericului: dragoste spurcată, rachiu otrăvit, tutun blestemat.

Sâmbătă seara împlineau pofta starostelui lăfăit ca un bei între fanţii lui şi se abăteau la refeneaua lor. Boieru îşi făcea într-o doară datoria şi-i întindea sticla, necăjindu-l:

– Na, mă Zahei, ia măcar o gură, ce dracu', n-ai să mori.

– Lasă, altă dată, mai târziu, refuza el zâmbind cu blândeţe.

– Mă, tot am să-ţi găsesc eu meremetul, îl ameninţă acesta trăgând clondirul înapoi.

Cu încetul, orbul prinse obicei şi venea să asculte, mai ales cântecele. Iapă-Moale, cu glasul lui ciudat, uşor îngroşat, geamăt melodios înăbuşit în coardele gâtului să nu s-auză de-afară, le tânguia doine şi balade bătrâneşti. Mănăilă ciobanul scotea fluierul ascuns în stratul patului şi zicea jalea păstorului când a pierdut oile sau horea ca odinioară la târlă, însoţind sunetul limpede al

tilincii cu isonul unui soi de gâjâit neîntrerupt, muget dulce, modulat în gâtlej. Oamenii nu lăcrămau... nu oftau măcar. Stăteau neclintiți și ascultau duși... Ca și cum, printr-o vrajă, ei sunt acum cei slobozi de odinioară și ar fi auzit, stând la casele lor, zvon și bocet despre niște cunoscuți întemnițați, poate morți în ocnă, departe:

Foicele foi uscate,
De opt ani și jumătate,
Zac în ocna cu păcate.
Zac în fiare și nu știu
De sunt mort ori de sunt viu.

Așa se târșeau zilele și nopțile la fel de întunecate, amestecate unele cu altele... Totuși, un fel de răboj al calendarului creștinesc îl ținea popa Burtă-Pustie. Îi dibuia din spusele paznicilor și din alte semne nesimțite. De pildă, Sfântul Nicolae cădea totdeauna, orice s-ar fi întâmplat, cald sau zăpadă, în seara când convoiul ieșind din ocnă auzea taraf de lăutari în casa directorului pe care-l chema Nicolae. De aci popa socotea cât mai e până la Crăciun și statornicea nașterea Domnului.

Aproape de marile praznice câțiva dintre ocnașii crescuți în datini, la țară ori prin mahalale, închipuiau din hârtie proastă o stea, câteva sorcove și porneau să colinde lui Boieru și fruntașilor care-i cinsteau cu băuturi și bănuți de câte o para. Atunci dormitorul părea că se-nnorează călâi, mirosea lin a aburi de colaci calzi, a mere și gutui coapte în cuptor.

Orbul s-a bucurat cu adevărat și nu se mai sătura ascultându-i. Îi punea în fiecare seară să-i ureze, lui anume, și-i dăruia cu toți gologanii câți îi avea. De sărbători, popa a săvârșit, așa cu ce-și aducea aminte pe dinafară, o spoială de slujbă bisericească, la care a plecat capul până și adventistul. Toate astea l-au mai înmuiat pe Zahei și i-au înviat nădejdile.

– Mă, spuse într-o seară popa. S-a sfârșit Câșlegile. De mâine avem Cârneleagă. Pe urmă începe Postul Mare.

– Și ce-i cu asta? îi ținu Boieru calea la vorbă.

– Asta înseamnă că de acum în şase săptămâni vine Paştile. Ostoiţi-vă şi voi măcar zilele astea cu păcatele. Păstraţi-vă curaţi, să vă spovedesc.

– Iar începi cu palavrele tale? Aici unde nu mai este Dumnezeu, nu sunt nici păcate. Nu vezi? Le-am ispăşit în beznă şi obezi.

– Treaba voastră. Să ştiţi însă, urmă Burtă-Pustie, că eu de acum mă culc singur. Nu mai primesc pe nimeni lângă mine.

Ajunul Bobotezei, când cerurile se deschid şi pământul se destăinuie, comorile răsuflă şi duhurile joacă, iar vitele şi oamenii proorocesc, era aşteptat cu înfrigurare. Atunci Şerbotă, vraci şi zodier, ghicea soarta. Nu la oricine! Numai la cei aleşi de el şi după mari rugăminţi. Anul acesta el fu şi mai zgârcit în oracole. N-a vrut să dea în bobi. A luat mâna lui Boieru şi, plecat peste palma lată, a tras vârtos din ţigară, s-a chiorât în podul brăzdat şi a dat-o repede în lături.

– Du-te-ncolo cu mâna ta, că nu se vede nimic.

Şi a trecut la alţii grămădiţi împrejurul lui. Zahei sta liniştit deoparte şi asculta.

– Nu vă mai înghesuiţi voi cei vechi, sunt sătul de baftele voastre sparte-n fund, îi ghionti Şerbotă. Ia aduceţi-mi mai bine pe orb, să vedem ce trişte are? E vreo scofală de soarta lui? Poate ajunge împărat!

– Al orbilor, glumi cineva.

– Pentru asta ar trebui să aibă bun măcar un ochi, râse altul.

– Tacă-vă floancele. Sunteţi nişte proşti, îi puse solomonarul la locul lor. Ce ştiţi voi? Sunt fel de fel de împăraţi pe lume. Unii peste cele nevăzute... Întinde laba, frate, îndemnă el pe Zahei, să-ţi citesc în ea rosturile.

Lui Zahei nu-i plăcuseră vorbele şi nu se mişcă.

– A, nu vrei? Ţi-e cumva teamă de viitor? Las' că viu eu la tine.

Se sculă pe picioarele-i sucite, se aşeză lângă orb şi-i luă pe neaşteptate mâna în ale sale.

– Ei! mână mică... inimă mare... făcu uimit...

Atât avu timp să spuie, că Zahei şi-o trase înapoi... Şi nu s-a învoit în ruptul capului să i-o cerceteze.

– Mă, da' dugos şi sanchiu mai eşti!...

– Lasă-l în pace, dacă nu vrea, îi luă partea şeful. La urma urmei, are dreptate: ce mai aşteaptă el de la viaţă? Întoarce-te la mine, că n-ai isprăvit.

În palmă se ghicea soarta mică de toate zilele.

Pentru cea mare – Ursita –, vraciul nu turna plumbe, nici cositor, folosea mijloace tainice, îndeosebi udul proaspăt anume descântat şi afierosit. De-aia se lăsa greu. Dar n-avu încotro: porunca e poruncă.

Pentru noua ispitire a viitorului, era nevoie să vadă bine... Se alcătui deci din câteva ţoale lungi, sprijinite în capetele a patru oameni, şi întinse pe spatele lor până jos în duşumea un soi de cort sub care se aprinse felinarul. Lumina pâlpâi, se izbi sperioasă de pereţii soioşi şi rămase prizonieră acolo. Întunericul domnea nestânjenit afară.

Boieru urină lung, cât un cal, într-un ciubăr lat, înadins scobit în sare, şi-l întinse descântătorului care, stând greceşte la mijloc, se îndoi peste el şi prinse să-l boscorodească. Udul cald şi spumos începu să fiarbă. Clăbucii jucau, se strângeau, se risipeau, se mutau în chipuri şi înfăţişări deosebite, repede schimbate. Izul tare de amoniac îi aţâţa nările şi-l îmbăta. Apoi spumele subţiate se aşezară în rămurele, se hotărâră în linii şi aţe ca plasa de păianjen pe luciul untdelemnos de oglindă slinită a lichidului. Ţeapăn, holbat, fără suflare, cu priviri sticloase, ţintite în palma întinsă a urinei, ghicitorul întârzia cu tălmăcirea semnelor, încă mişcătoare în bătaia luminii. Nimeni nu clintea. Boieru nu se putu stăpâni să nu tremure.

– Mă, tu te arăţi într-un alai mare, silabisi cititorul ca-n nişte buchi nedesluşite. Mergi în frunte... Eşti voios.

Şi vraciul întrerupse vorbirea... Şi iar o lua, ca şi cum zugrăvea pe măsură ce i se desfăşura vedenia.

– Porţi ceva, ca o zgardă.

Boieru făcu un gest de nemulţumire.

– Stai! Nu! Altceva... Pe cap... pe frunte în chip de cunună. Şi nu eşti singur. Sunteţi doi... mergeţi alături. Şi amândoi încununaţi... Pe urmă o horă, într-o adunare.

Şi deodată:

– Mă, tu te-nsori. Şi pe curând. Anul ăsta. Pun capul. Boierule, jucăm toţi la nunta ta.

Cei de sub cort răsuflau uşuraţi. Boieru rămase nedumerit. Era prea puţin.

– Altceva nu se mai arată?

– Altceva? Pentru anul ăsta, nu.

– Atunci cercetează înainte pentru anii viitori.

– Ţii tu? Nu vrei să amâni?

– Nu... Acuma.

– Bine! Atunci trebuie să gonim puţin vremea mai departe.

Şerbotă suflă peste firişoarele galbene, rămăşiţe ale spumelor topite. Se stârni un uşor vârtej, faţa apei îngreuiată se încreţi, se zbătu şi se potoli în altă înfăţişare nouă.

Solomonarul încremeni un timp încruntat asupra ei, suflă iar. Dar lichidul îngroşat nu se mai mişcă. Clăti vasul unde dormea acum un ulei năclăios negru-verde. În el vinişoarele cenuşii ale ursitei nu-şi schimbaseră locul, nici chipul. Se rostuiseră şi-ngheţară.

Şerbotă ridică ochii la Boieru, încovoiat lângă el, şi-l cercetă repede cu privirea speriată, să se încredinţeze parcă de ceva. Apoi şi le mută iar în fundul vrăjit al vasului, boscorodi, certă, ameninţă... nicio premenire. Nu mai aşteptă. Îl luă şi îl vărsă peste picioarele tovarăşilor.

– Ce e? Ce se-ntâmplă? o sfecli Boieru.

– Nimic... Nu vrea să iasă, mormăi Şerbotă.

– Cine? Nu te face. Spune, nu-mi ascunde.

– Ce să-ţi spui, mă?

– Tot ce vezi. Nu-mi pasă. Numai să ştiu mai dinainte.

– Nu e bine, îl dojeni vraciul. Asta ajută şi grăbeşte să se-mplinească.

– Spune, şuieră mânios Boieru. Ce este să se împlinească?

Şi ridică pumnul.

– Mă, stai binişor, se oţărî Şerbotă. Eu îţi ascund de milă. Şi dacă ţi-o spun, n-o fac de frică. Ascultă...

Acesta se stăpâni bojogiu la faţă.

– Mă, tu ieşi din ocnă.

Surprins, Boieru ridică dintr-o sprânceană.

– Când?

– Dacă e cu zăbavă, peste cinci ani.

– Şi mai degrabă?

– În vreo trei...

– Şi de ce nu te-ndurai să-mi spui?

Vraciul tăcu.

– De ciudă că tu ai să rămâi mai departe închis?

– Nu... Şi Şerbotă se îndrăci: Nu de asta!

– Dar de ce?

– Că nu ieşi pe picioarele tale.

– Dar cum? Şi sufletul se abătu în el...

– Purtat în ceva... Ca într-un coşciug... şi plin de sânge...

Boieru stete o clipă zăpăcit.

– Du-te dracului cu minciunile tale... Bine face orbul că nu te primeşte.

Şi, furios, cu un picior în spate, zvârli pe descântător în lături.

– Hai, băieţi, la rachiu.

Şi ieşi cu ceilalţi, dărâmând cortul cu toate ţoalele năpustite peste zodier şi peste felinar.

Se împrimăvăra grabnic. Într-o dimineaţă, osândiţii rânduiţi în curte aşteptau ordinul de plecare, când un glas ţipă ascuţit:

– Rândunica... rândunica.

Toţi ochii se ridicară şi o zbucnire de glasuri din toate piepturile cotropi văzduhul.

Nicio pedeapsă, şi mâncaseră destule, nu-i putuse dezbăra de acest chiot sălbatic, scurt ca un fulger, cu care ocnaşii le primeau în slavă.

Regulat, directorul se speria crezând că e răzmeriţă.

– Rândunele... rândunele..

Cel care le zărea întâi şi da de veste tovarăşilor primea o răsplată. Mulţi le pândeau zile şi săptămâni de-a rândul spionând cerul cât le îngăduia răgazul înainte de intrarea în ocnă şi înainte de închiderea în dormitor. De data asta, câştigătorul se brodea să fie din ceata lui Sperie-Peşte, ceea ce mâhni pe orb, care înălţase şi el ochii sarbezi spre întunericul de sus şi îşi însemna tot mai

şters în gând: acolo, la Dunăre, gheţurile pârâiau pretutindeni, descopciate de toate chiotorile. Suflă Băltăreţul, aer dulce de la miazăzi. Apele umflate răzbesc peste maluri cu avuţii de crapi şi somni. Gâgâie pe sus cârduri de gâşte sălbatece. Roiesc raţe şi călifari... Şi mai ales începe bătaia peştelui.

Peste el, aici, se aşterne şi-l roade rugina.

Rândunelele zburară. Pe urma lor, rămaseră toţi multă vreme muţi, ameţiţi, cu gâturile sucite în sus, chiar şi în ocnă, cu gândurile aiurea, osândiţi, gardieni, soldaţi... Şi ziua întreagă nu mai fură buni de nimic.

Apoi, în alte zile, s-au desfăşurat funii cântătoare de cocori, s-au rotit berze... dar în alte ceasuri... Au trecut peste ei, cei cufundaţi în ocnă, şi n-au mai ştiut. Le-au spus doar soldaţii. Au aşteptat zadarnic în răstimpurile cât se aflau în curte. Nu le-au mai văzut. Poate la toamnă, când trec înapoi, să aibă noroc. Sau la primăvara viitoare, când iar le vor întâmpina cu urale.

Aşteptarea asta le era încă una din chinuitoarele mângâieri: să viseze la întoarcerea sărbătorească a ştafetelor lumii slobode.

*

Ocnaşii sunt mult mai nenorociţi vara. Celelalte anotimpuri sunt de la sine întunecate. Dar chiar mărita doamnă a anului, cu puternica şi îmbelşugata frumuseţe, abia pătrunde acolo. În locul ei, timpul, negru olog, târăşte în cârcă doar o biată slăbănoagă aşijderi toamnei şi iernii. Şi pe aceea o zăresc numai între două clipiri: în zori, aşteptând să pornească spre ocnă, şi seara târziu, când trec la culcare spre sălaşele cu zăpuşeală împuţită. Încolo, pentru ei, pretutindeni şi toată vremea domneşte tot bezna. Ceruri măreţe, dimineţi strălucite, amiezi de azur arzător, lungi apusuri cusute cu lumini de mătase rămân departe afară, să-şi desfăşoare dincolo de ochii lor splendorile. Şi, oricât de trudiţi, nu pot să doarmă. Le simt prin ziduri până târziu când se face peste tot noapte adevărată.

Ca şi ei toţi, Zahei îndura chinurile îngropării de viu. Grădina lui Lagradora stăruia cu proaspetele-i amintiri supte în carnea lui. Zbucnirea în răsărit a soarelui, puterea de duh a vântului, subţirea

povară a văzduhului cu creştete aprinse, ispitele umbrei, copacii, norii, apa, mai ales apa, toate, toate, când se trânteşte pe pat, se culcă peste aducerile lor aminte care ard ca jarul viu.

Şi nicio întâmplare cât de mică nu se agață pe zidurile de sare, lunecoasă în hău a zilelor.

Spre toamnă puțină înviorare. Doi proaspeți osândiți le-au sporit numărul, împărțiți unul lui Sperie-Peşte, celălalt lui Boieru. Ceea ce a dat de furcă întregii ocne: prilej de întrebări, presupuneri, cu povestea noilor tovarăşi, trecută din gură în gură, soarta lor plânsă ori luată în râs, isprăvile lăudate sau hulite. Nu s-a pierdut un amănunt, nu s-a păgubit o vorbă, nu s-a trecut cu vederea un semn făcut cu mâna sau cu ochiul de noii intrați, fără să nu fie numaidecât culese, dezbătute, legate şi alcătuite în felurite chipuri, sporite de o curiozitate împinsă la delir. Se ațineau să afle mai ales cum au primit botezul ocnei şi în ce fel au răbdat primele încercări ale uceniciei.

Îi pipăiră mai întâi şefii, fiecare pe al său, şi-i întoarseră pe toate părțile şi toate fețele, de aproape şi de departe, pe dinafară şi pe dinăuntru, cum cercetează negustorii de sclavi marfa, până şi în gură. Aşa s-a descoperit că unul din ei, cel de la Boieru, un bătrânel slab ca o scândură, păstra într-o falcă trei măsele de aur, care nu se ştie prin ce minune scăpaseră tuturor puricărilor de până atunci. Asta însemna dintr-odată o comoară. Vândute paznicilor, măselele aduceau zeci de oca de rachiu şi pachete cu tutun, şi prețiosul bătrânel fu botezat pe loc Aurică.

Celălalt, flăcău năltuț şi zvelt, cu cap frumos strujit, poate fruntea puțin de berbec, dar răscumpărată cu prisosință de tăietura obrazului de un oval fără greşeală, pielița întinsă, auriu-mată, dulce la pipăit ca saftianul, ochii mari, codați, de căprioară, negri, umezi, duioşi, nas subțire, semeț, dar bine măsurat, cu nările aproape lipite, gura mică şi cărnoasă, cu buze maşcate, mers nițel lânced unduios din şolduri, mâini şi picioare gingaşe, izbise pe toți. Mai ales pe Boieru, ajuns în cumpăna vieții, îl săgetă drept în inimă. Scurt, îl întoarse pe dos. Fu de-ajuns să-l ochească de două-trei ori, ca văpaia patimii să-l încingă aprigă. Şi nu se mai stăpâni. Plăti să-i afle numele, viața, faptele scrise în dosarul sosit odată cu osânditul.

Saharian, mângâiat cu numele de Giugiuc, fecior în casă la un cunoscut artist, cunoscut pentru talent ca şi pentru moravurile lui pidosnice, trăise cu „domnul" pe care izbutise să-l despartă de soţie. Stăpânul, boier nestatornic şi fluşturatic, cu zeci de alte prietenii şi legături de acelaşi soi, scosese din fire pe tânărul amant care se socotea singurul legitim. Ros pe bună dreptate de gelozie, el nu mai putu răbda să fie înşelat... Odată, când îl prinse în flagrant delict, pângărind cu altul iatacul lor intim, îi sfărâmă tâmpla cu o lovitură de pumnal, găsit din întâmplare pe masă.

Povestea înfierbântă şi mai grozav pe Boieru. Temperamentul pasional al iubitului îi întărâtă dorinţele. Făcea tot ce-i sta în putinţă să se apropie de el, în zilele lucrătoare prin curte şi în ocnă, duminica la ferchezuială. Îi da roate ca un cocoş, cu ochi galeşi, ahturi şi ofturi, ca odinioară când da gata fetele de la completuri. Giugiuc se ţinea rece şi distant. Încercă să intre în vorbă. Sperie-Peşte, parlagiu fieros, un tolomac negricios ca un gealat, mereu pus pe bătaie, veghea straşnic, cu măciucile pumnilor în şolduri, să-şi apere bunul. Iar tovarăşii lui făceau necontenit de pază în preajmă.

Boieru cu ai săi s-ar fi încumetat să se măsoare cu ei. Cele două tabere se mârâiau, arătându-şi colţii, nerăbdătoare să-şi dovedească credinţa faţă de şef şi mai cu seamă bucuroase de-o bătaie, căreia toţi îi duceau dorul, la urma urmei iasă ce-o ieşi. Dar Boieru ştia: iese scandal, pedepse, mutări, din care Giugiuc ar fi fost pierdut pentru el, fără întoarcere. Nici aşa însă nu mai mergea. Vedeau toţi cum gogeamite voinicul se prăpădeşte. Îndrăgostitul tânjea, se topea pe picioare şi nu mânca, bea cumplit.

– I s-au aprins rău călcâiele, spuneau tovarăşii, mândri de vlaga verde a şefului. Dar nimeni nu-şi da seama, şi cu atât mai puţin Boieru, că în zbuciumul lui se amesteca tot atât orgoliu dârz şi pizmă cât poftă şi jind. Privind la partea căzută rivalului, i se părea mai bună şi se simţea nedreptăţit. Nu se putea linişti până ce nu-i va răpi-o şi turba că un nepricopsit ca Sperie-Peşte îi stă împotrivă.

Ciracii, îngrijoraţi, se sfătuiră ce este de făcut şi nu găsiră nimic mai de ispravă decât să răpească într-o seară pe tânăr, să-l

aducă plocon şefului, care să-şi astâmpere poftele şi să se tămăduiască. Acesta zâmbi amar. Zburase vremea dragostelor iuţi, smulse cu sila şi repede trecătoare, descalecă şi încalecă.

Acum, aşezat şi tabieticos, avea nevoie de iubire caldă, cu răgaz, legumită pe-ndelete şi împărtăşită.

Se întoarse la politica lui înţeleaptă, a mijloacelor diplomaticeşti. Puse în mişcare pe cel mai bun codoş, Iapă-Moale, ministrul său pentru treburile din afară. Iapă-Moale, sub înfăţişarea de lungan lălâu, deşucheat şi îngălat, ascundea o isteţime şi o viclenie puse de mult şi cu folos la încercare.

Îl însărcină să negocieze cu protivnicul răscumpărarea odorului şi în acelaşi timp să înmoaie şi să câştige inima acestuia cu daruri şi făgăduieli. Şerbotă adause descântece de dragoste pentru Boieru, de scârbă şi urât pentru adversari.

Târguielile n-au durat mult... Sperie-Peşte nici n-a vrut să audă. Ba încă a trimis nişte lungi şi complicate, până la al noulea neam, pomelnice de înjurături, pe care solul, întors cu coada-ntre picioare, n-a cutezat să le înfăţişeze aidoma.

Alt sfat, cu mare dezbatere, la culcuşul şefului înfruntat. Zahei, întrebat, şi-a dat cu părerea ca totul să se oprească aici. Boieru să-şi găsească singur cumpătul şi să [se] înfrâneze. Nu e nici de rangul, nici de demnitatea lui să se înjosească râmnind la târâtura unui bandit. Popa puse însă numaidecât altfel problema şi răsturnă chestia: Deoarece ne-am vârât până aici, zicea el, e o datorie de obraz ca şeful să-şi facă ambiţia şi cu el să ieşim noi toţi biruitori. Şi nu e greu să se vie vrăjmaşului de hac. E de-ajuns să se ungă cu un bacşiş bun supraveghetorul principal care găseşte lesne chip şi cale să smulgă din ghearele Sperie-Peştelui prada şi să le-o dea lor.

– De unde atâţia bani cât ne-o cere? se îndoi unul.

– De unde? Punem mână de la mână şi strângem. Şi apoi n-avem pe Aurică?

Boieru bătu încântat din palme.

– Aferim! Măselele! Bravo, popo, vino să te pup!

– Nu! sări repede Iapă-Moale, care nu se vrea întrecut. De ce să băgăm în treburile noastre om strein? Dacă e vorba de preţ

bun, să încercăm întâi o împăcăciune între noi, ocnaşii. Lăsaţi pe mine, cunosc eu pe alde Sperie pe mă-sa!

Şi astfel s-au reluat noi ciorovăieli, pe alte temeiuri, de data asta mult mai serioase.

Când ambasadorul trecu acum pe la nasul adversarului putinţa unei înţelegeri a lui Boieru de-a dreptul cu cârmuirea care să-i dea pe tânăr, Sperie-Peşte o băgă pe mânecă. Îşi da seama că nu poate ţine piept concurenţei, dacă supraveghetorul scoate pe Giugiuc la mezat. Căci niciunul din osândiţii pe viaţă nu-şi pierde speranţa că în curând o să scape într-un chip sau altul, fugă, foc, cutremur, război. Şi-n vederea acestei ieşiri la lume îşi pregăteşte din vreme un cheag, ban de ban strâns cu mare migală. Şi el nu avea nicio poftă să-i cheltuiască.

El era un căpcăun jacman şi cărpănos, care n-ar fi stricat pentru un gust al său nici măcar un ban din câţi strângea jefuindu-şi supuşii. Pe când Boieru e mână spartă şi are şi trecere. O înmuie deci...

– De ce să nu cădem mai bine noi, cei asupriţi, la învoială între noi? pledă codoşul. La ce să-şi bage coada galonatul? Nu e mai cuminte câştigul să-ţi rămâie ţie? Şi stingem cu asta orice zâzanie.

– Atunci cum facem cu cârmuirea? se scărpină în cap parlagiul lacom. Că trebuie învoire. Lor nu le dăm bani?

– Asta ne priveşte pe noi. Tu nu te sinchisi...

Şi urmară alte târguieli.

După câteva zile de aspre ciorovăieli, conciliabule şi conferinţe, Sperie-Peşte aduse cele din urmă neclintite condiţiuni: un schimb. El dă pe Giugiuc, în locul căruia primeşte pe cel cu trei măsele de aur. Iapă-Moale sări în sus.

– Aurică? De unde până unde îl scoţi acum pe ăsta? Că n-a fost deloc vorba de el.

– Stai, că nu s-a isprăvit, îl opri protivnicul: îmi mai daţi pe deasupra treizeci şi doi de franci despăgubire.

– Asta-i neruşinare, răcni solul. Simbria şefului pe un an.

– Dacă vrea!... Şi...

Sperie-Peşte se opri din vorbă zâmbind.

– Şi... făcu după el Iapă-Moale zăpăcit.

– Şi Boieru ridică toată cheltuiala nunţii...

Iapă-Moale zgâi cât putu ochii lui bleojdiţi.

– Nuntă? Ce nuntă?

– Nuntă, ca toate nunţile... cu popă şi cununie. Băiatul nu primeşte altfel! Destul l-a înşelat şi l-a nenorocit măgarul dintâi... Acum vrea în regulă.

– Nu se poate, cercă solul, cu glas gâtuit, să se împotrivească.

– Dacă nu se poate, lăsaţi-l în pace. Eu, ca un părinte, sunt dator să-l sprijin: ieşim toţi chiar mâine şi reclamăm directorului... Şi dacă vă atingeţi de el... v-adun de pe jos.

– Asta ai scornit-o tu, ca să-ţi baţi joc, zbieră mânios Iapă-Moale. Unde s-a mai pomenit nuntă aici?

– Are să se pomenească de aici înainte. Şi îi cunun eu, naş.

Codoşul se întoarse furios... Dar Boieru, care nu mai putea răbda nici dragostea respinsă, nici trufia-i înfruntată, primi. Se rugă numai de prietenul Sperie-Peşte să-i uşureze condiţiile şi să le slăbească în două puncte. Întâi să nu ia numai el câteşitrele măselele. Să-i lase şi lui una, cu care să ridice nunta. Al doilea, să se lepede de năşie, deoarece a apucat să-i făgăduiască lui Zahei.

Alte încordări şi tocmeli, cu alte ameninţări dintr-o parte şi alta. Dar de data asta Iapă-Moale se ţinu dârz şi până la urmă scoase de la vrăjmaş şi măseaua, şi pe Zahei.

Curând cei doi şefi se întâlniră în ocnă, fiecare cu alaiul său după el, se întâmpinară cu mâinile întinse, pecetluiră târgul şi hotărâră nunta, care trebuia săvârşită cât de curând, să nu intre în post. Până atunci, Boieru fu autorizat să facă făţiş curte logodnicei. Pierdut, ca un amorez începător, el trimitea daruri: mâncări şi băuturi socrului; şi punea pe Maghereanu să sculpteze trandafiri şi crini din bulgăraşi de sare pe care-i oferea iubitei.

Administraţia, bucuroasă de orice bună înţelegere între ea şi ocnaşi, înlesnea şi încuraja aceste împerecheri de condamnaţi, care domoleau anarhia şi zămisleau îndatoriri şi legături, înjugând la un fel de stare civilă pe aceşti gârbiţoşi fără lege, nici Dumnezeu.

Învoirea se dete cu amândouă mâinile şi cele două jertfe se schimbară unul la locul celuilalt. Şi trecură: Giugiuc la nuntă, Aurică la junghiere.

Ocna întreagă se însufleți la vestea nemaiauzitei și nemaivăzutei sărbători. Boieru își freca palmele. Pe deasupra, cum avea pretenția să se creadă imens și să fie socotit milos, era mulțumit că scapă de scoaterea măselelor bătrânului și că cruzimea asta are s-o făptuiască parlagiul.

– Lasă, mă, să le scoatem noi... îl certară tovarășii. Să vezi că tâlharul ăla o să le oprească pe toate. Pe-a noastră n-o s-o mai vedem.

Și au avut dreptate... În dimineața nunții, la împărțire, Sperie-Pește susținu cu neobrăzare că în falca sfrijitului n-a găsit decât două măsele de aur. A de a treia era de os plin de rugină, stricată, și că ei ori au luat-o drept aur și s-au amăgit, ori au știut și au vrut să-l înșele pe el. Dar n-a mers. Ginerică însă, mândru și fericit, trecu peste toate!...

Puțin mai târziu trimise după Motoașcă. Ăstuia nu i se împotrivea lacăt, nu-i rămânea neaflată ascunzătoare. Bucureștean get-beget din Delea, trecuse de mititel după moartea maică-sii la o bunică. Baba ținea casă cu fete, o duzină de otrepe și lepădături adunate de pe maidanele vieții. Copilul, pus de bătrână, umbla în toate motoașcele unde nenorocitele își înnodau gologanii, își strecura mânuțele în buzunarele clienților așteptând rândul în salon și, din când în când, da o raită pe la tată-su, însurat a doua oară cu o scorpie care, cum îl vedea, îl lua la goană și la huiduieli. Pramatia găsea însă meșteșug să se prelingă nesimțit și să scotocească prin dulapuri și lăzi, ca să se întoarcă totdeauna cu câțiva bani și lucruri.

– Sunt ale tale, maică, de la mamă-ta, îl lăuda baba, mângâindu-l pe păr.

Dar i le lua ea... Mai mărișor, trecu la motoașcele bunicii: îi trebuia de cheltuială pentru tutun și băuturică. Femei avea la nas...

Apoi înaintă în meserie. Bașca de furturi prin tramvaie, buzunăreli pe străzi și câte o iamă prin tejghelele cârciumarilor căscăunzi, își alesese o specialitate: bătrânele. Făpturile astea gârbovite, înfofolite și înghemoșate în fel de fel de bulendre și fuste, încinse și înnodate cu tot felul de broboade și cingători, niște adevărate motoașce vii, țin ascunse în sân, la betelie, în ciorapi, iarna în izmenele

lor lungi de barhet, parale bune, învelite în cârpe, strânse cu zece noduri. Sau le păstrează pitite în chichiţele sipetelor, în paiele mindirului, prin găurile din duşumea.

Asupra lor se abătu, ca un uliu, tinerelul. Le ponta una câte una, sau mai multe deodată, le urmărea, le făcea cunoştinţă şi se împrietenea: nu era deloc greu. Uneia îi intra cu linguşeli, zaharicale şi covrigi cu susan pe sub piele. Alteia îi făgăduia s-o ia, că vrea să se aşeze la casa lui. Pe alta o amăgea că-i cumpără cocioaba, pe preţ bun. Între timp pătrundea prin odăi şi opera. Descuia, cotrobăia, răscolea, deznoda şi pierea, lăsându-le cu buzele umflate.

Unde nu se prindea felul ăsta blând, sărea la mijloace tari. Vrăjea încuietorile uşilor ori balamalele ferestrelor şi aluneca după mijlocul nopţii, nălucă, la patul încăpăţânatei. Norocul ei dacă baba avea somnul greu şi nu se deştepta.

De crăpa măcar un ochi şi cerca să strige, îi punea mâna în gât. Baba murea. Nu de strânsoare, cum spusese el la apărare, că n-apăsa rău, ci, ca o proastă, de spaimă. Câteva întâmplări din astea cu muieri tâmpite şi slabe de inimă îl îmbrâncise în ocnă.

Acum se înfăţişa cenuşiu şi fleşcăit ca un şobolan prins în cursă şi dat tarbaca. Dar mâinile îi rămaseră aceleaşi, lungi, sprintene şi deştepte, mâini de maestru, terminate nu cu degete şi unghii, ci cu zece chei şi tot atâtea cârlige să nu li se împotrivească niciun nod şi nicio încuietoare. Boieru îl primi cu prietenie şi îi şopti ceva scurt la urechi. Omul se înveseli. Spuse numai:

– Las' pe mine.

– Stai, îl opri şeful. Trebuie chiar azi, cât e vânzolul şi harababura asta a nunţii. Mâine este prea târziu. Le strămută ori le dă...

– N-avea grijă, îl încredinţă Motoaşcă.

– Şi să ştii, se plecă spre el ginerele, în taină, să ştii că una rămâne a ta.

*

Nunta se săvârşi în ultima duminică de harţ, după-amiaza, în dormitorul lui Boieru, sub ochii cu oblăduinţă închişi ai administraţiei care a contribuit şi ea la îmbogăţirea şi strălucirea ţeremoniei.

Giugiuc sosi îmbrăcat ca o fecioară, într-o lungă cămaşă albă femeiască, cât se ţinea ca o rochie târâş după el, cu pepţii încreţiţi în volănaşe, horboţele şi alte bibiluri, strâns peste mijloc cu o cingătoare roşie. De pe capul cu părul acum mărişor crescut îi atârna pe spate un văl adevărat de mătase. Toate împrumutate prin nevasta unui paznic din chiar casa directorului, unde s-a iscat oarecare ciondăneală. Cucoana şi fetele, curioase, ţineau morţiş să vadă nunta, mare distracţie în pustietatea asta, unde ele se morfoleau numai cu ale gospodăriei. Dar directorul, bărbat sever, nu ştia de glumă. Le-a oprit cu vorbe atât de urâte încât a ieşit ceartă şi ziua întreagă au stat toţi bosumflaţi.

Giugiuc păşea palid, cu ochii umezi parcă de lacrimi, la braţul lui Boieru, înzorzonat şi el peste hainele vărgate, cu panglicuţe şi alte ţarţamuri. Pe hârdăul de apă, slujind acum drept sfântă masă, luceau două cercuri, în chip de cununii, tăiate din tinichea de acoperiş frecată până ajunsese argintie. Alături un păhărel cu vin şi un pesmet ros de şoareci. În loc de lumânări, Zahei şi Alexandru le-au ţinut aprinse două felinare din ocnă. Numaidecât în spate străjuiau Sperie-Peşte şi Gagiul cu cele două state majore ale lor amestecaţi cu soţii şi prietenii ginerelui, împopoţonaţi, în loc de beteală, cu felurite găteli mărunte. Apoi paznicii, dorobanţii de gardă, dornici de privelişte nouă şi setoşi de băutură. Pe urmă gloata, prostimea, cu gura căscată la atâta splendoare şi bogăţie.

Popa Ţurcă, înveşmântat într-o largă rochie albastră, descusută din cingătoare, căpătată pentru împrejurarea asta tot din afară, a spus din toată inima rugăciuni, a rostit pe dinafară, cât s-a mai priceput şi şi-a mai adus aminte, frânturi de slujbă, le-a schimbat inelele, le-a închinat cununiile sărutate de amândoi, i-a adăpat din acelaşi păhărel şi i-a hrănit din acelaşi pesmecior soldăţesc din care au ciugulit ca doi hulubaşi... Le-a cântat *Isaia dănţuieşte*, învârtindu-se în jurul hârdăului cu orbul bâjbâind după ei. Apoi i-a blagoslovit şi, după o scurtă cuvântare de urare, a dat drumul nunţii.

Boieru a plâns, Sperie-Peşte a hohotit de râs. Zahei a rămas adânc zguduit de puterea duhovnicească a tainei slujite şi simţea nevoia să se apropie de popa pentru toată durerea şi obida lui.

A urmat zaiafet mare cu belşug de rachiu din care s-a înfruptat toată lumea, din toate dormitoarele lăsate deschise vraişte. Câţi nu mai încăpuseră aşteptau afară cinstea, ascultând cântecele şi chiotele înăbuşite dinăuntru. Numai bătrânul Aurică zăcea în pat, cu falca umflată şi gingia harcea-parcea. Sperie-Peşte n-avusese cleşte şi îl ciopârţise cu o daltă şi o pilă. Multă vreme omul a umblat legat pe sub bărbie, cu gura strâmbată într-o parte.

Seara, când, după rânduială – de data asta amânată mult mai târziu –, dormitorul golit de musafiri s-a încuiat, s-a pornit alt rând de petrecere numai între Boieru cu perechea şi echipa lui. Au ieşit ca din pământ câteva gâşte cumpărate din gospodăria directorului şi rumenite în chiar cuptoarele acestuia. Şi plăcinte aşijderi, cu băuturi mai alese, plătite de ginere peşin. Scăpat de socru, Sperie-Peşte care plecase candriu rău, şi de şleahta lui afumată, s-au pus pe chef în lege. Zahei, rugat de toţi, îşi călcă pe cuget şi cu câteva smucituri desferecă din cătuşe picioarele mirelui şi ale miresei ca să joace slobozi. Prins în horă, nun mare, fu îndatorat să se bucure şi el, să dănţuiască, să ia parte, orbiş, la nebuniile celorlalţi, aşa pe trezie, fără să guste o picătură. Şi n-avea niciun haz.

– Ia, naşule, măcar azi, o dată într-o viaţă. Aştepţi temenele? Uite, îţi sărut dreapta cu care mi-ai ţinut cununia şi felinarul.

Şi Boieru, turlac, îşi plescăi buzele groase molfăind cu ele mâna orbului.

– Tăticule, te rog să bei, pe fericirea mea, se miorlăi şi Giugiuc, botezat de acum cu numele de Mioara.

– Lăsaţi-l pe seama mea, îl scoase popa pe Zahei din pupăturile finului şi îl trase deoparte.

– Mă, Zahei, eu nu te-am ispitit niciodată, nu-i aşa?

El tăcu ca de obicei cu capul în pământ.

– Te întreb acu, ce e cu tine?

Orbul se posăci şi mai mult, tulburat.

– De ce nu bei? urmă popa. Uite-te – adică tu nu vezi – la adventistul ăsta habotnic, şi îi arătă pe Irmilie, care juca pe vine cu Hadâmbu de gât. Ăsta s-a jurat înaintea lui Dumnezeu să nu bea, să nu ucidă, să nu înjure, să nu lucreze sâmbăta, să nu curvească. Şi se ţine cât poate şi îi îngăduie pravila lumii. Şi numa' o dată,

când nu se mai poate, le face pe toate o dată, ca aici în temniță. Ba pe deasupra se şi spurcă în sodomie, că nu e chip altfel.

Orbul primea predica plecat ca pe o mustrare.

– Isprăveşte şi tu cu asprimea asta a ta! Ajunge atâta ajunare şi pocăință... Te-ai legat cumva? Ai o taină pe suflet? Spune-mi-o. Sunt duhovnic. Te ajut şi te scap... Tu crezi că noi nu ştim că dintr-o beție ai orbit? Şi că din pricina asupririi ai ucis?

Zahei, răscolit, se frământa. Aburii amintirii petrecerilor de altădată, damful celei de acum i se urcau la cap, slăbindu-l, amețindu-l. Şi vorbele popii îl pătrundeau cu veninul lor dulce.

– Haide, spune, destăinuieşte-te. Varsă-ți încuietorile în mâinile mele...

– Părinte, îşi descleştă el buzele, m-am jurat să nu pun băutură în gură până nu capăt vederile. Trebuie să mă țin de legământ, şi oftă adânc.

– Înaintea cui te-ai legat?

– Înaintea preotului...

– Ai dreptate, fiule, o întoarse popa... Ai dreptate să te păstrezi cât nu eşti desfăcut. Dar nouă, preoților, ni s-a dat de sus putere mare să dezlegăm toate câte sunt legate pe pământ. Pune-te în genunchi şi pleacă-ți capul.

Şi cu blândețe încovoie grumazul uriaşului ascultător ca un copil şi-i prociti în creştet petice din toate moliftele de care-şi aducea aminte.

– Scoală acum, ia paharul tău şi bea... n-o să-ți afli tu vederile aici în ocnă! Nu vezi că rabzi degeaba? Ai să te legi iar când ieşi şi-i alerga din nou după ele, pe la vraci şi biserici... Hai să ne cinstim... Eşti nun mare şi ai această îndatorire...

Toate şovăielile orbului se topiră într-un senin de dincolo de ocnă şi porni să bea cu nevinovăție.

*

A doua zi, cine se da de ceasul morții? Sperie-Peşte. Dormitorul lui era numai larmă şi vaier... El tuna pumni, fulgera palme şi ploua sudalme. Îi pieriseră măselele. Acum spunea adevărat, trei, împreună cu cei zece lei, primiți arvună din vânzarea lui Giugiuc.

Bănuielile cădeau asupra păcătosului de Aurică, nerăbdător să-şi garnisească la loc falca văduvă de ele... Dar nu s-au mai găsit... Se credea că le înghiţise şi multă vreme s-au aţinut la hârdăul cu pricina şi au pescuit zadarnic în el.

*

Venirea lui Saharian a adus pentru toţi urmări bune. Odată cu liniştea, Boieru îşi punea la loc firea şi minţile. Dragostea pentru noul soţ se luă la întrecere cu pornirea lui spre măreţie, ca să-i stârnească toate ambiţiile. Cu orice preţ, el vrea să se dovedească în ochii lui Giugiuc cel mai deştept, cel mai desăvârşit, cel mai nobil om, unit cu cei mai destoinici, neîntrecut şef cârmuitor: ceva grozav, fără rival, sub care să-şi copleşească iubitul şi în acelaşi timp să adoarmă, pentru scopurile lui ascunse, veghea paznicilor.

Pentru asta, se căznea să se poarte aşa ca să câştige de pretutindeni numai laude şi admiraţie. Ziua întărea cu pildă personală disciplina muncii şi ascultării. Jos, în ocnă, nu mai trăgea chiuluri, îndemna cu fapta pe toţi la lucru, el totdeauna în frunte, unde era mai greu.

– Mă, băieţi, striga el, o viaţă are omul. Noi nici p-asta n-o mai avem. Ce pierdem? Hai, pe el.

Ceilalţi, însufleţiţi, copilăros de mândri, se luau după el, urneau cu piepturile gogeamite bolovani, bucuroşi să lase în urmă celelalte două detaşamente rivale pe care începeau să le dispreţuiască şi de care ţineau acum să se deosebească, prin merite mai mari. Unitatea de ocnaşi de sub comanda lui Boieru se închega într-un fel de societate, strânsă în jurul unui cuvânt şi unei rânduieli de onoare.

Numai pe Giugiuc îl scutea de osteneli, dosindu-l sau dându-i sarcini uşoare, cu învoirea tuturor, paznici şi ocnaşi.

Seara Boieru lepăda, ca o armură grea, dregătoria şi se făcea soţ drăgăstos, prieten deschis şi îngăduitor, adevărat boier, larg primitor de oaspeţi. Ceea ce-l prindea de minune. Giugiuc aducea acum adaos, în aceste adunări, o notă nouă, proaspătă, de subţiime, gust şi îngrijire. Obişnuit în casele pe unde slujise cu luxul şi rafinarea, el se purta şi aici, faţă de toţi, cu o curtenire şi o politeţe

care ajunse molipsitoare. Începu destul de repede să se strecoare între sălbăticiţii tovarăşi fără mare greutate, aproape de la sine, o grijă de bunele deprinderi, o spoială măcar de cuviinţă. Oamenii prinseră să se simţă şi să se supravegheze. Şi colţul de cârciumă al lui Boieru se prefăcu în salon. Înainte de a se strânge acolo, ocnaşii, oricât de obosiţi, îşi scuturau hainele, se curăţau de sare, se spălau şi se dichiseau. Unii îşi încălţau bocancii, deşi era întuneric.

Se mai scăpa ici-colo câte o înjurătură, repede înăbuşită de coatele primite, câte un scuipat pe jos, numaidecât şters cu talpa. Nu se mai bea de duşcă, ci pe îndelete, fără gâlgâituri, cu sorbituri. Simţeau şi ei că este o oarecare frumuseţe în această ţinută la care se îndatorau singuri, de plăcere. Aflau în aceste stânjeniri la care se supun de bunăvoie o oarecare însemnătate, ca şi purtările alese, chiar dacă nu aveau numaidecât nevoie de ele. Şi fiecare se străduia să şi le însuşească.

De altfel, chipul deosebit cum îi primea Giugiuc, ca o doamnă de casă mare, eleganţa cu care le întindea mâna şi le oferea trataţia, chipul cum le zâmbea şi-i poftea la sindrofie, vorba dulce şi aleasă, îi umplea de o plăcută sfială şi-i ajutau cu îndemnuri să se potrivească şi ei pe acelaşi subţire calapod. Prin asta ei îşi împlineau nevoia tainică de a se ridica ei înşişi din înjosirea şi decăderea la care erau osândiţi, setoşi măcar ei între ei să se poată înnobila, chiar numai prin acest joc amăgitor de-a politeţea, prin această parigorie de civilizaţie, care-i izola şi-i scotea din rândul ocnaşilor, acolo.

Tânărul le istorisea petrecerile ca-n basme din palatele pe unde urcase, bogăţia şi mobilele ce le împodobeau, lumea înaltă în care se amestecase, numai prinţi şi barosani, de se jucau cu napoleonii şi pierdeau la cărţi, fără să clipească, glumind, într-o singură seară, mai mult decât ar fi putut jăfui un ocnaş într-o întreagă viaţă... Ei ascultau, lung, fără să jinduiască, ca pe nişte poveşti tot de pe alt tărâm... Şi se despărţeau, perechi-perechi, împăcaţi, urând noapte bună patroanei şi lui Boieru.

Chiar Iapă-Moale, Poale-n Brâu şi ceilalţi deşucheaţi simţiră nevoia să se potolească şi trebuiră să-şi caute soţi legitimi, bunele moravuri nemaiîngăduindu-i fără niciun căpătâi, ca până acum.

Cel mai bucuros de schimbare fu orbul. Se împlinea râvna lui de linişte. Neorânduielile de zi, certurile şi bătăile de noapte încetau. Avea acum tihnă să se coboare în el, să gândească, din ce în ce mai greu, şi să-şi strângă amintirile tot mai risipite şi mai şterse. Şi era recunoscător lui Giugiuc că deşteptase în tovarăşi o ruşine şi o îmbunătăţire ca acestea, căznindu-se să cioplească, din nişte bolovani de sare, oameni. De toate astea Zahei îşi da seama mai ales seara, la primirea oaspeţilor, când Giugiuc îl copleşea cu toate favorurile, fără să-l poată scoate din rezerva şi cumpătul lui firesc.

– Stai, naşule, se repezea spre el tânărul.

– Ia, năşicule! De ce vii aşa de târziu, nănaşule?

– Hatmane, ia vezi de tata-naşu, căci dintr-un fel de stânjenire drăgăstoasă şi alintare faţă de Boieru, căruia nu ştia cum să-i spuie, îl striga Hatmane, după porecla cu care răsfăţa odinioară pe un bătrâior amant, fost colonel, înainte de a ajunge în casa artistului. Ceea ce pe Boieru îl măgulea nespus.

Celorlalţi, când nu le zicea „nene", li se adresa mlădios cu „domnule", ceea ce iarăşi îi umplea pe toţi de emoţie... Şi era încântător. Astfel, necontenit, tânărul împărţea şi împrăştia vorbe dulci, chemări şi îndemnuri pentru musafirii rânduiţi în jurul şefului care petrecea fericit.

– Hatmane, uite, părintele n-are ţigară. Domnule Gingirliu, treci mai aproape. Nene Hadâmbule, nene Şerbotă, mai luaţi!

Iar despre celelalte gingaşe purtări, câte orbul nu le putea vedea, îi povestea cu uimire Alexandru, pe care Giugiuc îl proteja în chip deosebit şi-l strecura în bunăvoinţa şefului.

Zahei, mulţumitor, se ţinea oarecum deoparte, urmărindu-şi legările şi dezlegările lui lăuntrice. După căderea din noaptea nunţii, se ridicase mai hotărât, mai îndârjit împotriva băuturii, pentru care se simţea tot mai slab. Se ferea mai ales de popa care se ţinea de capul lui să-l limpezească, dar pe care-l puse definitiv la locul lui.

– Mă, vezi tu, eu sunt orb pe dinafară. Dar tu eşti o beznă şi pe dinafară, şi pe dinăuntru, n-ai să mă luminezi tu pe mine. Caută-ţi de treaba ta. Pe mine lasă-mă aşa cum m-a pedepsit Dumnezeu...

Fericirea asta nefirească, păienjeniş de noapte îmbroboditor, ţesut din poveşti învrâstate cu dragoste nelegitimă, prietenie ocnăşească, tutun şi rachiu ameţitor dăinuia de mult şi se lungea. Numai pentru Zahei ea începu să se strice. Giugiuc, vechi nărăvaş, prinse să-l îmbie uşor şi să se îndese în el. Îl pâra glumind lui Boieru că e ursuz şi se ascunde. Îl căuta şi alerga după el să-l aducă la petrecere, bineînţeles luând porunca patronului, stârnit tot de el.

– Du-te şi mi-l adu pe sus, legea lui de nănaş, striga măreţ starostele. Ce sunt goangele astea?

Giugiuc, făcându-se că bâjbâie, venea la pat, îl apuca pe orb strâns pe după mijloc şi-l târa prin sala mijită de ţigări, în timp ce-i sufla dulce în ureche şi-l împingea cârmuindu-l din pântece şi pulpe, ca la un dans... Şi-l pipăia cu degetele întrebătoare pe sub subţioară.

– O să-i găsim şi dumnealui, nănaşului, o pereche potrivită, gungurea el... Ce zici, Hatmane? Iată, ţi-l aduc plocon, cu sila – şi sufla greu –, că altfel nu catadicsea să vie. S-a învăţat purtat numai în braţe.

Şi Hatmanul, în întuneric, râdea amuzat.

Orbului îi era ruşine şi teamă să se desprindă cu asprime din cleştele spurcat. Simţea doar scârbă de Giugiuc şi spaimă de scandal. Odată, ca să scape, s-a prefăcut bolnav. A fost mai rău. Armeanul s-a instalat la căpătâiul lui: a dat să-l dezbrace, să-l tragă; orbul n-a nimerit cum să se scoale mai iute, să fugă la sindrofie. Nu ştia ce să facă. Se gândea acum să ticluiască o pricină de mutare în unul din celelalte eşaloane. Şi adâncul lui se posomora mai mult.

Atunci îl trânti din senin pe Irmilie adventistul, prevestitoare de nenorociri, a treia criză de îndrăcire. Întâia se întâmplase înainte de venirea lui Boieru. O ţineau minte înaintaşii, ocnaşi mai vechi şi unii paznici. Îl scuturase trei zile şi trei nopţi, făr' de răgaz. Pe vremea aceea se lucra într-o altă mină de alături, acum părăsită. În zvârcolirile-i nebune, el a aiurat fără hodină despre o pedeapsă cu potop ce avea să vină peste lumea păcătoasă. Şi n-a apucat să se ridice bine din ameţeală, că un cutremur a clătinat cu geamăt înăbuşit pământul din temelii, tocmai în miezul lucrului. Trunchiul ocnei s-a zguduit ca un copac în vijelie, un perete a plesnit în

mijloc şi ca din nişte guri de balaur s-au pornit să ţâşnească şivoaie furioase de apă subterană, năboind peste oameni. În câteva minute, fundul era plin. Cei ce se aflau mai aproape de ieşire au scăpat pe cărările săpate în latura dimpotrivă. Până seara, ocna se găsea plină ghiol. Douăzeci şi şapte de ocnaşi, apucaţi acolo, aveau să aştepte, puşi la murat, până la învierea de apoi.

A doua criză, sub ochii lui Boieru, proaspăt sosit, a ţinut mai puţin, dar a fost şi mai groaznică. Prin năvala de urlete ale îndrăcitului se desluşea cobitor un ţipăt: fugiţi... fugiţi... Şi, schimonosit de spasme, el îşi înţepenea mâinile pe ochi. La câtva timp după asta, un mal uriaş s-a surpat în ocnă şi paisprezece inşi au fost făcuţi zob. Toţi spuneau că s-a deşteptat din somn vâlva băii, care cerea mâncare şi avea dreptul, măcar o dată, la carne de om.

Cea de acum, cea mai crâncenă, le întrecu pe toate. Era luna mai. Păsările călătoare trecuseră cu alai, petrecute de dorurile întemniţaţilor. Perechea de porumbei ce-şi alesese loc sub acoperişul unui dormitor, să-şi dureze cuib, fusese alungată de paznici cu prăjini lungi, de teamă să nu facă vreo gaură pe unde să fugă prizonierii. Sau poate dintr-un motiv mai adânc: să nu le dea râvne şi nostalgii neîngăduite.

Într-o duminică dimineaţa, oamenii slobozi în curte se înghesuiau cu gândul să facă vizita obişnuită celor câteva fire de buruieni răsărite ici-colo de-a lungul zidului de miazăzi unde bătea puţin soare. Aduse din lumea largă, seminţe aruncate de vânturi se prinseseră acolo. Se iviseră astfel câteva plăpânde tulpiniţe de păpădie, cu bănuţii lor galbeni în vârf, un şir de urzici cu moţuri albe de flori şi mai multe smocuri de iarbă ce coclea marginea umezită de la temelia clădirii. Ochite în treacăt în zorii zilelor de lucru, ele erau cercetate dumineca pe îndelete, udate cu apă cărată în gură, numărate, socotite până la una.

Autorităţile nu se sesizaseră încă de faptul că aceste fiinţe, străine, independente de viaţa ocnei, ar putea tulbura liniştea ocnaşilor şi primejdui siguranţa temniţei. Nu se primise niciun raport despre ele şi erau tolerate.

Deodată, din mijlocul unei grămezi de inşi aplecaţi pe o floare, ţâşni un răcnet ce se înfipse ca un cuţit în inimile tuturor şi le opri

o clipă. Irmilie căzu. Împrejurul lui, oamenii îngroziţi goliră locul, făcând un larg ocol. Trântit de un nevăzut vrăjmaş, pe spate, el stete aşa câteva minute. Apoi se cutremură tot, cutreierat, zgâlţâit de tremurături mari ca nişte salturi ale tuturor mădularelor, însoţite de icnete oprite în gâtlejul când sugrumat, când destupat. Chipul i se schimbase în roşu-bojogiu şi gura, prin care îşi făceau greu, cu şuiere, loc gemetele pieptului înfoiat, se umplu de clăbuci. Pe urmă se porniră furiile adevărate, cu munci cumplite ale trupului arcuit în aer, ca al unui acrobat, încordări şi zbătăi grozave, cu azvârlituri năpraznice din picioare, ca de armăsar nebun pus în zăbale şi strâns între furcile unor stănoage neclintite. Înspumat tot, cu părul leoarcă, sudori necurmate curgeau pe el, de pe faţa schimonosită, de pe grumazul inundat, din ochii şiroind de lacrimi. Până când toate convulsiunile uriaşe se preschimbară, se topiră într-o înţepeneală supremă şi mai spăimântătoare. Beregata i se astupă. Începu să tragă, sforăitor, aerul pe nările lărgite zadarnic şi omul se prefăcu într-un trunchi de oţel. Coşul pieptului bombat se umflase şi se lărgise până să se spargă şi nu se mai mişca. Şira spinării se încovoiase ca o punte, pe sub care un copil mic ar fi putut trece: insul întreg sta sprijinit numai în ceafă şi în călcâie. Nicio greutate cât de mare nu l-ar fi putut îndrepta la loc.

Numai braţele i se învârtejeau slobode şi pătimaşul îşi îmblătea cu ele pieptul. Pumnii lui cădeau necontenit ca două baroase, care altfel ar fi zdrobit orice os de om firesc, şi scoteau bubuituri de goluri adânci. Gura i se descleştase şi un potop de bâiguieli năvăli ca dintr-un fund de oracol. Înjurături şi blesteme se amestecau cu predici şi proorociri despre pedepse pregătite pentru păcătoşi. Se deştepta, teribilă, cea de a doua alcătuire din fiinţa lui, stihia adventistă, vrăjmaşul popilor şi al duminicii. Anatemele, ameninţările pentru toţi nepocăiţii curgeau şuvoaie şi cobeau urgiile apropiatei judecăţi. Din când în când, bolboroselile lui luau forme ritmate, de vers, din care privitorii îngroziţi prindeau numai două: „Fuge vârcolacul. Şi plesneşte dracul", răcnite, şoptite, în toate felurile, pe toate coardele, de zeci de ori, până la înnebunirea ascultătorilor, care, vrăjiţi de oroare, le sorbeau, căutându-le cu orice chip înţeles.

Se ştia că nimic nu-l poate opri şi domoli. Zece oameni, încălecaţi altă dată peste el, nu-i putuseră împiedica măcar un salt, o zvâcnitură. Demoniacul îi zvârlea cât colo cu o singură opintire. Dar încă să cerce cineva să-l ridice de jos. Braţele lui ar fi rupt orice ar fi prins între ele. Boieru, scos din fire, îndrăzni pe la spate să-i astupe gura cu un căluş din cocoloaşe de cârpă, ca să nu-l mai auză. Dar puţin a lipsit să nu-i apuce şi să-i reteze, cu dinţii înverşunaţi, degetele.

Lumea adunată nu mai putea suferi şi începu să se risipească, să fugă prin dormitoare. Câţiva mai slabi de înger se pomeniră apucaţi de un început de spasme şi greţuri, ameţiţi, ca cei ce privesc îndelung agitaţia mării...

Paznicii plecaseră sub cuvânt că se duc să dea de veste şefilor. Santinelele se întoarseră cu spatele. Boieru ieşi iar din dormitor, unde-l urmăreau răcnetele dezlănţuitului. Îl aducea acum pe Zahei, care să se căznească cu toată puterea lui să-l stăpânească. Orbul se apropie dus de mână. Ascultă învolburarea de aiurări, se opri şi pregetă.

– Naşule, se ruga Boieru, naşule, opreşte-l. Ia-l de aici, du-l... nu mai pot răbda. Închide-i măcar gura.

Împins până la mai puţin de un pas de îndrăcit, Zahei întinse gâtul deasupra lui... Irmilie îl recunoscu.

– Fugi, omul lui Dumnezeu, zbieră el. Nu mă atinge. Ce ai cu mine? Nu ştii? Numele meu este legiune. Din tine am ieşit de mult...

Şi, zbuciumat, horcăia şi se înţepenea mai tare în zbanţurile muşchilor umflaţi, gata să plesnească.

– Lăsaţi-l, mă, în pace, hotărî orbul mişcat. Cine potoleşte cu mâinile cazanul în clocote? Voi nu simţiţi vâlvătăile focului din el?

Şi se întoarse la o parte, răscolit, cu toate că orbenia îl ferea de grozăvia priveliştii.

În sfârşit, sosi subdirectorul, cu şeful paznicilor şi zece soldaţi. Porunci evacuarea curţii, închiderea ocnaşilor în dormitoare şi puse la cale ridicarea posedatului. Nu se găsi alt mijloc decât să-l lege straşnic cu odgoane de glezna fiecărui picior şi apoi să-l tragă cinci inşi de un odgon şi cinci de celălalt.

– Ar fi trebuit mai bine cinci perechi de boi, glumi unul, ca să-şi ţie cumpătul.

Cu multe opinteli, că apucatul se proptea în mâini, izbutiră să-l târască, întocmai ca pe o stâncă urlătoare. În urma lui, pe pietrişul bătătorit al curţii, rămânea o dâră ca un şanţ. Şi cu popasuri îl târşâră afară.

O panică nespusă, o aşteptare strivitoare se lăsă peste ocna încremenită, care nu mai sufla. Ce năpastă avea să mai cază peste ea?

Noaptea nimeni nu închise ochii. A doua zi, ocnaşii refuzau să se coboare în galerii. Şedeau în curte posomorâţi, cu capetele în pământ, şi aşteptau să audă cum se dărâmă, nici ei nu ştiau ce. Paznicii, de asemenea, şovăiau. Slujbaşii nu ştiau ce măsuri să ia, ca să nu înrăiască starea. Directorul, zăpăcit, da din colţ în colţ.

– Alexandre, strigă deodată orbul, ia-mă de mână. Intrăm noi amândoi să pornim lucrul.

Şi se îndreptară spre ieşire. S-a întors numai o clipă şi a spus tare:

– Boierule, mai mare ruşinea! Eşti om în toată firea...

Şi a fost de-ajuns: Giugiuc s-a uitat lung la Boieru, care a păşit lângă orb... şi toţi s-au luat după el.

Câteva zile s-a lucrat pe sponci, iepureşte, toţi puşi gata pe fugă. Oamenii cercetau pereţii ocnei, cercau tavanele, pipăiau crăpăturile cu auzurile aţintite la cele mai mici zgomote. Căderea unui bulgăr, pocnitura unui cristal, îi punea pe goană.

Încetul cu încetul, spaimele conteniră, salina îşi lua mersul obişnuit. Irmilie lepădase şi cele din urmă drojdii ale căpielii, muncea în rând cu tovarăşii şi nu-şi mai aducea aminte de nimic. Începuse iar hâra cu popa.

*

Într-o zi pe la prânz, coborî ordin ca osânditul Saharian să fie scos din mină şi urcat numaidecât sus, la cancelarie. Inima lui Boieru stete câteva clipe din bătaie, apoi se porni ciocan. Mâinile tuturor înţepeniră pe unelte. Un fior de tăcere grea, lungă, umplu ocna. Ce s-a întâmplat? Aducătorul poruncii nu ştia nimic altceva decât că trebuie să se înfăţişeze cu condamnatul. Giugiuc, ales

dintre ceilalți, se uita implorându-i cu ochii lui de catifea înlăcrămată. Boieru, înnebunit, vru să-l însoțească. Se împotrivi gardianul care-i puse mâna în piept. Ocnașul se smuci și trecu înainte. Săriră ceilalți paznici și-l împiedicară. Se iscă o scurtă răvășeală pe care o potoli orbul.

– Stați, mă, liniștiți-vă. Poate că-l cheamă pentru binele lui. Altfel l-ar băga mai la fund, nu l-ar scoate afară...

Judecata simplă a lui Zahei birui. Dar gândurile lor nu mai erau acum la tăiat sare, ci se țineau după Giugiuc, și mâinile moi nu-și mai împlineau treaba. Până seara n-au mai fost buni de nimic. Au stat într-o nerăbdare amorțitoare, ca o boală. Cel dintâi care a alergat sus a fost Boieru.

S-a aflat doar atât, că Saharian plecase din ocnă. Se înfățișaseră doi cunoscuți ai lui, oameni mari de la București, și îl liberaseră, cu acte în regulă. Nu se știa bine: fusese grațiat sau i se strămutase pedeapsa?

Destul că ei îl îmbrățișaseră, umplându-l de sărutări, îl îmbrăcaseră în haine noi, aduse înadins și îl luaseră cu trăsura...

Boieru leșină...

A fost dramă mare. Deznădejde, plânsete, cu furii și sfâșieri nemaiînchipuite. Părăsitul își smulgea, în loc de păr, pielea de pe cap, își râcâia obrajii cu unghiile. A zăcut, s-a zbuciumat, păzit de tovarăși să nu se omoare. Directorul, recunoscându-i meritele, a dispus să nu fie coborât în ocnă, unde lesne și-ar fi putut face seama, aruncându-se într-o prăpastie, ci să-l ție închis în dormitor. Fără să vrea, fără să știe, în chip firesc, cârmuirea detașamentului căzu în sarcina lui Zahei, de care ascultau toți.

– Mă, îi îndemna el, să facem ispravă bună, când s-o întoarce Boieru, să nu-i fie rușine cu noi.

Și, de mila șefului, ca un fel de mângâiere, ocnașii se supuneau, se purtau cum se cuvine și-și împlineau îndatoririle.

Seara orbul se așeza la căpătâiul neconsolatului. Grav, liniștit, plin de dragoste și bunătate, nu vorbea aproape deloc. Știa, din pățania lui, că orice vorbă de alinare zgândărește mai rău. Lăsa totul în voia vieții, care aduce tămăduirea la orice rană. Numai atât a găsit o dată cu cale să-i spuie:

– Mă, dacă eşti înțelept, ar trebui să te gândeşti că băiatul a scăpat din iadul ăsta şi acum se găseşte afară slobod... Mare lucru! Cine l-ar iubi cu adevărat, n-ar şti cum să se bucure mai bine.

Şi a tăcut, lăsând să dospească în tovarăşul tulburat gândul ăsta nou.

Altă dată îl abătu spre nişte nădejdi cu totul neaşteptate.

– Mă, eu cred că ăla nu te uită. Era cu suflet în el. S-o fi gândind şi el la noi, la tine... Să vezi că are să lupte acolo cu trecerea lui, să-ți vie în ajutor. Dumnezeu a vrut să-l scoată. Cine ştie ce pune la cale?

Sufletul lui Boieru tresărea şi se agăța de vobele orbului ca înecatul de o scândură. Şi prinse a pluti deasupra disperării.

– Crezi tu, Zahei, că mai ştie el de noi?

Şi pâlpâia, ca apoi, şovăitor, să se întoarcă singur.

– Bănuieşti tu că ar putea să facă ceva pentru mine?

Şi aştepta setos să-l întărească în părerea asta.

– Vezi bine că are să facă, răspundea cu încredințare orbul. L-ai cunoscut doar. N-o să aibă hodină până n-o pune în mişcare oamenii lui şi pentru tine. Aşteaptă... Ai să primeşti în curând semn.

La gândul ăsta, sufletul lui Boieru se despica în două: de-o parte, îl trăgea în sus speranța că iubitul nu-l uită; de cealaltă parte, îl abăteau în jos chinurile geloziei. Cei care s-au luptat să-l scoată pe Giugiuc din fundul ocnei îl iubeau tot atât de pătimaş cât şi el. I l-au răpit şi n-au să i-l mai dea înapoi, cum de altfel ar face şi dânsul. Giugiuc, intrat în vechea lui gaşcă ciocoiască, cum are să se mai uite îndărăt? Şi iar începea să se zvârcolească de durere: cine are să-i mai spuie lui, dulce, Hatmane? Şi tot mai mult îl copleşea deznădejdea.

Căzut într-o adâncă întristare, într-o toropeală fără leac, el nu mai ținea să trăiască. Îl îmbiau cu bunătăți după care altădată se prăpădea, semințe de dovleac, covrigi, peşte sărat, căpătat cu mari jertfe. El le zvârlea pe toate. Cel mai rău semn era că refuza rachiul şi tutunul, ceea ce dovedea cât de adânc era atins.

– Nu... Lăsați-mă, zicea el lânced. Şi da la o parte sticla îmbietoare, ca să se îmbete numai de durere.

Bineînţeles, toţi îl compătimeau. Ocna întreagă lua parte la nenorocirea lui şi se mâhnea cu el. Dar în fundul inimii lor se bucurau şi răsuflau uşuraţi, gândindu-se că au scăpat numai cu atât. În locul mâniilor ce se abăteau obişnuit după îndrăcirile adventistului, de data asta se plăteau numai cu birul suferinţei lui Boieru.

Orbul urma să-l vegheze şi iar încerca să-i dea curaj.

– Mă, acum să te văz dacă eşti om adevărat sau numai un fleac, îmbrobodit... şi nici măcar de o muiere. Auzi! Să te răpui de dorul unui fătălău de iatac boieresc...

Şeful îl asculta cu sprincenele încruntate, dar nu zicea nimic. Întorcea numai spatele.

Când ceilalţi se împrăştiau şi rămâneau numai amândoi, Zahei îi începea altă judecată:

– Mă, de ce ai strâns tu grămada aia de cuie, pile, dălţi şi cleşti?

Boieru nu răspundea.

– Şi pentru cine ţii pitiţi bani deoparte?

– De unde ştii tu că am bani? se răzvrătea acesta.

– Cum să nu ştiu... Ai de gând să-i laşi mult să ruginească acolo? Şi tu cât ai să putrezeşti ca un stârv aici în pat? Mă, pe mine, să am ochi, nu m-ar ţine aici niciun zid cât de gros şi nu m-ar opri nicio uşă cât de zăvorâtă.

– Vii şi tu cu mine? se însufleţi ocnaşul.

– Lasă-mă pe mine. Ce să faci cu un orb? Să te vezi tu afară. Trimiţi pe urmă un om al tău, când s-o împlini sorocul, să mă treacă la Dervent. Că trebuie întâi să-mi găsesc vederile.

Boieru cădea pe alte gânduri. Zahei îi deschidea toate zările libertăţii. Râvnele potolite i se înfiripau iar. Să fugă, să scape, să aibă bani, mulţi bani, să se îmbrace frumos, să petreacă în localuri, să găsească pe Giugiuc. Ba nu, întâi să gâtuiască pe Aneta, şanteza care-l vânduse.

– Dă-mi rachiu, Zahei, făcu el deodată, într-o noapte. Dar să ştii că fără tine nu beau.

Orbul s-a bucurat ca de cel dintâi mare câştig şi, bâjbâind, îi întinse sticla care aştepta neatinsă.

– Tu întâi, porunci Boieru, şi-i împinse mâna îndărăt. Jumătate şi jumătate; altfel nu mă scol.

– Bine, de hatârul tău şi pentru norocul tău. E păcat de tine. Cum te cheamă pe numele adevărat?

– Trică...

– Uite, Trică, pentru tine mă spurc iar. Şi sfertui pe nerăsuflate clondirul.

– Na, aprinde şi o ţigară. Şi orbul pipăi sub pernă unde tovarăşii îi grămădeau şefului porţiile de tutun.

– Dacă fumezi şi tu, îl îndatoră ocnaşul... Şi orbul, de hatârul prieteniei şi din slăbiciunea lui firească, alunecă din nou pe prăvălişul beţiei şi al tutunului, ca să nu se mai oprească.

Astfel, până la urmă Boieru a învins şi a ieşit deasupra firea lui aventuroasă, dornică de riscuri şi lovituri. Ce e dacă feciorul de casă boierească l-a uitat? Nu uită el că se jurase cu orice chip să fugă din ocnă. Dorul şi ciuda izbutiră să-i învioreze îndrăznelile, să-i aţâţe minţile, să-i sporească vicleniile, ca să găsească mijlocul de scăpare. Prea se lăsase moale până acum, câştigat de lenevirea din ocnă. Gândul unei faimoase evadări, să se ducă duhul, îl puse pe picioare. Se făcu iar ca dinainte, deştept, făţarnic, dosind ura şi răzbunarea, cruzimea şi lăcomia ca pe nişte arme, îndărătul unei mincinoase supuneri şi resemnări. Urechile i se puseseră pretutindeni la pândă, ochii îi scotoceau peste tot, iscusinţele îi vegheau mereu treze.

Mai ales ferestrele şi acoperişul dormitoarelor ţinea în necontenită bătaie a gândurilor. În ocnă chiar, lucrând, şi le aducea în minte şi le studia în închipuire. Ajunsese să le cerceteze şi noaptea în vis: câţi paşi pe acoperiş până la marginea lui de miazănoapte. Câţi de acolo, până jos, la zidul din afară? Pe urmă câţi alţii între cele două gherete de santinele din stânga şi din dreapta? Clădirea n-avea pod, ca să nu se poată ascunde nimeni. Pe calea asta nu erau decât două chipuri de fugă: sau să spargă tavanul şi să iasă drept pe acoperiş, sau să folosească fereastra.

S-a destăinuit orbului şi prietenilor credincioşi, cu care s-a sfătuit. Problema s-a pus serios în studiu, în amănunţimea ei. Şi s-a pornit zi de zi, dar mai ales noapte de noapte, o migală încordată, pătimaşă, care l-a sorbit în ea, făcându-l să uite toate necazurile. De cum se culcau ceilalţi, urzitorii loviturii alcătuiau piramida – aşa

porecliseră scara de oameni pe care Boieru se urca până sus la tavan sau la fereastră, ca să le cerceteze, după ce orbul le descătuşa gleznele. Jos la temelie se aşeza Zahei cu picioarele crăcănate şi spatele rezemat în zid. Pe el se urca Hadâmbu, aşijderi sprijinit de perete şi cu tălpile înfipte în umerii uriaşului. Apoi, slujit de palmele orbului şi ale ţiganului ca de nişte fuştei, se cățăra deasupra lor Mănăilă, ciobanul noduros, pe al cărui grumaz de taur se instala Boieru, ajuns sus la fereastră, unde cerca vergelele gratiei de fier. A fost o jucărie să le scoată şi de fiecare dată să le puie la loc fără să se cunoască. De acolo el prubuluia distanțele. Aici greutatea o făcea golul mort dintre fereastră şi streaşină: o depărtare, nu în sus, ci drept înainte, lungiş, de aproape doi metri, cu cât adică acoperişul trecea ca pălăria unei ciuperci dincolo de zid. Din acel punct apoi, ca să atingi buza streaşinei, trebuia să te ridici vertical cel puțin un metru. Două drumuri deci tăiate în unghi drept, afară în aer. Ca să le străbați, ar trebui să pluteşti în văzduh.

– Chiar din fereastră, de pe zid, te ridici de-a dreptul sub acoperiş şi te prelingi ca o omidă, afară, pe burta lui, până la marginea streaşinei, da plan Hadâmbu.

– Nu se poate, îl lămurea şeful. N-ai de ce să te prinzi, că e lemn neted. Cum să te târăşti şi încă lungit cu pântecele-n sus pe un tavan? Ar trebui să înfigi în el, din loc în loc, nişte cârlige ori prinzători... Dar cum să le baţi? Toată partea asta se află afară, drept deasupra curţii cu santinele.

– Să vă învăț eu, se amestecă Zahei. Luăm o scândură lungă de la pat şi o scoatem afară pe fereastră, cât trebuie. Boieru o încalecă şi alunecă pe ea, până sub gingia de tablă. Acolo se ridică, se apucă de margine şi saltă pe acoperiş. În loc să meargă prin văzduh, umblă pe scândură.

Era o idee bună...

– Şi la capătul dinăuntru al scândurii în ce se sprijină?

– Îl ţinem noi, răspunse Zahei.

– Nu aşa! E de-ajuns ca unul din voi să se clatine, scara voastră să se dărâme, iar eu afară să mă prăvălesc peste gărzi. Trebuie altceva.

– O leg atunci cu o frânghie, pe care o ţin eu în mâini, aici jos. Aşa poţi să joci şi tontoroiul la capătul celălalt, că lemnul nu se mai clinteşte...

Planul era bun. Mai ales că scândura o tragi şi o pui la loc, nu rămâne urmă de fugă. Despre fugar se poate crede că s-a zvârlit în vreun puţ din mină. Până să-l caute, e departe.

S-a trecut şi la cercetarea celuilalt mijloc, la întâia vedere mai lesnicios: o spărtură în tavan. Scara de oameni era gata, unelte se găseau, dintr-o lovitură Boieru era sus pe acoperiş. Dar trebuia lucrat aşa de repede încât operaţia să se săvârşească şi omul să fugă în aceeaşi noapte. A doua zi la inspecţie gaura se vede. N-au material s-o cârpească. Ar cădea pedepse grele pe întregul detaşament, urmele evadatului s-ar lua numaidecât. Complicaţii mari, de care era mai bine să se ferească. Vremea trecea şi dezbaterile înfrigurate îi umpleau de viaţă.

Se întorseseră la planul dintâi. De unde frânghie atât de lungă, de la fereastră până jos în mâinile orbului?

Şerbotă sări şi el în ajutor cu meşteşugurile lui diavoleşti, deşi nu le da decât anevoie pe faţă.

– Staţi, mă, să-mi întreb şi eu prietenii...

Ceru o bucăţică de pâine, o aşchie de carne friptă şi le cuibări în dosul butoiului cu apă. Acolo, stând greceşte, le-a boscorodit, le-a afierosit, a şoşotit, a chemat trei nopţi de-a rândul, la câteşitrele străji ale fiecăruia, ceea ce în totul a împlinit nouă vrăji. Chiar din a doua noapte a început să se audă un râcâit uşor, depărtat. Pe urmă a sporit, s-a apropiat. În a patra, ronţăitura s-a desluşit la temelia clădirii din colţul unde pândea solomonarul. Şi numaidecât un şobolan sur, mare cât un motănaş, şi-a scobit gaură şi a ieşit la stăpână-su. Ăsta l-a luat în mână, l-a mângâiat, a vorbit cu el, i-a dat de mâncare şi l-a înfăţişat tovarăşilor. Spăimântaţi ca nişte copii, ocnaşii fugeau ca de ducă-se pe pustii.

– Staţi, mă, că ăsta e omul meu. Nu vă face nimic, decât slujba pe care i-o cerem.

Şi îi netezea blana cenuşie.

– Mă, eu pot să-l trimit unde vreţi voi şi nesimţit mi-aduce răspuns.

Repede tovarăşii s-au obişnuit cu jivina, care venea în fiecare seară la mâncare, vorbă bună şi răsfăţ.

– Cum îl cheamă? întrebă cineva.

Şobolanul, ca şi cum ar fi priceput, întoarse botul spre el şi chiţăi.

– Vezi, ţi-a răspuns, spuse stăpână-su, îl cheamă Chiţoi.

Oamenii se priviră lung şi se înfiorară.

– Să nu credeţi voi, urmă vraciul, că ăsta e o vietate de rând. E împărat acolo la ei. Eu nu-i poruncesc. Îl rog numai.

Şi îl luă iar pe grumaz, de unde guzganul i se strecură în sân.

Ocnaşii mai în glumă, mai în serios l-au însărcinat să le aducă veşti despre santinele, să spioneze unde ţine ascunşi banii Sperie-Peşte, de unde pot fura frânghie. Dihania plecă îndată. La întoarcere, se urca pe umărul lui Şerbotă, se ridica în două lăbuţe, până la urechea lui, unde el ştie ce-i şoptea. Şi solomonarul le tălmăcea ascultătorilor. Ocnaşii căscau toată seara gura la amândoi. Nu se mai putea pune la cale nimic.

– Mă, îi opri scurt Boieru. Astea sunt drăcovenii fără niciun folos. Poate să ne spuie jivina asta cum şi pe unde să fugim? Întreabă-l ce drum a străbătut şi unde duce gaura lui? Dacă nu ne scoate şi pe noi pe-acolo, atunci nu e drac adevărat, ci numai un şoarece descântat de tine, ca la panorămi. Am văzut eu multe de astea şi chiar mai dihai încă. Unul, la Galaţi, înhăma puricii la un poştalion scobit dintr-o sămânţă de cânepă.

– Tot grozav ai rămas, Boierule, dar o să vezi în curând pe dracu', îl înfruntă Şerbotă, şi guzganul nu se mai arătă.

Oamenilor le păru rău, ca de o petrecere stricată, şi-l cereau mereu. Dar îmblânzitorul nu s-a mai învoit. Ba încă a astupat gaura cu un bulgăre de sare.

*

Între timp veni, pentru o expoziţie în străinătate, comanda unui bloc uriaş de sare, care să ducă peste hotare faimă despre avuţiile ţării. Ocna trebuia să-l dea gata în termen scurt. Se cerea un cub perfect de patru metri lungime, pe patru lăţime şi tot pe atât înălţime. Plasat ca un monolit în centrul pavilionului, el avea

să fie miezul uimirilor. Directorul ocnei s-a speriat. A cerut sfatul subalternilor pricepuți în meserie. Conducătorul minei, corcitură de inginer, și-a luat răspunderea că-l execută. A cerut numai să i se instaleze o linie Decovil în mină. Directorul s-a înfuriat.

– De unde să-ți aduc eu drăcovenia asta nouă? Trebuie să refuzăm.

– Nu e nicio greutate, îl liniști slujbașul. E vorba doar de câțiva metri de șină îngustă, niște traverse și vreo cinci vagonete speciale. Dacă ministerul ni le trimite, treaba se face. Avem cu ce-l căra până la vârtej.

– Și vârtejul? Cum o să-l ție?

– Îl înzestrăm cu o macara nouă, punem cârlige de oțel, întărim piedicile. N-aveți nicio grijă de asta.

S-a cerut și s-a primit încuviințare pentru instalarea noului mijloc de cărăușie care revoluționa ocna. Se vorbea și de lumină electrică, dar s-a amânat. Condamnații au întâmpinat cu bunăvoință și comanda blocului năstrușnic și cărucioarele de oțel. Nădăjduiau ca în dârdora și forfota instalării să se ivească prilejuri de evadare. N-a fost însă așa. Șinele și traversele, vagonetele-platformă au fost aduse gata și coborâte cu hârzobul. În ocnă nu s-a amestecat niciun strein. Tot în sarcina lor a căzut întinsul, așezatul, bulonatul drumulețului de fier, precum și toate celelalte lucrări.

Au trecut apoi la tăiatul unei nămestii de sare cum nu se mai pomenise. Boieru sări cel dintâi și cel mai cu îndemn la lucru. S-a adoptat planul lui ingenios. Au ales peretele cel mai neted și mai curat, de pură sare gemă, pe fața căruia s-a măsurat și delimitat forma viitorului monolit. Apoi s-a pornit la desfacerea lui din restul muntelui. S-a început cu fața de jos, cu baza; tăiată încetul cu încetul, în adâncimea peretelui, la o înălțime de pământ cât înălțimea vagonetelor. Așa că, pe măsură ce se scobea sub bloc, pe aceeași măsură se vârau sub el în perete vagonetele-platforme, pe care monstrul să se găsească gata așezat, să nu cază cu toată greutatea lui. Totodată pe platforme se întinseseră odgoanele de oțel care să treacă de la început sub namilă și să le apuce sub ea. Pe urmă ar fi fost cu neputință de clintit. Socoteala era bună: când cubul va fi în întregime degajat din masa muntelui, el se va afla fără nicio

sforțare omenească urcat gata și așezat pe cărătoarele de oțel. Repede s-a trecut la dezgrădinirea lui și pe cele trei laturi deodată. Oamenii săpau urcați pe schele și-l izolau din masivul muntelui și pe dreapta, și pe stânga, și sus.

După ce au întrecut distanța de patru metri, s-au întors în spatele blocului și l-au desfăcut în întregime de restul masivului. Cubul se găsea acum fără nicio caznă, întreg, sus pe platformă, legat strâns, încopciat ca într-o colivie de opt frânghii de oțel înnodate și cetluite împrejurul lui. Cu mari opinteli apoi l-au clintit din loc până-n mijlocul ocnei. Pentru asta, au tras, au împins, din față, din spate, pe laturi, toți cei mai bine de o sută de oameni; dar l-au urnit. Atunci s-a cunoscut voinicia orbului și folosul șinelor de fier.

Se îndeplinise astfel întocmai porunca. Mulțumirea îi făcea pe toți să uite că se muncise zi-noapte făr' de răgaz. Și erau mândri de înfăptuirea blocului. Directorul în persoană coborî să vadă minunea. Hiritisi slujbașii, mulțumi ocnașilor, distinse cu o laudă pe Boieru, care lucrase cu o ardoare neînțeleasă.

Nu se mai gândea la fugă, nu mai vorbea de evadare pe fereastră. Fusese împătimit numai și numai de izbândirea blocului.

Bineînțeles, uriașul cub era măreț, însă brut, din topor. Ambiția directorului se aprinse.

– Domnilor, zise el, să-l dăm șlefuit gata. Să strălucească; și râse cu gândul la o decorație, ca un diamant.

– Eu aș spune, îndrăzni Boieru, să săpăm pe toate fețele stema țării, numele domnului director și al ocnei.

– Cine poate s-o facă? întrebă acesta, câștigat.

– Avem pe Maghereanu... Cioplitor mare. Face și chipuri.

– Dați-i scule. Să pornească numaidecât. Avem zor.

– Are să fie nevoie să muncim și noaptea, întâmpină Boieru.

– Desigur, cu paza lângă voi.

Și astfel se apucară acum de sclivisitul uriașului bolovan, lustruindu-l pe toate fețele ca o oglindă, afară de cea nevăzută, pe care se rezema. Suplimentul ăsta de treabă migăloasă supără pe ceilalți. Boieru îi scuti și alese numai câțiva, cu care alcătui o echipă de noapte, în frunte cu Alexandru, să ducă la bun sfârșit isprava.

Şeful era nespus de vesel, ochii sub genele albe de sare îi luceau cu bucurie. Se pomenea râzând singur şi frecându-şi mâinile.

– Brava, mă, îi lăuda el. Bună treabă făcurăm. Dar mai avem una şi mai bună.

Într-o noapte, chemă pe Alexandru şi pe ceilalţi ortaci credincioşi şi le împărtăşi în taină planul de evadare, încolţit în mintea lui chiar de când primise comanda blocului.

– Nici lui dracu' n-are să-i treacă prin minte să ne bănuiască, se îngâmfa el.

Era simplu. Mânza şi cu ceilalţi, sub cuvânt că făţuiesc colosul şi-l înfloresc cu stemele ţării, neobservaţi de paznicii care moţăiau la ieşire, au să scobească în faţa de deasupra o gaură, o scobitură adâncă, lungă, şi lată cât să încapă un om voinic, cum este el. Deasupra, Mânza potriveşte, ca un capac bine aşezat, cu răsuflători în el, pajera ţării.

– Şi? făcu Alexandru cu gura căscată.

– Şi acolo mă ascund eu, când o să-l porniţi spre hârzob. Tu înşurubezi capacul peste mine. Nu se bagă de seamă lipsa mea câteva ceasuri. La nevoie, spuneţi că mi-a căzut un bolovan peste picior şi m-am tras în fund să mă oblojesc.

Râse înfundat.

– Şi pe urmă? gâfâiră tovarăşii.

– Pe urmă? Stau pitit în scorbură. Şi ce-o fi nămestiei ăştia de sare mi-o fi şi mie. Ies odată cu el afară din ocnă. N-am să ajung până la Paris, unde merge el. Aştept numai pân' ce pleacă toţi, fac vânt capacului. Şi s-auzim de bine. Mai mult nu ştiu ce să vă spun. Decât că nu vă uit.

*

Când a fost gata dichisit, din nou suta de oameni s-a înhămat şi a împins diamantul năzdrăvan până sub vârtej. Acolo matahala a fost legată şi ferecată cu alte întreite rânduri de odgoane, de cârligele vârtejului, controlat şi întărit la rândul lui cu trei lanţuri noi şi alte îmbunătăţiri aduse macaralei.

Încet-încet, scârţâind, blocul, scăpărător în lumina ce juca în gâtlejul ocnei, începu să se ridice sus, tot mai sus. Oamenii, adunaţi

grămadă sub el, îl priveau cum se clatină uşor. Iată-l ajuns la jumătate drum, sosit la trei sferturi... Acum, aproape de gura albastră...

Deodată, nămestia se şoldi, scăpă dintr-o parte, se desfăcu din odgoane şi, ca un bolid năpraznic, veni vâjâind, bufni cu trăsnet groaznic în pardoseala ocnei, o cutremură cu urlete înmiite, zbucnite prin toate cotloanele şi se prefăcu în bucăţi. Gloata fugise îngrozită. Dar el tot apucă să zobească pe Alexandru împreună cu ceilalţi tovarăşi care ajutaseră la evadare şi însoţeau pe Boieru cu ochii şi sufletele înălţate în sus, către libertate.

Când s-au adunat sfărâmăturile şi s-au socotit victimele, s-a găsit şi trupul lui Boieru, cu creierii şi sângele împrăştiate în toate părţile. Cum nu se ştia nimic despre încercarea lui, l-au crezut şi pe el prins ca şi ceilalţi jos, sub spăimântătoarea catastrofă. Şi taina i-a rămas nepătrunsă.

*

După pieirea lui Boieru, ocna a rămas o adevărată vădană pustie. Nimeni nu i-a mai putut da nervul şi autoritatea la care o ridicase el. Obştea condamnaţilor se destrăma, întocmirile ei băştinaşe, pravila originală scrisă pe tablele de sare ale adâncului se ştergeau. Fiecare se purta după capul său. Şi administraţia atât aştepta ca să-i strivească şi mai mult sub asprimile ei de stăpână absolută.

În privinţa asta, Boieru fusese un ocnaş mare, care nu lăsa după el sământă. Nici Sperie-Peşte, nici Gagiul, mai puţin alţii perindaţi după ei n-au fost în stare să-l înlocuiască. Toţi nişte lingăi mişei, cutre slabe, care tremurau şi-şi vindeau soţii. Nimeni n-a mai ajuns să întrupeze ocna în tot ce avea viu, dârz şi nestins omenesc în ea. Să-i închege râvnele subterane, scoase măcar la lumina unei curţi de temniţă şi aduse în soboarele unor dormitoare veşnic înnoptate.

Cel care a simţit măcar la început pierderea a fost orbul. Pe urmă uită şi el... Se petrecură schimbări repezi şi din ce în ce mai rele. Trei directori, unul după altul, se înlocuiră la cârma ocnei, nişte bieţi nepricepuţi codoşi politici, trimişi pentru cât mai grabnică pricopseală.

În laşitatea şi josnicia obştească ce se dezlănţui între ocnaşii şi mai înrăiţi, împietrirea lui Zahei se închegă la loc. Nesimţirea îl încărca iar ca o grăsime. Nici n-a cercat să se amestece. De altfel, mişeii l-au dat numaidecât în lături, ca să stăpânească ei în voie. O molimă cu urinare de sânge pricinuită de mâncare stricată seceră pe mulţi din vechii tovarăşi: Popa Ţurcă, Şerbotă, Gingirliu luară calea gropilor.

Orbul, rămas singur, se ţinea cu îndărătnicie tot mai tăcut şi mai răznit. Ajunsese din nou un netrebnic, zvârlit şi pustiu... Stăruia numai atât, să i se dea porţia de rachiu şi, ajutat de beţie, se năruia fără niciun fel de aşteptare în ştergerea de sine. Vremea pentru el nu mai curse, zile, luni, ani, ci se slei şi-l împotmoli, mocirlă, locului. Căzuse iar la fund ca un înecat cu o piatră de gât.

Cincisprezece ani ori cincisprezece clipe, pentru un mort e totuna. Pe Zahei îl înghiţise groapa ocnei şi-l putrezise.

Destrămarea, săvârşită la început încet, se porni apoi din ce în ce mai repede. Întâi s-au topit ţesuturile gingaşe, proaspăt zămislite la simţurile lui subţiate de orbire. Tot ce cu migală deprinsese pielea şi cu sârguinţă îi agonisise carnea întunecată, înălţată la rangul de retină, tot ce-i luminase lăuntric auzul şi-i descoperise nou mirosul, puţina şi plăpânda simţire odrăslită pe rădăcinile unui suflet plămădit de orbenie s-a stricat şi s-a risipit ca o spumă.

Experienţa ce-i deschisese cu trudă altfel de ochi în vârful degetelor şi-i abătuse cărările vederii în găoacele urechilor se făcu cenuşă. Lumea plăsmuită a doua oară şi strămutată înlăuntrul lui, zămislitoarea tainicei cunoştinţe de sine şi de alţii, s-a prefăcut în gunoi. Câştigul dobândit în pofida beznei, răbdarea, aşteptarea, nădejdea dârză, mugurii de prietenie îi mâncară viermii gropilor. Până şi soarele, apa şi vântul, pământul şi cerul putreziseră în stârvul amintirilor lui înmormântate.

Când, fără ştirea lui, s-a împlinit sorocul uitat şi l-au scos din groapă ca să-l zvârle pe poarta temniţei afară, orbului îi rămăsese numai osemintele instinctelor, scheletul firii lui sălbatice, ciolanele tari ale urii şi ale răzbunării. Sprijinit pe ele, i s-a dat drumul să pornească în lume...

Dar el nu mai avea lume. Singur, încotro s-o apuce? A stat năuc, o vreme, dincolo de zidurile albe, izgonit parcă din paradis. N-a simțit lumina, nu l-au dezmorțit adierile văzduhului slobod. Nu l-a dezmeticit nemărginirea în care intra. Dimpotrivă. Îl încurcau.

S-a culcat pe o grămadă de pietre și a adormit... Un paznic care-l cunoștea s-a îndurat să-l ia la el, o zi, două. Nu-l putea ține mai mult: trebuia mâncare, băutură, tutun. Zahei a cerut să-l treacă la vârtej, în locul unui cal obosit. Asta, până și-o găsi tovarăș să pornească mai departe. Administrația, filantroapă, nici n-a vrut măcar să audă de o asemenea grozavă neomenie.

Ocrotitorul s-a gândit atunci să-l trimeată în satul său, unde avea gospodărie. Era toamnă târziu. Se făcuse belșug de prune și struguri. Începuse să umble povarna. Era acolo acasă nevoie de brațe care să ajute la umplerea cazanului de borhot pentru fabricarea țuicii. Nevasta singură cu copii mici nu mai prididea.

PARTEA A III-A

Rătăcirile – Limanul

Şi orbul, înţolit iar cu hainele făcute de Panteră, luă drumul către dealuri... Şi ajunse astfel povarnagiu.

A deprins uşor meşteşugul. Învăţă fără greş să se mişte de la tocitorile înşirate în curte, vase largi de lemn unde fermentau prunele, până în şandramaua velniţei, la cotlonul cu cazanul de aramă sub care ardea neîntrerupt focul. După câteva zile, făcea treaba singur. Ieşea, umplea hârdăul cu zeama spumoasă şi înţepătoare de borhot şi-n loc să-l ia în parângă cu altcineva, îl ridica în braţe ca pe un cofăiel şi-l ducea ţintă la alambic unde-l răsturna. Punea capacul, îl lipea de jur-împrejur cu mămăligă şi pornea, cum se zice, cazanul. Încerca apa din ţevier, vasul prin care trec de se răcoresc ţevile, şi o schimba când se încălzea prea mult.

Tăia butuci cu fierăstrăul, potrivea focul şi aştepta.

Apoi se aşeza în spate şi se aţinea la ciuciurelele prin care curgea ţuica în curgător, un fel de botă mare de lemn. Aici încerca mereu rachiul, cu bărdăcuţe, strângea de o parte fruntea, de alta poscedea. Când ajungea aproape la apă chioară, oprea cazanul. Adică potolea focul, ridica încet capacul şi descărca; scotea borhotul fiert şi-l arunca afară într-o groapă, la porci. Şi o lua de la capăt. Aşa zi-noapte, toată toamna şi iarna, căci nu mai era altă povarnă în sat şi lumea îşi aducea aici prunele, boştina şi drojdiile de vin să le prefacă.

Orbul se dovedi astfel nepreţuit. Atât numai, dacă nu s-ar fi îmbătat. Dar şi beat îşi vedea de treburi, să fi avut doar cineva grijă să-l scoale la soroacele schimbărilor. Pentru asta, se rânduiau copiii.

Zahei trecu toată vremea în povarnă. N-avu nici răgaz, nici prilej să simtă vreo înnoire, să dea o răsuflare fiinţei lui. Din înăbuşeala şi ostenelile ocnei intrase de-a dreptul cu nasul în aburii tari de spirt şi-n ameţeala velniţei.

Viscolul ori lapovița de afară, gerul vrăjmaș nu-i dădeau ghes cu nimic. E drept că femeia, mulțumită, avea câte-o vorbă bună, îl îngrijea din ale mâncării – băutura și-o lua cu voie de la el, fără să mai aștepte. Dar el, omul viu și trăitor, tot în împietrire și în întunecare zăcea. Nu scotea un cuvânt, chiar prididit cu rachiu. Din când în când, se adunau rude de-ale gospodinei să guste țuica, veneau săteni cu borhotul la fabricat și încercau să intre în vorbă cu el. Nu era chip. Oamenii se mulțumeau să se uite cum se joacă cu hârdaiele și butucii.

În primăvară s-a sfârșit și cu povarna. Orbul, scăpat de cazan, a început să stea pe-afară, în soare și vânt. Nu mai avea treabă potrivită pentru el și colinda posomorât ograda.

Mirosea a flori de zarzăr și prun. Pe urmă prinse a crește umbra pomilor odată cu frunzele. Pielea lui se deștepta ca dintr-un somn adânc. În auz îi zumzuiră albine, îi ciripiră păsări.

Oamenii ieșeau la munci, la arat, la semănat, hăuind... Copiii plecau cu vitele la păscut și se întorceau seara mirosind a iarbă crudă...

El rămânea pe loc cu găinile care cotcodăceau până-i împuiau urechile. Femeia îl îngăduia. Prea se dovedise bun și muncitor, cât zece argați. La toamnă avea să-i vie iar rândul să plătească cu vârf și îndesat în povarnă șederea de acum.

De altminteri, nu cerea nimic decât rachiu, care i se da cu porția. L-au pus, spre marea lui mulțumire, la ghilit pânză pe marginea unei gârle din apropiere. Cufundat în apă, spăla, freca, bătea trâmbele de pietre și le întindea, ajutat de țâncii satului, la soare. Acolo, amintirile prinseră iar a licări în el și-l mai îmblânziră. Suferea acum în preajma lui copiii, mângâia câinii, punea capcane de prins pește. Lumina, miresmele, adierile calde scormoneau în el fără încetare, ca într-o humă din care să încolțească vechile semințe. Somnul, afară, în nopțile slobode, sub pomii din grădină îl întrema. Dimineața în zori se ducea la gârlă, se scălda și se ținea tot timpul curat.

Vedeau toți cum se schimba... și găseau de cuviință că trebuie păstrat, nu numai de milă, ci și de interes. Era un noroc pentru gospodărie: afară de buhăiala pricinuită de beție, se îndreptase iar.

Nu mai era bărbatul chipeş de altădată. Îi căzuse părul, dinţii i se ştirbiseră, obrajii îi atârnau ofiliţi. Dar era tot drept, înalt şi voinic să frângă fierul în mâini. A venit şi paznicul acasă în concediu şi s-a sfătuit cu nevastă-sa să-l oprească acolo cu orice chip. Cel mai nimerit era să-l însoare: gospodina avea o soră văduvă, cu niţică avere, ce se cerea chivernisită. Se cuvenea pentru asta bărbat harnic şi liniştit. Zahei era cum nu se putea mai potrivit.

Când i s-a pomenit de însurătoare, o undă de amintire ţâşnită din fund i-a adus deodată dinainte pe Costea bulgarul, pe Mita, dragostea din grădina lui Lagradora şi l-a cutremurat lăuntric tot. Dar n-a arătat nimic... A rămas neclintit.

– Nu mă-nsor! a spus scurt. Întâi trebuie să-mi găsesc vederile şi să isprăvesc cu răfuielile. Şi vechile râvne cu arzimea lor după vedere se scorniră în el nebune.

Gazdele nu s-au lăsat. L-au ispitit, l-au silit cu blândeţe, cu făgăduieli, să se destăinuiască.

El a trebuit, măcar cât de puţin, să povestească despre păţania lui şi mai ales despre legământul ce făcuse să ajungă la schitul Derventului.

– Unde se află asta? îl întrebară ei.

– Lângă Silistra...

Acum se schimbase socoteala şi era uşor de mers acolo. Războiul cel mare ne adusese zestre de sânge – Cadrilaterul. Puteai trece, pe la Călăraşi, Dunărea în voie, fără nicio oprelişte, nu mai trebuia paşaport.

Dar cine să-l ducă? S-a hotărât să-l poarte chiar văduva, viitoarea nevastă, pe socoteala ei, care, mai mult, vrea să-l ia acasă, să trăiască împreună înainte de cununie. Dar Zahei s-a scuturat ca de friguri şi n-a primit. S-a oprit însă de la băutură şi tutun... Şi asta singur de la el.

Nici căruţa, nici trenul nu l-au scos din muţenie. Tot drumul n-a pus fărâmă de mâncare, nici strop de apă în gură. Mergea grav, adâncit, concentrat în el, ca la împărtăşanie. Când a ajuns pe malul Dunării, la Călăraşi, şi a tras în piept boarea de apă năvalnică, Zahei a oftat puternic şi şi-a făcut o cruce. Bacul i-a trecut dincolo.

Tot timpul cât a plutit, plecat peste marginea vasului, a ținut mâna în apele care-l crescuseră, să i-o mângâie. Nu s-a oprit nicăieri... La Dervent au ajuns seara. Cerul înflăcărat ardea de soarele ce asfințea în aburii bălților, într-o liniște și o singurătate de pustiu. S-au învârtit, au bâjbâit: mănăstirea nicăieri. În locul ei jale și prăpăd. Focul marilor bătălii bântuise țărmul, pârjolind și răzând totul.

Pe locul bisericii și al chiliilor, într-o vraiște sinistră de câmp ars, o movilă înaltă de moloz și cărămizi, sub care pierise îngropată crucea tămăduitoare. Nici țipenie de popă ori călugăr... Nici urmă de om. S-au ridicat doar câteva păsări sălbatice, care i-au privit bănuitoare. Orbul, lângă muierea care aprindea lumânări, a plâns, s-a bătut cu capul de ruinele peste mormanul cărora căzuse, a așteptat ațintit, o noapte, două, zadarnic... N-a țâșnit măcar o singură scânteie din fundul orbeniei lui. Nimic. Se sfârșise. După trei zile de crâncenă zbătaie, a fugit, gonit de foame și mai ales de setea după rachiu și tutun.

Mișcată de deznădejdea lui, femeia i-a mărturisit cinstit că, cu ochi sau fără, ei îi este totuna și se mulțumea cu el așa cum se găsește. Numai să se întoarcă degrabă acasă. Zahei n-a spus nimic. S-a lăsat dus înapoi de mână ca un copil.

Când au ajuns la malul fluviului, era dimineață. Pieptii undelor umflate albeau cu sclipiri de răsărit în ei. Trăgea un vânt ușor din larg, cu iz umed și răcoros de ierburi înflorite prin ostroave, învrâstat cu miros de pește și catran cu care se călăfătuiau luntrile înșirate pe țărm.

Zahei a cerut să-l scoată ceva mai departe și mai la deal de vadul unde se încărcau călătorii, ca să se spele. Acolo a cercat întâi și a întrebat apa cu piciorul, apoi repede și-a zvârlit straiele de pe el și s-a aruncat ca un nebun drept în valuri. Însoțitoarea nu și-a dat bine seama ce face. Pe urmă s-a înspăimântat și a început să strige uitându-se cu groază după el, cum se duce la vale și se scufundă. Au alergat barcagiii, pescarii, pontonierii. Zahei nu se mai vedea. Toți credeau că s-a înecat și nu știau încotro să sară, ca să-l caute. Femeia se bocea. După câtăva vreme, capul orbului se ivi, dincolo de un sfert bun al Dunării, pe sub noianele căreia își spintecase cărare ca un morun uriaș. Apoi începu să calce apa, s-o bată și s-o

taie când voiniceşte, când marinăreşte, aci plută sau pe spate, aci într-o dungă. Privitorii căscau gura şi se minunau. De când îşi pierduse vederile, orbul îşi găsea acum întâia desfătare şi nu se mai sătura. Se azvârlise în adâncuri cu gândul că, dacă nu va mai putea să le biruie, mai bine să se înece. Era încercarea cea mare la care ţinuse să se supuie, înainte de a mai primi viaţa acum, când prăpădise şi ultima nădejde de vindecare.

Şi iată că apele credincioase nu-l uitaseră: îl primesc bucuroase ca pe fătul lor bun, îl spală bine de păcate, îl leagănă în braţele lor puternice şi-l mângâie, în loc să-l înghită ca pe un nemernic. Înotătorul auzea cum ele îi dau iar gust şi îndemn la viaţă.

Zahei, ajuns la jumătatea fluviului, abia se mai zărea. De acolo înainte el nu se mai lăsă, ca într-o joacă, pe sforul curentului, ci începu să lupte împotrivă, răsuflând larg, cu capul când în unde, când smucit afară, după aer, împroşcând din gură şuroaiele de apă ce prindea în fiecare afundare.

Vreo câţiva pescari se luară cu bărcile după el, purtându-i mereu şi hainele dincolo, unde Zahei ieşise biruitor.

– N-au vrut apele să mor, spuse el liniştit. Şi ceru mâncare.

Oamenii, plini de admiraţie, i-au dat de toate. El s-a rugat să-l ducă până la Brăila, cu o barcă, şi să-l lase acolo. S-au învoit pe o nimica toată şi a doua zi seara punea piciorul pe cheiul mult râvnit. De acum el cârmui femeia care-l purta de mână pe meleagurile unde-şi vânturase toată copilăria şi tinereţea lui sturloibate. Pentru noapte a dibuit un cotlon în malul cu iarbă, unde a dormit împărăteşte cu plescăitul apelor cântându-i la ureche. A doua zi, a pornit în căutarea lui Stavarache care-l orbise. Dar marginile Brăilei fuseseră şi ele devastate şi arse de ruşi în retragere. N-a mai găsit nici urmă de han şi de grec. Orbul a înjurat şi s-a potolit. A făcut apoi cu ocoluri un fel de pelerinaj pe uliţele bătute odinioară la vechile localuri unde chefuise. Află numaidecât pe Nae Varză-Acră, vestitul hangiu şi contrabandist, unde se mânca cel mai gustos ghiveci de morun şi se bea Odobeşti adevărat, în tejgheaua căruia el vărsase pe vremuri, la beţie, sumedenie de bani.

Ăstuia îi mersese bine şi după război, clădise acareturi noi şi-şi lărgise negustoria. Nae, cum îl văzu, îl cunoscu, cine putea să-l uite, şi se bucura cu glas înalt.

Auzise povestea orbului şi-l aşteptase – zicea el – să se ivească de pe o zi pe alta, măcar aşa orb. Cum putuse să părăsească atât amar de vreme Brăila lor scumpă?

Zahei n-a vorbit multe. Îi era sete. S-a aşezat la masă şi a cerut rachiu. S-au adunat repede – ca muştele – cunoscuţi şi necunoscuţi, chemaţi de cârciumar, ademeniţi de pleaşca unei beţii pe gratis... Înconjurat de prieteni, acolo în Brăila lui de odinioară, atins de suflul tinereţii la care se întorcea parcă, orbul prinse limbă.

– Mă, spunea el aprins, comandând alt rând, mă, după Dervent n-am ştiut ce să mă fac. Ziceam aşa, să mă omor. Dar pe urmă m-am gândit să mă sfătuiesc cu mama mea, Dunărea. Şi m-am zvârlit în apele cu care am stat de vorbă.

– Şi ce ţi-au spus? îl îndemnau la spovedanie ascultătorii bucuroşi să se lungească cheful.

– Să nu fiu prost, să mă pui pe trai, că de-aia mi s-a dat. Nae, mai adă, mă, ce dracu'!, că acum mă duc jos şi viu cu butoiul în braţe. Măi, voi să nu credeţi că eu uit ceva, adăugă el. Am scos din cap Derventul şi pe Stavarache. Mai mi-a rămas unul (şi se gândea la Lagradora). Dar ocna o port cu mine, oriunde m-oi duce. Şi nu mi-o umpli tu, mă, Varză-Acră, cu tot vinul şi rachiul din pivniţele tale.

Şi-a încleştat apoi fălcile să nu mai vorbească. S-a încins un chiolhan cu lăutari până ce muierea care plătea din porunca lui Zahei a isprăvit toţi banii şi a început a plânge.

La socoteală, peste ce cheltuise, orbul a mai rămas dator cârciumarului o groază de parale. S-a făgăduit să i se răspunză neîntârziat. Lumea s-a risipit, el s-a culcat în prăvălie jos. Târziu, când s-a trezit, n-a vrut să audă de jălaniile femeii. I-a poruncit numai să-l ducă la Dunăre. Acolo s-a scăldat, a înotat îndelung, până s-a răcorit şi s-a dezmeticit bine, şi a pornit iar în oraş, în căutarea vechilor legături şi cunoştinţe. Însoţitoarea îl asculta cârmind când la dreapta, când la stânga, până în Uliţa Fetelor, uliţa tractirelor, care, ca prin minune, rămăsese neatinsă. Aici Zahei a tras drept la casa unde

lucra odinioară Brânduşa, care avusese mare cârlig la el – pentru care altădată făcuse în fiecare săptămână bătăi de se cutremura mahalaua. Şi ăştiia îi priise războiul. Se chivernisise bine şi acum, ajunsă patroană, ea ţinea salonul cu fete, răscumpărat de la bătrâna Miţa Lacherdă în schimbul întreţinerii până la moarte. Pentru asta, pe ţaţa o mutase ca pe o cinstită pensionară într-o odaie din fund şi o îngrijea ca pe o mamă.

Brânduşa l-a cunoscut numaidecât şi l-a primit cu dragoste. Orbul n-a văzut ce başordină i-a ieşit înainte, în locul căpriţei de atunci. El i-a mărturisit că a rămas fără leţcaie şi i-a cerut cu împrumut măcar atât cât îi trebuie însoţitoarei de cheltuială să ajungă înapoi acasă. Acolo face rost de bani şi se întoarce să plătească datoria şi să-l ia şi pe el.

Impresionabilă şi sentimentală, ca mai toate de teapa ei, ea a scos şi i-a dat fără să se codească. Muierea a luat banii şi dusă a fost: nu s-a mai întors. Nici Zahei n-o aştepta.

Deocamdată l-a oprit Brânduşa la ea. În concurenţa dintre bordele, codoaşele pizmaşe trimiteau seara fel de fel de derbedei să-i tulbure salonul, să-i sperie fetele şi să-i alunge clienţii. Craiul ei de acum, Gioni, un filfizon sclivisit, cioflingar ahtiat numai după haine şi cravate frumoase, nu îndrăznea să se ia la bătaie cu ei. Cum se-nnopta, el o ştergea şi se afunda prin cârciumi şi cafenele unde toca la băutură şi cărţi banii smulşi prostituatei când cu mângâieri, când cu ameninţări. Zahei pica tocmai bine. Ea plănui să-l aciuieze un fel de paznic al casei, de care bătăuşii să nu mai îndrăznească să se apropie. Cu cât o rod haimanalele înnădite de Gioni, zicând c-o apără, ea întreţine pe Zahei.

Îl ştia neînfricat şi mai cu seamă voinic să puie jos douăzeci deodată. Mardeiaşii bătrâni îl mai ţineau încă minte.

Învoiala se încheie repede.

– Am să te pun cu mama Miţa împreună. Liniştită şi îndatoritoare, ea o să te ajute la spălat, la mâncare şi o să vă ţineţi amândoi de urât. Odaia e încăpătoare... îţi aşez un pat.

– N-am nevoie, mă culc pe jos, se mulţumi orbul.

– Ziua toată eşti liber, urmă ea, ciuntindu-i o porţie din hrană. Poţi să munceşti în port ori să dai ajutor cuiva la cărat. Scoţi o

mâncare, un ban de băutură şi tutun. Seara te întorci şi stai în curte sau, pe vreme rea, într-un colţ, pe sala salonului, până seara târziu, când se potolesc muşteriii şi se astâmpără scandalagiii. Ţi-oi da ceva să mănânci şi intri la culcare. Te scoli a doua zi când pofteşti.

El a primit şi a intrat de îndată în slujbă. Fetele l-au zărit doar. Stăpâna le-a oprit să stea de vorbă cu el... Se gândea la Zahei cel de demult şi-i era teamă să nu-i scoată una, două din minţi.

Întâia noapte de caraulă a trecut liniştită.

Orbul, condus chiar de Brânduşa, a pipăit zidul până la cămăruţa Miţei Lacherdă, unde intră la culcare.

Bătrâna n-a zis nimic. Dar după un ceas, el, bâjbâind uşa, se năpusti afară. Nu putuse suferi mai mult izul ce împrăştia, deşi ascunse, anume părţi ale trupului Miţii, miros oarecum asemănător în rău, dar mult mai tare, cu al peştelui de la care îşi trăgea porecla. A doua zi, gazda l-a găsit trântit peste nişte scânduri smulse din zaplaz. Şi orbul n-a vrut să mai audă de tovărăşia cu pezevenghea pensionată.

– Să-mi dai pe cineva care să mă poarte până la Dunăre, ceru el Brânduşii. Cum închizi tu localul, eu plec acolo şi mă culc în loziile de pe mal. Am găsit un covru unde să dorm.

– Dar cine o să stea de tine să-şi piarză nopţile ca să te ducă? Asta-i o corvoadă...

– Stai, că n-ai înţeles. Mie mi-e de ajuns să-mi arate calea o singură dată. Pe urmă ajung singur.

– Bine, se linişti ocrotitoarea, dar la iarnă? Ce te faci?

– La iarnă, rămân în sala unde mă aşezi tu sau trec în salonul gol. Şi-mi fac somnul acolo, hotărî simplu Zahei.

Femeia clipi repede din ochi de câteva ori, dar nu spuse nimic. Se uită în casă. Fetele dormeau obosite. Ea încuie salonul, se găti frumos, îşi luă umbreluţa şi porni chiar ea cu Zahei, pe care-l plimba ca pe o sperietoare prin faţa celorlalte localuri rivale. Omul mergea încet, călcând cu zăbavă de-a lungul caselor şi ulucelor, pe uliţa dreaptă ce scotea drept în cheiurile fluviului. În drum, pretinse călăuzei să se oprească la toate cârciumile, ca să înveţe locurile şi la fiecare ceru să-i facă cinste. Brânduşii îi convenea: îl recomanda

pentru munci şi în acelaşi timp da sfoară că l-a luat paznic şi înveghea astfel pe cei care ar fi avut gust s-o mai sâcâie...

Aşa a trecut Zahei vara toată, legănându-se între strejăria la fete şi hoinăreala pe cheiurile şi prin mahalalele Brăilei. Ajunsese acum iar să-l ştie toţi, cu toate tabieturile lui. Dimineaţa dormea într-o colibă de răchită, clădită de nişte prieteni într-un cot al Dunării. Către prânz intra în apă ca un bivol şi se scălda până-l gonea foamea. Atunci pornea la pescării. Acolo cei mai mulţi îl cunoşteau din tinereţe. Zvârliseră împreună năvoade, puseseră cârlige, trecuseră pe ascuns mărfuri fără vamă, şi-i dau să mănânce... Era peşte berechet. Unii îl luau cu ei în lotcă să ţie plăşile sau îl puneau să vâslească la parâme, aşa ca să zică şi el că ajută la ceva. Când era de tras vreo barcă grea la edec, îl aşezau totdeauna la mijloc şi-l privegheau să nu puie cumva piciorul greşit şi să se ducă de-a rostogolul în apă.

Dar orbul, cu simţul lui fără greş, ţinea pasul în paşii celorlalţi tovarăşi înşiruiţi de-a lungul malului, cu mâinile pe odgonul întins, care, cu vibraţiile lui, îi da înştiinţări despre încotro trebuie să se mişte.

Astea când se întâmpla să nu fie beat. Căci, altfel, după ce mânca pe apucate, pleca de colinda cârciumile unde se înhăita cu toţi chefliii care-i dau să bea şi de milă şi de petrecere.

Orbul făcea prinsori că poate să dea de duşcă, dintr-odată, ocaua de basamac, ori de cine ştie ce altă băutură tare; sau poate să toarne în el, pe-ndelete ca într-un butoi, o vadră, două de vin. Cască-gură se strângeau, privitorii se înghesuiau şi cheful se încingea spre marele interes al cârciumarilor care nu ştiau cum să-l ademenească pe orb şi să-l ţină mai la îndemână pentru îndemn şi alişveriş.

În asemenea împrejurări slujba la Brânduşa se ducea dracului. Două-trei nopţi, Zahei nu mai da pe acolo, când venea, nu mai era bun de nimic, dormea clocindu-şi băutura.

În vremea asta, i s-a întâmplat ceva de care el, ca de obicei, n-a ţinut seamă. De câţiva ani zăcea pe străzile oraşului o fiinţă ciudată, un fel de femeie, straşnic de înaltă, slabă şi uscată, schelet îmbrăcat în rochii vechi de mătăsuri scumpe, demodate şi caraghioase din

cale-afară, care atârnau de pe oasele ei deşirate ca nişte beţe de sperietoare.

În chipul cu pielea de pergament măsliniu şi capul turtit tare pe lături ca de curcă, împins înainte de nasul lung, clonţos, sub care se ascundea gura strâmtă cât o împunsătură de cuţit, se deschideau sub toca de crep violet şi flori de pai de aceeaşi culoare, ce-i veneau până pe frunte, doi ochi splendizi, două mari agate negre, cu albuşul enorm şi pupile largi aproape cât irisul întreg, ochi necontenit deschişi, ficşi, neclipitori.

O cunoşteau toţi; nimeni nu râdea de ea. I se spunea „Madam Sughiţ“, din pricina unui spasm nebun, sfâşietor, ce-i apuca în anume împrejurări pântecele, zgâlţâindu-i fără milă schelăria de ciolane înveştmântate. Marinarii o mai botezaseră „Fregata“, fiindcă îşi arbora la piept, pe poale, în spate, pe laturi, de coada pălăriuţei tot soiul de volane, horbote, panglici şi eşarfe, ca nişte steguleţe de toate culorile, asemenea unei corăbii împopoţonate pentru sărbătoare.

Dar numele popular în mahala era Gărgăuna. Ea ieşea la anumite ceasuri, de obicei la prânz, colinda serioasă portul, cerceta cheiurile, uitându-se cu mare băgare de seamă la toţi bărbaţii pe care-i întâlnea. Câteodată se lua după unul şi-l petrecea câţiva paşi. Apoi se-ntorcea la alţii muteşte. Ochii ei însă nu se odihneau până nu-i amănunţea pe toţi. Pe urmă pierea. Ăştia erau gărgăunii ei. Nu făcea niciun rău, lumea nu se supăra, o lăsa în pace.

Povestea îi era întunecată. De neam foarte bun, fata unui bogat armator grec, crescută în pensioane, se îmbolnăvise – după versiunea familiei, pe la şaisprezece ani – de o langoare grea, necunoscută, zăcuse vreme îndelungată, se sculase cu creierii tulburaţi, minţile răvăşite, nezdravene pentru toată viaţa şi cu sughiţul acela îngrozitor. La început, nebunia fiind furioasă, a trebuit să fie ţinută zeci de ani prin ospiciile din străinătate. Îmbătrânise pe acolo... După moartea tatălui, neamurile, fraţi şi surori, au adus-o în ţară. Acum smintenia se domolise. Se schimbase într-o blândă aiurare: pretindea că avusese în tinereţe o dragoste, din care se născuse un băiat. Dar părinţii i-l răpiseră şi-l daseră unor străini. Amantul, prins noaptea în odaia ei, fusese ucis lângă ea, pus

într-un sac, legat cu un bolovan greu şi zvârlit, după obiceiul turcilor răzbunători, în Dunăre.

Pe acest copil al ei îl căuta ea acum, bătând uliţele şi cheiurile, vârându-şi chipul de arătare cu ochi de agată neagră în feţele tuturor trecătorilor. Familia, bucuroasă să-i mănânce averea pusă sub tutelă, o îngăduia să iasă din casă ca să-şi satisfacă mania asta nevinovată.

Dar gura lumii vorbea altfel! Gărgăuna în adevăr ar fi avut chiar ca şcolăriţă un ibovnic şi născuse un prunc pe care părinţii furioşi i-l lepădaseră, cu câteva fişicuri de napoleoni, unor oameni săraci din preajma oraşului. Boala nebunei fusese frigurile lăhuziei, înrăutăţită de durerea despărţirii de copilaş şi de bărbatul iubit. Asta s-ar fi petrecut demult, or fi de atunci patruzeci şi mai bine de ani. Gărgăuna ar avea acum peste şaizeci, deşi nu i se putea da nicio vârstă. Încremenise ca o mumie îmbălsămată în durere, aceeaşi de când se ivise în oraş, cu acelaşi păr negru lipit de tâmple, aceiaşi dinţi albi şi neclintiţi din loc, aceeaşi uscăciune de scoabă dreaptă şi înaltă. Vremea, după ce o zdrobise, trecea pe lângă ea fără s-o atingă. Cu umbrela în mâinile înmănuşate în mitene de aţică neagră, păşind încet, ca o mare actriţă într-o tragică, mută severitate, ea făcea de ani şi ani ocolul din centru şi cheiuri până-n mahalale, ispitind, întrebând chipurile ce-o întâmpinau în drum... Obosită, se întorcea acasă, o clădire mare, moştenirea ei de la părinţi, în care se aşezase şi stăpânea un frate. I se lăsase şi ei o odaie, în care se încuia. Nu deschidea decât slugii ce-i aducea mâncare.

La câteva săptămâni după sosirea lui Zahei, Gărgăuna îl zări în port şi încremeni. De emoţie o podidi năprasnicul sughiţ. Adunându-şi minţile, ea se stăpâni să nu se apropie, ca să nu-l sperie. Se mulţumi să-l urmărească până la pescării unde-l privi îndelung cum mănâncă. Îşi dete seama că e orb. Se întoarse acasă întunecată şi sughiţă până noaptea târziu.

A doua zi, îl căută dinadins. El n-o simţea. Aşa că îi putu cerceta în voie chipul, mersul, statura, descifrându-i trăsăturile, studiindu-i mişcările, până în cele mai mici amănunţimi, de aproape, de departe. Îl aşteptă şi de data asta să-şi isprăvească mâncarea, cu auzul aţintit la glasul lui Zahei, care vorbea cu

prietenii. Vocea gravă, aşezată, cu timbru profund de bronz, o răscoli până-n adâncuri. Toate îi aminteau de iubitul ei. Era el: voinicia lui, frumuseţea lui, roase de sărăcie, durere şi nenorociri... Dar era de-ajuns să închidă ochii şi să-i deschidă apoi repede, mai înainte ca amănuntele ce-l urâţeau şi-l înjoseau pe orb să i-l strice, pentru ca să-i stea câteva clipe în faţă, aidoma, Andronic, iubitul ei de odinioară şi de totdeauna. Glasul mai ales îi cânta în suflet. Dacă nu l-ar fi văzut mort, ar fi jurat că este el îmbătrânit... Orbul era aşadar copilul ei, copilul lor.

Nebuna îşi urmă cercetările cu înţelepciune. Îi luă urmele cum trăieşte, unde bea, unde doarme. A aflat cine este, cum îl cheamă... Despre părinţii lui nu ştia nimeni nimic. Apoi, cu mare băgare de seamă, s-a apropiat de el, la o cotitură, când orbul bâjbâia încurcat. L-a ajutat să-şi găsească drumul şi l-a însoţit până la Dunăre. De aici încolo îl pândea în fiecare zi şi-i ieşea înainte. Îl întreba de sănătate, îl purta de mână, îi aducea ţigări, îi da de băut. Orbul se lăsa îmblânzit de bunătatea şi îngrijirile ei... I-a dăruit haine, încălţăminte şi bani, pe care el îi primea bucuros. A trecut însă mult până ce el i-a destăinuit câte ceva, prea puţin, din viaţa, mai ales din copilăria lui, spre care ea-l abătea necontenit.

Nu-şi mai amintea nimic despre părinţi, nişte pescari săraci, cum aflase mai apoi, de prin Ostroavele Brăilei, morţi când el abia sta copăcel. Îl adunaseră, din copăiţa unde dormea, vecinii milostivi şi mâncase pe la uşi streine.

– Cine te-a făcut mare? îl întreba ea.

– Dunărea, răspunse el scurt.

– Dar ţi-au fost oare părinţi adevăraţi pescarii aceia, întrebă Gărgăuna tremurând...

– Păi, ce puteau să-mi fie? grăi Zahei cu glasul lui de bronz adânc. Adică, ce să zic, nu ştiu, se îndreptă el singur.

Femeia abia îşi stăpâni sughiţul.

– Mai târziu, vecinii nu ţi-au spus nimic despre ei, despre dumneata? N-ai fost cumva de găsit, copil lepădat?

Omul se încruntă. Nu ştia unde vrea să ajungă ocrotitoarea şi prinse să-i fie lehamite.

– Cocoană! Lepădat-nelepădat, nu mă mai întreba, că nu-ți mai răspund.

Şi amuți. Nerăbdările, toanele astea, violențele, ca şi toată firea năbădăioasă, numai voință şi încăpățânare, vitejia cu care călca şihoaiele Dunării o umpleau pe biata femeie de încredințare. Tot aşa cu nepăsătoare vitejie îşi pierduse şi Andronic al ei viața.

Dar pe el, copilul ei orb, de care Gărgăuna nu se mai îndoia, trebuia să-l scape. Cu mare sfială îl întrebă târziu dacă n-ar vrea să se mute la ea. Ar avea o odaie pe seama lui... Se întomna. Era timpul să se gândească la un adăpost pentru iarnă.

Orbul se săturase de salonul Brânduşii. Culcuşurile de ierburi de pe malul fluviului se risipeau de vânturile asprite... nu i-ar fi stricat o odaie... Îşi întrebă nările îndreptate cu tot dinadinsul înspre femeie: asta cel puțin nu mirosea urât.

– Bine, se învoi el, şovăitor, dar plec şi mă întorc când vreau...

Gărgăuna se înapoie fericită şi istorisi cu naivitate fratelui său cum îşi găsise copilul, pe care vrea să-l recunoască, să-l aducă şi să-l lase moştenitor peste toată averea ei. El i-a surâs blând şi i-a încuviințat toate aiurelile. I-a spus numai că asta e treabă de advocați şi judecători. Până seara consiliul de familie era strâns, trei medici constatau o nouă criză de nebunie acută şi pe Gărgăuna furioasă, pusă în cămaşă de forță, a înghițit-o, fără s-o zărească cineva, ospiciul Şuțu din Bucureşti.

Brăila nu şi-a mai văzut Fregata fluturându-şi stegulețele pe cheiuri.

Orbul s-a sinchisit şi mai puțin că soarta protivnică îi închisese fără zgomot mica portiță de scăpare ce-i deschisese o nebună! Viața lui nu se oprea la nimicuri de-astea: se arcuia peste ele, către altceva, mai departe? Mai sus? Sau mai jos? Nu-i păsa câtă vreme nu-şi aflase vederile. Până atunci avea la îndemână beția.

În toamnă orbul şi-a descoperit, în sfârşit, adevăratul lui meşteşug: băgatul butiilor cu vin şi rachiu în pivnițele cârciumarilor. Nu e lucru uşor să mânuieşti butoaie şi antale pline cu sute de vedre fiecare, să le dai jos din căruțele unde sosesc încărcate din podgorii, să le cobori binişor şi să le aşezi în beciuri, fără să le răstorni ori să striveşti pe cineva.

Zahei, cu puterea lui năzdrăvană, le biruia şi le făcea ascultătoare, ca pe nişte dihănii înhămate. Pentru treaba asta, n-avea nevoie de ochi. Carul tras de boi era adus cu fundul până-n gaura pivniței. De el se sprijinea o scară groasă – unsă cu săpun ca să alunece – sau mai multe înnădite cap la cap, după adâncimea bascei, scări care mergeau pe gârlici în jos până-n beci. În vasul încercuit în odgoane tari şi-ntors cu fundul spre pivniță, se proptea Zahei, care-i făcea vânt din spate cu smucituri scurte şi-l mâna spre capul scării proptite de car. Îndată ce butoiul se înclina puțin şi scăpăta în jos pe tălpicile scării, oamenii începeau să strige... hooo... hooo... Orbul apuca în mâinile lui căpătâiele funiilor cu care era înfăşurat vasul, îl oprea şi începea să-l strunească din odgoane, slobozindu-l încetul cu încetul pe scări în jos, după voie şi după cum îi spuneau ajutoarele de pe lături... Şi-l ducea aşa, ca pe un cal în ham, până ce butoiul ori zăcătoarea atingea nisipul pivniței, unde se opreau singure. Atunci îl dau jos şi pe Zahei din car, îl coborau în beci ca să împingă vasul până la locul hotărât şi să-l ridice pe căpătâie.

Treaba asta cu care alții se căzneau o jumătate de zi, cerând plată mare şi cinste îmbelşugată, el o făcea într-un ceas cu o uşurință şi o îndemânare de care se dusese vestea.

Îl chemau cârciumarii de pretutindeni. După ispravă urmau beții mari, chefuri crâncene.

Iernile era mai slobod şi-şi aducea aminte de salonul Brânduşii, unde nu-i plăcea. Pezevenghea, pe drept supărată, îl lăsa flămând şi aproape îl alunga: cu somnul lui greu şi sforăiturile ca de viscol o încurca... Atunci cădea pe capul hangiilor care-l culcau prin grajduri, în podurile cu fân; asta când mai puteau să-l scoale de jos şi să-l scoată din prăvălie. Altfel, îl lăsau să zacă acolo în picioarele muşteriilor.

În toamnele următoare, podgorenii care vindeau vinurile în oraş trimiteau întâi de-l aduceau la crame, să le urce buțile în care, ca apoi să coboare cu el împreună la Brăila, unde tot el le căpătuia prin pivnițe. Şi nu-l mai lăsau din mână. Îl luau înapoi sus la poverne să le fabrice toată iarna țuica şi drojdia. Alt lung prilej de băutură neîntreruptă, ceas de ceas, bărdăcuță cu bărdăcuță.

Aşa s-a descumpănit viaţa orbului, ani şi ani în şir, nu le-a ţinut socoteală, între primăveri şi veri petrecute la Brăila, cu scaldă în Dunăre şi beţii la pescării, şi între toamne şi ierni scurse pe neştiute între cazanele fierbinţi ale velniţelor şi capul tot mai turlăcit de aburii rachielor.

Se dezlănţuise din fundurile lui oarbe iarăşi omul sălbatec al tinereţelor lui şturlăbate; vechiul păgân, pe care câtva timp nenorocirile şi ocna izbutiseră să-l biruie şi să-l lege acolo în adânc.

Dragile meleaguri dunărene, cu vânturile lor umede, puternicele ape cu şuietul adânc, jocul înotului voinic care necontenit îl întinerea, hrana cu peşte gustos, băuturile tari, dezmăţul chefurilor, toate împrejurările şi ambianţa locurilor şi oamenilor unde se-ntorsese şi poposise îi răscoliseră drojdiile şi puseseră la loc stihia lor nebună, fiara nedomesticită de odinioară care-l stăpânise ca un demon.

Atât numai că insul nou din el, care căpătase amara cuminţenie a orbeniei, nu fusese răpus. Sta la o parte, într-un colţ din fiinţa lui, se uita la cestălalt şi aştepta. Poate din pricina lui, orbul nu mai bea cu năbădăi, nu mai făcea scandaluri. Se îmbăta potolit, se culca apoi liniştit şi dormea supus ca în ocnă.

Din când în când, visa pe Boieru, ori pe Mânza, îndemnându-l de bine. Se scula atunci mâhnit, ofta şi cel dintâi pahar îl vărsa pe jos pe podele pentru sufletele lor. Se punea apoi serios pe băutură. De altceva nici nu mai avea grijă. Umbla în zdrenţe, până se îndura cineva să-i zvârle o haină care nu-l încăpea, nişte pantaloni ce-i veneau doar la genunchi. Mânca ici-colo, dormea de pripas, umbla rătăcit...

Cea din urmă zvâcnire de interes ce mai veghease în el şi l-ar mai fi putut scoate din împotmolirea asta, răzbunarea împotriva lui Lagradora, se stinse şi ea...

Nişte săteni din partea locului, sosiţi cu poame de vânzare şi traşi la hanul lui Varză-Acră, l-au cunoscut şi i-au povestit sfârşitul grecului. Trecuse peste moşie răscoalele, pe stăpân l-au tras în ţeapă şi conacul l-au făcut scrum. Vestea l-a năruit mai mult ca zece beţii. Şi s-a ticăloşit mai rău. Dar peste noapte, cum se zvârcolea tulburat, i s-a arătat în vis Costea bulgarul care i-a spus atât:

– Mă, frate, să mulţumeşti lui Dumnezeu că n-ai vărsat sânge de om... Şi a pierit.

Orbul s-a gândit o vreme la vorbele visate. Pe urmă le-a uitat.

Trecuseră ani mulţi peste el fără să-l doboare. Ajunsese însă de nerecunoscut.

Umbla aproape gol. Se umflase afară din cale, părând mai tăuros, chelise, dinţii i se clătinau, burduful burţii îi atârna strâns zadarnic de o curea păcătoasă peste cămaşa sfâşiată şi, îmbătrânit, matofit, zvârlit afară din vreme, se tăvălea din dealurile podgoriilor până-n şesul Brăilei în toate mocirlele de vin şi rachiu ale povernelor şi cârciumarilor.

Noroc că nu-l lovise nicio boală. Carnea şi oasele lui ca oţelul răbdau încă nebuniile neostenite la care le supunea fără milă.

Odată, la o povarnă, lumea adunată povestea despre minunile săvârşite de un popă sfânt dintr-un sat de departe. Se dusese vestea şi mulţi auziseră. Se înfăţişă chiar un pătimaş, ridicat dintr-o dambla grea şi tămăduit prin puterea rugăciunilor popii.

Orbul asculta cu gura căscată. Deodată, se aprinse în el şi zbucni dorul după minunea vederilor căpătate, râvna vieţii lui până ieşise din ocnă. Trânti hârdăul, zvârli capacul şi, fără să mai întrebe, strigă răstit:

– Să mă duceţi numaidecât acolo...

Din clipa aceea, n-a mai pus rachiu, nici tutun în gură. Şi nu s-a mai putut face nimic cu el. Insul cuminţit dinlăuntrul lui, care aştepta se într-un ungher al beznei împuţite de băutură, ieşi, dete brânci nebunului ce pusese stăpânire pe cârmă şi-l zvârli afară.

Într-o clipă, Zahei se-ntoarse la sufletul cu care intrase în ocnă.

Era întâia minune şi nu cea mai mică.

A doua zi, cu un băiat de mână, orbul porni peste şapte coame de muncele, la popa Fulga din satul Cervoiului.

PARTEA A IV-A

În satul Cervoiului

Ca mai toate satele cu obârşia în vechime, Cervoiul zăcuse amar de vreme departe de lume, pitit într-o hobaie, razna mult din drumul mare. Patru rânduri de dealuri curmezişe, cu grebenele întinse spre munte, se puseseră proptă între el şi căile bântuite de urgiile mari ale ţării.

Dar, odată cu potolirea veacului, cele câteva familii ce-l alcătuiau îşi lăsau sălaşul neguros şi ieşeau „la linie". Adică se strămutară grabnic şi cu totul din cotlonul la adăpostul căruia pândiseră, jos, în lumina luncilor grase, de-a lungul şoselei naţionale, unde răsuflară.

Numai în câţiva ani, cu băştinaşii care se puiţară peste măsură şi cu veneticii de adaos, cătunul de odinioară ajunse o mândră aşezare. Vechea vatră se părăgini, uitată. Doar la zile mari câteva babe şi moşnegi mai urcau la bisericuţa rămasă sus între muchiile din cale-afară depărtate, unde se pătrundea din ce în ce mai anevoie, printre râpile năpădite vara de tihării, iarna de zăpezi.

Curând sosi popă cu carte. Ăsta, îngrozit de câtă osteneală şi ce primejdii întâmpină – odată fusese gata să-l mănânce lupii –, chemă poporenii. Şi, cum era înclinat spre pilde, le vorbi în tâlcuri cam aşa:

– Fiilor, voi umblaţi ca neoamenii, cu buricul târâş.

Oamenii se cruciră, uitându-se nedumeriţi unul la pântecul celuilalt. Popa îi privea şi zâmbea.

– Nu asta, urmă el... Se cheamă că voi aţi ieşit de mult din maica voastră care a fost pădurea, dar nu v-aţi despărţit deplin de ea... A mai rămas acolo o bucăţică, de care staţi legaţi şi acum...

– Care e aia, părinte? îndrăzni unul...

– Biserica, fiilor. Tăiaţi buricul lung care vă ţine ca pe nişte prunci atârnaţi de ea. Hai să facem aici lăcaş sfânt pe potriva noastră.

– Aşa e părinte, se luminară ascultătorii... şi se învoiră.

La îndemnul lui, poporenii îşi ridicară biserică la îndemână. Şi cu asta se rupse şi cel din urmă firişor care lega pe cervoieni de matcă. Peste străvechea obârşie pădurea îşi întoarse repede viaţa ei la loc. În liniştea atotcuprinzătoare, bordeiele putrezite se făcură iar ţărână unde îşi înfipseră rădăcinile fagii, la care cerbii coborau din nou iarna să le roază poalele.

Şi noua comună îşi văzu înainte de treburi... Al doilea preot, după moartea celui bătrân, nemulţumit numai cu slujba de popă, îşi strânse enoriaşii şi le spuse:

– Fraţilor, omul nu are numai trup şi suflet. După cuvintele Sfântului Apostol Pavel, avem şi duh, adică minte. Se cuvine dar să ne îngrijim şi de ea. Copiii noştri trebuie să deprindă carte. Nu cine ştie câtă; după nevoile de-aici.

Oamenii ascultau bucuroşi de vestea nouă.

– Haide să facem şcoală, urmă preotul. Şi, până s-o învrednici statul să ne-o clădească, o deschidem în casa mea; v-o dau cu chirie mică şi am să dăscălesc chiar eu.

Astfel, al doilea popă înălţă cervoienilor şcoală şi le fu întâiul învăţător.

Al treilea la şir n-a mai spus nici fiilor, nici fraţilor. A strâns satul şi-a strigat:

– Mă, băieţi, ascultaţi-mă şi luaţi-vă după mine. Că eu vă duc de-a dreptul la spor şi la trai bun. Cine-i deştept şi se ţine de mine n-are să se căiască.

Şi popa Fulga gospodări comuna cu mână tare, timp de treizeci de ani, şi o târî prin toate vârtejurile politicii. Rând pe rând, liberal, ţărănist, legionar, fâlfâise barba-i galbenă, steag în furtunile tuturor alegerilor. Înfiinţase bancă, durase obşte, alcătuise cooperativă. Om de flăcări şi oţel, falnic şi frumos tare, toate ispitele ţintiseră în el. Îl bântuiseră mai ales trei mari patimi: setea de avere, femeile şi dragostea de cai. Într-un iureş neîntrerupt strânsese nămet de bani. Agonisise moşie, zidise acareturi. După pilda lui,

şi cu el odată, comuna se luase la întrecere. Gospodarii se îmbogăţeau, cuprindeau pământ, clădeau case boiereşti, prăseau vite de soi, lăcomeau la femei streine.

Când punea popa ochii lui de haiduc în femeia aleasă, fata ori muierea nu mai scăpa. Ca vrabia ţintită de hultan, se făcea mică, începea să tremure, pierdea minţile... Cinstite ori deşucheate, toate mureau după el. Ibovnicile se făleau cu păcatele săvârşite. Spuneau că atingerile cu popa le sfinţesc. E drept, preoteasa, o femeiuşcă firavă, nu-i dăruise prunci. În schimb, satul era plin de copii leiţi lui. La urmă patima de cai le birui pe toate celelalte. Dacă-i plăcea unul, nu se lăsa până nu-l cumpăra şi, dacă nu se putea, până nu-l fura.

– Un sfert din sânge îmi arde a hoţie, spunea el, râzând, tovarăşilor. Noroc că mi s-a ales numai asupra cailor... Altfel, cine ştie ce tâlhar de drumul mare m-aş fi făcut, adăuga scuturându-şi barba.

Pentru asta, popa îşi ţesuse reţele de ciraci şi ajutoare în care prindea armăsarul ochit. Trecut prin zeci de mâini, ascuns, schimbat, măsluit, telegarul răsărea în grajdul Sfinţiei sale care, cum se sătura de el, îl trecea mai departe, în bâlciuri, altora. Într-un rând, nişte păgubaşi mai isteţi prinseră iţele, ghibăciră gazdele, îl urmăriră şi, când aproape să-l prinză, popa la aman îşi aduse aminte de vechea bisericuţă dosită în codri. Într-o clipă a sărit pe armăsar, a cotit după sat şi s-a făcut nevăzut în valea Cervoiului... Cui să-i treacă prin gând că vita era găzduită acum în altarul străvechi, cu conovăţul legat de pristol?... De acum încolo popa n-a avut pentru furtişaguri o altă mai bună ascunzătoare, nebănuită chiar de cei mai apropiaţi tovarăşi. O mangă grozavă mâncată de ape, cu surpături uriaşe împrospătate în fiecare an, tăinuia crăpătura pe unde se pătrundea în albia văii.

Chiar din gură, firul potecii se tăia rupt de viituri. Mai sus, năclăit de dudaie, făgaşul se-ncurca în alunecuşuri, se ascundea în izvoare nescurse, se-afunda în bahne de trestie, adevărate şerpării unde mişunau jivine, şerpi de apă cu urechi solzite, salamândriţe negre pătate cu galben, broaşte ţestoase, şopârle agere şi guşteri auriţi. Aici puiau vulpile şi lupii îndrăgiseră meleagurile, semănate cu grămăjoare de oase albe, rămăşiţe din ospeţele lor. Oamenii

nu mai aveau niciun interes să străbată sihla lăsată în voia ei şi copiii cu vitele se fereau.

În al cincizeci şi unulea an al vieţii, cu alaiul ăsta de avere, femei şi cai după el, popa Fulga, sosit în buza celui de-al doilea război, se sculă cu îndârjire împotriva stăpânirii. Zile şi nopţi, băieţi cu păr unduios dat pe spate au vegheat la capetele satului, pistoale au clănţănit pe deasupra caselor, până ce popa, împreună cu alţi vreo zece, legaţi butuc, umflaţi în brişti, au luat calea Bucureştilor.

După câteva luni, preotul s-a întors acasă pocăit. Pe urmă, o boală mocnită în el s-a aprins, şi omul a zăcut dus, cu aiureli pe care nu le pricepea nimeni. Vorbea mereu de un cal, poruncea slugilor să plece să-l dezlege, să-i ducă apă şi ovăz. Şi se zbătea aprig, bâşguind întruna despre un pristol pângărit...

Târziu, din zăcere s-a sculat alt om. Un sfânt senin, cu chip uscat şi prelung, cu barba seină până-n brâu şi cotonog de amândouă picioarele.

Sta întreg şi-n toată firea până la şale, cu minţile limpezi şi duhul ascuţit ca şi mai înainte. Dar moale, fleşcăit, neputincios de la mijloc în jos, de unde coapsele sfrijite şi pulpele uscate atârnau ca două lemne nefolositoare.

După asta năpastele s-au ţinut lanţ. Dar pe el nu l-au mai atins. Trecea strein de lumea asta, afundat în rugăciuni, cu gândul numai în cer. Ochii rămaşi tot focoşi nu se mai dezlipeau de pe icoane. Căinţa doar mai scurma în el genuni de deznădejde, din care se ridica iar cu voinicie.

Veneau unii să-i spuie că la bancă se descoperiseră neorânduieli mari. Alţii că obştea intră în dandanale de puşcărie. Că la cooperativă nu se mai pot acoperi lipsurile şi furturile... Popa a răspuns de toate pagubele cu averea lui, pe care încurcăturile, procesele, căutarea cu doftorii aduşi de preoteasă i-a făcut-o scurt timp puzderii...

S-a mâhnit puţin când a auzit că s-a numit preot nou, teolog, în locul lui. Dar s-a bucurat pentru sat.

Într-un singur an, din grozavul popă a rămas un slăbănog sărac şi dosădit, de mila sătenilor... Dar el aştepta neclintit îngerul care să-l zvârle în apele tămăduitoare ca pe paraliticul evangheliei.

– Ce se alege de noi, părinte? se căina preoteasa, mutându-l de pe un căpătâi pe altul.

– S-alege ce e bun, îi zâmbea popa.

– Ne-a luat şi livada...

– Nu-i nimic, răspundea el, bine că ne-a rămas casa.

– Dar o să ne-o ia şi pe asta. Ce ne mai rămâne? se spăimânta ea...

– Ne rămâne Dumnezeu, o liniştea preotul.

În sfârşit, durerile din şale scăzură şi bolnavul putu să se târască de-a buşilea prin odaie, sprijinit în mâini ca pruncii, cu picioarele ţepene, lungite după el.

– Poate s-o milostivi Sfântul să mă ridic şi copăcel, glumea el.

Dar Sfântul nu s-a îndurat şi popa, uitat de toţi, a rămas ologit pe totdeauna.

Doftorii, după ce au vorbit, unii de-o boală veche cu uscarea măduvei spinării, alţii de lovituri tari peste şale, l-au părăsit şi ei.

Popa îşi strămutase însă toate gândurile în altă parte. Puterile lui, prihănite până atunci, începură să se adune din mădularele păcătoase. Le simţea cum se ridică din picioarele alergătoare spre râu, din coapsele îndrăgite de cai, din pântecul pângărit de băutură şi muieri, cum se subţiază, se limpezesc şi se strămută într-un loc din gândurile lui smerite, n-ar şti să spuie unde, în frunte, la răscrucea ochilor sau în inimă?... Puterile lui sau ale altuia? Oricum, nu era el stăpân pe ele. Ci, dimpotrivă, le osebea uneori afară, atârnând peste el, gata să-l cuprindă sau nu, după voia lor. Cum le putuse el odinioară cârmui spre rău?... Acum ardea să se-nvrednicească de ele. Se opintea să le înnoade şi se ruga să se sălăşluiască în păcătosul lui suflet.

Preoteasa nu se dumirea. Oamenii dibuiau ceva necunoscut, dincolo de ei. Şi lumea începu să vie, ca la un izvor. Întâi pentru un sfat ori la un îndemn. Apoi pentru o rugăciune, la un necaz. Preotul căzut în jilţ, cu picioarele de lut nemişcate sub giubea, lăsa patrafirul pe creştetul plecat, deschidea evanghelia şi citea, desfăcea ceaslovul şi spunea molitva. Necăjitul pleca îmbunat. Unii scăpau de beteşuguri. Câţiva se tămăduiră: cei cu ducă-se pe pustii mai ales. Cu fiecare din ei, popa, smerit, sporea în duh şi se

înmulțea în suflet, agonisind mereu putere, nepăsător de războiul care tălăzuia pretutindeni. Şi zvonul se lățea.

Atunci sosi la popa Zahei orbul.

Un om de patruzeci de ani, voinic cât un taur, cu capul mare chel şi gogonat ca un bolovan, cu pieptul şi pântecul otova de sub grumaz şi până-n vintre în chipul unui boloboc sprijinit pe bulamacele coapselor. Ochii boboşați alburii ca de piatră nu se clinteau. Şi în ciocanul nasului țevile nărilor se deschideau ruginite de tutun. Sub ele nişte fire țepoase, mustățile, ca la peşte.

Hamal de-a lungul tuturor schelelor până îngheța Dunărea, salahor apoi pe la binalele oraşelor, se îmbătase în toate cârciumile, cântase, urlase, se bătuse, până ce, după un chef straşnic, se trezise orb. Băuse spirt otrăvit.

De atunci alergase zădarnic de la spitale la babe, de la vraci la biserici să-şi capete vederile. Când orbul a nimerit dus de mână la popă, slăbănogul sta afară pe prispă şi se sorea. La picioarele lui, atârnând gheață în vipiile arşiței, fu călăuzit orbul, care căzu şi se lovi cu fruntea de țurloaiele uscate.

– Ce te-aduce, Samsoane, îl agrăi preotul, privindu-i statura de uriaş.

– Mă cheamă Zahei, părinte, şi sunt un orb păcătos. Am venit să-mi dai vederile. Şi îşi apăsă berbecul frunții în labele nesimțitoare.

– Păi, ți le-am luat eu, ca să le ceri de la mine? îl cercă popa.

– Mi le-a luat Dumnezeu, se-nvoi orbul.

– Roagă-te Lui, urmă preotul, că voia e numai la El.

– Şi harul la Sfinția ta, stărui netulburat pătimaşul.

– Bine, se învoi popa.

Îşi trecu patrafirul, luă molitvelnicul, se plecă, puse dreapta pe creştetul rătăcitorului şi ceti, plângând, o lungă rugăciune. Plânse şi orbul. Apoi se potoliră amândoi.

– Mai culcă-te puțin, îi fi ostenit, îl îndemnă duhovnicul.

Streinul se supuse ascultător ca un câine. Nu se depărtă, ci se întinse chiar acolea, sub călcâiele bătrânului, de-a lungul prispei, şi adormi îndată. Horcăi îndelung, se smuci în somn, gemu şi se trezi.

– Vrei ceva? îl întrebă popa. Pâine? Apă?

– Nimic. Numai să-mi mai citeşti. De mult n-am mai văzut lumina în somn...

– Acum ai văzut-o?

– Am visat-o, făcu grav orbul.

– Ce-ai visat?

– Că văz...

Popa, însufleţit, îi citi iar în creştet. Lacrămile udară capul orbului, care încovoiat sufla din ce în ce mai greu.

– Încep să zăresc, răcni el deodată ca un nebun...

Popa cutremurat îşi ridică dreapta...

– Iar mi se întunecă, ţipă el. Nu lua mâna de pe mine, părinte... N-o lua, zbieră din răsputeri orbul. Pune-o la loc.

Preotul, clătinat, coborî palma, o rezemă de ţeasta golaşă şi se afundă iar într-o fierbinte rugă.

Sub el orbul plângea domol.

– Cu fiecare lacrimă mi se topeşte un fir negru de orbenie, spunea el popii. Părinte, nu mă lăsa.

– Cum? îl întrebă cu spaimă preotul.

– Aşa ca printr-o cârpă prubuluiesc faţa pământului. Ici e ceva ca o piatră, ori o buturugă.

Şi dibui spre scăunelul paraliticului pe care preoteasa stase după ce adusese mâncare.

Popa nu mai simţea nici spaimă, nici uimire. Cufundat într-o bulboană de milă şi dragoste, scăpase cartea. Se ruga acum cu vorbele lui, bâjbâia cuvinte, alcătuia stihuri, brodea cereri de îndurare ce mergeau drept în inima cerului.

Cu mâna preotului pe cap, orbul porni să se mişte şi se ridică.

– Părinte, vorbi el aprins, te ghicesc aşa ca printr-o pâclă neagră. Uite aici e prispa, şi dibui marginea... aici e umărul Sfinţiei tale, şi-i mângâie rasa. Mâna popii se plimba odată cu capul orbului, trasă încotro se mişca el, parcă lipită de creştetul lui.

Îngrozit, popa izbuti să şi-o smulgă. Omul înţepeni. Orbise iar. Nu mai ştia încotro să se mişte şi, deznădăjduit, se prăbuşi.

Astfel, de şase ori de la amiază până-n noapte, preotul cufundat în rugăciuni, cu mâna pe capul lui Zahei, îl aducea până la

pragul vederii. Şi tot de-atâtea ori îl scăpa iar îndărăt în beznele orbeniei, unde luneca dacă-şi ridica palma de pe creştetul lui.

Pe urmă multe zile de-a rândul încercară minunea, care nu se deschise şi rămase numai în mugur. Până ce se resemnară, şi popă, şi pătimaş, mulţumindu-se cu atât: din când în când, popa să deschiză orbului zările atingându-i capul. Îi da astfel câteva năluciri de lumină prin care lumea i se năzărea neguroasă vedenie.

Pentru asta, Zahei rămase oploşit în curtea popii, unde umbla acum nestânjenit. Făcea câteva treburi grele, căra lemne, scotea apă. Îşi meşterise cu ajutorul slăbănogului o unealtă cu care îşi cerceta drumul. În vârful toiagului cu care bătuse pân-atunci pământul şi văzduhul a legat o rotiţă de fier, pe care băţul aluneca neîntrerupt, cobora în gropi, se proptea în piedici, se ridica la povârnişuri şi da astfel veste cu câţiva paşi mai înainte despre ce-l întâmpină. La nevoie, înălţa toiagul şi cerceta cu el ca şi mai înainte văzduhul, în faţă şi pe de lături.

Popa de pe prispă îl privea cu smerenie. A fost apoi bucurie mare întâia noapte când orbul luă pe slăbănog şi-l purtă pe braţe în casă. A fost destul să-şi rezeme preotul mâna de tâmpla lui, ca Zahei să meargă fără şovăire de-a lungul sălilor, prin uşi, drept la patul popii. Dar, după ce-şi lăsă povara, nu mai îndrăzni să se clintească. Nu ştia încotro să apuce. L-a scos preoteasa de mână. De atunci popa mereu se gândea la picioarele lui Zahei, la care adăoga ochii săi.

Într-o zi, orbul se căznea şi nu nimerea să culeagă nişte mere scuturate pe jos de vânt. Popa de pe prispă îl urmărea cu milă şi se mâhnea. Deodată, îl chemă, îl rândui să se întoarcă spre el cu spatele şi să se plece încet. Când îi veni bine, popa îşi încolăci braţele de grumazul lui Zahei, i se săltă în cârcă şi-i porunci să pornească înapoi la treabă.

Orbul aşteptă o clipă, şovăi.

– Pune-mi mâna-n cap, şopti el popii, că te ţin eu.

Şi, încopciindu-şi braţele la spate, făcu din ele o chingă sub şezutul paraliticului, care îşi slobozi o mână şi i-o lipi pe creştet.

– Acuma îmi vine abia ca un iz de lumină. Adaogă şi o rugăciune, părinte.

Preotul psălmi tare: „Şi toate valurile Tale peste mine au trecut. Toţi m-au părăsit şi lumina ochilor, nici aceasta nu mai este cu mine... Scoală, Doamne..."

– Acum dibuiesc ca printr-o sită deasă.

– Poţi să-ţi dezlegi un braţ, eu mă ţin numai cu o mână, îl îndemnă popa.

Şi Zahei merse de culese merele cu popa în spate. Uimiţi ca doi copii, nu se mai săturau de bucuria noutăţii. Orbul intră în grajd, cu mâna popii ca o lipitoare în creştet, aduse vacii apă, rândui lemne, colindă curtea.

– Hai, isprăveşte, c-ai ostenit, îl certa popa, rob în spatele zdrahonului.

– Da' de unde! Dacă ai şti! Sfinţia ta mi-eşti aripă, nu sarcină, mărturisi el, potrivindu-se să lase povara pe prispă.

Atât i-a fost orbului, ca să născocească altceva. Şi-a adus aminte cum urca în spate stiva de cărămizi pe schelele binalelor şi a rugat pe preoteasă să aducă un lemnar. După arătările lui Zahei, acesta, dintr-o scândură cu o scobitură mai mare în marginea din faţă, pe măsura şalelor orbului, şi cu două mai mici pe laturi, a alcătuit un fel de scaun, la capete cu două chingi cu care orbul se încingea peste mijloc. Când a fost gata, popa s-a târât şi, ajutat de orb, s-a aşezat în scăunaşul de rezemătoare. Zahei s-a lăsat în jos cu spinarea la buza prispei până l-a ajuns paraliticul de i-a cuprins gâtul cu braţele. Orbul şi-a încătărămat chinga şi s-a ridicat. Slăbănogul, cu mâinile slobode, şedea acum într-un jilţ cu spată, în a cărui adâncitură intrau şalele orbului. Capul popii se sprijinea pe umărul tovarăşului, barba i se revărsa pe grumazul de taur, iar picioarele rezemate în celelalte două scobituri ieşeau de o parte şi de alta ale subţioarelor orbului.

– Parcă aş fi un mitropolit pe care-l duce la groapă, glumi popa.

– Aş! Eşti un voinic călare... Nişte zăbale în gura mea, un frâu în mâna Sfinţiei tale şi ajungem până la Rusalim, spuse grav orbul.

Din ziua aceea, popa avu picioare şi Zahei ochi. Se mişcau acum peste tot, dar în taină, când nu-i vedea nimeni, ca să nu ştie lumea. Până şi de preoteasă se fereau. Dar umbletul lor era numai o rugăciune şi o slavă lui Dumnezeu.

Orbul pretindea că zăreşte din ce în ce mai bine. Popa nu-şi da seama lămurit dacă în adevăr este vederea orbului care, oricât, îl cârmuieşte sau sunt îndreptările ce-i dă el din spate, mici semne fără voie, nebănuite tremurături ale degetelor, pe care orbul le-ar pricepe ca pe o limbă vorbită picioarelor. Cum grăia tot el altădată numai din pinteni armăsarului de sub el? Căci, de cum i se cobora din cârcă, zările orbului se stingeau şi omul cădea în aceeaşi adâncă orbenie de la început.

Într-o dimineaţă, Zahei cu călăreţul în şa zburda prin curte şi necheza.

– Ţin' te bine, părinte, că alerg şi intru cu Sfinţia ta în altar... De când n-ai mai călcat acolo?

– Ce faci?... ţipă dureros popa, ca şi când l-ar fi izbit cu ceva.

Şi dintr-un colţ întunecat al minţii ţâşni, arzându-l, o amintire.

La începutul rebeliunii tocmai ascunsese în altarul vechii bisericuţe un armăsar nepreţuit. Cum uitase de-atunci şi până-n clipa de faţă? Ce s-o fi făcut vita? Va fi descoperit-o careva? Dintr-o smucitură, cârmi pe Zahei în fundul grădinii, printr-o opintire uriaşă a voinţei îl cârmui peste şosea la manga Cervoiului şi îl strecură pe deschizătura strâmtă, spre bisericuţa părăsită.

Orbul păşea cu chibzuinţă, liniştit, fără toiag, doar cu braţele întinse înainte şi ochii în pământ. Fierbinţi, mâinile popii îi cuprindeau ca o scufă capul şi se coborau spre tâmple.

– Vezi ceva? îl întreba uneori gâfâind popa, ca şi când el s-ar fi luptat cu drumul şi povara.

– Dibuiesc ceva, părinte.

– Ce?

– Nişte păreţi verzi.

– Şi jos?

– Mijeşte smârc şi se zvârcoleşte poteca.

Înaintau greu pe şerpuişul văii. Locurile se mai schimbaseră, dar popa le cunoştea bine. Totdeauna fusese bahnă. Acum însă, de multele ploi, apa mustea mai pretutindeni. Călăreţul trebuia necontenit să-şi muştruluiască bidiviul... „Stai", „La dreapta", „Apără-te, vine hăţiş", „Dai în trestii"...

După grele ceasuri de cazně şi osteneală, în picioare, de-a bușilea, cu alunecări, cu căzături, ieşiră în vechea silişte, năpădită de copaci. Bisericuța pustie albea însă neclintită în mijloc. Se şoldise numai puțin din pricina cutremurelor, odată cu pământul cutremurat de sub ea. Pentru popă, turla ei zbucni deodată din negrul pădurii ca stâlpul de lumină ce povățuise pe Moise în pustietăți. Crezu că moare de nesațul nerăbdării, până intră şi pătrunse în altar. Aici, în fața sfintei mese, zăcea un morman de piele amestecată cu oase. Un lanț atârna încă de vertebrele unui gât de cal.

Popa, de-ar fi putut, s-ar fi coborât să care cu gura lui os de os afară... Îşi puse sufletul tot pe pristol, alături de potirul gol şi de un evanghelier vechi cu scoarțe de alamă... Plânse şi se rugă îndelung. Apoi se spovedi cu umilință orbului de toate ticăloşiile, îşi mărturisi păcatele şi purceseră să curețe lăcaşul de pângărire. Îl măturară, îl spălară, îndreptară crucea strâmbată, puseră la loc icoanele surpate, proptiră catapeteasma povârnită într-o rână. Până să sfârşească, îi apucă noaptea.

Hotărâră într-un singur gând să mâie acolo. Nu aveau merinde.

– Cu atât mai bine. Ajunăm, zise popa, şi slujim vecernia.

Dar biserica se întunecase. Pădurea o înnopta şi mai tare. Lumânări nu aveau. Dibuiră ici-colo, dar trebuiră să se astâmpere... Şedeau acum, doi orbi năpustiți în beznă, şi plânseră amândoi în tindă pe lespezile reci. Orbul îşi scoase şaua şi culcă pe popă. Dar nici unul nu se odihni. Se zvârcoliră şi tăinuiră până la ziuă.

A doua zi popa desfăcu o lacră din altar şi găsi câteva odăjdii putrede, care se făcură praf în mâinile lui. Căută în strana din dreapta, găsi câteva bucoavne mucede, mâncate de cari şi de ciuperci... Şi nu se încumetă să slujească cum râvnea. Încălecă şi plecară acasă.

Aici s-a pregătit pentru toate cele de trebuință. Şi-a strâns odăjdii, a luat vin şi prescuri, a adunat cărțile, a pus în traistă lumânări, tămâie şi chibrituri, alături de merinde. Şi în zorii sâmbetei apucară calea Cervoiului şi se furişară nevăzuți prin crăpăturile mangei, în inima văii.

Străbătură aceleaşi pustietăți, trecură mostiştea, biruiră nenumărate piedici şi sosiră tocmai bine să slujească utrenia.

De când nu mai răsunase glas de slavă aici?...

Pe ferestrele sparte zburau speriați porumbeii sălbatici, ce gunguriseră nesupărați pân-atunci.

Câteva țarce tulburate îi cicăliră.

Ciori curioase se ridicară de pe acoperiș. Singure păsările slăviseră în tot acest răstimp pe Domnul, împreună cu rândunelele ce se ițeau neastâmpărate în golul bolții.

Pe urmă dichisiră până seara biserica.

Era o clădire de piatră ctitorită prin al cincisprezecilea veac de un cocon domnesc fugar, care scăpase de vrăjmași în cotlonul Cervoiului. Meșteri dalmatini o lucraseră ca pe un giuvaer, cu înalt șart bizantin, arcuită pe stâlpi de gresie înflorată. Acum sta sihastră, adâncită în mâhnirea ei singuratică. Și o învăluia o melancolie sălbatecă. Ploaia prelinsă pe sub streșinile putrezite punea în ochii sfinților șiroaie de lacrimi curse până-n pavele. Mucegaiul le mâncase chipurile ajunse acum cu bărbile verzi, pe tencuiala cu pete de năruială. Sub căpriorii căscați de umezeală, liliecii și rândunelele își făcuseră cuiburi. Și gunoiul lor gros mânjea lăcașul. În pronaos o spărtură din acoperiș răspundea chiar pe tavan, în pieptul icoanei Pantocratorului, din care ploile curgeau ca dintr-o rană.

Popa își aminti de cristelnița pentru botezuri, în care își adăpase caii furați, și o găsi în pridvor. Era un cazan mare și greu de bronz curat, adus din Italia. Vasul se înălța pe un picior zvelt, în jurul căruia se-ncolăcea, de jos, un șarpe meșteșugit să ajungă sus la buze, unde, după ce alcătuia două toarte, înălța capul odinioară încrustat în ochi cu nestemate, să privească deasupra apei. Pe fața din afară a vasului, două icoane ciocănite de-a dreptul în bronz, câte una sub fiecare toartă, tălmăceau înțelesul. În cea dintâi, Moise înălța șarpele de aramă spânzurat pe o stinghie și toți câți ridicau ochii la el se vindecau. În cealaltă, Christos zvârcolit se răsucea la fel pe crucea sub care se deschideau gropile morților înviați. Popa pricepu semnele și le desluși cu vorbe aprinse orbului. Zahei, îngenuncheat, își bâjbâi sărutul pe ele.

Preotul își aminti cum odinioară, când intra cu caii, găsea porumbeii înșirați pe marginea vasului, oglindindu-se în apa neclintită și gungurindu-și imaginilor răsfrânte... Altă dată, speriată, țâșnise

afară o căprioară. Atunci nu se întrebase ce căuta sălbăticiunea în lăcaşul Domnului. Acum se gândea că, fugărită de lup, găsise scăpare acolo. Ca şi el...

Zahei târî cristelniţa şi o potrivi sub tavanul spart, aşa ca apa pătrunsă prin rana Pantocratorului să curgă jos în cazan...

Seara au ajunat. A doua zi, duminecă, preotul a săvârşit plângând înfricoşatele taine ale liturghiei... Când a junghiat prescura închipuind trupul mielului, a simţit durerea chiar în sufletul său...

Înainte de ieşirea cu sfintele daruri, popa a cădit cu de-amănuntul toate colţurile, scuturând clopoţeii tremuraţi ai cădelniţii. Şi iată că dintr-o gaură, de sub talpa altarului, a ieşit un şarpe. Jivina a înălţat capul vioi, s-a bucurat de clinchetele argintii, s-a târât afară şi a stat aşa până la sfârşit...

Preotul nu se mai minuna de nimic.

– Ne trimite Dumnezeu şi alţi poporeni, în lipsa oamenilor, dumiri el pe Zahei. Să-l primim şi pe acesta cu dragoste.

De-atunci, ori de câte ori urcau, nu lipseau să-i aducă într-o sticluţă puţin lapte dulce, pe care-l vărsau într-un blid aşezat lângă cristelniţă.

Şarpele, la auzul clopoţeilor de la cădelniţă, ieşea, se strecura îndrăzneţ până la vas, limpea cu limbuţa lui sfârtecată. De câteva ori s-a înfăşurat pe piciorul cazanului şi s-a ridicat aidoma celui de aramă până deasupra apei în care îşi oglindea gura galbenă. Popa îl blagoslovea ca pe un creştin şi-i zvârlea câte o bucăţică de anafură pe care o mâncau furnicile.

Ani de-a rândul, cât ţinea vremea bună, din primăvară până-n iarnă albă, popa, călare pe Zahei, urca măcar o dată pe săptămână, să slujească în pustietatea Cervoiului. Rămâneau uneori zile multe acolo, spre marea îngrijorare a preotesei, care n-a îndrăznit să-i întrebe, necum să-i spioneze ori să-i urmărească.

Suiau numai în psalmi şi cântare, cu mâna tămăduitoare încremenită pe capul orbului.

Acolo, după slujbă, sfătuiau în linişte, ca doi pustnici.

– Cum vezi tu, mă Zahei? îl ispitea popa a mia oară, doar o afla taina.

– Ştii, părinte, răspundea acesta; adulmec cum adulmecă copoiul urmele vânatului. E şi ăsta un soi de vedere. Mă slujesc nu cu privirea, ci de un fel de miros ascuns al ochilor. Urmez izul luminos rămas pe urma ochilor Sfinţiei tale care aleargă departe, înaintea picioarelor mele... Dar află că am mai văzut o dată, se destăinui el.

– Cum? îl întrebă popa.

– După ce am ieşit de prin spitale, m-a cules un staroste de cerşetori şi m-a aşezat la pragul unei biserici. Îmi da şi mie un sfert din ce adunam.

– Păi, cum ştia?

– Avea prepuşii lui acolo, care ne privegheau. Într-un rând s-a iscat ceartă mare între ei şi alt precupeţ de milogi. Noi, împărţiţi în două tabere, ne-am luat la bătaie pentru ei. Atunci m-a pocnit un şchiop cu cârja peste moalele capului de-am căzut jos... În clipa aia, am văzut o lumină mare care mi-a bucurat nespus ochii... N-a ţinut mult, până a trecut cutremurul izbiturii. Dar, să fi putut, aş fi sărutat lemnul care m-a luminat măcar şi numai atât.

Altă dată pe orb îl bântuiau gânduri streine.

– Nu cumva, părinte, noi amândoi alcătuim fiara cea cu două capete a apocalipsului? Şi se înfiora...

– Nu, îl îndrepta popa, tu le-ncurci Zahei. Fiara aceea are un singur cap şi şapte coarne pe el... Noi nu avem la un loc, pe ceste două devle ale noastre, decât patru urechi lungi şi niciun fir de minte dedesubt. Aşa că, dinspre partea asta, tu să nu duci nicio grijă.

Uneori însă ticluirile orbului îl clătinau şi pe preot.

– Nu cumva, părinte, spunea el, după ce auzise povestea lui Tobie orbul, nu cumva îi fi Sfinţia ta îngerul care mă cârmuieşte la vindecare? Ce-ar fi, se aprindea el, să aflăm peştele cu ficatul tămăduitor? Hai să-l căutăm la Argeş ori în Dunăre.

– Taci, îl certa preotul aspru, nu ispiti pe Dumnezeu. Îngerul ţi-ar sta de-a dreptea şi te-ar călăuzi de mână, nu ca mine, cocoţat în cârca ta, cum stau numai diavolii. Şi, pe urmă, îngerul Rafail a însoţit nu pe Tobie, ci pe copilul lui, care vedea. Ai tu copil?

– Nu, răspundea orbul, cu nasul în pământ, şi începea să plângă.

Marea plăcere a orbului era să-l puie pe popă să-i vorbească despre stele şi zodii. De cum se lăsa seara, se aşeza cu faţa-n sus şi

gura căscată, aşteptând parcă să-i cadă una în ochii goi. Întorcea capul după Ursa Mare, se sucea către Cloşcă, dibuia cu pleoapele tremurate încotro îi spunea popa că ar fi Rariţa. În serile lungi, când îi cuprindea tâmplele cu amândouă palmele şi-i sufla duh în creştet, orbul se îndrepta singur spre apus şi clipea în razele luceafărului, mare cât un pumn de lumină.

– E frumos ca un ochi de heruvim, spunea el fericit...

– Îl vezi?

– Îl zăresc bine...

– Şi de unde ştii tu cum sunt ochii heruvimilor?

– Ei, mi se arată şi mie câteodată, da el răspuns tainic, ceea ce înfiora pe popa...

Şi, dintr-odată, se întorcea ca un copil:

– Cum ţi-s ochii, părinte?

– Nu mai ştiu – se-ncurca popa –, i-am uitat...

– Tare-aş vrea să-i văd, ofta orbul.

Şi jinduia să îl atingă cu degetele, dar nu îndrăznea.

*

Trecuseră aşa ani şi ani. Războiul se sfârşise. Se schimbaseră stăpânirile... Ei nu ştiau şi nu se sinchiseau. Pentru amândoi, lumea asta luase altă înfăţişare, căpătase alt înţeles. Atât că femeile veneau tot mai rar, cu tot mai multe scârbe şi necazuri. Popa cel nou, pe de o parte, le împiedica să mai vie la bătrân. Şi, pe de altă parte, nu vrea să le citească slujbe. Nu mai primea pomelnice, alunga pe cei cu acatiste, râdea de câţi se rugau să le facă sfeştanii...

Dajdii mari se cereau la primărie pentru botezuri, cununii şi înmormântări, cât nu putea plăti omul cu întreaga sa avere. Morţii se-ngropau fără preot şi prohodeală. Îi duceau mirenii şi la groapă sporovăia câteva vorbe primarul. Moaşele luaseră obiceiul să boteze, ele, pe copii la repezeală, cum se năşteau, cu apă din sticla cu aghiazmă de sub icoane.

Popa asculta şi nu pricepea decât că asta e voia lui Dumnezeu. Şi nu contenea să împace pe credincioşii strecuraţi până la el, cetindu-le şi blagoslovindu-i.

Teologul cel tânăr pândea. Şi, pe neaşteptate, căzu peste bătrân tocmai când duhovnicea câţiva credincioşi... Se repezi cu turbare

şi-i împrăştie. Apoi, întors la popă, îl ruşină ameninţând că, dacă-l mai prinde că răsuceşte minţile poporenilor, îl trimite la puşcărie. Şi-i propti în poartă un paznic cu puşca în spinare.

Asta a curmat multor amărâţi calea spre alinare, dar pe duhovnic l-a lăsat şi mai slobod. Nicio grijă nu-l mai împiedica să plece şi să întârzie cât vrea, sus în valea Cervoiului, la locaşul mângâierilor.

Într-o zi se pomeni cu o femeie tânără. Sărise gardul din spatele ogrăzii şi pătrunsese în casă pe uşa din dos. Purta în braţe un prunc înfăşat. Răvăşită, plânsă, cu glas sugrumat, căzu în genunchi şi-l rugă să-i citească şi să boteze copilul. Poate s-o îndura Dumnezeu să-l scape! Orice-ar fi, să nu-l lase să moară nebotezat, ca un nelegiuit.

Popa se dete înapoia poruncilor stăpânirii şi se codi.

– Sunt preoteasa tânără, se mărturisi ea tulburată.

– Atunci să ţi-l boteze părintele, că pe mine m-a oprit cu asprime...

– Nu vrea... Nu poate... se jălui ea.

– Cum nu vrea?

– E oprit... Sfinţia ta, nu înţelegi?

– Oprit? se încruntă popa. Cine-l poate opri, odată ce are harul?

– De-ai lui, de cei de la primărie, care l-ar pedepsi dacă ar afla, răsuflă preoteasa.

– Să-l boteze în taină noaptea. N-are să ştie nimeni.

– L-am rugat. Nu vrea... Nu mai crede. Minţile lui rătăcite se împotrivesc. Nu mă lăsa, părinte! Dumnezeu mă trimite la Sfinţia ta. Aş fi alergat la tata, preot şi el, dacă nu s-ar fi răpus de atâtea supărări. Şi zbucni în alt ropot de plânsete...

Popa se înmuie... Şi de milă, şi de o tainică trufie: să-l biruie pe popa cel tânăr... Poate chiar să-l întoarcă, arătându-i puterea lui Dumnezeu. Şi o uşoară înfierbântare lumească îl învioră. Simţea un alt interes decât cel obişnuit, ca pentru o întrecere. Şi-ar da viaţa ca să scape copilul. Dar nu pentru copil, ci pentru tată-su, pentru popa cel potrivnic, ca o palmă peste obraz. În vălmăşagul grabnic de simţiri, duhovnicul, fără să-şi dea seama, alesese

binefacerea ca cea mai ascuțită răzbunare. Şi gura iadului din el se închise la loc.

Cătă pe fereastră spre poartă. Momâia paznicului moțăia pe laviță. Deschise ceaslovul. Ceti molifta de curățenie pentru lehuză, rugăciunea de tămăduire pentru bolnav. Ceru apoi să desfeşe pruncul, o păpuşă de ceară cu ochii în fundul capului, cu nările lipite şi buzele arse, îl închină, îi suflă duh, îi puse pe piept, de-a dreptul pe carne, o cruce de argint. Şi-i dete viață, aşa, de la el.

– Cât o avea semnul lui Christos cu el, nu moare, încredință el pe mama care îi săruta mâinile. Înfaşă-l repede, îi porunci, ieşi în drum şi aşteaptă-mă la manga mare a Cervoiului. Trebuie să-i fac botezul adevărat, cum se cuvine. Aici n-am vas sfințit, nici tihnă... Dar să fii tare de înger, să nu te-nspăimânți de nimic din ce-i vedea... Şi mai ales să nu scoți o vorbă la nimeni...

Femeia, întărită, se sculă de jos şi porni. Popa încălecă jilțul şi o sosi din urmă.

Urcară împreună cu parcă mai puțină osteneală şi poticneli valea, trecură mostiştea, călcară-n picioare trestiile. Femeia, ca o cățea credincioasă, nu vedea, n-auzea. Fără alte minți se ținea numai de urma popii şi acolo unde îngăduia făgaşul se alătura de el, cât s-o lovească piciorul slăbănog în coastă.

Pe măgurile înalte plouase de curând. La intrarea lor în biserică stolul de porumbei se oglindea în cristelniță, plină cu apa cursă din pieptul Pantocratorului. Popa zâmbi ca unui semn bun.

Puse în grabă odăjdiile, binecuvântă apele, chemă de trei ori Duhul asupra lor... Intră în altar şi luă potirul cu împărtăşanie, pe care-l aşeză la îndemână în strana sub care aştepta îngenuncheată femeia. În stânga prinse cădelnița şi o tremură. La clinchetele ei, nu se arătă nimic. Popa cădi cu temei, clătinând clopoțeii, din ce în ce mai tare, mai nerăbdător. De sub colțul bârnei şarpele scoase capul. Lânced, moale, se târî puțin, apoi se opri. Rămase nemişcat, întins ca o funie, cu ochii închişi. Suferea chinurile năpârlirii. Nu se mai bucura de sunet. Poate aşteaptă hrana...

– Unde este laptele? întrebă pe Zahei...

Orbul se căută zadarnic în sân. Acolo ținea sticluța, ca să o aducă de-ajuns de caldă. În grabă, amândoi uitaseră merindele jivinei... Popa rugă femeia să-şi descopere pieptul şi să-şi mulgă

sânul în blid. Ea se supuse fără să crâcnească. Bătrânul aşeză vasul plin cu lapte cald lângă cazan şi clătină iar clopoţeii... Şarpele nu se clintea. Femeia ţintită toată asupra copilului nu-l băgă în seamă. Popa simţi ca un abur de semn rău. Dar slujba botezului urmă înainte. Puse pe mamă să desfeşe pruncul şi după ce îi ridică crucea de pe carnea în care semnul ei se încrustase adânc, îl apucă iute cu amândouă mâinile şi-l cufundă de trei ori în unda rece. Mama, spăimântată, tremura de frigul copilaşului, care oftă o dată, deschise ochii fără vederi şi îi închise la loc. Îl întinse apoi femeii care-l primi în crişma albă, îl pături şi-l strânse la piept.

– Pune-l jos pe scutece, o învăţă preotul, trăgându-se spre strana unde aşteptau mirul şi împărtăşania... Orbul se plecă pe pământ ca popa să ajungă să miruiască şi să cuminece pruncul.

„...Mâinile Tale m-au făcut şi m-au zidit", psălmi el.

– Mai repede, mai repede, ţipă deodată femeia cu ochii la copilul gol care se învineţise... De ce i-ai scos crucea, se răsti ea la popă... Acuma moare...

Copilul se încruntă ca un om mare, zbârci fruntea, îşi schimonosi obrazul, mai pâlpâi din piept de câteva ori şi, până să ajungă la împărtăşanie, înţepeni. Popa tot nu credea... Nădăjduia în puterile minunii. Se rugase, plânsese atâta... dar nu mai era de amânat. Trebuia să sară slujba şi să treacă la grijanie.

Întinse mâna să apuce potirul.

– A murit, zbieră mama.

Smuci leşul şi o luă la goană afară din biserică, urlând. Popa, izbit de scutecele învâltorate, tulburat de întâmplare, scăpă jos potirul şi sfânta împărtăşanie se risipi cu zângănit pe lespezi.

Îngrozit de nespusa fărădelege, el îşi dete drumul din spatele orbului, se prăvăli pe pietre, se târî şi purcese să lingă fir cu fir peticul ud de grijanie.

– Ce s-a întâmplat, părinte? întreba orbul îngrijorat. Ce s-a spart?

– Stai neclintit acolo, îi porunci popa. Pedeapsa lui Dumnezeu a căzut peste mine...

A doua oară, a treia oară a luat linsoarea de la început, până ce s-a zvântat locul de vin şi s-a umezit de sângele limbii şi al buzelor.

– Ce faci, părinte? se nelinişti orbul, care nu pricepea nimic din târâtul şi plescăitul bătrânului.

– Stai liniştit, Zahei, până te-oi chema eu... M-a părăsit Cel de Sus... şi acum mă bate cu bătaia lui cea mai grea.

– Urcă-te în spatele meu să ne bată pe amândoi, se ruga orbul.

Dar popa nu se învoia.

– Mai aşteaptă, Zahei, şoptea el. Încă puţin. Şi iar săruta locul care-i ardea gura.

Zahei ştiu deodată că s-a petrecut ceva grozav. Că se abătuse peste stăpânul lui o primejdie mare şi nu se mai supuse. Se răsuci uşor, bâjbâi pe jos, găsi pe popă, îl ridică în braţe şi-l înălţă peste cap, îl întoarse în mâinile-i voinice şi îl aşeză ca pe un copil în scaunul de la spate. Braţele paraliticului se încolăciră fără voie în jurul grumazului şi tăria de fier a orbului îl împuternici puţin.

– Pune-mi dreapta pe creştet, scânci orbul.

Dar popa nu-l auzea...

Atunci îi descopcie el mâna şi şi-o puse singur pe cap, ţinând-o acolo cu mâna sa, se învârti, orbecăi şi porni... În drum călcă pe capul şarpelui adormit care, strivit, icni un uşor ţipăt, ca un sughiţ. Se împiedică apoi de cazan, se izbi de prag ca un om beat gata să cază şi ieşi în lumina zilei de-afară ca într-o beznă.

Cu toată mâna preotului pe cap, nu vedea.

– Spune rugăciunea cea mare, părinte, gemu el...

– Nu mai ştiu, nu mai pot, bolborosi bătrânul. Nu mai sunt vrednic. Roagă-te tu, Zahei. Pe mine m-a pălmuit Dumnezeu. M-am semeţit peste măsură. Am râvnit să fac voia mea, nu pe a Lui.

Orbul se cutremură...

– Cearcă, părinte. Îndurarea Lui e nemăsurată.

Preotul îngăima psalmul cel adânc al căinţei.

– Vezi, Zahei?

– Nu încă... Mai roagă-te, părinte.

Popa, îndoit, mai spuse câteva frânturi... Ştia bine însă că duhul l-a părăsit şi darul puterilor s-a pierdut.

– Nici acum?...

– Ba parcă, îl amăgi de milă orbul, care simţea toată zbătaia celui lepădat. Încotro s-o apuc?

– Spre o casă, bâigui popa.

– Spre care?

– Spre care îi vrea tu... Şi nu mai scoase niciun cuvânt...

Orbul cercă să apuce valea. Niciodată nu i se pusese atâta negru înainte. Toiagul nu şi-l luase. Şi popa din spate, altă dată ca un fulg, îl apăsa cât un morman de plumb.

– De ce te laşi aşa greu, părinte? Pe unde s-o iau, spune-mi!...

Dar popa nu răspundea, atârnând din ce în ce mai apăsat în spinarea hamalului.

Se opri. Îşi ridică palma de pe mâna de gheaţă a popii, care-i răcise moalele capului... Mâna acestuia căzu ţeapănă pe lângă umărul orbului...

Spăimântat, el se suci tot, apucă trupul din spate, îl ridică sus şi îl aduse în faţă. Îl luă în braţe, îl strânse la piept, îl pipăi. Era un sloi, încă moale. Lipi urechea de inima tovarăşului. Nu mai fâlfâia nimic în pieptul înlemnit. Lipi buzele pe gura uscată a mortului. Nu mai adia nicio suflare pe unde izvorâseră psalmii. Îndrăzni să-i atingă ochii râvniţi şi-i închise pleoapele. Apoi răcni şi vru s-o pornească la goană... Unde?

Acasă...

„Care casă, îl întrebase el..."

Şi popa nu-i spusese „acasă la preoteasă", ci „unde îi vrea tu"... Zahei iar se opri. Acum nu se mai căină, nu se mai tângui. Se potolise. Aşeză mortul la loc în cârcă, bâjbâi în cumpăt drumul spre altar... Orbise parcă şi mai rău, dar ajunse.

Pricepuse că peste popă căzuse o grea năpastă şi murise într-un mare păcat... Trebuiau toate ispăşite. Măcar de el, cât mai e în viaţă... Îngenunchie lângă pristol, acolo unde şezuseră oasele calului mort în chinuri, potrivi bine pe preot în spate, îi apucă mâinile, i le adună şi şi le aşeză singur pe cap... Mâinile mortului alunecau mereu... Atunci îşi sfâşie din cămaşă o bucată de pânză în care le legă şi le potrivi în creştet şi le înnodă cu legătura sub barbă...

Şi rămase acolo încremenit într-o metanie năruită, aşteptând să se scoale amândoi la trâmbiţa judecăţii de apoi.

REFERINȚE CRITICE

Referințe critice

În fond și ca apreciere generală, romanul lui Voiculescu ne apare ca unul dezvoltat din embrionul unei simple povestiri: de aici, nu atât cantitatea epicului care oricum întrece pe aceea a unei nuvele dezvoltate, dar mai ales calitatea lui, timbrul și ritmul narării, specifice povestirii, liniaritatea și singularitatea firului epic.

[...] Întrezărim două posibile explicații pentru ceea ce am fi tentați să numim aspectele depășite, vetuste, ca tehnică și viziune din acest roman. O parte din ele țin de originile literare ale operei lui Voiculescu în general și ale lui *Zahei Orbul* în special: le-a permis acces, ori le-a mai păstrat ca pe niște foarte vechi, uitate reminiscențe, formația inițială, astăzi atât de îndepărtată, e drept, dar oricum niciodată ștearsă a acestui scriitor, formație de natură îndepărtat pozitivistă [...]: o literatură document, cu o valoare de *cunoaștere* prin prea puțin deosebită de cunoașterea științifică, o literatură de cazuri deci (caz fiind mediul social, o anume problemă sau un destin uman văzute de regulă prin prisma socialului) și o literatură de atitudine, respectiv de interes umanitar, ori profesional, ori sentimental, ori de solidaritate politică sau socială pentru obiectul ei. [...]

Cealaltă parte a anacronismelor acestui roman își găsește nu numai explicație, dar chiar justificare într-o deprindere artistică mai răspândită în opera lui Voiculescu, aceea de a reactualiza tehnici arhaice. [...]

Elementul coagulant al atâtor intenții diverse și totodată girul cel mai important al reușitei îl reprezintă formula de roman hotărâtă pentru *Zahei Orbul*: un roman narativ, de mare simplitate a tehnicei, în care liniaritatea filonului epic și implicațiile de artă arhaică sunt reclamate, chiar dictate, firesc, de însuși nucleul cel mai sensibil al conținutului său care poartă înmănuncheată o triplă posibilitate, deloc arbitrară, deloc fortuită, cu o pondere egal repartizată – romanul unui destin social, romanul unui destin individual și romanul de tip parabolă-simbol.

Mircea TOMUȘ, Prefață la romanul *Zahei Orbul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970, pp. 11, 12

Recunoaștem în doctorul Voiculescu un mitograf, în sensul antic al cuvântului – atestat de un Polibios sau de Plutarch: un om care scrie povestiri fabuloase. Nu orice ficțiune, respectiv nu orice povestire fabuloasă intră în domeniul mitografului. Narațiunile unui asemenea povestitor au un caracter paradigmatic, adică ele se desfășoară conform unui model sau unor modele

tradiționale. Mitograful se simte atras de arhaicele teme sau toposuri ale mitologiei, folclorului sau ale literaturii epice. [...]

Ca în orice proză literară, deosebim în *Povestirile* lui Voiculescu *fabula* de *discurs*. Fabula în această proză este, îndeobște, un material narativ preliterar. „Duhul povestirii" pe care l-am invocat în legătură cu acest scriitor nu presupune neapărat un geniu al plăsmuirii în imaginar. Ficțiunile la care recurge Voiculescu sunt, de cele mai multe ori, povestiri preexistente: legende, mituri, eresuri, dar și materiale anecdotice, povești cu haiduci, călugări, povestiri vânătorești etc. *Fabula* are în general un aspect desuet în această operă. Cu atât mai fascinant este *discursul*. Se poate afirma că, folosind teme de orice fel, extrase uneori din surse de mâna a doua [...], scriitorul se concentrează asupra modului în care ne face cunoscută fabulația. Senzaționalul, fabulosul, chiar magicul aparțin doar în mică măsură, în aceste proze, fabulei lor. Ele sunt valori ale discursului. [...]

Una din finalitățile antropologice ale imaginației este aceea a eliberării umanului din determinismele situației concrete în care se află. Eliberare din constrângerile realului, ale banalului, ale cotidianului, dar și ale *obiectivului*. Tipică în acest sens este întreaga literatură a basmului și, mai ales, a celor *O mie și una de nopți* arabe. Funcția irealizatoare a imaginarului se opune ca o forță contrară acelei energii (pe care am putea să o numim gravitațională) a lumii care atrăgând omul tinde să-l dizolve în ea. [...] Imaginea e o dezinserție a realității umane din realitatea lucrurilor. Funcția irealizatoare a imaginației nu implică o pierdere a simțului realității. Imaginarul sub forma fantasticului, a fabulosului nu provoacă [...] o neantizare a realului ca atare. [...] Imaginația irealizatoare, procedând la o dezinserție a umanului din realitatea obiectivă, descompune această realitate și recompune (ca „imaginație creatoare") o altă realitate. Dar aceasta din urmă trădează analogii și corespondențe cu realitatea „descompusă", singura deosebire esențială dintre cele două realități fiind tocmai originea umană a celei de-a doua.

Ne-am permis acest excurs întrucât povestirile lui V. Voiculescu pun în lumină o vocație a fabulării și, în același timp, o conștiință a funcției irealizatoare a imaginației. [...]

Istorisirea hagiografică, viața legendară a unui sfânt, martir sau ascet retras în pustie constituie arhetipul structural al micului roman postum *Zahei Orbul*. [...] Viețile sfinților sunt un amestec de natural și supranatural. Un plan transcendent străbate realitatea. Viața sfântului, în viziunea hagiografică, este un lung șir de „încercări", de „munci", de chinuri și torturi diverse. [...] de fapt, acestea sunt semnele cele mai evidente ale unei existențe numinoase. Totul într-o asemenea viață dobândește un sens parabolic. Hagiografia este o literatură a vieților exemplare.

În aparență, niciuna din trăsăturile unei asemenea literaturi nu poate fi recunoscută în opusculul lui V. Voiculescu. Sacrul nu pare să fie prezent nicăieri; mai exact, nu asistăm la o epifanie, la o manifestare a sa. Nu apare niciun plan transcendent care să intersecteze realul. Niciun miracol nu se petrece. Iar dacă eroul povestirii este, într-adevăr, un ins supus la grele cazne,

un fel de ales al suferinței, atins, în plină și exuberantă vigoare tinerească, de orbenia care-l va târî prin toate ghehenele pământului, el nu se bucură de privilegiul niciunei aure divine proteguitoare, ci rămâne biet om pătimind și pătimaș. [...]

Lumea lui *Zahei Orbul* este închipuită de Voiculescu sub specia *spectacolului*. Lumea pentru el este înainte de toate *bâlciul lumii*. De aici, construirea acestei narațiuni pe câteva reprezentări ale lumii ca bâlci: spitalul cu curiozitățile sale „vulgare", maghernițele din „groapa gunoaielor" (locurile *Groapei* lui Eugen Barbu), cerșetorii și credincioșii din biserica mahalalei, „bâlciul" care peregrinează pe drumurile țării, în sfârșit, „bâlciu" mai sinistru din ocnă. Tipic om al bâlciului acestei lumi, Panteră, pungașul, este un ins „spectaculos"; în felul său, este „o minune". [...] Reprezentarea lumii ca bâlci e o reînnoire a unui vechi motiv al literaturii simbolice și alegorice medievale. Spectacol pestriț, juxtapunere de obiecte heteroclite, „bâlciul" este un *theatrum mundi*.

Lumea [lui Voiculescu] este mai presus de orice o lume a văzutelor. Naratorul se vrea pe sine *un văzător*. Cu atât mai profund este abisul care-l separă de această lume a spectacolului, a bâlciului, a văzutelor cuprinse de *un ochi* privilegiat, pe *orbul* Zahei. [...] Zahei nu și-a pierdut doar vederile, el este Orbul. El e lipsit de accesul la lume ca spectacol. Tocmai de aceea el este pus de la început în situația de *a se da în spectacol*. [...] El urmează „să stârnească mila, amestecată cu uimire și respect", acel *thaumaston* al vechilor greci. [...]

Dar cine este Zahei Orbul? [...] Vizibilă este participarea sa la o lume arhaică. Zahei este *omul vechi* care n-are nimic, nicio legătură aparentă cu lumea modernă a civilizației.[...] Om al *adâncurilor*, spațiile care îi revin prin destin sunt *abisurile* întunecoase ale apelor, ale ocnei și ale orbeniei. [...]

Zahei nu este asemenea martirilor, a pusnicilor care se resemnează. El instituie un adevărat asediu al cerului, clamându-și dreptatea. Cei din jurul său cred că el s-ar împăca cu ceea ce socot că e doar un „cusur" și își închipuie că ar putea „să se facă și el om ca toți oamenii...", că ar trebui să se însoare și să nu mai umble după „vedere". Dar Zahei nu se împacă. Atunci când își ridică ochii spre cer, așteaptă de fiecare dată să vadă stelele. „Ochii săi căutau mari și tragici lumina." Așteptarea statornică, neclintita credință în tămăduire dau acestui Iov, acestui Filoctet creștin, acea dimensiune a tragicului pe care simpla trăire a unei catastrofe nu i-ar acorda-o.

[...] Zahei învață să simtă lumina cu simțul pipăitului și descoperă în sine o lume lăuntrică pentru vederea căreia nu are nevoie de ochi. Deprinde astfel chipuri noi de a cunoaște lumea, oamenii și pe sine însuși. Desigur, aceste căi de înlocuire a ochilor pierduți au – în economia acestui ins rudimentar – sensul unei spiritualizări. [...] coborârea lui Zahei în ocnă [...] este identică cu o coborâre în infern. Situată în centrul scrierii lui Voiculescu, „Ocna" continuă pelerinajul lui Zahei, rătăcirile sale, printr-o *nekya*, o coborâre pe tărâmul existenței larvare, letale. [...] Dar mai infernal decât acest labirint subpământean este spectacolul umanității de beznă care se scurge pe aceste galerii. Rudimentarul Zahei este un pur, un neatins în mijlocul „bucuriilor întunericului", al împerecherilor unei „dragoste spurcate".

Căci în ocnă, deși coborât pe un alt tărâm, Zahei întâlnește același bâlci al deșertăciunilor lumii. [...]

Literar, povestirea *În satul Cervoiului* reprezintă o narațiune de tipul „întoarcerii la începuturi", într-un timp arhaic. Îl părăsim parcă pe Zahei pentru a reveni într-un spațiu și un timp surprinse pe granița dintre anistoric și istorie. [...] Acest popă [Fulga], atunci când, lovit de năpasta unei paralizări, se va lepăda de deșertăciunile lumești, va alcătui împreună cu Zahei un cuplu parabolic, al ologului cu orbul. Și unul, și altul așteaptă o minune. Amândoi trăiesc *în așteptare*, realizând condiția omului suspendat într-un vid al existenței, uniți prin legăturile neputinței. Ei sunt și rămân *pe prag*. [...]

Făptura dublă are o sorginte evidentă în pildele evanghelice. Dar, dacă acestea au un dublu sens în adâncime – unul exoteric, pentru profani, altul ezoteric, pentru inițiați –, parabola lui Voiculescu prezintă echivocul, polisemia parabolelor moderne, acela, de pildă, al cuplurilor lui Samuel Beckett. [...]

Povestirea lui Zahei Orbul ce bâjbâie pe cărările vederii și vedeniei este, în cele din urmă, o parabolă a luminii ce se ascunde și apare, ca și a omului în căutarea ei.

Nicolae BALOTĂ, *V. Voiculescu sau duhul povestirii*, capitolele „Mitograful și povestirea"; „Modelul hagiografic"; „Lumea ca bâlci"; „Zahei, omul adâncurilor"; „Zahei, orbul tragic"; „O «altă» vedere"; „Un inocent în infern"; „Cuplul parabolic", în volumul *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974, pp. 340–378.

Cei doi caută să reconstruiască paraclisul din inima pădurii, un *temenos*, loc ascuns și centru al lumii, unde altădată păcătosul de popă păstra roibii furați. Ei pun în mijloc, acolo unde apa ploilor se scurgea printr-o icoană a Pantocratorului ca dintr-o rană, un vas venețian de botez, pe piciorul căruia urcă șarpele lui Asklepios și al lui Moise, șarpele de aramă pe care l-a ridicat în pustiu ca să-și vindece neamul de reptilele veninoase. Autorii mistici văd în acest simbol o prevestire a lui Iisus.

Ioan Petru CULIANU, „V. Voiculescu, romancier al iluziei și al speranței", în volumul *Studii românești*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 10

Scriitorul pare a-și satisface o evidentă plăcere de pitoresc și senzațional, modificând mereu spațiul de mișcare al orbului decis să-l afle pe cel care i-a luat lumina ochilor. [...] Existența lui Zahei este un neîntrerupt umblet și o nesfârșită căutare, un periplu alcătuit din căderi în capcanele alcătuite de alții și din tot atâtea încercări de a-și regăsi pierduta stare inițială. Din acest unghi, biografia lui Zahei furnizează materie supraabundentă pentru un roman. Numai că eroul se „mișcă" în diferite medii fără a evolua ca personaj, într-o statică mirare față de toate câte i se întâmplă, iar relatarea scriitorului se organizează întocmai ca o povestire, fără a se recurge la transfigurarea conflictuală cerută de un adevărat roman. [...]

Din momentul în care cade victimă orbirii, destinul lui Zahei ia o întorsătură neașteptată. Până atunci liber, puternic și nepăsător – „un voinic năstrușnic" – el devine dintr-odată un dependent în imposibilitatea de a trăi altfel decât manipulat. Incorigibil și voluntar altădată, orbul se trezește incapabil de a mai face un singur pas prin liberă opțiune. [...] Întregul roman se construiește din cupluri succesive, în care nu orbul este cel care își alege partenerul, tocmai pentru că îi lipsește privirea, ci altuia îi revine șansa de a-l selecta și de a-l târî într-o experiență ce-i rămâne străină. Consecința imediată a infirmității lui este acceptarea unei tutele. [...]

Romanul lui V. Voiculescu proiectează o dramă umană insurmontabilă, constituită din confruntarea orbirii cu decăderea, două imagini deschise conotațiilor simbolice multiple. [...] Drama începe din momentul în care decăderea sau orbirea, nu importă care din ele, se instalează ca semnificant existențial și exercită atracția fatală a celeilalte, alcătuind un cuplu predestinat eșecului.

Vasile FANACHE, *Zahei Orbul*, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, coordonat de Ion Pop, vol. II, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007

Zahei este un om natural și reprezentarea sa ține adesea de transgresiunea cea mai deplină.[...] Că nu este esențială reprezentarea realistă sau naturalistă a condiției orbirii este demonstrabil prin enumerarea caracteristicilor orbirii propriu-zise. Michael Monbeck (*The Meaning of Blindness*, London–Bloomington, 1973) reține următoarele trăsături ale orbului: (1) Merită milă și simpatie (2) deoarece reprezintă o stare deplorabilă (3) a unei lumi în întuneric, (4) lipsit de ajutor, (5) nebun, (6) inutil, (7) cerșetor, (8) capabil deci de o funcție (9) drept compensație pentru lipsa lui de vedere, (10) pedepsit cu starea sa pentru un păcat oarecare din trecut, (11) determinând teama, evitarea sau respingerea, (12) nepotrivit într-un context, (13) imoral și rău, (14) mai bun ca oamenii cu vederea intactă, (15) misterios. Se pot identifica unele caracteristici din toate acestea, dar Zahei este un altul decât cel care ar decurge din ele. Apoi, Oedip, King Lear, Zahei însuși afirmă: orbenia este cea mai înaltă școală, școala lui Dumnezeu. Ochii reali sunt ai superficialilor și împiedică vederea adevărului adânc. Un motiv literar al antichității a fost recunoașterea: mama își recunoaște fiul, pe Zahei, urmările sunt surd tragice. Sugestii simbolice oferă datările: multe evenimente sunt jalonate de sărbători religioase, ceva se întâmplă sau ar urma să se întâmple de Buna Vestire, Florii, Paști, Sfântul Gheorghe etc. Moartea copilului noului preot antichrist înseamnă moartea viitorului nou, lipsit de altfel de legitimitate și prin eșuarea certificării prin botez. Viața muncitorului Zahei e sistematic corelată și confundată cu aceea a cailor de povară, sfârșitul său relativ este coordonat de oasele unui cal furat, devenit victimă inocentă și semn al păcatului altuia. Și astfel de desprinderi din concret ar putea fi înmulțite, totalitatea lor conferind un sens inițiatic voiajului orbului prin lume, care nu-și atinge ținta, rătăcind prin labirintul vieții tocmai pentru a

trăi și îndepărta sfârșitul propriu și al păcatului originar. Dar abia finalul constituie elementul de reorganizare semnificativă și de deschidere speculativă a întregului. Problema finalului este însăși problema finalității umane, rezolvată prin suspendarea problematicii înseși. [...]

Zahei nu beneficiază de absolvirea divină. Teologii au găsit util să observe că mila lui Dumnezeu e totdeauna neașteptată, nemeritată, nepricepută de beneficiar. Pentru un Zahei nu există o îndurare supremă, neînțeleasă, benefică, ci calea multelor suferințe abia simțite ca atare, poate fiindcă itinerariul nu poate fi decât eleatic și dat ca unicul. Zahei nu se întreabă niciodată de ce lui trebuie să i se întâmple cele rele. Există trei tipuri de mântuire, dar niciunul nu-l personalizează pe orbul românesc: mântuirea ca eliberare istorică, a colectivității, ca iertare a păcatelor și ca premisă a reînnoirii interioare și exterioare finale. Zahei își dorește reîntregirea ființei sale simple, neorbite, renormalizarea vieții în păcat și pentru păcat, fiindcă el nu elimină teleologia răzbunării. El reprezintă un deficit de transcendență, negativitatea și pozitivitatea sunt plasate dincolo de el, contaminarea de păcat și actul virtuos au coordonări relative. Zahei nu e bun sau rău, ci imperfect bun și imperfect rău, ca orice nativ cu destin tragic dat, lipsit de steaua noimei paterne și de cea maternă, de istorie, pentru că el nu are vârstă. Ca și alte personaje naturale voiculesciene, orbul nu are conștiință, ci numai existență. S-a văzut conștiința ca non-coincidență cu sinele, dar sfâșierea aceasta lipsește omului natural. Zahei are până la sfârșit credința obscură a apartenenței fatale la Dumnezeu și la Tot – așteptarea e ultima sa libertate, nelimpede formulată, dar certă, a cărei posesie se concretizează în actul unic al inactivității. Și eschatologia pasivității e deja o ironică dobândire a inexistenței supreme, anistorice, mântuite. În imprecizia scadenței așteptării, omul se poate considera dacă nu nemuritor, cel puțin contemporan cu Dumnezeu și veșnicia. O altă ironie: așteptarea este întemeiată pe certitudine, chiar dacă obiectul ei este nedeterminat, iar contribuția celui ce așteaptă viitoarea absolvire este imobilitatea. Poetul Voiculescu, izolat de lumea politizată, dar nu și de cea mare, s-a definit în 1951 și prin versul „Nu mai întreb ce vremuri bat afară" și a scris rugăciuni; Zahei rămâne într-o „metanie năruită". Premisa rugăciunii a fost întotdeauna succesul altor rugăciuni ale individului și colectivității coreligionare. Dar Zahei nu știe să se roage: pentru el se roagă preoții bisericilor întâlnite în rătăcirile sale oarbe, iar ultimul preot a murit. A murit deci rugăciunea și a rămas simulacrul ei, metania. Iar obiectul așteptării în metanie e Judecata de Apoi – o mântuire a tuturor. Până atunci, Zahei trebuie să aștepte „mirungerea", acumularea prin alții a păcatelor necesare propriei sale mântuiri. O blocare sumbră, totală, fascinantă. Și asociațiile tragice sunt greu de oprit: este Zahei doar arhetipul unei colectivități fără seamăn dincolo de ea însăși? Poetul, sfârșind prin a trăi doar pentru a se ruga lui Dumnezeu?

Marian POPA, „V. Voiculescu: contemporan cu Dumnezeu și veșnicia", în *Istoria literaturii române de azi pe mâine. 23 august 1944 – 22 decembrie 1989*, vol. I, Fundația Luceafărul, București, 2001, p. 1162

Cuprins

Colecția „Biblioteca pentru toți“:

1-3. Marin Preda – *Cel mai iubit dintre pământeni* (vol. I-III)
4. Mircea Eliade – *Maitreyi*
5. Cella Serghi – *Pânza de păianjen*
6. Ionel Teodoreanu – *Lorelei*
7. Mateiu I. Caragiale – *Craii de Curtea-Veche*
8. Fănuş Neagu – *Îngerul a strigat*
9. Marin Sorescu – *Trei dinți din față*
10. Liviu Rebreanu – *Adam și Eva*
11. Gib I. Mihăescu – *Rusoaica*
12. Marin Preda – *Delirul*
13. Mircea Eliade – *Nuntă în cer*
14. Mihail Drumeş – *Elevul Dima dintr-a șaptea*
15. Camil Petrescu – *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*
16. Nichita Stănescu – *Necuvintele*
17. Cella Serghi – *Cartea Mironei*
18. Duiliu Zamfirescu – *Viața la țară. Tănase Scatiu. În război*
19. Grigore Băjenaru – *Cişmigiu & Comp. Bună dimineața, băieți!*
20. G.M.-Zamfirescu – *Maidanul cu dragoste*
21. Petru Popescu – *Prins*
22-23. Radu Tudoran – *Toate pânzele sus!* (vol. I-II)
24. Mircea Eliade – *Romanul adolescentului miop*
25. Mihail Drumeş – *Scrisoare de dragoste*
26. G. Ibrăileanu – *Adela*
27. Ion Minulescu – *Romanțe pentru mai târziu*
28. Gib I. Mihăescu – *Donna Alba*
29. Octavian Paler – *Viața pe un peron*
30. George Bacovia – *Plumb*
31-32. Marin Preda – *Moromeții* (vol. I-II)
33-35. Petru Dumitriu – *Cronică de familie* (vol. I-III)
36. Nicolae Filimon – *Ciocoii vechi și noi*
37. Cezar Petrescu – *Calea Victoriei*
38. Nicolae Labiș – *Moartea căprioarei*

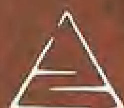
39. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie. Poveşti. Povestiri*
40-42. Ionel Teodoreanu – *La Medeleni* (vol. I-III)
43. Anton Holban – *O moarte care nu dovedeşte nimic. Ioana. Jocurile Daniei*
44. M. Eminescu – *Poezii*
45. Panait Istrati – *Chira Chiralina. Codin. Ciulinii Bărăganului*
46-47. Mircea Eliade – *Noaptea de Sânziene* (vol. I-II)
48. Mihail Drumeş – *Invitaţia la vals*
49. Ioan Slavici – *Moara cu noroc* (şi alte nuvele)
50. Zaharia Stancu– *Costandina. Uruma. Ce mult te-am iubit*
51. Marin Preda – *Marele singuratic*
52. Henriette Yvonne Stahl – *Voica. Pontiful*
53. Jean Bart – *Europolis*
54. G. Călinescu – *Enigma Otiliei*
55-56. Marin Sorescu – *La Lilieci* (vol. I-II)
57. Camil Petrescu – *Patul lui Procust*
58. Hortensia Papadat-Bengescu – *Concert din muzică de Bach*
59. Liviu Rebreanu – *Pădurea spânzuraţilor*
60. George Topîrceanu – *Balade vesele şi triste*
61. V. Voiculescu – *Zahei Orbul*

Întreaga operă literară a lui V. Voiculescu – versuri, proză, teatru – este organizată ca un sistem unitar de răspunsuri la o singură întrebare: Poate omul să se transforme, să-și schimbe condiția, să devină întâi un altul, apoi, la un alt nivel de existență, altceva? La începutul drumului său în lume, lipsit de vederea lucrurilor de dincolo de lume, poate omul ajunge, prin râvna lui, să le vadă? Și cum, pe ce căi și prin ce mijloace s-ar putea dobândi râvnita vedere? Și ce înseamnă *a vedea*?

Zahei Orbul este narațiunea simbolică cea mai lipsită de speranță din literatura română. Termenul de comparație opus nu poate fi decât narațiunea cea mai optimistă din literatura română, povestea femeii care reinstituie ordinea în lume făcându-și singură dreptate. Vitoria Lipan, esență și ea a unei civilizații arhaic simbolice, reprezintă tipul antinomic față de Zahei. Ea biruie în imanență, Zahei eșuează în transcendență.

ROXANA SORESCU

JURNALUL NAȚIONAL

EDITURA ART

Află mai mult pe:
www.jurnalul.ro

ISBN 978-973-124-445-7

